

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

YAZMA ESERLERDE MÜLKİYET
TEZÂHÜRLERİ VE TEMELLÜK KAYITLARI:
REÎSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ
ÖRNEĞİ

Ali ASLAN

2502150353

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Zeynep TARIM

İSTANBUL-2024

ÖZ

YAZMA ESERLERDE MÜLKİYET TEZÂHÜRLERİ VE TEMELLÜK KAYITLARI: REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ ÖRNEĞİ

Ali ASLAN

Yazma eserlerin sonraki nesillere aktarımında kütüphane gibi kurumsal yapılar kadar bireylerin rolü de büyük önem taşımaktadır. Yazma eser nüshalarının üretiminden günümüze ulaşma süreçlerinde kitap sahipleri, mülkiyetlerini ifade etmek üzere farklı kayıt ve ibareler kullanmışlardır. Bu bağlamda temellük kayıtları, yazma eserlerde şahıslar ile kitap arasında kurulan mülkiyet bağının en bariz ve önemli göstergesidir.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin aydın-bürokratlarından biri olan Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin kitaplarından hareketle, yazma eserlerdeki mülkiyet tezâhürlerini ve temellük kayıtlarını incelemektedir. Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi, birbirinden kıymetli binden fazla nüshaya sahip olduğu tespit edilen çok önemli bir koleksiyonerdir. Çalışmanın birinci bölümünde Şîrvânî Reis Bekir Efendi'nin temellük kaydının yer aldığı nüshalar üzerinden yazma eserlerde mülkiyet tezâhür ettirebilecek kayıt, ifade ve durumlar incelenmiştir. İkinci bölümde temellük kayıtları çeşitli tasnif ve değerlendirmelere tabi tutularak bu kayıtların unsurları ve özellikleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise Bekir Efendi'nin hayatı, eserleri, istinsâhları, istiktâbları, koleksiyonunun değerlendirilmesi ve terekesi mercek altına alınmıştır. Son olarak koleksiyonundaki eserler ve ilmî faaliyetleri ışığında mâlik-nüsha ilişkisi izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazma Eser, Nüsha, Mülkiyet Tezâhürü, Temellük Kaydı, Koleksiyon, Kodikoloji, Reîsülküttâb Acem Bekir, Şîrvânî Ebubekir

ABSTRACT

MANIFESTATIONS OF OWNERSHIP AND OWNERSHIP RECORDS IN MANUSCRIPTS: THE CASE OF REISÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ

Ali ASLAN

The role of individuals is as significant as that of institutional structures, such as libraries, in the transmission of manuscripts to future generations. During the process of manuscripts' journey from their production to the present, owners have employed various records and expressions to signify their ownership. In this regard, ownership records (temellük kayıtları) are the most evident and significant indicators of the ownership relationship established between individuals and manuscripts.

This study examines the manifestations of ownership and ownership records in manuscripts through the example of Reisülküttâb Acem Bekir Efendi, one of the intellectual-bureaucrats of the Ottoman Empire. Reisülküttâb Acem Bekir Efendi is identified as a highly significant collector who owned over a thousand valuable manuscript copies. In the first section of the study, the records, expressions, and conditions that could signify ownership in manuscripts are analyzed based on the manuscripts bearing the ownership records of Şîrvânî Reis Bekir Efendi. The second section categorizes and evaluates ownership records, presenting a detailed examination of their elements and characteristics. The third and final section focuses on Bekir Efendi's life, works, the copies he copied and commissioned (istinsâh and istiktâb), the evaluation of his collection, and his estate. Lastly, the relationship between owners and manuscripts is explained in light of his collection and scholarly activities.

Keywords: Manuscript, Copy, Ownership Manifestation, Ownership Record, Collection, Codicology, Reisülküttâb Acem Bekir, Shirvani Ebubekir

ÖNSÖZ

Yazma eser nüshaları yalnızca müellifin değil, pek çok şahsın üretimine katkıda sağladığı kitaplardır. Bir nüshayı ortaya çıkaran katip, nâsih, müstensih vb. şekilde isimlendirilen kişiler; bu üretimin baş aktörlerindendir. Bununla birlikte yeni bir nüshanın oluşmasına vesile olan veya mevcut nüshanın bir yerden başka bir yere intikalini sağlayan kitap sahiplerinin bu üretime ve kültürel mirasa katkıları gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktadır.

Osmanlı döneminin önemli kitap sâhibi ve koleksiyonerlerinden olan Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi eş-Şîrvânî'ye ait nüshalarda bulunan mülkiyet tezâhürleri ve temellük kayıtları bu tezin ana konusudur. Bu tezde on binlerce nüsha taraması neticesinde tespit edilen Reis Bekir Efendi'ye ait 1050 nüshada yazma eserlerde mülkiyeti ortaya çıkaran durumları, bir kayıt türü olarak temellük kayıtlarının ne olduğu, hangi unsurlardan oluştuğu nasıl tasnif edilebileceği gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Ayrıca onun eserleri, istinsâhları, istiktâbları ve temellük kaydının bulunduğu kitaplardaki veriler üzerinden bir Osmanlı bürokratının hayatı ve kitap ilişkisi de anlaşılmaya çalışılmıştır. Onun dünyanın dört bir yanına dağılmış bu kıymetli koleksiyonunu fiziksel olarak bir araya getirmek mümkün olmasa da, görüntü ve bilgileri üzerinden bir bütün oluşturulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ana konusu Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin temellük kayıtlı kitapları olması hasebiyle, bu kitaplar toplanıp temellük kaydı yazılmasaydı bu çalışma olamazdı. Dolayısıyla kendisine Allah'tan rahmet diliyor, hayır ve minnetle yad ediyorum. Ruhu şad olsun. Ayrıca yazmaların günümüze intikali ve muhafaza edilmesinde vâkıfından vazifelisine, idarecisinden hizmetlisine bu uğurda tüm emeği geçenlerden vefat edenlere Allah'tan rahmet, hayatta olanlara hayırlı ömür ve hizmetler diliyorum.

Bu çalışmanın temelleri, 2015 yılı sonları 2016 yılı başlarında Kıymetli Hocam Zeynep Tarım öncülüğünde Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde gerçekleştirilen bir dizi yazma eser toplantılarında atıldı. 12 Ocak 2016'da "temellük kayıtları" başlıklı bir sunum yaptığımda aslında bu tezin serüveni de başlamış oldu. Bu vesileyle böyle bir konuda çalışmamı teşvik eden, tezimi satır satır okuyarak bana yol gösteren,

lisans döneminden itibaren derslerini takip ettiğim, yüksek lisansımı kendisiyle tamamladığım, kendisinden çok şey öğrendiğim ve hala öğrenmeye devam ettiğim Hocam Prof. Dr. Zeynep Tarım'a çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitesinde yer alarak süreci birlikte yürüttüğüm değerli hocam Prof. Dr. Arzu Terzi'ye, görüşmelerimizde soru ve önerileriyle ufkumu açan kıymetli hocam Doç. Dr. Ertuğrul İ. Ökten'e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tez jürisinde yer alan Prof. Dr. İdris Bostan ile Prof. Dr. A. Azmi Bilgin hocalarıma şükranlarımı sunuyorum.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi merkezli bir çalışma yapmama vesile olup tezin her anında yanımda olan Süleymaniye Kütüphanesi eski müdürü, meslektaşım, abim Menderes Velioğlu'na hassaten teşekkür ediyorum. Tez çalışmasında verilerin işlenebilmesi için gerekli sistemi kuran eski meslektaşım ve yeni yazılım uzmanı arkadaşım Ahmet Yıkar'a çok teşekkür ederim.

Tez sürecinin çeşitli dönemlerinde kendileriyle görüşüp istifade ettiğim hocalarım Sadık Yazar ve Himmet Taşkömür'e; bu zorlu süreçte nüshaların tespiti, çeşitli meselelerin değerlendirilmesi ve kimi zaman teknik konularda desteklerini gördüğüm kıymetli dost ve arkadaşlarım Said Kayacı, Ahmet Kaylı, Abdullah Öztop, Mehmet Arıkan, Abdullah Okal, Ensar Karagöz, Ayşenur Erdoğan, Seyfullah Aslan ile Süleymaniye Kütüphanesi emektarı Mustafa Dil'e çok teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle çok erken yaşta kaybettiğim ve eksikliğini hep hissettiğim anneme ve yakın zamanda kaybettiğim babama Allah'tan rahmet diliyorum. Mekanları cennet olsun.

Son olarak bu uzun ve meşakkatli süreçte daima yanımda olan, varlıkları sürür kaynağı çocuklarım Zeliha, Ahmet Bera ve Ayşe Hüma ile zorlu süreci benim için kolaylaştıran kıymetli eşim Nihal'e ne kadar teşekkür etsem az. İyi ki varlar daim olsunlar.

Ali ASLAN

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZMA ESERLERDE MÜLKİYETİN TEZÂHÜRLERİ

1.1. Müellif Hattı	14
1.1.1. Reis Bekir Efendi Temellük Kayıtlı Müellif Hattı Nüshalar	15
1.1.2. Müellif Hattının Tespiti ve Mülkiyet İlişkisi	19
1.2. Ketebe li-Nefsihî	28
1.3. İstiktâb Kaydı.....	36
1.4. Temellük Kayıtları.....	43
1.5. Mühürler	43
1.6. Vakıf Kayıtları ve Mühürleri.....	48
1.7. Mülkiyet Bildiren Diğer Kayıtlar	53
1.7.1. İcazet Kayıtları	54
1.7.2. Mütâlaa Kayıtları	58
1.7.3. Mukâbele Kayıtları.....	61
1.7.4. Bilgi Notları	64

İKİNCİ BÖLÜM

TEMELLÜK KAYITLARI

2.1. Temellük Kayıtlarına Göre “Temellük Kayıtları”	69
2.2. Her Sahip Temellük Kaydı Yazdı mı?	74
2.3. Mâliklerin Temellük Kaydı Yazma Usulleri	79
2.3.1. Temellük Kayıtlarını Kim Yazar?.....	83
2.3.2. Ağyarın Yâr’a Temellüğü	88
2.4. Temellük Kayıtlarının Dili	91
2.4.1. Temellük Kayıtlarında Seci	97

2.5.	Temellük Kayıtlarının Nüshadaki Yeri ve Şekil Özellikleri	98
2.6.	Temellük Kayıtlarının Unsurları.....	101
2.6.1.	Temellük Kayıtlarına Giriş	103
2.6.2.	Temellük İfadesi.....	104
2.6.3.	Şahıs-Mâlik İsmi	106
2.6.4.	Dua	110
2.6.5.	Tarih	111
2.6.6.	Yer.....	115
2.7.	Temellük İfadeleri.....	118
2.7.1.	Aidiyet Bildirenler	121
2.7.2.	Mülk Edinen Sahipler	122
2.7.3.	Nöbet Bekleyen Zabıtlar	124
2.7.4.	Arkadaş Mâlikler.....	125
2.7.5.	Nimete Gark Olanlar	126
2.7.6.	Allaha İtimat Edenler/Mağfîret Umanlar	127
2.7.7.	İfadesiz Kahramanlar	127
2.8.	Sahip Olma Yolları	129
2.8.1.	Satın Alma.....	132
2.8.2.	Bağışlama.....	136
2.8.3.	Miras	137
2.8.4.	Emanet.....	139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR MALİK OLARAK REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ

3.1.	Hayatı	141
3.2.	İlmi Faaliyetleri, Eserleri, İstinsahları ve İstiktabları.....	149
3.3.	Koleksiyonu	159
3.3.1.	Koleksiyonu Nasıl Oluşturdu?	160
3.3.2.	Koleksiyonun Değerlendirilmesi	162
3.3.3.	Bekir Efendi'den Sonra Koleksiyonun Durumu	211
3.4.	Terekesi	214
3.5.	Mâlik-Nüsha İlişkisi	217
3.5.1.	Reis Bekir Efendi'nin Kenar Notları.....	218
3.5.2.	Reis Bekir Efendi'nin Müelliflere Dair Notları	221

3.5.3.	Reis Bekir Efendi'nin Nüshalara Dair Notları	224
3.5.4.	Reis Bekir Efendi'nin Fihristleri	227
SONUÇ.....		229
BİBLİYOGRAFYA		233
EKLER.....		254
EK:1 REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ'NİN TEREKESİ'NDE YER ALAN KİTAPLARIN LİSTESİ		254
EK-2: BOA, D. BŞM. MHF 17/14 NUMARALI TEREKE DEFTERİ'NDE YER ALAN KİTAPLAR		267
EK-3: REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ'NİN MUHALLEFATI'NDA YER ALAN KİTAPLARIN LİSTESİ.....		269
EK-4: D. BŞM. MHF 17/35 NUMARALI MUHALLEFÂT DEFTERİ'NDE YER ALAN KİTAPLAR.....		284

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Sâ'id b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Hanefî'nin Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ İsimli Eserini Müellif Hattı.....	17
Resim 2: Bedreddin el-Aynî'ye Ait Ferâğ Kaydı.....	22
Resim 3: Bedreddin el-Aynî Tarafından Verilen İcazet.....	22
Resim 4: İbnü'l-Esîr, Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl.....	25
Resim 5: İbnü'l-Esîr, el-Bedî' fî'l-Arabiyye.....	25
Resim 6: Muhammed b. Ali b. Mahmud'un Telif Tarihinden 2,5 Ay Sonra Müellif Müsveddesinden Kendisi İçin 8 Cemaziyelevvel 847 Tarihinde İstinsah Ettiği Nüsha.....	29
Resim 7: Reis Bekir Efendi'nin Fazıl Mustafa Paşa'nın Nüshasından 1098 Tarihinde Seddülbahir'de İstiktâb Ettiği Nüsha.....	40
Resim 8: Sağdan Sola: Şehid Ali Paşa, Sıdkî Mustafa ve Hüseyin Çelebi'ye Ait Temellük Mühürleri.....	47
Resim 9: Ragıp Paşa ve Damad İbrahim Paşa'ya Ait Vakıf Mühürleri.....	50
Resim 10: Müellif Şumunnî Tarafından Nüshanın Kâtibi ve Sâhibi İbn Zahîre'ye Verilen İcâzet Kaydı.....	56
Resim 11: Nüshanın Mâlîki Muhammed el-Ensârî Tarafından Nüshanın Defalarca Mütâla'a Edildiğine Dair Kayıt.....	59
Resim 12: Muhammed el-Hanefî el-Hamevî'nin Mâlîki Olduğu Nüşayı 29 Rebiulahir 858 Tarihinde Kahire'de Tek Başına Mukâbele Ettiğine Dair Kayıt.....	63
Resim 13: Veysî'ye Ait Mezkûr Nüşadaki Bilgi Notu ve "Hüve Hasbî" İfadesi.....	65
Resim 14: Veysî'ye Ait "Hüve Hasbî" İfadelî Temellük Kaydı.....	65
Resim 15: Reis Bekir Efendi'nin "Mâlikuhû" İfadesi İle Yazdığı Kısa Müellif Biyografisi.....	67
Resim 16: Osmanlı Dönemi Önemli Mâliklerin Temellük Kayıtları Sağdan Sola: Mustafa Sıdkı, Hacı Beşir Ağa, Müeyyedzâde Abdurrahman, Kınalızâde Ali Çelebi, Şehid Ali Paşa, Ebü'l-Hayr Ahmed, Alimir İzzet, Sa'dî Çelebi, Veliyyüddin Efendi, Veysî, Carullah Efendi, Ragıp Paşa, Reis Acem Bekir Efendi.....	69
Resim 17: Reis Bekir Efendi Ve Müeyyedzâde Abdurrahman Efendilerin Temellük Kayıtlarına "İmza" İfadelerinin Kullanıldığı Örnekler.....	73
Resim 18: Işık Yardımıyla Görülen Bekir Efendi Temellük Kaydı.....	79
Resim 19: Reisülküttab Mustafa, Âşir Ve Hafid Efendilere Ait Benzer İfadelî Temellük Kayıtları.....	82
Resim 20: Bekir Efendi Temellük Kaydı.....	86
Resim 21: Aynı Sayfada Yer Alan Bekir Efendi'ye Ait İki Temellük Kaydı.....	87
Resim 22: Bekir Efendi'ye Ait Farklı Dönemlerdeki Temellük Kayıtları.....	87
Resim 23: Temellük Kayıtlarının Unsurları.....	103
Resim 24: Raşid Efendi'nin Farklı Vazifelerde Kullandığı Temellük Kayıtları.....	107
Resim 25: Temellük Kayıtlarında Kullanılan Farklı İfade Örnekleri.....	120
Resim 26: Sahip Olma Yöntemi Belirtilen Temellük Kaydı Örnekleri.....	132
Resim 27: Polonya Elçisi'nin Reisülküttab Acem Bekir Efendi'yi Ziyareti.....	146
Resim 28: Reis Bekir Efendi'nin Nuruosmaniye 4776 Numaralı Nüşada Yer Bazı Kayıt Ve Notları.....	219
Resim 29: Reis Bekir Efendi'nin Kenar Not Örnekleri.....	220
Resim 30: Reis Bekir Efendi'nin Müellif Biyografilerine Dair Örnekler.....	223
Resim 31: Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan İbnü'l-Hutay'e Biyografisi.....	224
Resim 32: Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan Sıkkıllı'nın Kısa Biyografisi.....	225
Resim 33: Reis Bekir Efendi'nin 44 Varak Olan Son Kürrasenin Seyyid Rükneddin Tarafından Yazıldığı Bilgisi.....	226
Resim 34: Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan Fihrist Örnekleri.....	227

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Bekir Efendi Müellif Hattı Nüshaların Yüzyıllara Göre Dağılımı.....	18
Grafik 2: Temellük Kayıtlarının Nüshada Yeri	99
Grafik 3: Temellük Kayıtlarına Giriş İfadeleri.....	104
Grafik 4: Vazifeler.....	108
Grafik 5: Mezhepler.....	109
Grafik 6: Tarih Verisi Bulanan Temellük Kayıtlarının Yüzyıllara Göre Dağılımı	113
Grafik 7: Temellük Yerleri	117
Grafik 8: Temellük İfadeleri.....	121
Grafik 9: Sahip Olma Yöntemi Belirtilen Temellük Kayıtları	131
Grafik 10: Koleksiyonda Bulunan Eserlerin Dilleri	163
Grafik 11: Koleksiyonda Bulunan Eserlerin Konuları	164
Grafik 12: Koleksiyonda Yer Alan Eser Türleri.....	165
Grafik 13: Koleksiyonda Tarihli Nüshaların Yüzyıllara Göre Dağılımı	167
Grafik 14: Bekir Efendi Temellük Kayıtlı Nüshalarda İstinsah Yerleri.....	168
Grafik 15: Bekir Efendi Koleksiyonunda En Çok Eseri Bulunanlar	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi Koleksiyonunda Bulunan Eser Listesi.....	173
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AE	: Ali Emîrî Tasnifi
AYEBM	: Ankara Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü
AEYEK	: Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi
BAYEK	: Balıkesir Yazma Eser Kütüphanesi
BİYEK	: Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
BNF	: Bibliothèque Nationale de France
BYEK	: Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
HSYEK	: Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi
KYEBM	: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü
MYEK	: Millet Yazma Eser Kütüphanesi
Ms.	: Manuscript
NYEK	: Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi
RPYEK	: Ragıp Paşa Yazma Eser Kütüphanesi
SK	: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
thk.	: Tahkik eden
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vr.	: Varak

GİRİŞ

Türkiye’de yazma eserler üzerine yapılan çalışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak yazma metinlerin tahkik, edisyon kritik ve neşir çalışmalarını hedeflenmiştir. Son yıllarda bu tür çalışmalar, yazma eserlerde bulunan ve kimi zaman telifi destekleyen, kimi zaman metin dışı unsur kabul edilebilecek çeşitli kayıtların nüsha özellikleri bağlamında ele alındığı bir yönelime girmiştir. Bu yaklaşım, nüsha tavsiflerinin daha ayrıntılı bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra -bu tez çalışmasında olduğu gibi- yazma eserlerdeki kayıtları merkeze alan ve doğrudan bu kayıtlar üzerinde yoğunlaşan çalışmalar da dikkat çekmektedir.¹ Bundan sonra bu tür çalışmaların sayısında artış olacağı öngörülmektedir.

Yazma eser nüshalarında ferâğ kaydı, mukabele kaydı, mütalaa kaydı, semâ-kırâat kaydı, icâzet kaydı ve temellük kaydı gibi nüshayı ilgilendiren pek çok kayıt türü bulunmaktadır. Bu tür kayıtlar, bazı durumlarda telif eser metni hakkında bilgi sunarken, bazen de doğrudan nüshanın kendisiyle veya nüsha sahiplerinin kimliklerinin ve biyografilerinin belirlenmesiyle ilgili önemli katkılar sağlamaktadır. Bu kayıtlar arasında kitap ve sâhibi arasındaki mülkiyet ilişkisini ortaya koyan ve temel amacı bu mülkiyeti belirtmek olan kayıt, temellük kayıtlarıdır. Temellük kaydı dışındaki diğer kayıtlar ise, telif sürecine katkılarının yanı sıra, eserin üretildiği yer ve zaman, kimler tarafından okunup dinlendiği, hangi amaçlarla mütalaa ve mukabele edildiği gibi bilgileri içerebilmektedir. Ancak bu tür kayıtların, temel yazılış amaçları her ne kadar farklılık gösterse de içeriklerindeki bazı ifadeler, nüshanın mülkiyetine işaret etmektedir. Bu yönüyle, temellük kaydı gibi mülkiyet semsiyesi altında değerlendirilmeleri mümkündür.

Temellük kayıtlarına ilişkin literatür incelendiğinde, bu kayıtların yazma eserlerin fiziksel özelliklerini ve unsurlarını anlatan Kodikoloji çalışmalarında ele alındığı görülmektedir. Bu alana dair temel eserlerde, temellük kayıtlarına dair

¹ İstinsah kayıtlarını merkeze alınan bir çalışma için bkz. Sami Arslan, **Osmanlı’da Bilginin Dolaşımı: Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak İznik-Süleymaniye Medreseleri Dönemi**, Ketebe Yay., İstanbul 2020.

başlıklar açılmış ve bu kayıtlar genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.² Fakat bu konuda yapılan müstakil çalışmalar sınırlı olup, bilinen ilk inceleme Adam Gacek tarafından yapılmıştır. Gacek, ilgili makalesinde **müsvedde** ve **mübeyyeza** olarak müellif hatlarına değinerek, müellif hattı nüshaların ilk sahiplerinin müelliflerin kendileri olduğunu belirtir. Ayrıca, kendi kullanımı için nüsha yazan (**ketebehû li-nefsih**) veya nüsha yazdıran (**istiktâb**) kişilerin de nüshanın sâhibi olabileceklerine dikkat çeker. Temellük kayıtlarının yazma eserin zahriyesinde veya sonunda olabileceğini ifade eden yazar, bu kayıtların nüshanın tarihini belirlemede önemini vurgulamaktadır. Çalışmasında çeşitli temellük kaydı örnekleri sunarak dua kalıpları ve tarihlerde kullanılan kısaltmalara yer veren yazar, mühürler ve vakıf kayıtları gibi mülkiyetle ilişkili diğer unsurlara değinerek çalışmasını sonlandırır.³

Eymen Fuad Seyyid, temellük kayıtlarının nüshanın tarihini belirlemede önemli bir katkı sunduğunu ifade eden bir diğer araştırmacıdır. Seyyid, özellikle müellif hattı ve diğer mülkiyet tezâhürlerine odaklanarak, sultan ve ulema kütüphanelerine ilişkin izleri sürmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın da konusunu oluşturan Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin kütüphanesine dikkat çekmiş ve Reis Efendi'nin temellük kayıtlı çeşitli kitaplarına temas etmiştir.⁴

İrec Afşar ise yazma eserlerin mülkiyeti ve alım-satımı konularına eğilmiştir. Afşar, kitapların mülkiyet yolları, nüshaların alım-satımı, kitapların dolaşım yerleri ve yazma eserlerin üretim maliyetleri gibi hususları incelemiştir.⁵

İsmail Erünsal Hoca, yazma eserler ve kütüphaneler üzerine kapsamlı pek çok çalışma yapmıştır. *Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane* adlı eserinde, kitabın tarihinden yazma kitapların fiziksel özelliklerine, yazma eserlerde kullanılan

² Francois Déroche, **el-Medhal ilâ İlmi'l-Kitâbi'l-Mahtût bi'l-Harfi'l-Arabî**, çev. Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü'l-Furkân li't-Türâsi'l-İslâmî, Londra 2005, s. 492; Adam Gacek, **el-Merci' fi İlmi'l-Mahtûtî'l-Arabî**, çev. Murad Tedğut, Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, Kahire 2016, s. 338-343; Eymen Fuâd Seyyid, **el-Kitâbu'l-Arabiyyi'l-Mahtût ve İlmu'l-Mahtûtât**, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye, Kahire 1418/1997, s. 453-472.

³ Adam Gacek, "Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts", **Manuscripts of the Middle East**, Leiden 1987, c. II., s. 88-95.

⁴ Eymen Fuâd Seyyid, "Alâmâtü't-Temellük ale'l-Mahtûtât ve İâdetü Binnâi Mecmûâtî'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyyeti'l-Kadîme", **Türâsiyyât**, Mısır 2003, s. 107-131.

⁵ İrec Afşar, "Tarihte Yazma Kitapların Mülkiyeti ve Alım Satımı", çev. Osman G. Özgüdenli, **Tarih Dergisi**, Haziran 2012, sy. 46, s. 337-368.

malzemelerden çeşitli yazma eser kayıtlarına kadar pek çok konuyu ele almaktadır. Temellük kayıtları başlığı altında bu kayıtların ne olduğu, kullanılan ifadeler ve temellük kaydı olarak değerlendirilebilecek diğer durum ve kayıtlar üzerinde durmaktadır. Ayrıca, incelediği yazma eserlerdeki temellük kayıtlarının tarihsel perspektifini sunarak, kitap sahiplerinin mühür kullanımı gibi hususlara da dikkat çekmektedir.⁶

Son yıllarda Türkiye’de yazma eserlere yönelik artan ilginin önemli bir göstergesi, Cârullah Efendi Koleksiyonu üzerine yapılan çalışmadır. Bu çalışmada, Cârullah Efendi’nin koleksiyonu çeşitli ilim dallarına ayrılarak detaylı makalelerle incelenmiştir. Koleksiyonun genelinde Cârullah Efendi’nin temellük kayıtları ve kendi el yazısı üzerinde durulmuştur. Her bir makale yazarı, kendi alanına ilişkin olarak Cârullah Efendi’nin notlarını ve kayıtlarını değerlendirmiştir. Bu kapsamda, Berat Açıl özellikle temellük kayıtlarına odaklanarak Cârullah Efendi’nin kitap edinme sıklığını ve hangi dönemlerde, nerelerden nüsha temin ettiğini temellük kayıtlarından yola çıkarak detaylı bir şekilde incelemiştir.⁷

Bu çalışma, ilgili literatürün farkında olarak, yazma eserlerde mülkiyeti belirleyebilecek tüm kayıt ve durumları incelemeyi; temellük kayıtlarının tarihsel gelişimini, unsurlarını, dil ve üslup bakımından özelliklerini daha geniş bir çerçevede ve kapsamlı bir malzeme eşliğinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın başlangıç noktası, temellük kayıtlarının tarihi seyrini incelemek amacıyla eski tarihli nüshaların taranması olmuştur. Bu taramalarda pek çok eski tarihli nüshada “*Allahu hasbî min kütübi Ebû Bekir b. Rüstem b. Ahmed eş-Şîrvânî*” ifadeli temellük kaydına rastlanmıştır. Kaydın sâhibi ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde, bu kaydın Osmanlı merkez bürokrasisinde katiplik, muhasebecilik, mukabelecilik, ruznamçecilik, reîsülküttâblık, defterdarlık gibi pek çok kadroda yaklaşık 50 yıl vazife yapmış; bir ara İlbasan Sancağına görevlendirilerek “Paşa”

⁶ İsmail E. Erünsal, **Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane**, Timaş Yay., İstanbul 2018, s. 195-200.

⁷ Berat Açıl, Edebiyatın ilmi veya ilmin Edebiyatı: Cârullah Efendi’nin Edebiyat Koleksiyonunu Kenardan Okumak, **Osmanlı Kitap Kültürü: Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları**, İlem Yay., İstanbul 2020, s. 65-75.

unvanını da kazanmış Reîsülküttâb Ebubekir Şîrvânî'ye (ö. 1135/1723) ait olduğu anlaşılmıştır. Kendisinden Osmanlı kronikleri ve arşiv belgelerinde “Reîs Bekir, Acem Bekir, Reîsülküttâb Ebûbekir Efendi, Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi” vb. ifadelerle bahsedilmektedir.⁸

Reîsülküttâb Ebubekir Efendi'nin dönemin kaynaklarında dahi zikredilen mükemmel bir kitap koleksiyonuna sahip olduğu bilinmektedir. Reîsülküttâbların biyografilerini konu alan *Halikatü'r-Rüesâ* isimli eserde, Reis Bekir Efendi'nin sayılamayacak kadar çok sayıda kitabı olduğundan bahsedilmekte ve temellük kaydına yer verilmektedir.⁹ Hatta onun koleksiyonerliğinin şöhreti, temellük kaydının taklit edilmesine kadar ulaşmıştır. Vefatından yaklaşık 40 yıl sonra yazılan 1174/1761 tarihli bir nüshanın zahriyesinde “*min kütübi Ebû Bekir b. Rüstem eş-Şîrvânî*” ifadesiyle Reis Bekir Efendi'nin temellük kaydı taklit edildiği görülmektedir.¹⁰

Kaynaklarda yer alan bilgiler ve daha önce yapılan tarama ile araştırmalardan hareketle Reis Bekir Efendi'nin dağılmış koleksiyonunun bu çalışma için hedeflenen kapsayıcılığı sağlayabileceği öngörülmüştür. Bu tür bir koleksiyonu çalışmanın ayrıcalığı ve sahaya katkısı da dünyanın dört bir tarafına dağılmış çok kıymetli bir koleksiyonu tespit ederek incelenmesini mümkün hale getirmesidir. Ancak bu tercihin en zahmetli ve zaman alıcı kısmı Reis Efendi'ye ait nüshaların tespit edilmesidir. Bu bağlamda Reis Acem Bekir Efendi nüshalarını kısmen de olsa bir araya getirme girişimlerinin daha önce de denendiği görülmüştür. Süheyl Ünver'in çeşitli kütüphanelerde aldığı notlardan oluşan, Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Dosya koleksiyonu 291 numarada yer alan dosyada, Acem Bekir Efendi “en çok kitap toplayan” kişi olarak tarif edilmekte ve sahip olduğu kitapların fişler

⁸ Râşid Mehmed Efendi, Çelebizade İsmail Asım Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli** (1071-1114/1660-1703), haz. Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yay., 2013, s. 939; Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Nusretname**, haz. Mehmet Topal, TÜBA Yay., Ankara 2018, s. 104, 287; Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâyiü'l-Fuzalâ**, haz. Ramazan Ekinci, YEK Yay., İstanbul 2018, s. 3355; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, c. 4/2, s. 603; Akdes Nimet Kurat, **İsveç Kıralları XII. Karl'ın Türkiye'de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu**, Rıza Çoşkun Matbaası, İstanbul 1943, s. 36.

⁹ Ahmed Resmî Efendi, **Halikatü'r-Rüesâ**, SK, Esad Efendi, 2296, vr. 39a.

¹⁰ BYEK, Veliyüddin Efendi, 29, 1a.

halinde bir araya getirildiği görülmektedir.¹¹ Ayrıca yakın zamanda özellikle Avrupa kütüphanelerinde yer alan Reis Bekir temellük kayıtlı kitaplar, katalog ve farklı çalışmaların desteğiyle Cecile Bonmarige tarafından bir araya getirilmiş ve istifade edilebilmesi için çalışma notu olarak paylaşılmıştır.¹²

Çalışmanın ana malzemesi olan Reis Bekir Efendi'ye ait temellük kayıtlı nüshaların tespiti, önemli bir iş yükü teşkil ettiğinden sistematik bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Bu noktada akla gelen ilk yöntem yazma eser kataloglarının incelenmesidir. Günümüzde yapılan yazma eser katalog çalışmalarında mâlik bilgilerine yer verilmekle birlikte, geçmiş dönemde yapılan katalog çalışmalarında mülkiyet verilerinin sıklıkla kaydedilmediği görülmektedir. Bu nedenle geçmiş kataloglarda hangi bilgilerin bulunduğu ve mâlik bilgilerinin ne zamandan itibaren kataloglarda yer almaya başladığı önem arz etmektedir. Dolayısıyla geçmiş katalog ve fihrist çalışmalarına değinmek faydalı olacaktır.

Erken dönem kütüphane katalogları ve vakfiyelerde yer alan kitap listeleri bağlamında İsmail Erünsal'ın çalışmaları önem arz etmektedir.¹³ Bu çalışmalara göre Osmanlı'daki ilk müstakil katalog, Hayreddin Hızır Atûfî tarafından 959/1551-1552 tarihinde kaleme alınan Topkapı Sarayı Kütüphanesi katalogudur.¹⁴ Bu katalogda kitaplar konularına göre tertip edilmiş eser adları zahriye ve ciltte geçtiği haliyle deftere/kataloga kaydedilmiştir. Yöntem olarak eser adı, müellif adı ve cilt sayısı belirtilmiştir.¹⁵ Ayrıca, II. Bayezid döneminde Mehmed b. Ali el-Fenârî'ye ait defter ile Kanuni Sultan Süleyman döneminde Hacı Hasanzâde Mehmed b. Hızır tarafından hazırlanan katalog, erken dönemin dikkat çeken örneklerindendir. Bu kataloglarda

¹¹ Reis Bekir Efendi'ye ait, özellikle Arkeoloji Müzesi'nde muhafaza edilen ve başka bir yoldan erişimin mümkün olmadığı nüshalara Süheyl Ünver 291 nolu dosya üzerinden ulaşılmıştır.

¹² Cécile Bonmariage, "Ottoman manuscripts owners of the 12th-18th c. -- Abū Bakr b. Rustam al-shirwānī":https://explore.lib.uliege.be/discovery/fulldisplay/alma9919978218202321/32ULG_INST:MOSA

¹³ Genel bilgi için bkz. İsmail E. Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, TTK, Ankara 2008, s. 455-490.

¹⁴ İsmail E. Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, 460-462; İsmail E. Erünsal, "959/1552 Tarihli Defter-i Kütüb", **Erdem**, no: 10, Ankara 1988, s. 184-188; İsmail E. Erünsal, "The Catalogue of Bâyezid II's Palace Library", **Kütüphanecilik Dergisi**, no: 3, İstanbul 1992, s. 55-66.

¹⁵ Bu katalogun tıpkı basımı ve kataloga dair tematik bir çalışma için bkz. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell H. Fleischer, **Treasures of Knowledge: an Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)**, 2 C. Leiden: Brill, 2019.

genelde eser adı, müellif adı, cilt bilgisi, cilt sayısı, hat ve kağıt özellikleri yer almakta, varak sayısı mutlak surette belirtilmektedir. Öneme binâen müellif hatlarına işaret edilmiş ve bazı nüshaların müstensihleri zikredilmiştir.¹⁶

Şeyhülislam Feyzullah Efendi vakfiyesi, kitapların ayrıntılı bilgilerini içermesi bakımından önemli bir örnektir. Bu vakfiyede kitaplar eser ismi, müellif ismi, fiziksel özellikler, yaprak ve satır sayısı gibi detaylarla kaydedilmiştir. Bununla birlikte vakfiyede muhaşşâ, musahhah ve kadim gibi nüshaların özel bilgilerine yer verilerek bazı müstensihler zikredilmiş ve müellif hatlarına temas edilmiştir.¹⁷ 19. yüzyıl örneklerinden biri olan Bezmiâlem Valide Sultan'ın vakfettiği kitaplar konularına göre tasnif edilmiştir. Genel olarak eser adı, müellif ismi, cilt ve satır sayısı ile hat çeşidi ifade edilerek kıymetli oldukları anlaşılan Mushafların hattatları da belirtilmiştir.¹⁸

Ali Fethi Bey'in "*el- Âsârü 'l-Aliyye fî Hazâ'ini 'l-Kütübi 'l-Osmaniyye*" isimli eseri, Osmanlı dönemindeki ilk toplu katalog teşebbüsüdür. Mukaddimede belirtildiğine göre çalışma İstanbul'un fethinden kendi dönemine kadar Âsitâne-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâse'de kurulmuş 47 kütüphaneyi kapsamaktadır. 1267/1850'de başlanıp 1271/1854 tarihinde son bulacaktır. Kitaplar konularına göre tasnif edilerek alfabetik olarak tertip edilecektir. Bir eserin nüshasının ilgili kütüphanede bulunup bulunmadığı, cilt sayısı, tam-noksan olduğu bilgisi, hangi dilde yazıldığı, müellifin ismi ve şöhreti (doğum-ölüm tarihi) kaydedilecektir. Daha önce yapılmış çalışmalarda bulunmayan geniş kapsamlı bir tasnif modeli sunan katalog, maalesef tamamlanamamıştır.¹⁹

II. Abdülhamid döneminde hazırlanan ve "Devr-i Hamîdî Katalogları" olarak bilinen İstanbul kütüphanelerine ait kataloglar; eserleri demirbaş numarası, eser ismi,

¹⁶ İsmail E. Erünsal, **Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri**, TTK, Ankara 2008, s. 465-475.

¹⁷ Mehmet Arıkan, Abdullah Uğur, "Feyzullah Efendi Koleksiyonu'na Dair: Bir Vakfiyenin Söyledikleri," Tülay Artan-Hatice Aynur (haz), **Osmanlı Kitap Koleksiyonları ve Koleksiyonları: İtibar ve İhtiras**, İstanbul: Dergah Yay., 2022, s. 244-245.

¹⁸ Arzu Terzi, **Bezmiâlem Valide Sultan**, Timaş Yay., İstanbul 2018, s. 208-223, 333-354.

¹⁹ BYEK, Beyazıt Umumi, 5092, 5093.

müellif adı, cilt sayısı, dili, hat türü ve yaprak ile satır sayısı gibi kategoriler altında sınıflandırmıştır.²⁰

20. yüzyıla gelindiğinde kütüphanelerin ıslahı için Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın teşebbüsleri ile Ahmed Zeki Paşa tarafından İstanbul Umumi Kütüphanelerinin tanzimine dair rapor hazırlanmıştır. Modern kütüphanecilik açısından büyük öneme sahip olan bu rapor, mevcut katalogların yetersizliğini vurgulamakta ve toplu bir katalog hazırlanmasını teklif etmektedir. Kataloğun nasıl düzenlenmesi gerektiğine ilişkin ayrıntılar, raporun Fihrist-i Umumi'nin tanzimi hakkındaki bölümünün 16. maddesinde yer almaktadır. Bu maddede, her kitabın şu bilgileri içermesi gerektiği belirtilmektedir: müellif ve müstensih bilgileri, yaprak adedi, yazı türü, telif yeri ve zamanı, istinsâh tarihi, kimin kütüphanesi için yazıldığı, Dersaadet'e (İstanbul'a) gelene kadar hangi kütüphanelerde bulunduğu, **mâliklerinin**, nakil ve istifade edenlerin, üzerinde kaydı bulunan kişilerin isimleri. Ayrıca, istifade edilebilecek bilgilerin mahiyeti belirlenebiliyorsa zikredilmesi, mümkün değilse ilgili sayfasına işaret edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, yazı boyutları, sütun ve satır bilgileri, resim, hat, minyatür ve tezhip detaylarının da belirtilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²¹

Fehmi Ethem Karatay, *Kütüphanecilik* kitabında yazma eser kataloglarının tertibi konusunda “*yazma eserlerin muhtasaran tarifi için ber-vechi âtî hareket olunur*” alt başlığını kullanmış ve 14. maddede “*kitabın eski sâhibleri bir tarafında yazılı ise onlarda tarih sırasıyla kaydedilir*” ifadelerine yer vermiştir.²² Buna rağmen Fehmi Ethem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi kataloglarında mâlik bilgilerine değinmeden eser adı, müellif adı, eserin baş ve son satırları, kağıt özellikleri, boyutu, yazı çeşidi, satır sayısı, müstensih bilgisi, istinsâh tarihi ve cilt özelliklerini zikretmiştir.²³

²⁰ **Defter-i Kütübhâne-i Âşir Efendi**, Mahmud Bey Matbaası, 1306.

²¹ **Dersaadet Umumî Kütüphanelerinin Tanzim ve Tensikine Dâir Sadrazam Hilmi Paşa Hazretlerine Takdim Olunan Takrir**, Dersaadet, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1325.

²² Fehmi Ethem Karatay, **Kütüphanecilik**, Dâru'l-Fünûn Matbaası, İstanbul 1341-1342, s. 138.

²³ **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, haz. Fehmi Edhem Karatay, c. II, İstanbul, 1961.

Ahmet Zeki Bey'in raporunda ve Fethi Ethem Karatay'ın metninde vurgulanan bu farkındalıkların etkisiyle, daha sonraki dönemde hazırlanan bazı kataloglarda, düzenli olmasa da kitap sahiplerine ilişkin bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Helmut Ritter başkanlığında 1935 yılında kurulan Kütüphaneler Tasnif Komisyonu tarafından hazırlanan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu* ve *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu* örnek olarak zikredilebilir. Bu kataloglarda, başlıkta eserin adı yer almakta, ardından eser ve müellif bilgileri sunulmaktadır. Sonrasında ise nüshaya ilişkin bilgiler yer almaktadır. Nüsha bilgileri arasında, nüshanın başı ve sonu, istinsâh tarihi, yazarı, maddî tarif ve mühür bilgileri bulunmaktadır. Vakıf mühürleri sistematik olarak bu katalogların tamamında kaydedilmiştir. Ayrıca, şahıs mühürlerinin de yer aldığı bu kataloglarda, söz konusu mühürler ve temellük kayıtları aracılığıyla kitap sahiplerine dair bilgilere yer verilmiştir.²⁴

1978 yılında Türkiye kütüphanelerinde bulunan yazma eserlerin toplu bir kataloğunun hazırlanması amacıyla Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK) projesi başlatılmıştır. Kataloglar hazırlanırken genel olarak eser adı ve müellif ismi (Arap harfli haliyle birlikte), nüshanın başı ve sonu, nüshanın fiziksel tarifi ve tavsifi, çeşitli fevaid bilgileri, mühürler ve mülkiyet kayıtları zikredilmiştir. Basılan bu katalogların bir kısmında, nüshalarda yer alan mühür ve kitap sâhibi bilgilerinin kaydedildiği anlaşılmaktadır.²⁵ Ancak, diğer bir kısmında bu detaylara değinilmediği görülmektedir.²⁶

Köprülü Kütüphanesi'nde yer alan 3 koleksiyona ait yazmaların kataloğu; Ramazan Şeşen, Cevat İzgi ve Cemil Akpınar tarafından hazırlanmıştır. Arapça hazırlanan katalogda eser adı, müellif bilgisi, nüshanın başı ve sonu, fiziksel tarif,

²⁴ Bu kataloglardan 1943 yılında basılan *İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğu*'nda kitap sahipleri nadiren yer alırken 1947-1969 yılları arasında 4. Cilt olarak basılan *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu* (ilk ciltte kitap sahipleri nadiren bulunmakta) ve 1961 yılında basılan *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda pek çok kitap sâhibi zikredilmiştir.

²⁵ TÜYATOK projesi kapsamında 1984 yılında basılan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyonu Kataloğunda vakıf ve şahıs mühürleri ve mülkiyet kayıtları bilgileri zikredilmiştir.

²⁶ TÜYATOK projesi kapsamında 1996 yılında basılan Afyon İli Yazmaları Kataloğunda az sayıda şahıs mührü ve temellük kaydına değinilmiştir.

ferâğ kaydına yer verilmiş; bazen temellük kaydı ve diğer kayıtlara dair bilgiler de zikredilmiştir. Kataloğun giriş kısmında kütüphane hakkında genel bilgiler verilmiş, çalışmanın yöntemi izah edilmiş ve çeşitli kayıt türlerinden bahsedilirken temellük kayıtlarına da değinilmiştir. Doğrudan nüshalar üzerinden elde edilen bilgiler, sınırlı olmakla birlikte önemli görülmektedir. Miras, satın alma ve istinsâh ettirme gibi çeşitli sahip olma yöntemleri ele alınmış; temellük ifadelerine dair örnekler verilerek, koleksiyonda dikkat çeken Veysî ve Hüseyin Çelebi gibi koleksiyonerlere işaret edilmiştir.²⁷ Yakın dönemde yapılan *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu*, *Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu* çalışmalarında sıralamaları farklı olsa da yukarıda zikredilen kataloglara benzer standart nüsha verileri kaydedilmiştir. Bu kataloglarda da kitap sahipleri, mühürler ve temellük kayıtları aracılığıyla tespit edilmiştir.²⁸

Kısaca değinilen ilk dönem kütüphane fihristleri, vakfiyelerdeki kitap listeleri ve son dönem Osmanlı ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan katalog çalışmalarında temelde iki hususun ön planda tutulduğu görülmektedir. Birincisi eserlerin telif bilgilerine dair malumatın mutlak surette verilmeye çalışılmasıdır. İkinci olarak kitapların kendilerine özgü fiziksel özelliklerinin belirtilerek başka nüsha ile karışmasının önüne geçilmesi ve ilgili nüshanın muhafazasının sağlanması olduğu söylenebilir. Bu noktada yeni çalışmalarda daha çok dikkat çeken temellük kaydı, mütalaa kaydı, sema-kırâat ve icâzet kayıtları, doğum kaydı vb. nüshada yer alan bilgilerin eski kataloglarda kaydedilmediği anlaşılmaktadır. Ancak, daha sonra hazırlanan katalog çalışmalarının bir kısmında mülkiyet kayıtları ve mühürler aracılığıyla mâlik bilgilerine yer verilmiş, diğer bir kısmında ise bu bilgiler düzenli olarak yer almamıştır. Mâlik bilgilerinin hiç bulunmadığı veya kısmen bulunduğu bir ortamda, bu tez çalışması gibi bir çalışmanın iş yükünün ciddi ölçüde artacağı açıktır.

Mezkûr katalog ve fihristlerin yanı sıra gerek basılı gerek dijital ve gerekse müsvedde halinde ulaşılabilen tüm yazma eser kataloglarında Reis Bekir Efendi

²⁷ Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, **Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, IRCICA, İstanbul 1986, c. 1, s. 32-33.

²⁸ İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu, Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi Yazmaları Kataloğu

kitaplarının izi sür÷lmüştür. Ancak mevzubahis kataloglar arasında temellük kayıtlarını ve nüsha mâliklerine ait bilgileri içerenlerin sayısının son derece sınırlı olması, çalışmanın bu yöntemle sürdürülemeyeceğini ortaya koymuştur. Bu aşamada oldukça meşakkatli ancak bir o kadar da verimli bir yönteme geçilerek görüntüsüne ulaşılabilen tüm koleksiyonların nüsha nüsha taranmasına başlanmıştır. Bu yöntem alanda pek çok ayrıntının fark edilmesine imkân tanıyarak adeta bir okul işlevi görmüştür. Bununla birlikte neredeyse Süleymaniye koleksiyonlarının tamamını kapsayan bu tarama usulünde mesai arkadaşlarımın farklı vesilelerle taradıkları koleksiyonlardan aktardıkları verilerden de istifade edilmiştir.

Nüsha tespit çalışmaları, tez sürecinin ilerleyen aşamalarına kadar devam etmiştir. Başlangıçta basit listeler halinde tutulan bu kayıtlar, daha sonra bu çalışmaya özel olarak hazırlanan programa aktarılmıştır. Tespit edilen nüshaların bulundukları ÷lke ve koleksiyon bilgileri, nüshaların ihtiva ettiği temellük kayıtlarının tüm detaylarıyla birlikte bu sisteme aktarılmıştır. Ayrıca eserlerin isimleri, konuları, dilleri, telif ve istinsâh tarihleri ile yerlerinin yanı sıra müellif ve kâtiplerinin isimleri de sistemde yerini almıştır. Bu kapsamlı veri girişi, Reis Bekir Efendi'nin koleksiyonunun muhtevasına dair çok kıymetli bilgiler sunmuştur.

Bahsi geçen sisteme dahil edilen veriler içerisinde en kapsamlı olanı şüphesiz nüshalarda yer alan temellük kayıtlarıdır. Bekir Efendi'nin nadiren farklılıklar gösteren temellük kayıtları da dahil olmak üzere nüshalarda yer alan tüm temellük kayıtları en ince ayrıntısına kadar bu sisteme girilmiştir. Bu ayrıntılar arasında kayıtlarda kullanılan temellük ifadeleri, dua cümleleri, alışveriş ve hediyeleşmelere dair ibareler, yer ve zaman bilgileri ile kitap sahipleri arasındaki ilişkileri ortaya koyan ifadeler yer almıştır. Bunlar tezin sunduğu orijinal fikirlerin temelini oluşturmuştur. Temellük kayıtlarının yanı sıra mülkiyet ifade edebilecek farklı türdeki kayıt ve bilgiler de sisteme eklenerek tezin ilgili bölümlerinin altyapısını güçlendirmiştir. Ayrıca nüshaların sanatsal değerine ilişkin alınan küçük notlar, Bekir Efendi'nin koleksiyonunun kültürel ve sanatsal açıdan taşıdığı önemi belirtmiştir.

Böylesine önemli bir koleksiyona sahip birinin kitapları üzerindeki tasarrufları da çalışma kapsamında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Zamanla yazı karakteri tanındığı gibi bazı notlarda kullandığı mürekkebin rengi dahi fark edilmiştir. Bu not ve kayıtlar üzerinden Reis Bekir Efendi'nin kitaplarla ilişkisi ve entelektüel dünyasının izleri sürülmüştür.

Yapılan taramalar neticesinde 11 ülkede 105 farklı koleksiyona dağılmış ve Reis Bekir Efendi'nin temellük kayıtlarını içeren 1050 nüsha tespit edilmiştir. Bu kıymetli koleksiyondaki nüshalar 327/939²⁹ ile 1114/1703³⁰ yılları arasında geniş bir tarih aralığını kapsamaktadır. Nüshalarda tarih bilgisi içeren en eski tarihli temellük kaydı h. 440,³¹ en geç tarihli ise h. 1304³² olarak karşımıza çıkmaktadır. Koleksiyondaki eserler, 50 farklı konuda tasnif edilebilecek kadar zengin bir konu yelpazesine sahiptir. Ayrıca koleksiyon; müellif hattı³³, tek nüsha³⁴, en eski nüsha,³⁵ sultan nüshaları³⁶ ve sanatlı nüshalar³⁷ gibi yazma eser literatürü açısından kıymetli kabul edilen birçok önemli nüshayı barındırmaktadır.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin koleksiyonu mezkûr özellikleriyle son derece yüksek bir temsil kabiliyetine sahiptir. Koleksiyonunu bizzat yazarak, sipariş edip yazdırarak; kadim nüshalara, müellif hatlarına, kendi devrinin eserlerine ve özel olarak ilgilendiği eserlerin birden fazla nüshasına ulaşarak oluşturmuştur. Böylece o, Osmanlı vakıf kütüphaneciliğinin altın çağının şafağında, dolaşımdaki kitaplar nihai raflarına ulaşmadan önce bu koleksiyonu vücuda getirmiştir. Merkezinde yer aldığı Osmanlı bürokrasisinin geniş imkânları sayesinde tüm Osmanlı coğrafyasında, ailevi bağlarının bulunduğu Safevî coğrafyasında ve Orta Asya Türk dünyasında üretilmiş

²⁹ SK, Carullah Efendi, 1508. Ebû Ma'ser el-Belhî el-Felekî tarafından kaleme alınan *Kitabu'l-Medhal fî Ahkâmi'n-Nücûm* isimli eser İshâk b. Muhammed b. Yakub b. İshâk tarafından Safer 327/Aralık 938 tarihinde istinsâh edilmiştir.

³⁰ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 876. Câhız tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-Hayevân* isimli eser İbnü'l-Vekîl Yûsuf b. Muhammed tarafından 17 Şevval 1114/6 Mart 1703 tarihinde tamamlanmıştır.

³¹ SK, Ayasofya, 2476, vr. 1a'da yer alan Muhammed b. İbrahim'e ait temellük kaydı 440 yılına aittir.

³² SK, Yazma Bağışlar, 3626, vr. 1a'da yer alan Mehmed Cemil'e ait temellük kaydı 1304/1887 tarihli dir.

³³ KYEK, KHK, 935. Daha fazla müellif hattı nüsha bilgisi için tezin birinci bölümünün 1. kısmına bakılabilir.

³⁴ SK, Laleli, 2002.

³⁵ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 359.

³⁶ SK, Fatih, 2571M.

³⁷ TSMK, Hazine, 90; TİEM, 1921.

nüshalara erişme imkânı bulmuş ve bir kısmını kendisiyle birlikte İstanbul'a getirmiştir.

Tüm bu veriler ışığında bu çalışma, eşsiz bir koleksiyona sahip kıymetli bir koleksiyoner ve kitapsever olan Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin temellük kayıtlı nüshalarından hareketle yola çıkmıştır. Nüshaların tespiti ve pek çok açıdan tasnifi ile şekillenerek ortaya çıkan verinin yorumlanması ile tamamen ermiştir. Bâkir bir alana mütevazî bir giriş niteliği taşıyan bu çalışmanın bir taraftan ilk çalışmalar arasında olmanın handikaplarını taşıdığı bilinmekte, diğer taraftan ise alanda yapılacak yeni ve daha detaylı çalışmalara öncülük edebilmesi ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZMA ESERLERDE MÜLKİYETİN TEZÂHÜRLERİ

Yazma eserlerde kitapların şahıslara doğrudan veya dolaylı olarak ait olduğunu gösteren mülkiyet tezâhürleri bulunmaktadır. Her ne kadar mülkiyet kavramı ilk olarak temellük kayıtlarını akla getirirse de bu bölümün tamamında açıklanacağı üzere mülkiyet, farklı şekillerde tezâhür edebilmektedir. Mülkiyet, bazen bir eser telifiyle bazen de var olan bir eser veya nüshadan kendi için nüsha üretmek suretiyle ortaya çıkabilir. Ayrıca nüsha siparişi yoluyla veya var olan nüshanın üzerine yazılan temellük kaydı ve vurulan mühür aracılığıyla mülkiyet açık bir şekilde ifade edilebilir. Bu bağlamda, mülkiyet ile temellük kaydı arasında bir bütün-parça ilişkisi kurulabilir. Vakıf kayıtlarında doğrudan mülkiyet belirtilmemişse de mâlik olunmadan vâkıf olunamayacağı prensibi gereği olarak vakıf kayıtları, mülkiyetin dolaylı bir yansıması kabul edilebilir. Bunun yanı sıra aslında başka bir amacı olan bir takım kayıt ve notlar da mülkiyetin izlerini taşıyabilir.

Bu bölümde Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshada yer alan mülkiyetler tasnif edilirken belirli bir tertip dikkate alınmıştır. Bu tertip, bizzat eserin ilk olarak ortaya çıkışına odaklanarak müellif hattı nüshalardan başlamaktadır. Çünkü yokluk aleminden varlık alemine eserin ilk çıkışı müellif hattı vesilesiyledir. Müellif, zihnindeki manaları lafızlar aracılığıyla ilk kez kendisinin yazıya döktüğü nüshada ifade eder. Bundan sonra mesleği kitabet olsun ya da olmasın bir şahsın bizzat kendi için ürettiği ve mülkiyetini bu şekilde ifade ettiği nüshalar ele alınmıştır. Bunu bir başkasına nüsha yazımı sipariş edilen ya da sunulmak üzere hazırlanan takip etmektedir.

Buraya kadar zikredilen mülkiyetler, yeni bir nüsha üretim sürecindeki mülkiyet ile ilgilidir. Bundan sonra ise daha önce üretilen bir nüshadaki mülkiyetler konu edilmiştir. Bu kapsamda nüsha sâhibinin yazdığı temellük kayıtları ve şahıs mühürleri incelenmiştir. Vâkıfın hukuki olarak aynı zamanda mâlik olması zorunluluğundan, vakıf kayıtları da bu noktada mülkiyet olarak değerlendirilmiştir. Son olarak nüshalarda yer alan icazet kayıtları, nüshanın mütalaa edildiğini gösteren mütalaa kayıtları, bir başka nüsha ile mukabele edildiğini ifade eden mukabele kayıtları ve çeşitli maksatlarla yazılan kayıt ve notlar sahiplerinin aynı zamanda

nüşhanın mâliki olduklarını ifade etmeleri halinde mülkiyet kapsamına alınmıştır. Tezin birinci bölümünde mülkiyetler, zikredilen tertibe uygun olarak sırasıyla incelenerek her biri hakkında tarif ve kısa bilgiler verildikten sonra konunun iyi anlaşılması için çeşitli örnekler verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

1.1. Müellif Hattı

Müellif hattı, eserin bizzat yazarı (müellif) tarafından kaleme alındığını ifade etmektedir. Ancak İslam tarihin ilk dönemlerinde sözlü rivayet yazılı rivayetten üstün kabul edilmiş ve hicrî IV. yüzyıla gelinceye kadar eserler, genelde imlâ usulüyle yazılmıştır.³⁸ Bu usulde nüsha, bizzat eser sâhibi âlim tarafından kaleme alınmamıştır. Bir ilim meclisinde veya ders halkasında eser sâhibi âlimin okuduğu/okuttuğu bu metinler, etrafında yer alan öğrencileri veya *varrâklar/kâtibler*³⁹ tarafından yazıya geçirilmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan metin müellifin kendi eliyle yazdığı nüsha -yani müellif hattı- olmasa da eser kendisine aittir.

Günümüze ulaşan ve bu bağlamda ele alınan müellif hattı nüshalar, imlâ usulünden ziyade yazılı metnin yaygınlaştığı hicrî IV. asırdan sonraki dönemde bizzat müelliflerince kaleme alınanlardır.⁴⁰ Bu nüshalar müellifin ilk yazdığı **müsvedde** veya sonradan gözden geçirerek temize çektiği **mübeyyeza** nüshalar olarak iki kısma ayrılır. Müsvedde nüshalar genelde düzensiz, karalama, ekleme ve çıkarmanın yoğun olduğu nüshalardır. Bu nüshalarda kimi yerde boşluklar da bulunabilir. Mübeyyeza nüshalar ise beyaza çekme işleminin gereği olarak daha düzenli, müdahalenin sınırlı olduğu ve tertibi oturmuş nüshalardır. Müellif hattı mübeyyeza nüshalar müsvedde nüshalara kıyasla günümüze daha çok intikal

³⁸ İmlâ usulüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Abdullah Aydın, “İmlâ”, **DiA**, c. 22, İstanbul 2000, s. 225-226.

³⁹ Varrak kelimesi ilk dönemlerde müstensih ve kâtipler için kullanılmışken sonraki dönemlerde kâğıt ve kitap satan sahaflar için kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için İsmail E. Erünsal, **Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar**, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s. 29-52.

⁴⁰ İsmail E. Erünsal, **Orta çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane**, Timaş Yay., İstanbul 2018, s. 304-311; Adam Gacek, **Arapça Elyazmaları İçin Rehber**, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 136-137.

etmiştir.⁴¹ Bu durum, mübeyyeza nüshaların genellikle daha düzenli ve tamamlanmış olmasıyla ilişkilidir. Yazma eser çalışmalarında hem telif hem de kitap tarihi açılarından müellif hattı nüshalar önemli bir değer taşımaktadır. Bununla birlikte müellif hattı nüshaların ilk sahiplerinin müellifleri olmaları itibariyle burada konu edilmişlerdir.

1.1.1. Reis Bekir Efendi Temellük Kayıtlı Müellif Hattı Nüshalar

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi sahip olduğu kitapların içeriği ve kıymetinin farkında olan iyi bir koleksiyonerdir. Onun koleksiyonerliğinin mahareti -üçüncü bölümde ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere- çeşitli açılardan değerli olduğu bilinen nüshaları toplamasından ve bu nüshalara yazdığı kimi notlardan anlaşılmaktadır. Bu durum mülkiyetinde olan müellif hattı nüshalarda da kendisini göstermektedir. Şöyle ki sahip olduğu müellif hattı nüshalar kendi döneminde olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Dolayısıyla günümüze tek nüsha veya nadir nüsha olarak intikal etmiş ve neşir çalışmaları bu nüshalar üzerinden yapılmış pek çok Acem Bekir Efendi temellük kayıtlı müellif hattı nüsha bulunmaktadır.⁴² Bu da mezkûr eserlerin günümüze intikalinde kendisinin mühim rolüne işaret etmektedir.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi (bundan sonra Reis Bekir Efendi veya Bekir Efendi) temellük kayıtlı 1050 nüshadan 30'u müellif hattıdır.⁴³ Bu müellif hattı 30 nüshanın 6'sı sultan ve ümeraya sunulmak üzere yazılan nüshalardır. Şöyle ki

⁴¹ Eymen Fuâd Seyyid, **el-Kitâbu'l-Arabiyyi'l-Mahtût ve İlmu'l-Mahtûtât**, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübânîyye, Kahire 1418/1997, s. 331-368.

⁴² Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshadan başkası olmayıp tek nüsha üzerinden neşredilen eserlere örnek: SK, Laleli, 1686, Şibli Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Abdullah et-Trablusî el-Hanefî, **Teskîfü'l-Elsine bi-Ta'rîfî'l-Ezmine**, thk. Vail Muhammed Bekir Zehdan eş-Şenşuri, İlmu İhyai't-Tûras ve'l-Hidemati'r-Rakmiyye, 2017; KHK, 935, Sâid b. Ahmed b. Ebibekr er-Râzî el-Hanefî, **Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâti'd-Dîn ve'd-Dünyâ**, thk., M. Sadi Çöğenli, Mustafa Kılıçlı, İyd Fethi Abdullatîf, İstanbul, Mektebetü'l-İrşad, 2020/1441; Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg, Ms. or.quart, 2082, Muhammed b. Ahmed b. Emin el-Akşehrî, **er-Ravzatu'l-Firdevsiyye ve'l-Hazretu'l-Kudsiyye**, thk., Kasım es-Sâmîrî, Müessesetu'l-Furkân li't-Türasi'l-İslâmî, Londra 2010.

⁴³ Giriş kısmında da ifade edildiği üzere tez çalışmasında sadece Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi eş-Şîrvânî'nin sahip/mâlik olduğu ve üzerinde temellük kaydının bulunduğu nüshalar kullanılmıştır. İstisna olarak kullanılan farklı nüshalarda mutlaka nüshanın Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'ye ait olmadığı belirtilmiştir.

bunlardan Ahmed b. Sa'd b. Mehdî b. Abdussamed el-Osmânî'ye ait *Letâifu'l-Alâiyye fî Fedâili's-Seniyye*⁴⁴ Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad'a (ö.634/1237) sunulmuştur.⁴⁵ Kutbî, Muhammed b. Muhammed b. Kutbuddîn el-İznîkî'ye ait *Hevesnâme* II. Bayezid'e (ö.918/1512) ithaf edilmiş ve müellif 891/1486 tarihinde Edirne II. Bayezid Medresesinde (Halebi Medresesinde) müderris iken tatil günlerinde eseri tebyiz etmiştir.⁴⁶ Alemüddin b. Baba Şeyh b. Muhammed b. İhtiyârüddin el-Hüseynî el-Buhârî'ye ait *Mecmau'l-Ferâid fî Keşfi'l-Fevâid*⁴⁷ Kanuni Sultan Süleyman'a (ö.974/1566), Nizâm Ali b. Muhammed eş-Şâmî'ye ait *Riyâzu'l-Mülûk fî Riyâzâtî's-Sülûk*⁴⁸ Celayir Sultanı Şeyh Üveys Bahadır Han'a (ö.776/1374), İbn Batış, Ebü'l-Mecd İsmail b. Hibetullâh b. Hibetullâh b. Muhammed el-Mavsîlî eş-Şâfi'î'ye ait *Gâyetü'l-Vesâil ilâ Marifeti Ehli'l-Evâil*⁴⁹ Atabeg Şehabeddin Tuğrul'a ve Yusuf-i Ehl, Celâleddin Yusuf b. Muhammed b. Şihâb el-Câmi'ye ait *Ferâyid-i Giyâsi*⁵⁰ Ebu'l-Muzaffer Sultan Şahruh'a (ö. 850/1447) ithaf edilmiştir.

Bekir Efendi temellük kayıtlı müellif hattı nüshaların tarih olarak en eskisi Sâ'id b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Hanefî (ö.570/1175'de sonra) tarafından kaleme alınan *Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâtî'd-Dîn ve'd-Dünyâ* isimli eserdir. Zahriyede ve ferâğ kaydında bizzat kendisi tarafından belirtildiğine göre müellif eseri 1 Zilhicce 570/23 Haziran 1175 tarihinde Rakka'da Hanefiler için bina edilen Medresetü'n-Nûriyye'de⁵¹ müderris iken kaleme almıştır.⁵² Müellif ferâğ kaydında birinci cüzün bittiğini ve ikinci cüzde hangi meselelerle devam edeceğini ifade etmiştir.⁵³ Fakat eserin ikinci cüzü maalesef kütüphanede bulunmamaktadır.

⁴⁴ Eserle ilgili tanıtım yazısı için bkz: İhsan Fazlıoğlu, "Sultan I. 'Alâuddîn Keykubâd'a Sunulan Siyasetnâme: el-Letâifu'l-'Alâiyye fî'l-Fedâili's-Seniyye", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 1997, sy. 3, s. 225-239.

⁴⁵ SK, Aşir Efendi, 316, vr. 1a, 3a.

⁴⁶ AYEEM, Adnan Ötügen, 439, vr. 3a.

⁴⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 1025, vr. 3a.

⁴⁸ SK, Pertev Paşa, 486, vr. 3a.

⁴⁹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862, vr. 1b.

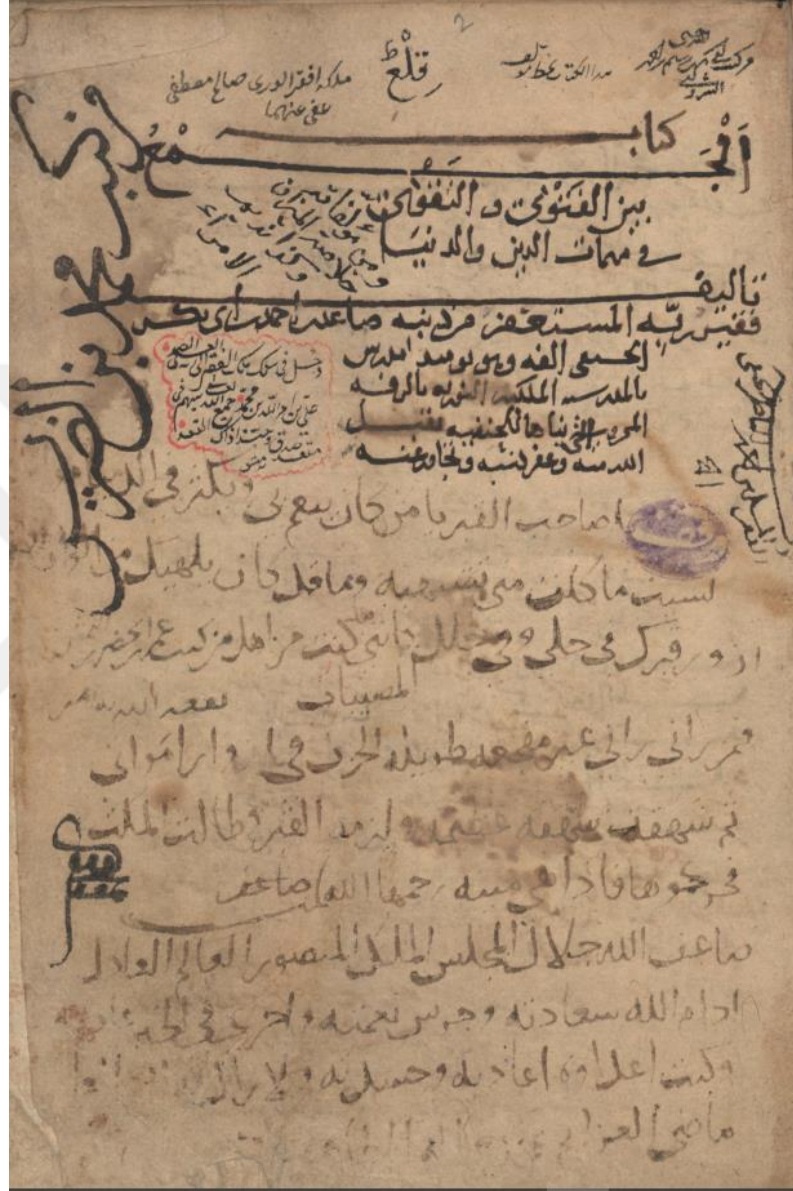
⁵⁰ SK, Esad Efendi, 3329, vr. 1a.

⁵¹ Bu medrese Nureddin Mahmûd Zengî tarafından inşa ettirilmiş olup Zengî'nin kabri de bu medresenin haziresinde bulunmaktadır Bahattin Kök, "Nureddin Mahmud Zengî", **DİA**, c. 33, İstanbul 2007, s. 259-262.

⁵² KYEK, KHK, 935 vr. 1a, 176a.

⁵³ KYEK, KHK, 935 vr. 176a.

Zahidü'l-Kevserî I. Dünya savaşı yıllarında bir açılış için Kastamonu'ya gittiğinde kütüphanede bu esere iki cilt halinde rastladığından bahsetmiştir.⁵⁴

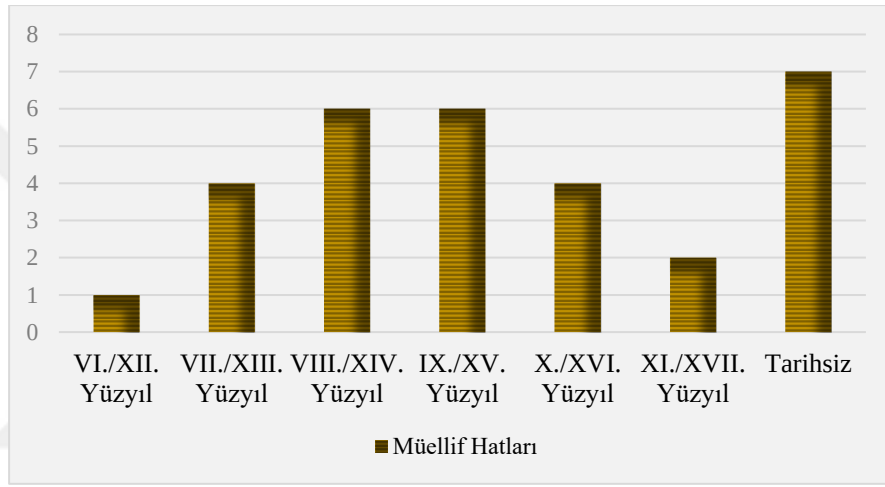
Resim 1

Sâ'id b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Hanefî'nin Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ İsimli Eserini Müellif Hattı
(KYEK, KHK, 935, vr. 1a)

⁵⁴ Muhammed Zahid el-Kevserî, "İlmin Kaybı: Allâme İsmâil Sâib Sencer", notlandırarak çev. Musa Alak, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 12, Yıl 2018 Güz, s. 501-503 naklen Muhammed Zahid el-Kevserî, Te'nîbu'l-Hatîb, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1401/1981, s. 25.

Reis Bekir Efendi kitaplarından olan müellif hattı nüshaların yüzyıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu müellif hattı eserlerin 1'inin Türkçe, 2'sinin Farsça ve 27'sinin Arapça olması dikkat çekmektedir. Bu nüshalardan 5 tanesi hariç diğerlerinde ferâğ kaydı bulunmaktadır. Ferâğ kaydı bulunan nüshalardan Türkçe olan birinde ilgili kaydın dili Türkçe, geri kalanların tamamı Arapçadır.

Grafik 1: Bekir Efendi Müellif Hattı Nüshaların Yüzyıllara Göre Dağılımı

Müellif hattı Bekir Efendi nüshalarının ferâğ kayıtları bir taraftan müellife aidiyeti dolayısıyla mülkiyeti tezâhür ettirirken diğer taraftan müelliflerin telif cihetinden yazdıkları eserle kurdukları ilişkiyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. İlgili ferâğ kayıtlarında yazarlar kendilerini on yerde “Müellif”, iki yerde “Câmi’”, bir kez “Musannif” olarak ve iki kez de birden fazla ifade ile tanımlamışlardır. Bu on beş nüshanın dışında, on nüshanın ferâğ kaydında müellif ile eser arasında telif cihetinden bir bağ kurulmazken, beş nüshada ise ferâğ kaydı yer almamaktadır. Yazarın kendisini “Müellif” olarak tarif ettiği 10 eserin içerisinde telif metinlerin yanı sıra şerh ve tercüme eserler de bulunmaktadır. Kendisini “Câmi’” olarak tarif eden müelliflerden birisi Mısır Daru’s-şifasında Tabip olan Medyen b. Abdurrahman’dır. Şemseddin Muhammed b. İbrahim el-Endelûsî’ye ait *Reyehânu’l-Elbâb* ve *Reye’ânu’s-Şebâb*’ı gören Tabip Medyen eserin uzun olduğunu düşünerek insanların bir müntahaba ihtiyaç duyacaklarını düşünmüştür. Bunun sonuncunda garip kelimeleri açıklayarak ve gerekli yerlere ekleme yaparak *el-Müstetâb min*

Reyhani'l-Elbâb isimli eserini kaleme almış ferâğ kaydında kendisini müellif değil “Câmi” olarak ifade etmiştir.⁵⁵

Halil b. Aybek es-Safedî, *Gavamizu's-Sihah* isimli eserinin Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshasının ferâğ kaydında “*temme kitâbu Gavâmizu's-Sihâh alâ yedi kâtibihî ve musannifihî Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî fî yevmi'l-erbi'â tâsia aşar şehri'llâhi'l-muharrem sene seman ve hamsîn ve seb'amie*” ifadelerini kullanarak muhtemelen ilgili eserde yaptığı çalışmayı da çağrıştıracak şekilde “Musannif” kelimesini tercih etmiş ve kâtipliğini musannif olmaklığının öncesinde zikretmiştir.⁵⁶

Ferâğ kayıtlarında müelliflerin eserle kurdukları ilişki bakımından dikkat çekici örneklerden biri Ebu't-Tüka Ebûbekr'in *Nüzhetü'l-Enâm fî Mehâsini's-Şâm* eserinde yer almaktadır. Nüshanın ferâğ kaydı şu şekildedir:

زبر هذا الأحرف من كتاب نزهة الأنام في محاسن الشام العبد الفقير الى مولاه الشاكر عليها اولاه ابي
التقا ابي بكر بن عبد الله البدرى نسبا الشافعي مذهبا الدمشقي مولدا الوفاي مسلكا ومقتدا فهو مخبره ومحرره
ومهدبه ومرتبته ومصححه ومنقحه ومؤسيه ومنشيه ومؤلفه ومصنفه ومصطره وكاتبه في غرة يوم الاحد من
شهر ربيع الأول سنة سبع وسبعين وثمانمائة احسن الله ايامها وقدر في خير ختامها بمحمد وآله واصحابه
وازواجه وذريته واجزائه والحمد لله وحده⁵⁷

Müellif ferâğ kaydında eserle olan ilişkisini yoğun biçimde ifade etmektedir. Şöyle ki kullandığı ifadelerle hem yazar hem münekkit hem mürettip hem de kâtip olduğunu, aralarında nüans bulunan ve kimi eserlerde birbiri yerine kullanılan birden fazla kelimeyle ifade etmiştir.

1.1.2. Müellif Hattının Tespiti ve Mülkiyet İlişkisi

Müellif hatlarının tespiti, nüsha ile müellif arasında mülkiyetin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca eserin -müellifin zihninden satırlara dökülmüş- ilk hali olan bu nüshaların hangi amaç için yazılmış olursa olsunlar telif cihetiyle aidiyetleri doğal olarak müellife aittir. Mülkiyet açısından bakıldığında ise müellif

⁵⁵ SK, Esad Efendi, 2904, vr. 1b, 239a.

⁵⁶ SK, Damad İbrahim Paşa, 1127, vr. 87b.

⁵⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 1940, vr. 92a.

hattı nüshanın ilk sâhibinin de müellif olduğu ortaya çıkmakta ve mülkiyetin diğerlerine göre daha yoğun olduğu ifade edilmektedir.⁵⁸ Bu bölümde müellif hattının nasıl tespit edilebileceği izah edilirken aynı zamanda bu tespitin bir mülkiyet tezâhürü olduğu izah edilecek, dolayısıyla nüshanın mülkiyetinin de telif gibi müellife ait olduğu ifade edilecektir.

Müellif hatlarının tespiti ve mülkiyetin tezâhürü için müellife ait ferâğ kaydının varlığı en önemli unsurdur. Tez çalışması kapsamında değerlendirilen Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshadan 30 adet müellif nüshasının 21’inde ferâğ kaydı bulunmakta ve bu kayıtlarda müellife aidiyet bildirilmektedir. 4’ünde ferâğ kaydı olmasına rağmen müellif aidiyeti belirtilmezken 5’inde ferâğ kaydı bulunmamaktadır.⁵⁹ Ferâğ kaydı bulunan nüshalarda müellifler teliflerin kendilerine ait olduğunu bildiren ifadeyi kullanarak genel olarak eseri/nüşhayı ne zaman ve nerede yazdıklarını belirtirler. Bazen hem telif hem de tesvit tarihini zikrederler.⁶⁰ İlgili nüshalarda yer alan müellif ferâğlarından müellif nüsha ilişkisini gösteren kısımlar örnek olarak aşağıda zikredilmiştir.

“alâ yedi kâtibihî ve musannifih”⁶¹, “veka’a’l-ferâğ alâ yedi müellif”⁶², “necize bi-hatti müellif”⁶³, “ve kâne’l-ferâğ min cem’ihî alâ yedi câmi”⁶⁴, “ketebe müellifühû ve kâtibuh”⁶⁵, “ve kâne necazühû alâ yedi müellif”⁶⁶, “intehâ cem’an ve te’lifin ve ressemehû cami”⁶⁷, “ferâğtu mine’l-kitab te’lifihî ve tesvîdih”⁶⁸, “ferağa min ta’likihî müellif”⁶⁹, “ferağa min neshihi müellif”⁷⁰.

⁵⁸ Adam Gacek, “Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts”, **Manuscripts of the Middle East**, Leiden 1987, c. II., s. 88; Eymen Fuâd Seyyid, “Alâmatu’t-Temellük ale’l-Mahtûtât ve Îâdetü Binâi Mecmûâtî’l-Mahtûtâtî’l-Arabiyyeti’l-Kadime”, **Türâsiyyât**, Kahire 2003, s. 107-108.

⁵⁹ Bu 5 nüshanın 2’si sonu eksik müsvedde, 2’si şahsi mecmua ve 1’i ise birine sunulmak üzere hazırlandığı anlaşılan taslak nüshadır.

⁶⁰ Abdalbâsî el-Malatî, Şerhu Kanûnçe adlı eserinin “Ferağa min telifihî ve tesvîdih” ifadeleriyle başlayan ferâğ kaydında eserini 14 Şevval 884/29 Aralık 1479 Cuma günü, nüshanın tesvidini ise yine bir cuma günü olan 17 Receb 890 tarihinde tamamladığını belirtmiştir. bkz. BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2510, vr. 230b.

⁶¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 1127, vr. 87b.

⁶² SK, Aşir Efendi, 316, vr. 106a.

⁶³ AEYK, Atıf Efendi, 2201, vr. 128a.

⁶⁴ SK, Esad Efendi, 2904, vr. 1b, 239a.

⁶⁵ KYEK, KHK, 935, vr. 1a, 176a.

⁶⁶ SK, Laleli, 1686, vr. 51b.

⁶⁷ Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg, Ms. or.quart, 2082, 1a.

Ferâğ kaydında müellifin, nüshanın kendisine aidiyetini “*kemûle’l-kitabü’l-mübarek bi-hattı müellifih*” ibaresi ile bildirdiği halde ayrıca mukabele kaydında da bu duruma değindiği bir örnek, İbn Habîb el-Halebî’nin *el-Muktefâ fî Zikri Fezâ’ili’l-Mustafâ* isimli eserinin Damad İbrahim Paşa Koleksiyonu 415 numarada yer alan nüshasıdır. Nüshanın sonunda yer alan mukabele kaydında müellif, “*nekalehû min aslihî sümme arazahû bihî fesahha müellifühû el-Hasan b. Ömer b. Habib ahsenallâhu akibetehû*”⁷¹ cümlesiyle eserin yazarı ve nüshanın kâtibi olduğunu belirtmiş aynı zamanda asıl nüsha ile mukabele ve tashih ettiğini de bildirmiştir.

Müellif hattı nüshaların sonunda her zaman müellifin ferâğ kaydı bulunmayabilir. Nüsha bazen müsvedde olup eserin tamamı olmayabilir bazen de eksik olup ilgili varak mevcut olmayabilir. Ferâğ kaydı olmadığı durumda veya ferâğ kaydı bulunsan bile tespit ve teyit için ilgili nüshanın hattı ile varsa/biliniyorsa müellifin el yazısı mukayese edilerek aidiyet tahkik edilir ve mülkiyet tezâhür ettirilebilir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan Bedreddin el-Aynî’nin *Ikdü’l-Cümân fî Târîhi Ehli’z-Zamân* isimli eserinin Hacı Selim Ağa Koleksiyonu 840 numarada yer alan nüshası bu tespit hususunda güzel bir örnektir. Ferâğ kaydına göre nüsha müellif hattıdır.⁷² Bu durumu tahkik etmek üzere bu nüshanın hattı ile daha önce rastlanılan aynı müellife ait *Umdetü’l-Kari fî Şerhi Sahîhi’l-Buhari* isimli eserinin nüshasının⁷³ sonunda yer alan ve bizzat müellif tarafından kaleme alınan icazet kaydının yazısı mukayese edilmiş ve mezkûr *Ikdü’l-Cümân* nüshasının müellif hattı olduğu tespit ve tahkik edilmiştir.

⁶⁸ SK, Murad Molla, 630, vr. 485a.

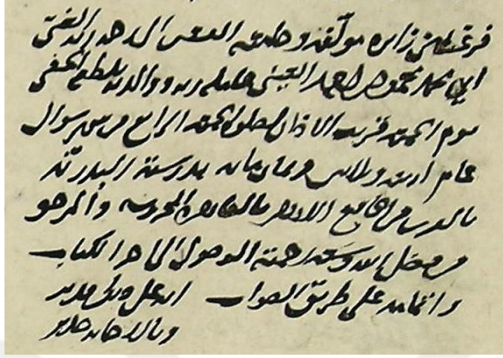
⁶⁹ SK, Pertev Paşa, 486, vr. 121a.

⁷⁰ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862, vr. 163a. (iki cüz halindeki nüshanın ikinci cüzü başka biri tarafından yazılmıştır.)

⁷¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 415, vr. 132a. Müellif İbn Habîb’in *en-Necmü’s-Sâkıb fî Eşrefi’l-Menâkıb* isimli eserinin müellif hattı nüshası için ayrıca bkz. SK, Şehid Ali Paşa, 590.

⁷² HSYEK, Hacı Selim Ağa, 840, vr. 234b.

⁷³ SK, Rüstem Paşa, 57, vr. 189a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

Resim 2

Bedreddin el-Aynî'ye Ait Ferâğ Kaydı
(Hacı Selim Ağa, nr., 840, vr., 234b)

Resim 3

Bedreddin el-Aynî tarafından verilen icazet
(SK, Rüstem Paşa, nr., 57, vr., 190a.)

Resim 1'de yer alan ferâğ kaydına göre Bedreddin el-Aynî eseri/nüşhayı Kahire Ezher Camii yakınlarındaki Bedriyye Medresesinde 4 Şevval 834/15 Haziran 1431 tarihinde Cuma ezanına yakın bir vakitte tamamlamıştır. Resim 2'de Bedreddin el-Aynî tarafından Şemseddin Muhammed b. Nureddin Ali el-Ezherî'ye 19 Zilkade 847/9 Mart 1444 tarihinde Kahire'de *Umdetü'l-Kari* ve diğer *Buhârî* şerhleriyle birlikte kendisinin elliye yakın eserinin rivayet icazetini vermiştir. Müellif hattı olduğu mukayese neticesinde tahkik edilen nüshanın zahriye sayfasında yer alan “*vekafehû musattiruhû ve müellifühû Mahmûd el-Aynî ve şartuhu fî'l-kitab ... ve makarruhû medresetüh*” cümlesi daha anlamlı hale gelmiştir.⁷⁴ Böylelikle Bedreddin el-Aynî; hem müellif, hem kâtip, hem mâlik, hem de vâkîf olarak eser-nüsha-şahıs ilişkisi bağlamında dikkat çekici bir örnek sunmaktadır.⁷⁵

Müstensihler eserleri istinsâh ederken bazen müellifin ferâğ bilgilerini olduğu gibi kaydedip kendi istinsâh bilgilerini yazmazlar. Bu durumda mevcut nüsha sanki müellif hattı ile yazılmış intibai uyandırır. Buna örnek Bolevî İsa Efendi tarafından kaleme alınan *Müfidü'l-İrâb* isimli eser verilebilir. İki versiyonu bulunan eserin

⁷⁴ Genelde müellif hattı nüshaların zahriye veya vikaye yapraklarında daha sarîh ifadelerle müellif hattı oldukları belirtilir.

⁷⁵ Bedreddin Aynî'nin kitaplarını medresesine vakfettiğine dair bilgi için ayrıca bkz. Suyutî, *Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâtî'l-Lugaviyyîn ve'n-Nühât*, thk., Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979, (2.baskı) c. 2, s. 275.

birinci versiyonu 2 Rebûlevvel 1093/11 Mart 1683 Perşembe günü tamamlanmış olup Vezir-i Azam Mustafa Paşa'ya [Merzifonlu Kara Mustafa Paşa] sunulmuştur.⁷⁶ Eserin ikinci versiyonu evâil (1-10) Receb 1113/2 Aralık 1701 tarihinde yazılmış ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye sunulmuştur.⁷⁷ Genelde nüshalara kendi ferâğ kayıtları olmadan müellifin ferâğ kaydı yazılarak son verilmiştir. Bu durum nüshaların müellif hattı olduğu zehabına götürmektedir ki esere dair yapılan bir çalışmada toplam 15 nüshanın 7'si müellif hattı olarak zikredilmiştir.⁷⁸ Nüshalar incelendiğinde yazı karakteri olarak birbirlerinden farklı oldukları anlaşılabacaktır. Ayrıca aşağıda da değinileceği üzere genelde müellif hattı nüshaların zahriye veya vikaye sayfalarında müellif hattı olduğu belirtildiği halde mezkûr müellif nüshası kabul edilen 7 nüshanın hiçbirinde müellif hattı olduklarını belirten bir ifade yer almamaktadır.

Bir nüshanın müellif hattı olduğunun bir başka tezâhürü ise zahriye veya vikaye yapraklarında nüshanın müellif hattı olduğunu belirten ifadelerdir. Bu ifadeler eser ve müellif adı belirtilerek kimi zaman bizzat müellif tarafından yazılır. Bekir Efendi temellük kayıtlı 30 müellif hattından 8 tanesinin zahriyesinde bizzat müellifleri tarafından eserlerin kendilerine aidiyetleri belirtilmiştir. Bu aidiyet bildiren yazıların bir kısmında sarahaten satırların da yazarı olduklarını ifade etmişlerdir. Bahsi geçen ifadeler şunlardır:

“te'lifu fakiri Rabbih⁷⁹; mimmâ ceme'ahû ve rattebehû el-abdü'l-fakîr⁸⁰; ceme'a'l-abdü'l-fakîr⁸¹; li-müellifihi ve musattirih⁸²; li-kâtibihi'l-fakîr⁸³; tasnifu efkari'l-ibâd⁸⁴; telifu kâtibihî fakîr⁸⁵; telifu'l-abdi'l-fakîr⁸⁶”.

⁷⁶ NYEK, Nuruosmaniye, nr, 4646.

⁷⁷ SK, Ayasofya, nr, 4598. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁷⁸ Abdullah Kızılcık, **İsa b. Ali el-Bolevi Hayatı, Eserleri ve Müfîdü'l-İ'râbı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s. 27-29.

⁷⁹ KYEK, KHK, 935, vr. 1a.

⁸⁰ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862, vr. 1a.

⁸¹ MYEK, Manisa İl Halk, 5286, vr. 1a.

⁸² AEYEK, Atıf Efendi, 1940, vr. 1a.

⁸³ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2510, vr. 1a.

⁸⁴ SK, Damad İbrahim Paşa, 1025, vr. 1a.

⁸⁵ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 138, vr. 1a.

⁸⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 1940, vr. 1a.

Zahriyelerde unvan/başlık bilgileriyle birlikte yer alan bu ifadeler ilgili kayıtların tamamı olmayıp sadece müelliflerin eser ve nüsha ile kurdukları aidiyet ilişkisini gösteren kısımlardır.

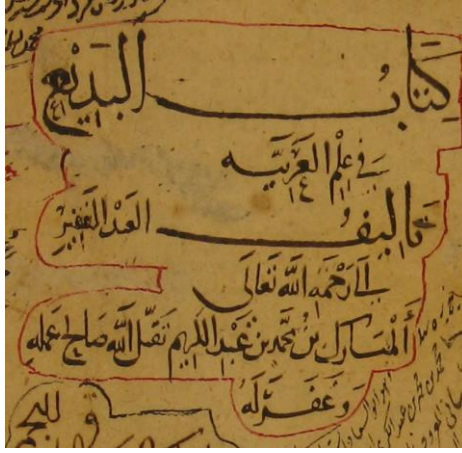
Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan İbnü'l-Esîr Ebu's-Saâdât Mecdüddin Mübârek'in *el-Bedî' fî İlmi'l-Arabiyye*⁸⁷ isimli eserinin Atıf Efendi Koleksiyonu 2446 numarada yer alan nüshasının zahriyesinde “*Kitâbu'l-Bedî' fî İlmi'l-Arabiyye te'lîfu'l-abdi'l-fakîr ilâ rahmetillâhi te'âla el-Mübârek b. Muhammed b. Abdülkerim tekabbelallâhu sâliha amelihi ve gafera leh*” ifadeleriyle bizzat müellif tarafından aidiyet belirtilmiştir. Fakat iki cüzden müteşekkil nüshanın sonunda “... b. Muhammed b. Zeynelabidin el-Münâvî.....” adlı müellif dışında bir müstensihin yer aldığı -ilk isim ve tarihte yıl kısmı silinmiş- ferâğ kaydı yer almaktadır. Fuat Sezgin ayrıntı vermeden muhtemelen zahriyede geçen ifadeden yola çıkarak müellif hattı olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸ Bu tespit Feyzullah Efendi Koleksiyonu 299⁸⁹ numarada yer alan aynı müellife ait *Câmiu'u'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl* isimli eserin müellif hattı nüshası ile mukayese sonucu tahkik edilmiştir.⁹⁰ İki nüshanın hattı ve unvan yazıları birbirlerine oldukça benzemektedir. Bununla birlikte zahriyelerinde yer alan unvan yazılarının sonunda yer alan dua da aynı şekildedir: “.... *tekabbelallâhu sâliha amelihi ve gafera leh*”. Nihaî olarak Atıf Efendi Koleksiyonundaki nüshanın müellif tarafından yazılan unvan yazısının yardımıyla müellif hattı olduğu ve ikinci cüzünün başka biri tarafından yazıldığı ortaya çıkmaktadır.

⁸⁷ Tam olarak tek nüsha olan eserin eksik ikinci bir nüshası Princeton University Islamic Manuscripts, Garrett 2345Y numarada yer almaktadır. Ayrıca bkz: İbnü'l-Esîr Ebu's-Saâdât Mecdüddin Mübârek, *el-Bedî' fî İlmi'l-Arabiyye*, thk., Fethi Ahmed Aliyüddin, Câmiaatu Ümmü'l-Kurâ, 1420, s. 162-163.

⁸⁸ Atıf Efendi Koleksiyonu vakfiyesi ile alakalı yazdığı makalesinde Fuat Sezgin, koleksiyonda bulunup vakfiyede kıymetlerine değinilmeyen müellif hattı veya meşhur biri tarafından kopya edilmiş nüshalar ile nadir-ender olan nüshalardan 40'ını listelemiş bunlarla ilgili kısa bilgiler vermiştir. Bu nüshanın ve eserin herhangi bir başka nüshasının bilinmediğini ifade ederek müellif hattı olduğunu zikretmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Fuat Sezgin, “Atıf Efendi Kütüphanesinin Vakfiyesi”, *TDED*, sy. 6, 1955, s. 139-140.

⁸⁹ Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.

⁹⁰ Yazı mukayesesinin önemi ve bu noktada dikkatli olunması gerektiğine dair farklı örnekler için ayrıca bkz. Ensar Karagöz, *İlmiye Teşkilatı Tarihine Kaynaklık Eden Bir Âlim: Eserleriyle Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2022*, s. 10-16.

Resim 4
İbnü'l-Esîr, Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl
(MYEK, Feyzullah Efendi, 299)

Resim 5
İbnü'l-Esîr, el-Bed'î fi'l-Arabiyye
(SK, Atîf Efendi, 2446)

Zahriye ve vikayelerde “ve hüve bi-hattihî, bi-hatti müellifihî, bâ-hatti musannifihî”, vb. ifadelerin kullanıldığı 20 nüshada sadece müellifler tarafından değil Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi gibi sonradan nüshaya sahip olan mâlikler tarafından da müellif hattı ifadesi ve nüsha aidiyetinin belirtildiği görülmektedir.⁹¹

Reis Bekir Efendi nüshalarının bazılarının zahriye veya vikaye sayfalarında çeşitli şekillerde ifade edilen müellif hattı bilgisi genelde doğru olsa da bazen hatalı bazen de tamamen yanlış olabilmektedir. Örneğin İbn Haldun’un *Rihletu İbn Haldun* isimli eserinin Ayasofya 3200 numarada yer alan nüshasının zahriye ve vikaye yaprağında, nüshanın müellif hattı olduğu belirtilmiştir. Fakat vikayede muhtemelen çok daha sonraki bir okuyucu tarafından (yazı kurşun kalemle yazılmış) müellif hattı olmadığı, belki kenarında yer alan tashih ve ilavelerin müellif hattı olabileceği belirtilmiştir. Nüsha incelendiğinde 41. varağa kadar olan kısım ve sonrasının farklı müstensihler tarafından kalem alındığı görülmekte olup bu duruma eserin neşir çalışmasında dahi temas edilmiştir.⁹²

⁹¹ Örneğin “bi-hatti müellifihî rahimehullahu teala” bkz. Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg, Ms. or.quart, 2082, vr. 1a.

⁹² Eseri neşre hazırlayan Muhammed et-Tancı çalışmasında bu nüshasının kıymetine, nüshadaki değişimlere ve nüsha kenarındaki notların müellif hattı olabileceğine değinmiştir. İbn Haldun, *Rihletu İbn Haldun*, nşr., Muhammed et-Tancı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1425/2004, s. 14.

Müellif hattı bilgisinin tamamen hatalı olduğu örnek Fahreddîn Râzî'nin *Esrâru't-Tenzîl* isimli tefsir eserinin Laleli koleksiyonu 213 numarada bulunan nüshasında karşılaşılmaktadır. Muhtemelen nüsha mâliklerinden biri kendi nüshasının kıymetini artırmak için nüshanın müellif hattı olduğunu iddia etmiş, bununla da yetinmeyip nüshada tahrifat dahi yapabilmıştır. Zahriyede diğer yazılara nispetle daha eski olduğu anlaşılan unvan/başlık yazısında “*Kitâbu Esrâru't-Tenzîl fî't-tefsîr min tesânîfi'l-Îmâmi'l-Kebîri'l-Âlimi'l-Habîr Fahrû'l-mille ve'd-dîn Nusratu'l-İslâm ve'l-müslimîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin er-Râzî kaddesellâhu rûhahû ve nevvera darîhatehû bi-mennihi ve keremih*” yazılıdır. Aynı sayfada yazı karakterlerinden sonraki döneme ait olduğu düşünülen 4 farklı notta müellif hattı olduğu belirtilmektedir. Sadece zahriyede değil ferâğ kaydının yer aldığı sayfada da tekraren bu duruma işaret edilerek müellif hattı olma ihtimali kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle şayet müellif hattı gibi bir ihtimal olsaydı muhtemelen zahriyedeki unvan yazısında bu duruma işaret edilirdi. Dahası her ne kadar Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi yazısının yanında “*ketebahu'l-merhûm fî âhiri umrih*” ibaresi yer alsaydı da yazı Reîsülküttâb'a ait değildir. Bu durum tahrifatın Reîsülküttâb Bekir Efendi'den sonraki bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir. Kimi nüshalara aldığı notlardan yola çıkarak Fahreddîn Râzî gibi bir alimin müellif hattı nüshasına dair müspet veya menfî bir bilgi yazması kendisinden beklenirdi. Dikkatle incelendiğinde nüshanın müellif hattı olmadığı hususu ortaya çıkacaktır. Bu duruma ayrıca ferâğ kaydının altında Süleymaniye Kütüphanesi eski müdürlerinden merhum Uşşakî Şeyhi Mehmed Hazmi el-Arabkîrî tarafından işaret edilmiştir. Şöyle ki nüshanın tarihi 14 Receb 782 iken yıl kısmında tahrifat yapılarak “seb‘amie (سبعماية) – sittemie (ستمائة)” haline getirilmiş, nüsha 100 yıl daha eski bir tarihe çekilmiştir. Fakat müellif Râzî'nin vefat tarihi 606'dır. Dolayısıyla vefatından 76 yıl sonra yazmış olması gerekir ki bu söz konusu değildir. Tahrifat sadece tarihte değil aynı zamanda müstensih isminde de gerçekleşmiştir. Ali b. Necmeddin b. Mansur b. Muhammed el-Hüseyin ismi tahrifle “Necm” kelimesinden sonra “Fahr” kelimesi ve “el-Hüseyinî” kelimesinden sonra “er-Râzî” nisbesi eklenmiş ve isim Fahreddîn Râzî'ye (Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî metinde geçen Ali b. Necm [fahr] ~~ed-dîn~~ b. Mansur b. Muhammed el-Hüseyinî [er-Râzî]) benzetilmeye çalışılmıştır. Bunu yapanların sadece cehaletlerini izhar ettiklerini ve

nüşhanın şüphesiz müellif hattı olmadığını söyleyen Mehmed Hazmi Efendi bu notunu 17 Ramazan 1374 tarihinde kaleme almıştır.⁹³

Müellif hatlı nüshalar ve dolayısıyla mülkiyet tezâhür ettirmeleri noktasında önemli bir husus da müellifin teberrüken nüshanın küçük bir kısmını yazmasıdır. Molla Câmi⁹⁴, *Nakdû'n-Nusus fî Şerhi Nakşi'l-Fusus* isimli eserinin Hacı Beşir Ağa (Eyüb) koleksiyonunda 93 numarada yer alan nüshası örnek olarak zikredilebilir. Nüshasının başında ilk dört satır ve sonda yer alan ferâğ kaydı bizzat müellif Molla Câmi hattıyladır. Ferâğ kaydında belirtildiği üzere nüsha Molla Câmi'nin Allah yolunda kardeş kabul ettiği Mustafa er-Rûmî tarafından 890 Cemâziyelâhir ayının son günlerinde tamamlamıştır.⁹⁵ Bu ve benzeri örneklerde şayet başka bir karine veya bilgi yoksa bunların ilgili kısımları müellif hattı olmakla birlikte mülkiyet tezâhür ettiremeyecekleri düşünülmektedir.

Müellif hattı nüshalarda aidiyetin tespit edildiği noktada -yukarıda zikredilen örneklerde de görülebileceği gibi- ilk sahip olarak mülkiyet de ortaya çıkmaktadır. Nüşhanın bizzat aidiyetinin ifade edilmesiyle mülkiyet tezâhür etmektedir. Aksi durumda müellif hattı olmadıkları halde sıhhat ve güvenilirlik açısından müellif nüshası mesabesinde kabul edilmesi gereken nüshalar da bulunmaktadır. Bikâ'î, İbrâhim b. Ömer'in (ö.885/1481) *Esvâku'l-Eşvâk min Mesâri'i'l-Uşşâk* isimli eserinin Hacı Beşir Ağa 552 numarada bulunan nüshası 17 Cemâziyelâhir 873/2 Ocak 1469 tarihinde Ali b. Hasan b. Ali b. Ahmed el-Ezherî eş-Şafi'î eliyle istinsâh edilmiş ve bizzat müellif tarafından mukabele edilmiştir. Nüşhada belirtilen mukabele kayıtlarına göre ilk mukabele meclisi/oturumu 873/1469 yılının Ramazan ayında gerçekleşmiştir. Toplamda 18 meclis kaydının ifade edildiği mukabelenin son oturum kaydı "*belâğa muârazaten alâ aslihî bi-kırâatî fî-mecâlis ahiruha hâdiye*

⁹³ SK, Laleli, 213, vr. 248a; Mehmed Hazmî Efendi hakkında bilgi ve özellikle Laleli koleksiyonundaki bazı nüshalara düştüğü notlar için ayrıca bkz: Mehmet Kalaycı, "Süleymaniye'de Bir Hâfız-ı Kütüb: Mehmet Hazmi Tura (öl. 1960) ve Yazma Eserlere Düştüğü Tetkik Notları", **İslam Tetkikleri Dergisi**, S. 10, Eylül 2020, s. 501-552.

⁹⁴ Molla Cami biyografisi ve Herat'taki entelektüel etkisi için bkz. Ertuğrul İ. Ökten, **Jami (817-898 / 1414-1492) : His Biography and Intellectual Influence in Herat**, The University of Chicago, PhD Thesis, Chicago Illinois 2007.

⁹⁵ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), nr. 93, vr. 1b, 92a. Bu konuyu kendisiyle müzakere ettiğim ve Molla Câmi'nin başında hattı bulunan benzer bir nüsha (SK, Hekimoğlu, nr. 660) bilgisini benimle paylaşan kıymetli dostum Yazma Eser Uzmanı Abdullah Okal'a bu vesile ile teşekkür ederim.

aşar şevvâl sene selâse ve seb'în ve semânimie ve ketebehû müellifühû İbrahim el-Bikai” şeklinde ifade edilmiştir.⁹⁶ Ferâğ kaydında belirtildiği üzere başka birisi tarafından kaleme alınmış müellifin elinden çıkmamış olsa da mukabele kaydı ile bizzat müellif tarafından kıraât edilmek suretiyle hem de muaraza yoluyla⁹⁷ mukabele edilmiş olması ve nüshada yer yer müellifin “*sahh*” kaydının bulunması nüshanın sıhhat mertebelerini müellif hattı mesabesine çıkarmaktadır. Belirli bir düzende yazılmayan bu kayıtlar dolayısıyla nüshanın istinsâh edildikten takriben 2,5 ay sonra müellif tarafından mukabelesine başlandığı ve çoğunluğu Ramazan ayında olmak üzere yaklaşık olarak 1,5 aylık bir süreçte mukabele edildiği anlaşılmaktadır.

1.2. Ketebe li-Nefsihî

Yazma eserlerde eserin veya nüshanın bittiğini belirten ve genel olarak nerede, ne zaman ve kim tarafından yazıldığını bildiren kayıtlara *ferâğ kaydı* denir.⁹⁸ Bu kayıt türü için çeşitli Kodikoloji ve katalog çalışmalarında *ferâğ kaydı*,⁹⁹ *kitâbet (ketebe) kaydı*,¹⁰⁰ *istinsâh kaydı*¹⁰¹ ve *hardu'l-metn*¹⁰² gibi isimler kullanılmaktadır. Nüshaları -ister meslekî olarak kâtip olsunlar isterse olmasınlar- kopyalayanlar/çoğaltanlar, *kâtib*, *nâsih*, *müstensih*, vb. kelimelerle ifade edilmektedir. Bu ifadelerden özellikle “istinsâh kaydı” ve “müstensih” ifadelerinin kullanımı ile daha çok bu alanda Türkçe kaleme alınmış çalışmalarda karşılaşılmaktadır.¹⁰³

⁹⁶ SK, Hacı Beşir Ağa, nr., 552, 285b.

⁹⁷ Nüsha içerisinde genelde “*belâğa mukabeleten alâ aslihî bi-kıraâtî ketebehu müellifühû İbrahim el-Bikai*” şeklinde ifade edilmişken son kayıta muaraza ifadesi de kullanılmıştır. İfadelerden anlaşılan müellifin zihninde var olan eserden değil bizzat elinde mevcut kendi nüshası ile ve kıraâtı kendisi yapmak suretiyle mukabeleyi gerçekleştirmiş olmasıdır.

⁹⁸ Orhan Bilgin, “Ferâğ Kaydı, *DİA*, c. 8, İstanbul 1995, s. 354-356.

⁹⁹ Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 67.

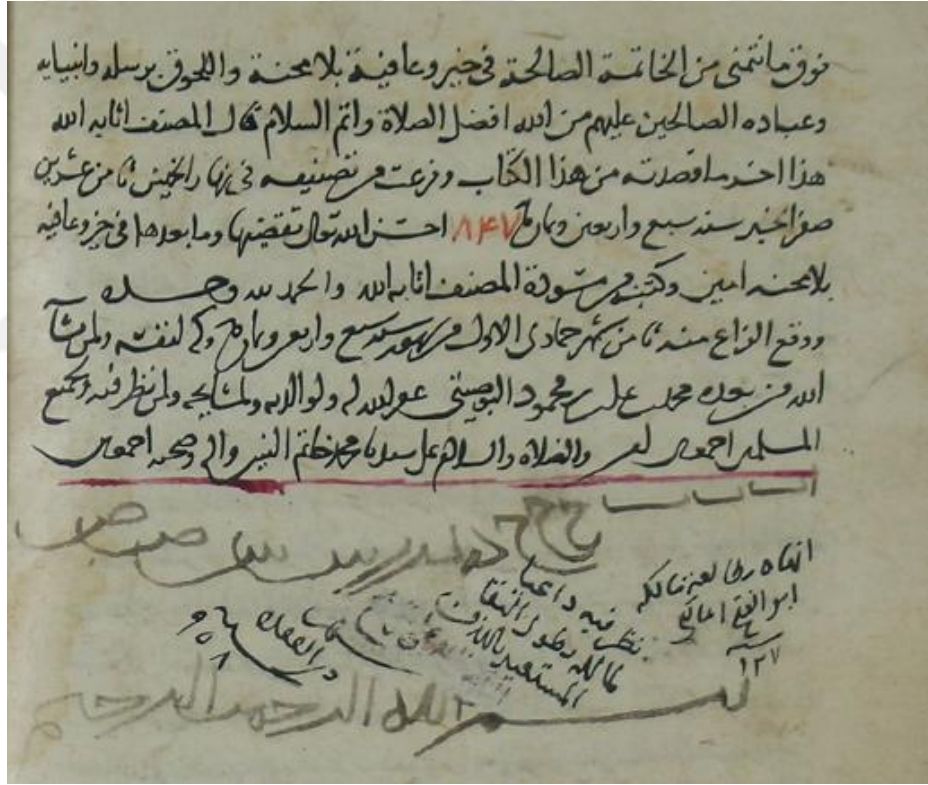
¹⁰⁰ **Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu**, haz. Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, IRCICA, İstanbul 1986, c. 1, s. 28.

¹⁰¹ İsmail E. Erünsal, *Orta çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane*, Timaş Yay., İstanbul 2018, s. 173.

¹⁰² Adam Gacek, *el-Merci' fî İlmi'l-Mahtûti'l-Arabî*, çev. Murad Tedğüt, Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, Kahire 2016, s. 164.

¹⁰³ Örneğin İsmail E. Erünsal, *a.g.e.*, s. 173-185; Sami Arslan, *Osmanlıda Bilginin Dolaşımı Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak*, İstanbul 2020. Kitabın pek çok yerinde bu şekilde geçmektedir.

Ferâğ kayıtlarında mezkûr temel unsurların dışında bazen telif eser hakkında bilgi, bazen de kendisinden istinsâh edilen nüshanın ilmî kıymetiyle ilgili malumat bulunabilir. Bu bilgilerin yanı sıra bazen müstensihler nüshayı şahsî kullanımları veya bir başkası için çoğalttıklarını bildirebilirler.¹⁰⁴ Mülkiyet bağlamında kâtibin bizzat şahsı için nüshayı kopyaladığını belirtmesi bir mülkiyet tezâhürü olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵ Aslında kâtipler, nüshayı meslekleri gereği yahut hediye etmek, sunmak gibi niyetlerle başkası için değil, bizzat kendileri için kopya ettiklerini ifade ederek, nüshanın kendilerine ait olduğunu ve dolayısıyla nüshanın ilk mâliki olduklarını belirtirler.¹⁰⁶

Resim 6

Muhammed b. Ali b. Mahmud'un telif tarihinden 2,5 ay sonra müellif müsveddesinden kendisi için 8 Cemaziyelevvel 847 tarihinde istinsah ettiği nüsha (Laleli, 1299, vr. 210b)

¹⁰⁴ Adam Gacek, "Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts", **Manuscripts of the Middle East**, Leiden 1987, c. II., s. 88, Erünsal, **a.g.e.**, s. 179-180.

¹⁰⁵ Eymen Fuâd Seyyid, "Alâmâtü't-Temellük ale'l-Mahtûtât ve İâdetü Binnâi Mecmûâtü'l-Mahtûtâtü'l-Arabiyyeti'l-Kadîme", **Türâsiyyât**, Mısır 2003, s. 108; Adam Gacek, **a.g.m.**, s. 88.

¹⁰⁶ Eymen Fuad, **a.g.m.**, s. 107

Ferâğ kayıtlarında kâtiplerin mülkiyeti tezâhür ettirmek üzere “*ketebe li-nefsihî*”¹⁰⁷, “*necize alâ yedi kâtibihî li-nefsihî*”¹⁰⁸, “*ferağa min ta’lîkihâ li-nefsihî*”¹⁰⁹, *sâhibuhû* ve *kâtibuhû*”¹¹⁰ gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Kâtipler bu noktada her ne kadar “*li-nefsihî*” deseler de devamında pek çok kayıta geçtiği üzere “*ve li-men şâallâhu min ba’dih*” cümlesiyle “*li-nefsihî*” ifadesinin bir bencillik ifadesi olmadığını, kendilerinden sonra Allah’ın kimi dilerse nüshanın ona ait olacağını ve kendilerinin de fânî alemde geçici olduklarının bilincinde olduklarını ortaya koyarlar. Bu noktada “*li-nefsihî*” ile kastedilenin öncelikle nüshayı şahsî kullanımları için çoğalttıkları düşüncesidir.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan “*ketebe li-nefsihî*”¹¹¹ olarak değerlendirilen nüshaların çeşitli analiz ve değerlendirmelerine geçmeden özellikle bu ifadeyi kullanan kâtiplerin bir kısmının sadece nüsha yazarı olmadıkları ifade edilmelidir. Bu bağlamda bu kâtiplerin bazen nüshanın kapsadığı telif eserle ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Örneğin İbrahim b. Kayıtbay el-Eşrefî el-Hanefî tarafından 23 Zilhicce 985/3 Mart 1578 Pazartesi günü istinsâhı tamamlanan *el-Müsâmere fî Şerhi’l-Müsâyere fî’l-Akâ’idi’l-Münciye fî’l-Âhire* isimli eserin ferâğ kaydında kâtip “*temme ... alâ yedi kâtibihî li-nefsihî*” ifadesiyle nüshayı şahsî kullanımı için yazdığını belirtmiştir. Kâtip ayrıca nüshanın bitiminden sonra asıl eser sâhibi *müellif/mâtin* İbnü’l-Hümâm ve öğrencisi *şârih* Kemâleddin İbn Ebû Şerîf’in ayrıntılı tercüme-i hallerini kaleme almıştır.¹¹²

Kâtibin sadece nüsha yazarı olmadığı bir başka örnek Muhammed b. Muhammed b. Muhammed ed-Demâmînî el-Hâlidî el-Mahzûmî tarafından İbn Hişâm’a ait *Muğni’l-Lebîb an Kütübi’l-E’ârîb* isimli eserin 6 Safer 836/2 Ekim 1432 Cuma tarihinde tamamlanan nüshasının ferâğ kaydında görülmektedir. Nâsih “*nesehahû bi-hatti yedihi’l-faniye li-nefsihî ve li-men şâe min ba’dih ma’a mukâbeletihî cehde’t-tâka min nüshatin sahîhatin kuriet ale’ş-Şeyhi’l-Allâme Ebû*

¹⁰⁷ SK, Fatih, 3659, vr. 205a.

¹⁰⁸ SK, Fatih, 4419, vr. 277b.

¹⁰⁹ SK, Kılıç Ali Paşa, 957, vr. 97b.

¹¹⁰ SK, Carullah Efendi, 731, vr. 299a.

¹¹¹ Tez çalışmasında kavramın bu ifadelerle tercih edilmesi genelde yazma eserlerde özelde Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bu tür kayıtlarda ifadenin bu şekilde yer almasındandır.

¹¹² SK, Kılıç Ali Paşa, 556, vr. 131b-134b.

Abdullah Muhammed b. Merzûk el-Mağribî ifadeleriyle nüshayı kendisi için çoğalttığını zikrederken aynı zamanda Şeyh Allâme Ebu Abdullah Muhammed b. Merzûk el-Mağribî'ye kırâat edilmiş sahîh nüshadan mukabele ettiğini de belirtmiştir. Nâsih ayrıca sayfa kenarına yazdığı kayda göre salt bu ilk mukabele ile yetinmemiş, nüshayı musannifin oğluna kırâat edilmiş başka bir nüsha ile de gücü yettiğince 17 Cemâziyelevvel 846/23 Eylül 1442 tarihinde mukabele etmiştir.¹¹³

Kâtiplerin nüshayı kendileri veya başkaları için kopyaladıkları bilgisini izhar ettikleri nüshalar bu ayrıntıları bildirmediikleri nüshalara göre sayı itibariyle çok daha azdır. Bu bağlamda Reis Bekir Efendi nüshalarının tamamının ferâğ kayıtları incelenmiş ve kayıtlarda kâtibe aidiyetini bildirenler tespit edilmiştir. Şöyle ki 1050 Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshanın ferâğ kayıtlarından sadece 5 tanesinde başkası için yazıldığı bilgisi yer almaktadır.¹¹⁴ Nüshanın bizzat kâtibe ait olduğunu belirten “li-nefsihî” vb. ibarenin yer aldığı ferâğ kayıtlı nüsha 35 adettir. 30 tane nüshada ise ferâğ kaydının dışında bir şekilde nüshanın kâtibe aidiyetini bildiren kayıt veya bilgi bulunmaktadır. Nüshanın kâtibe aidiyetini bildiren “li-nefsihî” vb. ifadeli ferâğ kayıtlarının yanı sıra ferâğ kaydı dışında nüshanın kâtibe aidiyetini belirten durumlar da aynı şekilde mülkiyet tezâhürü olarak “li-nefsihî” bağlamında değerlendirilmiştir.

Kâtiplerin farklı usullerle bizzat kendileri için çoğalttıkları anlaşılan ve doğrudan veya dolaylı olarak mülkiyetin tezâhür ettiği toplamda 66 nüshada üç farklı yöntemle tespit edilmektedir. Birincisi ve en yaygın olanı kâtibin ferâğ kaydında “*ketebehû li-nefsihî*”¹¹⁵, “*sahip veya mâlik*”¹¹⁶, ve “*temme alâ yedi kâtibihî ve mâlikihî*”¹¹⁷ gibi ifadelerle bu duruma işaret etmesidir. İkinci yöntem, ferâğ kaydında bu duruma işaret bulunmamakla birlikte nüshada kâtibin temellük kaydının yer almasıdır. Üçüncü yöntem ise ne ferâğ kaydında ne başka bir yerde müstensih

¹¹³ RPYEK, Ragıp Paşa, 1384, 253b.

¹¹⁴ “bi-resm” vb. ifadeli sunuş kayıtları ile istiktâb kayıtları bu faslın dışında tutulmuş burada sadece ferâğ kaydında başkası için kopya edildiği belirtilen kayıtlar dikkate alınmıştır.

¹¹⁵ SK, Laleli, 3488, vr. 104a.

¹¹⁶ Müstensihin ferâğ fiilini kullandıktan sonra nüshanın mâlikî veya sâhibî olduğunu belirttiği kayıtlar.

¹¹⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 307, vr. 318a.

tarafından aidiyet belirtilmemesine rağmen nüshanın istinsâh tarihinden sonraki dönemde müstensih'in elinde bir müddet daha kaldığını gösteren kayıtlardır.

Birinci yöntemde kâtip nüshayı kendisi için istinsâh ettiğini beyan ederken genelde öncelikle nüshanın yazımının bittiğini ifade eder. Temme, ketebe, necize, alleka, ferağa, kâne'l-ferâğ, vâfeka'l-ferâğ gibi kalıplardan sonra sıralaması değişkenlik göstermekle birlikte li-nefsihî, li-nefsihî ve li-men şâe min ba'dih, alâ yedi mâlikihî vb. ifadelerle nüshayı kendisi için çoğalttığını belirten ifadeleri kullanır. Daha sonra kendi adını nüshanın nerede ve ne zaman kaleme alındığını belirtir. Bu bilgilerin tamamı bütün nüshalarda bulunmadığı gibi bunlardan fazla telif eserle alakalı veya nüshanın yazım sürecine dair ayrıntı bilgileri de bulunabilir.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan “ketebe li-nefsihî” olarak değerlendirilebilecek ve ferâğ kaydında bu duruma işaret edilen en erken tarihli nüsha Ahmed b. Muhammed b. Bilal b. Hâris el-Müzenî tarafından Vâhidî'ye ait *Esbâbü'n-Nüzûl* isimli eserin -nüshada “*Medînetü's-Selam*” olarak belirtilen-Bağdat'ta h. 484/m. 1092 yılında istinsâh edilen nüshasıdır.¹¹⁸ Bağdat'ta Nizâmiye Medresesinde tamamlanan nüshanın ferâğ kaydında li-nefsihî ifadesiyle kendisi için istinsâh ettiğini belirten kâtip, aynı zamanda zahriyede “li” harfi cerrini kullanarak temellük kaydını da yazmıştır.

İbnü'r-Râvendî Muhammed b. Evs b. Ahmed, “*istetemme hâzihi'n-nüsha sâhibuhâ neshan*” ifadeleriyle nüshanın sâhibi olarak 20 Rebîulevvel 565/12 Aralık 1169 tarihinde yazımını tamamladığını belirttiği ferâğ kaydında nüshayı kimin nüshasından istinsâh ettiğinden ve o nüshanın özelliklerinden de bahsetmektedir. Ayrıca zahriyede Ebu'r-Rızâ Fazlullah b. Ali el-Hüseynî -ki kendisinden istinsâh edilen nüshayı mukabele etmiştir- tarafından İbnü'r-Râvendî'ye bir kısmı kırâat bir kısmı semâ' yoluyla gerçekleşen ilmî faaliyetin sonunda Receb 565/1170 tarihinde yani istinsâhtan takriben 2,5 ay sonra icazet verilmiştir.¹¹⁹ Bu örnek bir taraftan kâtibin nüshayı kendisi için çoğalttığını yani nüshanın mâliki olduğunu gösterirken diğer taraftan müstensihlerin sadece nüsha çoğaltmadıkları aynı zamanda istinsâh

¹¹⁸ SK, Süleymaniye, 61.

¹¹⁹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 53, vr. 1a, 281b.

faaliyetiyle bizzat ilim halkalarına dahil olduklarını göstermesi bakımından dikkate şayandır.

Ferâğ kaydında nüshayı şahsî kullanımı için istinsâh ettiğini bildiren bir diğer kâtip Ali b. Hüseyin el-Menhelî eş-Şâfi'î'dir. Tâceddîn es-Sübki'nin meşhur eseri *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-Kübrâ*'nın 3 cilt halinde, Fatih koleksiyonu 4419, 4420, 4421 numaralarda yer alan nüshasını “*alâ yedi kâtibihî li-nefsihî*” ve “*bi-hatti yedihî li-nefsihî*” ifadeleri ile kendisi için istinsâh ettiğini belirtmektedir. Bu eser ve müstensihle ilgili yapılan katalog taraması neticesinde Yeni Cami koleksiyonu 867, 868, 871 ve Feyzullah Efendi koleksiyonu 1476 numaraların aynı şekilde *Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-Kübrâ* nüshası olduğu ve aynı kâtip tarafından yine aynı şekilde bizzat kendisi için kopya edildiği tespit edilmiştir.¹²⁰ Bu noktada aynı eseri - kimin için istinsâh ettiğini belirtmeseler de- defalarca çoğaltanlar¹²¹ olduğu gibi aynı veya farklı pek çok eseri istinsâh eden kâtiplerin¹²² varlığı da bilinmektedir. Mezkûr kâtip Ali b. Hüseyin el-Menhelî gibi aynı eseri **kendisi için** birden fazla kez çoğaltan kâtiplerin de olabileceği ortaya çıkmıştır.

“Ketebe li-nefsihî” olarak mülkiyet tezâhürü görülen ikinci yöntemde kâtipler ferâğ kayıtlarında nüshayı kendileri için yazdıklarını belirtmemişlerdir. Fakat nüshada bu kâtiplerin temellük kayıtları bulunmaktadır. Örneğin Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi, Kâtip Çelebi'nin Fezleke isimli eserini kopya etmiş, ferâğ kaydında sadece “*muharriru'l-fakîr*” ifadesi ile ismini zikretmiş, nüshanın ferağına dair ayrıca bir bilgi vermemiştir.¹²³ Bununla birlikte nüshanın zahriyesinde kendisine ait “*Allahu hasbî min kütübi Ebî bekr b. Rüstem b. Ahmed eş-Şirvânî*” ifadeli temellük kaydı yer almaktadır. Bu noktada Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi gibi bir koleksiyonerin

¹²⁰ Burada Yeni Cami ve Feyzullah Efendi koleksiyonlarına ait zikredine nüshalar Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değildir.

¹²¹ Örneğin Derviş Mehmed Ahlâkî Efendi, Kınâlızâde Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâî* isimli eserini 40 defa istinsâh etmiştir. İlgili nüshaların bir kısmı şu koleksiyonlarda yer almaktadır: Konya Bölge Yazma Eserler 7382, (21. Nüsha); NYEK, Nuruosmaniye 2258 (22. Nüsha); RPYEK, Ragıp Paşa, 966 (39. Nüsha); SK, Esad Efendi 1804, (40. Nüsha).

¹²² Nizâmüddîn Abdürrezzâk et-Tirmîzî 66 yaşında kaleme aldığı listeye göre 68 farklı konuda eserlere ait 714 nüsha yazmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Arıkan, “İslam Medeniyetinde Bilginin Çoğaltılması ve Dolaşımı: XV. Yüzyıl Semerkand Çevresinden Bir Örnek”, **Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi**, sy. 4/1 (Ekim 2017), s. 119-142.

¹²³ RPYEK, Ragıp Paşa, 1036, vr. 294b.

istinsâh ettiği nüshada kendisi için yazdığını belirtmese de temellük kaydının olması nüshanın kendisine ait olduğunu dolayısıyla nüshayı kendisi için istinsâh ettiği anlaşılmaktadır.¹²⁴

Kâtiplerin nüshalarına temellük kaydı yazmalarına diğer güzel bir örnek İbnü'l-Molla olarak bilinen Ahmed b. Muhammed eş-Şafi'î'nin hocası Radyyyüddin İbnü'l-Hanbelî'ye ait 8 risaleyi istinsâh ettiği mecmuasıdır.¹²⁵ İbnü'l-Molla hocasının bu risalelerini h. 963-970 yılları arasında kopya etmiştir. Bu noktada dikkate şayan bir durum da eserlerin telif tarihleri ile istinsâh tarihlerinin birbirlerine çok yakın olmasıdır. Her ne kadar İbnü'l-Molla ferâğ kaydında nüshaları bizzat kendisi için istinsâh ettiğini belirtmese de kendisine ait temellük kaydı “*elhamdülillâh min mütemellikâti ed'afi 'ibadillâh Ahmed b. el-Molla Muhammed eş-Şafi'î tahrîren fî hitâmi sene 973*” ifadeleriyle zahriyede yer almaktadır. Nüshadaki en erken istinsâh tarihi 963/1556 yılına ait iken en sonuncusu ise 970/1563 tarihine ait olmakla birlikte kâtip temellük kaydını 973/1566 tarihinde yazmıştır. Aynı sayfada yer alan kâtipin oğlu İbrahim tarafından yazılan 990/1583 tarihli not nüshanın en az bu tarihe kadar ailede kaldığını göstermektedir.

Kâtipin ferâğ kaydında bildirmeyip zahriyede nüshanın kendisine ait olduğunu ifade ettiği bir başka örnek Haydar b. Ali b. Haydar el-Alevî el-Hüseynî el-Âmilî tarafından istinsâh edilen nüshada görülmektedir. Kâtip ferâğ kaydında yer alan nüsha bilgilerini de tekrar etmek suretiyle “*sâhibuhû ve mâlikühû ve mütesarrîfuhû kâtibuhu'l-abdü'z-za'îf Haydar*”¹²⁶ ifadeleriyle zahriyede nüshanın kendisine aidiyetini bildirmektedir.

Üçüncü yöntemde kâtip ferâğ kaydında nüshayı kendisi veya başkası için yazdığını bildirmediği gibi kendisine ait herhangi bir temellük kaydının da bulunmadığı yöntemdir. Bu noktada mülkiyeti tezâhür ettiren, nüshanın yazımından sonraki bir tarihte kâtibe ait ferâğ kaydının dışında başka bir kayıt veya bilginin

¹²⁴ TSMK, Hazine, 875, vr. 244a. Bu nüshanın zahriyesinde diğer 92 nüshada olduğu gibi Bekir Efendi'den sonra nüshaların intikal ettiği şahıslardan biri olan Mir Ali İzzet'e ait temellük kaydı bulunmaktadır.

¹²⁵ SK, Şehid Ali Paşa, 2746.

¹²⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 593, vr. 1a.

bulunmasıdır. Bu kayıt kimi zaman ailesine, kimi zaman ilmi notlarına, kimi zaman da aldığı veya verdiği icazete dair olabilmektedir. Mesela Ali b. Seyfi Südûn b. Abdullah el-İbrâhîmî, İbn Hişâm en-Nahvî'nin İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si üzerine yazdığı *Evdahu'l-Mesâlik* isimli şerhinin nüshasını 17 Receb 846/21 Kasım 1442 Çarşamba günü tamamlamıştır. Ferâğ kaydında kâtip nüshayı Şeyhi Allâme Rükneddin Ömer Efendi nüshasından naklettiğini ve kenarda asıl nüshadan mukabele ettiğini de belirtmiştir.¹²⁷ Ferâğ kaydında nüshayı kendisi için yazdığını belirten bir ifade kullanmamış, zahriyede veya başka bir yerde temellük kaydı da yazmamıştır. Fakat ferâğ kaydının kenarında nüshayı istinsâh ettiği nüshanın sâhibi Şeyhi ve Efendisi olarak tarif ettiği Rükneddin Ömer Efendi'nin 17 Ramazan 856/1 Ekim 1452'de Mekke'de vefat ettiği bilgisini kaleme almıştır. Bununla birlikte nüshanın ferağından 3 varak sonra çocuklarına ait doğum ve vefat bilgilerini yazmıştır. Kâtip 4 kızından ikisinin hem doğum hem de ölüm tarihlerini, 2 kızının ise sadece doğum haberlerini kayda geçirmiştir. Bu kayıtların en erken tarihlisi 847/1444, en geç tarihlisi ise 855/1452 yılına aittir. Dolayısıyla her ne kadar nüshayı kendisi için istinsâh ettiğini belirtmese de 846/1443 yılında yazımını tamamladığı nüsha 856/1453 yılında dahi kendi elinde bulunmaktadır.

Mülkiyet tezâhürü olmasa da mülkiyetin net olarak anlaşılacağı başka bir örnek İbrahim b. Emrullah b. Abdi b. Durmuş el-Edirnevî el-Kostantînî tarafından istinsâh edilen Tasavvuf-Tarikat mecmuası olarak değerlendirilebilecek Veliyyüddin Efendi Koleksiyonu 1836 numaralı nüshada görülmektedir. Kâtip nüshanın yazımını 1018/1610 yılında tamamlamış ve ferâğ kaydında veya nüshanın herhangi bir yerinde mülkiyet bildirmemiştir. Fakat oğlu Mesud zahriyede temellük kaydı yazarak bu mecmuanın kâtibinin oğlu olduğunu ve mecmuayı miras yoluyla mülk edindiğini belirtmiştir.¹²⁸ Dolayısıyla kendi mülkiyetini miras yoluyla ifade ederken aslında babasının mülkiyetini de izhar etmektedir. Bu konuda diğer bir örnek Kevâşî'nin *Tabsiratü'l-Mütezekkir ve Tezkiretü'l-Mütebasır* isimli eserinin Hasan b. Hasan b. Abdulkâhir eş-Şehrezûrî tarafından istinsâh edilen nüshasında görülmektedir. Müstensih nüshayı 11 Rebîulâhir 643/5 Eylül 1245 Çarşamba günü tamamlamıştır.

¹²⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 2443, vr. 82a.

¹²⁸ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1836, vr. 1a, 143a.

Ferâğ kaydının altında bizzat müellif tarafından kâtibe verilen icazet kaydı yer almaktadır. Nüshanın ilmî kıymetini de artıran bu kayda göre müellif “Şeyh, İmam, Âlim, Mukrî ve Fakîh” olarak tarif ettiği müstensih Musul’da 23 Zilkade 643/11 Nisan 1246 tarihinde kendisinden rivayet icazetini vermiştir. Nüshanın istinsâhından takriben 7 ay sonra gerçekleşen bu kayıt hem nüshanın kıymetini artırmakta hem de nüshanın müstensihin kendi şahsî nüshası olduğunu göstermektedir.

Bu üç yöntemin dışında ferâğ kaydında olmasa da kâtibinin nüshayı kendisi için istinsâh ettiğini zahriyede bildirdiği durumlar da söz konusudur. Örneğin İbn Arabî’nin meşhur *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye* isimli eserinin bazı yerlerini ihtisar yoluyla bazı yerlerini ise ihtisar etmeden 974/1567 yılında istinsâh ettiğini ifade eden Mahmud b. Muhammed er-Rûmî el-Kefevî zahriyede bu duruma “*amiltühû li-nefsî*” ifadesi ile dikkat çekmiştir.¹²⁹ Benzer bir durumla Bekir Efendi tarafından istinsâh edilen mecmuada karşılaşılmaktadır. Risalelerin ferâğ kayıtlarında sadece ismini zikreden Bekir Efendi zahriyede “*Hüve hattahâ bi-yümnihî ve li-men şâellâhu min ba’dih abdû’l-hâtî’l-cânî Ebûbekr b. Rüstem b. Ahmed eş-Şîrvânî gaferallâhu lehû ve li-eslâfih*”¹³⁰ ifadeleriyle nüshayı kendisi için istinsâh ettiğini belirtmektedir.

Nüshanın şahsî kullanım için yazıldığını belirtilen ve “ketebe li-nefsihî” olarak isimlendirilebilecek mülkiyet tezâhürü genel olarak 3 farklı yöntemle değerlendirilmiştir. Bu mülkiyet tezâhürü nüsha cihetinden kâtibin nüshanın ilk sâhibi ve ortaya çıkararı olması bakımından öneme sahiptir. Müellif hattından farkı telifin kendisine ait olmamasıdır. Yukarıda farklı yöntemlerle zikredilen ve nüshanın bizzat kâtibine ait olduğunu bildiren kayıt veya notlar aynı zamanda mülkiyet tezâhürü olmuşlardır.

1.3. İstiktâb Kaydı

Yazma eserlerde görülen mülkiyet tezâhürlerinden bir tanesi de istiktâb kayıtlarıdır. İstiktâb kelimesi lugavî olarak kendisi için yazmayı istemek/emretmek

¹²⁹ SK, Yazma Bağışlar, 2286, vr. 1a, 291b.

¹³⁰ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî‘, 80/269, vr. 1a.

veya kendine kâtip edinmek anlamlarına gelmektedir.¹³¹ Bir yazma eser ıstılahı olarak da lugavî anlamına yakın bir mana ifade eder. Şöyle ki bir şahsın ekseriyetle mesleği kâtiplik olan bir nâsih/müstensihden çeşitli ifadelerle kendisi için nüsha yazmasını istemesidir.¹³² Bunun tezâhürü olan istiktâb kaydı, bizzat nüshanın yazılmasını isteyen müstehtib şahıs tarafından ortaya konabileceği gibi nâsih/müstensihin ifadesiyle de ortaya çıkabilir. Mesela Mısır Divan Tezkirecisi Alavân b. Abdünnebi el-Karamânî, Celâleddin Süyûtî'nin *Kevkebü'r-Ravza* isimli eserinin bir nüshasını istiktâb ettirdiğini zahriyede **istektebehû** fiili ile başlayan ve 1008/1600 yılının son aylarında yazdığı kayıt vesilesiyle belirtmektedir. Nüshanın ferâğ kaydında müstensih İbrâhim b. Muhammed el-Beycûrî el-Ezherî eş-Şafi'î nüshayı 24 Şevval 1008/8 Mayıs 1600 tarihinde bitirdiğini, ferâğ kaydından sonra da **bi-resm** ifadesi ve çeşitli övgülerle, mezkur müstehtib Divan Tezkirecisi Alavân için yazdığını ifade etmektedir.¹³³

Nüsha üzerinde istiktâb kaydı yahut ifadesi bulunmayan ancak nüshanın yazımında istiktâbda yer alan istek/emir manasının bulunduğu sunuş/himaye kayıtları da bu bağlamda değerlendirilebilir.¹³⁴ Bu kayıtlar sultan, devlet adamı gibi üst makamdan birileri veya bir alim için nüsha kopya/istinsâh edildiğini ifade eder. Tabi olarak bu istek her zaman yukarıdan yani üst makamdan aşağıya doğru bir emir veya istekle olmayıp bazen alt makamdan üst makama sunulma amacıyla gerçekleşebilir. Bu noktada nüshayı sunanın gayesi, maddî-manevî kazanç elde etmek olabilir. Her hâlükârda bu durumda nüshanın yazılma isteği ve sunulma niyeti aşıkardır. Fakat gerçekten sultan veya devlet adamı tarafından emredilerek mi nüsha yazıldı yoksa nüshayı sunan/sunmak isteyen kişinin kendi tasarrufu muydu? Daha ötesi nüsha gerçekten sunulmak istenen kimseye veya kütüphanesine ulaştı mı? Bu soruların cevabı için harici deliller olmadan bu kayıtlara bakılarak karar vermek pek mümkün gözükmemektedir. Bunun için kaydı barındıran nüshanın şu an bulunduğu yer,

¹³¹ İbn Manzûr, **Lisanu'l-Arab**, Dâru Sâdır, 3. Baskı, Beyrut 1414, c. 1, s. 700; İbn Sîde, **el-Muhassas**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, c. 4, s. 6.

¹³² Adam Gacek, **el-Merci' fi İlmi'l-Mahtûti'l-Arabî**, çev. Murad Tedğut, Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabîyye, Kahire 2016, s. 240-242.

¹³³ SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 797, vr. 1a, 144b.

¹³⁴ Adam Gacek, **Arapça Elyazmaları İçin Rehber**, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 120-121.

üzerinde yer alan vakıf kayıtları vb. kayıtlardan yola çıkarak daha sıhhatli bir yorum yapılabilir.

Yazma eserlerde ve özellikle incelenen Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda istiktâb ameliyesi çeşitli yöntemlerle karşımıza çıkmaktadır. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan 21 tanesinde sunma ifadeleri içeren madalyon veya farklı şekillerde belirtilen kayıtlar yer almaktadır. Bunlar zahriyede madalyon, dikdörtgen veya yazı şeklinde nüshanın sultan, devlet adamı veya ulemadan biri için kaleme alındığını gösteren ifadelerdir. Bu usulde genelde “*bi-resmi hizâneti*¹³⁵”, “*bi-resmi mütâla‘ati*¹³⁶”, “*li-mütâlaati*¹³⁷”, “*li-hizâneti*¹³⁸” vb. ifadeler kullanılmıştır. Burada genelde kimin için veya kimin kütüphanesi için yazıldığı belirtmişse de bazen eser ve müellif bilgisinin de yer aldığı görülür.

Bekir Efendi temellük kayıtlı kitaplardan sultanın mütalaası için nüshanın yazıldığına örnek olarak Fatih Sultan Mehmed Hânın mütalaası için istinsâh edilen *Kitabu’t-Tezkire bi-Ahvâli’l-Mevtâ* isimli eserin Fatih Koleksiyonunda yer alan nüshası zikredilebilir. Zahriyede madalyonun içerisinde “*li-resmi mütâla‘ati’s-Sultani’l-A‘zam es-Sultân Muhammed b. es-Sultan Murad Han*” şeklinde yer alan ifadelerden nüshanın Fatih Sultan Mehmed’in mütalaası için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Madalyonun içerisinde ayrıca kitap adı ve kitabın râvîsi zikredilmiştir.¹³⁹ Bu tür sunulma ifadeleri genelde zahriyede yer alsalar da bazen nüshanın sonunda ferâğ kaydından sonra da bulunabilirler.¹⁴⁰ Hatta bazı örneklerde bizzat ferâğ kaydında “*bi-resm*” ifadesiyle yer aldığı görülebilir. Örneğin Sultan Muhammed Hândân, *Nakş-ı Bedî* isimli Farsça manzum eserin nüshasının ferâğ kaydında Sebzvâr’da 982/1575 yılında Sultan İbrahim Mirzâ kütüphanesi için “*bi-resm-i kitabhâne*” ifadeleriyle yazdığını belirtmektedir.¹⁴¹ Yine aynı şekilde

¹³⁵ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 684, vr. 1a.

¹³⁶ SK, Aşir Efendi, 316, vr. 1a.

¹³⁷ BYEK, Beyazıt Umumi, 5573, vr. 1a.

¹³⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 494, 1a.

¹³⁹ SK, Fatih, vr. 2571M, 1a; bu eser ve ayrıca Fatih Sultan Mehmed’e sunulmuş kitaplarla ilgili daha fazla bilgi için bkz: Mehmet Arıkan, “Fenâdan Bekâya İp Atmak: Fâtih Sultan Mehmed’in Özel Kütüphanesindeki Tasavvuf Eserleri”, **Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf**, ed. Ercan Alkan, Osman Sacid Arı, İsar Yay., İstanbul 2018, s. 59-82.

¹⁴⁰ SK, Laleli, 2560, vr. 111b.

¹⁴¹ TSMK, Revan, 1038, vr. 38a.

müstensih İsmail b. Abdullah, İbn Gânim'in *Hallü'r-Rumûz ve Mefâtihu'l-Künûz* isimli eserinin ferâğ kaydında “*bi-resmi Mevlânâ Fethullah*” ifadesini kullanmaktadır.¹⁴²

İstiktâb kaydına ismini veren ve bu konuda asıl kabul edilen bizzat istiktâb filinin veya bu manada fiil ve yapıların kullanıldığı kayıtlardır. Bu tür kayıtlarda istiktâb meselesi bi-resmi vb. ifadeli sunuş himaye kayıtlarına göre daha net anlaşılmaktadır. Fakat karşılaşılan bazı örneklerde bu iki kavramın bir arada kullanıldıkları da görülmektedir. Abdülmü'tî b. Muhammed el-Hanefî el-Halvetî, nüshada mukaddime ve fihristten sonra asıl metnin yani birinci faslın başında sayfasının kenarına yazdığı temellük kaydında nüshaya istiktâben (*mellekehû istiktâben*) sahip olduğunu belirtmiştir. Nüshanın ferâğ kaydında müstensih Şehabeddin b. Ahmed es-Senhevî nüshayı “*nüsiha bi-resmi sâhibihî ve mâlikihî el-Fâzıl el-Ecell el-Kâdî Abdülmü'tî*” ifadeleriyle Abdülmü'tî'nin emriyle ve onun için istinsâh ettiğini belirtmiştir.¹⁴³

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı kitaplardan 23 tanesinde sunuş kayıtları dışında bizzat asıl bahse konu istiktâb türüne rastlanılmaktadır. Bu tür istiktâb kayıtlarından 11 tanesinde (istektebe) fiili, 4 tanesinde yine istiktâb fiili master haliyle “*mellekehû istiktâben*” şeklinde kullanılmaktadır. İster fiil ister master haliyle istiktâb kelimeli kayıtların dışında “*ketebe li*”¹⁴⁴ ve “*istenseha*”¹⁴⁵ ifadeli örnekler de bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında yer alan 23 istiktâb kayıtlı nüshadan 7 tanesi bizzat Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi tarafından istiktâb ettirilen nüshalardır. Bu nüshaların Bekir Efendi'nin kendi koleksiyonunda yer aldığı düşünüldüğünde istiktâb kayıtları onun eser tercihleri bağlamında daha da anlamlı hale gelmektedir. Bu kayıtların 6 tanesinde **istektebe** fiilini tercih eden Bekir Efendi, 1 tanesinde **istenseha**¹⁴⁶ fiilini tercih etmiştir. Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye* isimli eserinin nüshasını Bekir Efendi, **istenseha** fiili ile başlayan kayda göre

¹⁴² SK, Fatih, 2620, vr. 276b.

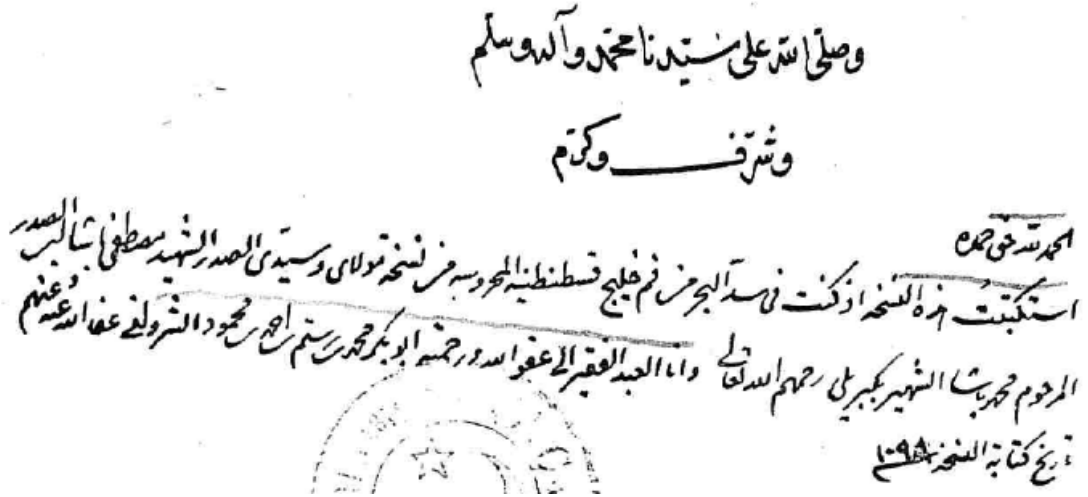
¹⁴³ SK, Damad İbrahim Paşa, 936, vr. 4b, 477a.

¹⁴⁴ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 691, vr. 1a; SK, Murad Molla, 594, vr. 1a.

¹⁴⁵ SK, Laleli, 387, vr. 1a.

¹⁴⁶ Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmayan SK, Çelebi Abdullah, 147, vr. 1a'da yer alan kayıta aynı şekilde istiktâb manasında “*istenseha*” fiili Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi tarafından tercih edilmiştir.

1103/1692 tarihinde Edirne’de bulunduğu sırada istiktâb ettirmiştir.¹⁴⁷ Ferâğ kaydında tarih bulunsa da yer bilgisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla hem Bekir Efendi biyografisi için hem de nüsha tarihi için anlamlı olan nüshanın istinsâh yeri bu kayıt dolayısıyla anlaşılmaktadır. Mezkûr nüshanın ferâğ kaydında müstensih Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasan er-Reyhâvî el-Halebî; kendisi, ailesi ve meşâhiylerine duadan sonra klasik müstensihlerin yaptığından farklı olarak “*ve li men kütibet bi’smihi ve li-vâlideyhi ve li-meşâyih*”¹⁴⁸ ifadeleriyle kendisi için nüshayı yazdığı müstehtibe yani Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi’ye dua etmektedir.

Resim 7
Reis Bekir Efendi’nin Fazıl Mustafa Paşa’nın nüshasından 1098 tarihinde
Seddülbahir’de istiktâb ettiği nüsha
(SK, Pertev Paşa, 599, vr. 317a)

İstinsâh kelimesini istiktâb manasında kullanan Reis Bekir Efendi’nin dışında başka örnekler de bulunmaktadır. Hatta temellük kaydının içerisinde sahip olma yöntemi olarak belirtildiği güzel bir örnek Murad Molla Koleksiyonu 184-186 numaralı nüshalarda yer almaktadır. Nizâmeddin el-A‘rec’e (ö. 730/1329 [?]) ait *Garâ’ibü’l-Kur’ân* ve *Regâ’ibü’l-Furkân* isimli eserin üç ayrı ciltten oluşan nüshasının ilk cildinin zahriyesinde “*temellekehû alâ tarîki’l-istinsâh bi-Medine-i*

¹⁴⁷ SK, Laleli, 387, vr. 1a.

¹⁴⁸ Müstensihler genelde kendileri ve aileleri için dua ederler. Fakat bazen eserin müellifine, eseri okuyana, mütalaaa-nazar edene vb. kimselere de dua ettiği görülebilir. Bununla birlikte müstensihlerin örnekte görüldüğü üzere müstehtib veya vesile olana dua etmeleri diğerlerine göre daha azdır.

Bağdâd ... İbrahim ed'afî'l-ibâd" ifadesi tezhipli madalyon içerisinde yer almaktadır. Nüshanın yazımı Sadreddin b. Kadı Şükrullah b. Kadı İmâmüddin ed-Dizfûlî tarafından 15 Ramazan 1008/30 Mart 1600 tarihinde Cuma günü tamamlanmıştır.¹⁴⁹ İkinci ciltte madalyon içerisinde aynı ifade Bağdâd yerine Medînetü's-Selâm tercih edilmiş üçüncü ciltte ise madalyon boş kalmıştır. Son iki cildin ferâğ kaydı bulunmamaktadır.¹⁵⁰

İstiktâb kayıtlarının mülkiyetin bir tezâhürü olarak değerlendirilmesi bizzat bu kayıtların kendilerinden de anlaşılabilir. Şöyle ki bu kayıtların bir kısmında kullanılan "*mellekehû istiktâben*" ve "*mellekehû bi'l-istiktâb*" gibi ifadelerin yanı sıra bu tür kayıtlarda geçen "*mâlik*" ifadesi bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kınalızâde Ali Çelebi, Bâkılânî'nin *İ'câzü'l-Kur'ân* nüshasını "*dehale fî silki milki'l-fakir istiktâben*" ifadeleriyle 973/1566 tarihinde Dımaşk'ta nüshaya sahip olduğunu yani istiktâb ettiğini bildirmiştir.¹⁵¹ İstiktâb ve ferâğ kaydının dışında farklı kayıtların içerisinde kaydı yazanın müstehtib ve mâlik olduğunu belirten örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Abdülgani b. Selâhuddin, "*kad temme mukâbeleten alâ yedi mâlikihî ve müstehtibih*" ifadeleriyle nüshanın hem mâliki, hem de müstehtibi olduğunu ifade ettiği nüshayı 1083/1673 tarihinde mukabele etmiştir.¹⁵²

Tursunzâde Abdullah Efendi'nin istiktâb kaydı ise mülkiyet meselesine nasıl yaklaşıldığı noktasında farklı bir örnek sunmaktadır. Tursunzâde "*kad istektebtü li-nefsî hâze'l-kitâbe'l-ecell ma'a ilmî bi-enne'l-milke küllehu lillâhi azze ve celle ...*"¹⁵³ ifadeleriyle her ne kadar nüshanın mâliki ve müstehtibi olduğunu ifade etse de nihaî olarak bütün mülkün Allah'a ait olduğunun farkında olduğunu belirtmektedir.

İstiktâb kayıtları nüshanın mâliki/müstehtibini belirttiği gibi tarih ihtiva edenleri vasıtasıyla nüshanın tarihine dair bilgi de vermektedirler. Bu bilgi ferâğ kaydı olmayan veya ferâğ kaydı bulunmayan nüshalarda daha kıymetli hale

¹⁴⁹ SK, Murad Molla, 184, vr. 1a, vr. 530a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

¹⁵⁰ SK, Murad Molla, 185, vr. 1a; SK, Murad Molla, 186, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

¹⁵¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 18, vr. 1a.

¹⁵² SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 901, vr. 169a.

¹⁵³ SK, Hamidiye, 171, vr. 1a.

gelmektedir. Örneğin *Nadratü'l-İğrîz fî Nusreti'l-Karîz* isimli eserin sonunda ferâğ bilgileri bulunmamaktadır. Fakat sonda yer alan kayıttan nüshanın musannife okunmuş 640 tarihli nüshadan 1113/1702 tarihinde istiktâb ettirildiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁴

Nüşhalarda istiktâb kaydı bulunmasa da nüshanın sipariş edilerek yazıldığına işaret eden bazı durumlar söz konusudur. Şöyle ki müstensihler ferâğ kaydında nüshanın bilgilerini zikrettikten sonra kendilerine ve ailelerine dua ederler. Bazen bu duaya nüshanın mâlikini de katarlar. Bu nüshaların sipariş edilerek yazıldıkların işaret edebilir. Mesela kâtip Muhammed b. Muhammed b. Abdullah 17 Şaban 877/17 Ocak 1473 tarihinde nüshanın yazımını bitirdiğini ifade ettikten sonra kendisine ve anne babasına dua etmiş bu duaya “ve li-mâlikî hâze'l-kitâb ve li-vâlideyh” ifadeleriyle mâlikî ve ailesini de ilhak etmiştir.¹⁵⁵ Bu durum nüshanın istiktâb ettirildiğini düşündürürken bir de zahriyede nüshanın yazımı ile aynı yıla (877/1473) ait Ahmed b. Muhammed b. Muhammed eş-Şehîd eş-Şâfi'î el-Mâlikî'nin temellük kaydının bulunması bu düşüncenin sıhhatini kuvvetlendirmektedir.¹⁵⁶

İstiktâb kayıtları ve ketebe li-nefsihî ifadeli ferâğ kayıtları mevcut olmayan bir nüshanın varlığa çıkması cihetiyle temellük kayıtlarından ayrılmaktadır. Yani temellük kayıtları mâlik açısından mevcut dolaşımda olan nüshaya atılabiliyorken istiktâb kayıtları ve ketebe li-nefsihî ifadeli ferâğ kayıtları ise ancak kendi için yeni üretilen bir nüshaya yazılabilir. Dolayısıyla yeni bir emeğin ve üretimin ürünü olan bu nüshaların ortaya çıkışına bu müstektib ve müstensihler vasıta olmaktadır. Bu da nüsha ile mâlik arasındaki ilişkinin müstektib ve müstensihler özelinde daha yoğun olduğunu göstermektedir. Örneğin Ragıp Paşa 1271 numarada yer alan Yusuf b. Yebkâ b. Yusuf et-Tucîbî'ye ait *Şerhu Şevâhidi'l-İzâh* isimli eserin yeni bir nüshası Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi tarafından İbrâhim b. Selîm er-Reşîdî'ye sipariş edilmiş ve ferâğ kaydında belirtildiğine göre nüsha 21 Zilhicce 1097/ 8 Kasım 1686 tamamlanmıştır. Zahriyede temellük kaydını yazan Bekir Efendi ayrıca istiktâb

¹⁵⁴ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 937, vr. 189b.

¹⁵⁵ SK, Sadeddin Mubteğî, 48, vr. 211b.

¹⁵⁶ Ferâğ kaydında mâlikîe dua yer alan birtakım nüshalar için bkz. AEYEK, Atıf Efendi, 1916; SK, Murad Molla, 1240; SK, Damad İbrahim Paşa, 886, MYEK, Feyzullah Efendi, 254.

kaydını nüshanın sonunda kaleme almıştır. Bekir Efendi nüshanın sâhibi olmanın yanı sıra başta vikaye sayfasında nüshadan faydalanmayı kolaylaştırmak için nüshanın fihristini yapmış ayrıca zahriyede yine kolaylık ve fayda sağlamayı göz önünde bulundurarak şerh yazarının kısa biyografisini kaleme almıştır.¹⁵⁷

1.4. Temellük Kayıtları

Temellük kayıtları mülkiyet tezâhürleri noktasında en çok veri sunan kayıtlar olup meselenin omurgasını teşkil etmektedir. Bu kayıtlar pek çok malumatı ihtiva etmekle birlikte asgarî şekilde mâlikin ismini göstermektedir. Temellük kayıtlarında temelde nüshanın kim tarafından nasıl temin edildiği ifade edilirken bazen nüsha ile mâlikin kurduğu mülkiyet ilişkisi gözler önüne serilmektedir. Mâlikler bazen sadece nüshanın kendilerine ait olduğunu ifade ederken bazen nüshaya sahip olma yöntemlerini de zikrederler.

Tez çalışmasında merkeze alınan Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshada 3000 civarında temellük kaydı tespit edilmiştir. Bu 3000 civarında temellük kaydı ikinci bölümde mümkün mertebe bütün detayları ile incelenecektir.

1.5. Mühürler

Mühürlerin aidiyet ve mülkiyet bildiren bir işaret olarak çok eski tarihlerden beri kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mısır'da papirüsler üzerinde görülen mühürlerin, Hristiyanlık öncesi ve sonrası Avrupa'da yaygın olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.¹⁵⁸

İslam tarihinde mühür ilk olarak Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından kullanılmıştır. Hz. Peygamber özellikle yabancı elçilere gönderdiği mektupları “*Muhammed Rasûlullâh*” yazılı mührü ile mühürlemiştir. Daha sonra halifeler tarafından da kullanılan bu mühürle birlikte Hulefâ-yı Râşidîn'in kendilerine ait

¹⁵⁷ RPYEK, Ragıp Paşa, 1271, vr. Ia, 1a, 195a.

¹⁵⁸ Günay Kut, Nimet Bayraktar, **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2021, s. 20.

mühürler kullandığı da görülmektedir. Türk devletlerinde ise “*tamga*” denilen kırmızı mürekkepli mühür resim hüküm ve yazışmalarda kullanılmıştır.¹⁵⁹

Osmanlı devletinde en önemli mühür padişahlara ait mühürlerdi. Cülus merasiminden sonra padişahın tuğrasını ihtiva eden 4 mühür yapılır ve bir kimseye bu padişah mührünün verilmesi o şahsın sadrazam olduğunun göstergesi kabul edilirdi. Devlet hazinesi ve defterhane bu sadrazama verilen mühür ile mühürlenirdi. Hanedan üyeleri ve devlet görevlileri şahsî veya resmî mühür kullanırlardı. Devlet memurları yahut halktan kişilerin de dilekçe gibi resmî belgelerde ve mektuplarda kullandıkları mühürleri bulunmaktaydı.¹⁶⁰

Yazma eserlerde ise mühürler, kitaplara vurulan en önemli mülkiyet alametlerinden biridir.¹⁶¹ Nüshalarda yer alan mühürlerden özellikle temellük mühürleri temellük kayıtlarının gelişmiş hali veya bu kayıtların kalıba dökülmüş şekli olarak da değerlendirilebilir. Şehid Ali Paşaya ait “*min kütübi’l-fakîr*”¹⁶², Mustafa Sıdkı’ya ait “*min mütemellikâtî’l-fakîr el-hâc Mustafa Sıdkı gufira leh*”¹⁶³ ve Hüseyin Çelebi’ye ait “*Mennallâhu haze’l-kitabe’l-hatîr alâ abdihi’l-fakîr Hüseyin b. Mustafa ve kefâ bî haseben en e’rife bi-Rabbî lakaben 1086*”¹⁶⁴ temellük mühürleri temellük kayıtlarının bir sonraki kalıplaşmış hali olarak düşünülebilir. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmamakla birlikte şekil ve ifade olarak tam bir temellük kaydını andıran “*dehale hâze’l-müellef bi-tasarrufi Ahmed Asaf [1]293*” ifadeli mühür bu noktada oldukça dikkat çekicidir.¹⁶⁵

Vakıf kütüphanelerinde ise kitapların ilgili vakfa ait olduğunu belirtmek için genelde vakıf mührü kullanılmıştır. Şahıs ve vakıf mühürleri farklı boyutlara sahip olmalarının yanı sıra yuvarlak, oval, dikdörtgen ve kare gibi çeşitli şekillerde

¹⁵⁹ Necati Fahri Taş, Nebi Bozkurt, “Mühür”, *DİA*, c. 31, Ankara 2020, s. 527.

¹⁶⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühür” *DİA*, c. 31, Ankara 2020, s. 529.

¹⁶¹ Francois Déroche, *el-Medhal ilâ İlmi’l-Kitâbi’l-Mahtût bi’l-Harfi’l-Arabî*, çev. Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü’l-Furkân li’t-Türâsi’l-İslâmî, Londra 2005, s. 493; Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 238.

¹⁶² SK, Fatih, 1211, vr. 1a.

¹⁶³ Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg-Wetzstein II, 1, vr. 1a.

¹⁶⁴ AEYEK, Atıf Efendi, 611, vr. 1a.

¹⁶⁵ NYEK, Nuruosmaniye, 5115, vr. 2a.

bulunabilirler.¹⁶⁶ Farklı renkte mürekkeplerin tercih edildiği de görülen mühürler şekil özellikleri başta olmak üzere pek çok açıdan tasnif edilebilir ve değerlendirilebilir. Fakat bu çalışma kapsamında sadece ilgili Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda geçen ve özellikle şahıslara ait mülkiyet bildiren mühürler üzerinde durulmuştur. Şahıs mühürleri dışında kalan mühürler¹⁶⁷ tez çalışmasına dahil edilmediği gibi mühürlerin şekil, istif ve diğer özellikleri çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan hareketle şahıslara ait mühürler; vazife mühürleri, mutlak şahıs mühürleri ve temellük mühürleri olarak üç kısımda incelenmiştir. Birinci kısımda yer alan vazife mühürleri şahısların kullandıkları temellük mühürlerinin dışında unvan, vazife veya memuriyetlerini gösteren mühürlerdir. Özellikle I. Mahmud döneminde yapılan kütüphane teftiş işlemlerini yapan vazifelilerin ilgili kayıtların sonuna kendilerine ait mühürleri vurdukları görülmektedir. Örneğin Ayasofya kütüphanesinin kontrol teftişi ile görevli müfettişlerden biri olan Şeyhzâde Ahmed Efendi nüshaya vakıf kaydını kendi ismini de belirlemek suretiyle yazdıktan sonra “*Yâ Rabbi [e]z tô tevîk temennâ koned Ahmed*”¹⁶⁸ yazılı mührünü vurmaktadır.¹⁶⁹ Bu mühürler şahıs mührü olmakla birlikte temellük mührü olmayıp nüshayla mâlik ilişkisi kurduracak herhangi bir mülkiyet ifade etmemektedir.

İkinci kısımda değerlendirilen mutlak şahıs mühürleri, temellük mühürleri gibi bizzat mülkiyet veya aidiyet ifadesi zikredilmeyen fakat mührün nüshada bulunmasından hareketle mülkiyeti işaret ettikleri düşünülen mühürlerdir. Örnek olarak Süleyman Sıdkı Efendiye ait “Bende Süleyman Sıdkı”¹⁷⁰ ve Şeyhülislam

¹⁶⁶ Eymen Fuad Seyyid, *el-Kitâbu'l-Arabiyyi'l-Mahtût ve İlmu'l-Mahtûtât*, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye, Kahire 1418/1997, s. 448.

¹⁶⁷ Bunun istisnası olarak vakıf mühürleri vakfın tescilini ve varlığını bildirmeleri cihetiyle mülkiyet tezâhürünün bir alt başlığı olarak bir sonraki bölümde incelenecektir.

¹⁶⁸ Ey Rabbim! Ahmed senden başarı ister.

¹⁶⁹ SK, Ayasofya, 362, vr. IIa.

¹⁷⁰ Arkeoloji Müzesi, EY, 565, vr. 1a.

Veliyyüddin Efendiye ait “*Veliyyüddin râ be-her kârî tevîk deh yâ Rabbî*”¹⁷¹ mühürleri zikredilebilir.

Üçüncü kısım şahıslara ait temellük mühürleridir. Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshada temellük kayıtlarından bağımsız olarak sadece mühür olarak 50 tane temellük mührü bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu zahriyede¹⁷² bir kısmı ise vikâye¹⁷³ sayfasında yer almaktadır.

Temellük mühürlerinin içerisinde mülkiyet veya aidiyet ifadesi bizzat geçmekte olup mülkiyetin tezâhürü de böylelikle ortaya çıkmaktadır. Örneğin Şeyhülislam Sa’dî Çelebi’nin kullandığı “*Mellekehu’l-fakîr Sa’dî b. Îsâ el-mütevekkil alallâh*”¹⁷⁴ ifadeli mührü bizzat mülkiyeti ifade etmektedir. Temellük mühürlerinde mülkiyetin tezâhürü bazen Şehid Ali Paşa’nın kullandığı “*min kütübi’l-fakîr Ali*”¹⁷⁵ mühründe olduğu gibi aidiyet ifadesi olarak da ortaya çıkabilir.

İster mutlak şahıs mührü isterse de temellük mührü olsun mâlikler, mülkiyetin tezâhürü olarak yalnız mühürleri kullandıkları gibi temellük kayıtları ile mührü birlikte kullanıldıkları da görülmektedir. Bekir Efendi ile 92 ortak nüshaya sahip olan Ali Mîr İzzet bu nüshaların 28 tanesinde sadece temellük kaydı yazarken¹⁷⁶ 64 tanesinde temellük kaydı ile mührünü birlikte kullanmıştır.¹⁷⁷ Ali Mîr İzzet’in temellük kayıtları *isteshabe*, *min kütüb*, *fî nevbet* vb. çeşitlilik gösterirken kullandığı şahıs mührü “*Hâk-i reh-i âli Muhammed Ali*”¹⁷⁸ olarak tektir. Örnekte de görüldüğü üzere temellük kayıtları daha hareketli ve değişken bir yapıdayken temellük mühürleri donuk ve statik bir yapı arz etmektedir.

Kitap sahiplerinin mülkiyetlerini gösterme bağlamında tercihleri açısından Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan 22 tanesinde mührü bulunan Mustafa Sıdkı

¹⁷¹ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1812, vr. 1a: Ey Rabbim! Veliyyüddin’e her işinde başarı ver.

¹⁷² AEYK, Atıf Efendi, 611, vr. 1a: Hüseyin b. Mustafa’ya ait “*Mennallâhu hâze’l-kitâbe’l-hâtir alâ abdihi’l-fakîr Hüseyin b. Mustafa ve kefa bî haseben en e’rife bi-Rabbî lakaben 1086*” ifadeli mühür.

¹⁷³ SK, Şehit Ali Paşa, 393, vr. 1a. Şehit Ali Paşa’ya ait “*min kütübi’l-fakîr Ali gufira leh*” ifadeli mühür.

¹⁷⁴ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 139, vr. 1a.

¹⁷⁵ TSMK, Hazine, 1477, vr. 1a.

¹⁷⁶ BNF, Arabe, 2222, vr. 1a.

¹⁷⁷ Dublin Chester Beatty Library, MS. , Ar., 4191, vr. 1a.

¹⁷⁸ Muhammed (s. a.v) ailesinin yolunun toprağı Ali.

Efendi, kitapların kendisine aidiyetini kullandığı “*min mütemellikâti’l-fakîr el-hâc Mustafa Sıdkı gıfıra leh*”¹⁷⁹ temellük mührü vesilesi ile göstermiş, bunun dışında temellük kaydı gibi herhangi bir mülkiyet tezâhürü kullanmamıştır.

Şehid Ali Paşa hem mühür hem de temellük kaydı kullananlar arasında yer almaktadır. Şehid Ali Paşa, Bekir Efendi ile ortak 35 nüshadan hareketle “*min kütübi’l-fakîr Ali*” olarak temellük kaydı kullandığında bu nüshalara “*Tevekkel alallâhi bi’s-sıdkı tezfar*”¹⁸⁰ mührünü vurmuş, bunun dışında sadece mühür vurup temellük kaydı yazmadığı nüshalarda ise “*min kütübi’l-fakîr Ali*” yazılı mührü tercih etmiştir.¹⁸¹ Ayrıca Şehid Ali Paşa’nın sadece “*min kütübi’l-fakîr Ali*” olarak temellük kaydı yazdığı ve kendisine ait herhangi bir şahıs mührünün yer almadığı nüshaları da bulunmaktadır.¹⁸²

Resim 8
Sağdan sola: Şehid Ali Paşa, Sıdkî Mustafa ve Hüseyin Çelebi’ye Ait Temellük Mühürleri

Temellük kaydı ile mührünü birlikte kullananlardan biri de Veliyyüddin Cârullah Efendi’dir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshaların 58 tanesi bugün Cârullah Efendi koleksiyonunda yer almaktadır. Bu nüshalardan 57 tanesinde Cârullah Efendi vakıf mührü yer almakta olup bir tanesinde Cârullah Efendiye ait ne vakıf mührü ne temellük kaydı ne de şahıs mührü bulunmaktadır. Muhtemelen sonradan koleksiyona ilhak edilen bu nüshada Silahşörzâde Ahmed Efendi’nin vakıf

¹⁷⁹ TSMK, Emanet Hazinesi, 1234, vr. 1a.

¹⁸⁰ Sadâkatle Allah’a tevekkül et ki kazanasın.

¹⁸¹ SK, Şehid Ali Paşa, 1654, vr. 1a; SK, Şehid Ali Paşa, 2480, vr. 1a

¹⁸² SK, Şehid Ali Paşa, 2661, vr. 1a.

mührü bulunmaktadır.¹⁸³ Cârullah Efendi vakıf mühürlü 57 nüshanın 42 tanesinde “*min eltafi ni‘amillâh*” ifadesi ile başlayan temellük kaydı¹⁸⁴ bulunurken bunların 39 tanesinde ise “*Ola mazhar-ı bismillah hem habîb-i Rasûlullah bula tevfiik-i lutfullah Veliyyüddin Cârullah*”¹⁸⁵ yazılı şahıs mührü de yer almaktadır.

Mühürlerin bir kısmının mülkiyeti tezâhür ettirme ve sahiplerini ortaya çıkarma noktasında ketum oldukları görülmektedir. Özellikle isim bulunmayan veya sadece ayet-hadisten iktibas içeren mühürlerin sahiplerini tespit edebilmek çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Örneğin “*Hasbiyallâh lâ ilâhe illâ sivâh*”¹⁸⁶ ve “*ve bi‘ş-şükri tedûmu‘n-ni‘am küllihâ*”¹⁸⁷ gibi mühürler isim içermedikleri ve geçtikleri nüshalarda başka bir karine bulunmadığı için mühürlerin sahiplerini tespit edebilmek mümkün olmamaktadır. Benzer bir durum “*Selâmün alâ İbrâhim*” yazılı mühürde bulunmaktadır. Her ne kadar şahıs ismi bulunsa da tam olarak kim olduğu anlaşılamayan mühürlerin aidiyeti veya mülkiyeti ancak başka karinelerin varlığı ile ortaya çıkabilir. Yani temellük kaydı veya başka bir işaret olmadıkça bu mühürlerin sahipleri anlaşılamayacaktır. Ancak “*Muhammed*” yazılı bir mührün sâhibi tespit edilemeyecek iken mührün üzerinde yazılı temellük kaydı sâhibini izhar etmektedir. Buna göre Aşçıbaşızâde Muhammed b. Muhammed temellük kaydının altına “*Muhammed*” isimli mührünü vurmuştur.¹⁸⁸

1.6. Vakıf Kayıtları ve Mühürleri

Vakf, bir malın sâhibi tarafından dinî ve sosyal bir amaç için kendi mülkiyetinden çıkarılıp umumun hizmetine sunulmasına denir. İslam tarihinde bu usul ile hizmet veren pek çok hayır müessesesi kurulmuştur. Vakıf kütüphaneleri bu müesseselerin en önemlilerinden biridir.¹⁸⁹ Fıkhî açıdan menkul malların vakfedilmesini caiz görmeyen Hanefiler, kitapların vakfı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Ancak, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bu konuda istisnalar

¹⁸³ SK, Carullah Efendi, 1756, vr. 1a.

¹⁸⁴ Örneğin SK, Carullah Efendi, 557, vr. 1a.

¹⁸⁵ Örneğin SK, Carullah Efendi, 1881, vr. 1a.

¹⁸⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 1790, vr. 1a.

¹⁸⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 2709, vr. 1a.

¹⁸⁸ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 32, vr. 1a.

¹⁸⁹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *DİA*, c. 42, İstanbul 2012, s. 479-486.

yapılmış ve Mushaf ile diğer kitapların vakfedilebileceğine dair İmam Muhammed'in fetvası esas alınmıştır.¹⁹⁰ İmam Muhammed'in bu fetvası doğrultusunda kurulan vakıf kütüphaneleri; toplumun bilgiye erişimini sağlamada önemli bir rol üstlenmiş, ilim ve kültürün yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Kurulan vakıf kütüphanelerinde yer alan yazma kitapların üzerinde ilgili vakfa aidiyetlerini gösteren çeşitli alametler bulunmaktadır. Bu alametler “vakıf kayıtları” ve “vakıf mühürleri” olarak isimlendirilebilir. Çalışmada bu kayıt ve mühürlerin ele alınmaları zımnen taşıdıkları mülkiyetle ilişkilidir. Şöyle ki bir şahıs ancak mâliki olduğu bir malı, kitabı vb. bir nesneyi vakfedilebilme salahiyetine sahiptir. Dolayısıyla vâkıf, sâhibi olduğu kitabı umumun hizmetine sunmak amacıyla şahsî mülkünden çıkartmaktadır. Böylelikle bu kayıt ve mühürler, bir taraftan vakfın tescilini ortaya koyarken diğer taraftan vakfedilmeden önce mülk olmaları itibarıyla zımnen mülkiyet tezâhürü olarak değerlendirilebilir.¹⁹¹

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar hali hazırda 105 farklı koleksiyonda yer almaktadır. Bu koleksiyonlar içerisinde yurtdışı kütüphaneleri olduğu gibi yurtiçi üniversite ve il halk kütüphaneleri de bulunmaktadır. Bunlarla birlikte en çok nüsha Süleymaniye Kütüphanesinde yer alan koleksiyonlarda yer almaktadır. Bu koleksiyonlar başta padişahlar olmak üzere valide sultanlar, hanım sultanlar, sadrazamlar, şeyhülislam, çeşitli devlet erkânı ve hayırseverler tarafından kurulmuş vakıf kütüphaneleridir.

Kitapların tüzel kişilik olarak vakıflara aidiyetleri, üzerlerinde bulunan kayıtlar ve mühürler vesilesiyle anlaşılmaktadır. Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshada toplamda 911 vakıf kayıtlı veya vakıf mühürlü nüsha bulunmaktadır. Bu vakfedilmiş 911 kitabın 823 tanesinde sadece vakıf mührü yer alırken 75 nüshada hem vakıf kaydı hem de vakıf mührü yer almaktadır. Vakıf kayıtları genelde zahriye ve vikaye

¹⁹⁰ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA*, c. 42, İstanbul 2012, s. 475-479.

¹⁹¹ Adam Gacek, “Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts” *Manuscripts of the Middle East*, Hollanda 1987, c. 2, s. 88-90; Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 344; Orhan Bilgin, “Temellük ve Tesâhüb”, *DİA*, c. 40, İstanbul 2011, s. 211.

sayfalarında nadiren nüshanın sonunda¹⁹² bulunurken, vakıf mühürleri ise bu vakıf kayıtlarıyla birlikte veya nüshanın farklı sayfalarında birden fazla kez yer alabilirler.

Bekir Efendi nüshalarının yer aldığı vakıf koleksiyonları ele alındığında Çorlulu Ali Paşa, Atıf Efendi, Âşir Efendi vb. koleksiyonlarda vakıf kaydı ile vakıf mührünün birlikte yer aldığı görülmektedir. Amcazâde Hüseyin Paşa, Cârullah Efendi, Damad İbrahim Paşa, Hacı Selim Ağa, Hekimoğlu Ali Paşa, Hüsrev Paşa vb. koleksiyonlarda ise vakıf kaydı yazılmayıp yalnız vakıf mührü tercih edilmiştir.

Resim 9
Ragıp Paşa ve Damad İbrahim Paşa'ya ait Vakıf Mühürleri

Vakıf kayıtları ve mühürleri vekafe, habese vb. bir fiil ile başlayıp vâkıfın (vakfeden) ve babasının bazen dedesinin isminden sonra bir dua cümlesi ile devam etmektedir. Mesela Amcazade Hüseyin Paşa koleksiyonunda yer alan kitaplarda bulunan Amcazade Hüseyin Paşaya ait “*Hâzâ mimmâ vekafehu 'l-vezîr Hüseyin Paşa b. Hasan Ağa ehu 'l-vezîr Mehmed Paşa el-ma'rûf bi-Köprülü afallâhu anhum*”¹⁹³ yazılı vakıf mührü bu kabildendir. Bazen bu kayıtlarda kitapların vakfedildiği yer bilgisine yer verilirken vakfedildikleri yerden dışarı çıkarılamayacakları gibi şartlar ifade edilmiştir. Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin vakfettiği kitaplarında yer alan mührde “*Vekafe Şeyhülislam es-Seyyid Feyzullah Efendi gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi bi-şarti en la yuhrac mine 'l-medresetilleti enşe'ehâ bi-Kostantiniyye sene*

¹⁹² Rüstem Paşa Koleksiyonunda genel olarak vakıf kayıtları nüshanın sonunda yer almakta olup pek çok ayrıntı ihtiva etmektedir. İlgili koleksiyon ve vakıf kaydı ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ali Aslan, **Süleymaniye Kütüphanesi Rüstem Paşa Koleksiyonu Kataloğu**, (Uzmanlık Tezi), 2016, İstanbul.

¹⁹³ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 36, vr. 1a.

1112”¹⁹⁴ ifadeleriyle belirtildiği üzere İstanbul’da kurduğu medreseye kitaplarını vakfetmiş ve kitapların buradan çıkarılmamasını şart koşturmuştur. Bu kayıtların sonuna herhangi bir değişiklik yapılmadan vakıf şartlarının yerine getirilmesini sağlamak amacıyla tehdit içeren “*fe-men beddelehû ba‘de mâ semia ‘hû fe-innemâ ismuhû allelezîne yübeddilûneh innallâhe semi ‘un alîm*”¹⁹⁵ ayet-i kerimesi yazılır ve vakfın tescil tarihi belirtilir.

Vakıf alameti olan bu kayıt ve mühürler genelde Arapça ifadelerle kaleme alınmışken Türkçe ifade edilenlere de rastlanılmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu kitaplarında yer alan “*Vakıfdır Dersaâdet’de Düğümlü Baba Kuddise Sırruhu’l-A‘lâ Hazretlerinin medfûn olduğu tekyeden çıkarılmayacaktır 1291*” ifadeli vakıf mührü Türkçedir.¹⁹⁶ Örneklerdeki gibi uzun ifadelerle yazılan kayıtların yanında bazen sadece “vakf” el-“vakf” kelimeleriyle kitabın vakıf olduğunun belirtildiği görülebilir.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda ve genel olarak yazmalarda vakıf kaydı veya mühründe yer alan tarih bilgisiyle ilgili bir durum dikkat çekicidir. Şöyle ki bazen nüshanın üzerinde bulunan vakıf kaydı veya mühründe yer alan tarih ile nüshada yer alan vâkıfa ait temellük tarihi ilk bakışta çelişkili görülebilir. Örneğin Cârullah Efendi Koleksiyonu 42 numarada bulunan nüshada Cârullah Efendi’ye ait “*min eltafi ni‘amillâh alâ Ebî Abdillâh Veliyyüddin Cârullah sene 1150*” temellük kaydından nüshaya 1150/1738 tarihinde sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fakat aynı sayfada yer alan vakıf mührünün sonundaki tarih 1147/1735’tir. Sanki Cârullah Efendi önce vakfedip sonra sahip olmuş zehabı söz konusu olabilir. Ancak burada vakıf mührünün sonunda belirtilen tarih vakfın tescil tarihidir ve aynı mühür vakfın tescilinden sonraki zamanlarda da Cârullah Efendi veya kütüphane görevlileri tarafından kullanılmıştır.

Bu konuda bir diğer husus nüshalarda bazen birden fazla vakıf kaydı ve mührüne rastlanabilmesidir. Bu önceden vakfedilmiş bir kitabın ikinci defa

¹⁹⁴ MYEK, Feyzullah Efendi, 254, vr. 1a.

¹⁹⁵ “Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” el-Bakara/181.

¹⁹⁶ SK, Düğümlü Baba, 467, vr. 1a.

vakfedilmesidir. Örneğin Abdülgaaffâr tarafından önce çocuklarına sonra onların çocuklarına sonra nesilden nesile daha sonra kardeşinin çocuklarına vakfettiği bir kitabı Reîsülküttâb Mustafa Efendi tekrar vakfetmekle birlikte vakıf mührü nüshada yer almaktadır.¹⁹⁷ Aynı şekilde Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin vakıf mührünün yer aldığı nüshada hem de aynı sayfada III. Ahmed'in vakfı görülmektedir.¹⁹⁸

Vakıf kitaplarının korunmasına oldukça hassasiyet gösterilmesine rağmen bazı nüshalarda vakıf mührünün silindiği görülmektedir. Esad Efendi 2097 numarada yer alan nüshada biri küçük diğeri büyük iki mühür silinmiş fakat Reis Bekir Efendi'nin temellük kaydına dokunulmamıştır. Dikkatli incelendiğinde bu silinen mühürlerin Damad İbrahim Paşa'nın vakıf mühürleri olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Damad İbrahim Paşa'nın Reis Bekir Efendi muhalledâtından satın aldığı kitaplar arasında “*el-Müttefikü ve'l-Müfterik li'l-Hatîbi'l-Bağdâdî*” isimli 19 satırlı bir kitap yer almaktadır. Halbuki Damad İbrahim Paşa Koleksiyonunda şu an bu nüsha bulunmamaktadır. Yapılan tarama neticesinde Türkiye Kütüphanelerinde yer alan eserin diğer nüshalarında Bekir Efendi temellük kaydına rastlanmamıştır. Sadece Esad Efendi 2097 numaralı nüsha 19 satır olup Bekir Efendi temellük kaydını taşımaktadır. Bir diğer delil koleksiyonların tamamında bir kitapta tek tip 1 adet vakıf mührü yer alırken Damad İbrahim Paşa'nın koleksiyonunda biri büyük (Arapça) diğeri küçük (Türkçe) vakıf mühürleri bulunmaktadır. Benzer bir vakıf sorunu Cârullah Efendi koleksiyonunda 675 numarada yer almaktadır. Nüshanın zahriyesinde bir başkasına ait h. 924/m. 1519 tarihli vakıf kaydı olmasına rağmen Cârullah Efendi'nin hem temellük kaydının hem de vakıf kaydının olması dikkat çekicidir.

Vakıf kayıt ve mühürleri üzerinden vakıf mallarına gereken ihtimamın gösterilmediğine işaret eden örneklerin yanı sıra bu kitapların vakıf malı olmaları hasebiyle mülk edinilmemesi noktasında önemli uyarıların yapıldığı kayıtlar da bulunmaktadır. Kastamonu Yazma Eser kütüphanesi 969 numaranın zahriyesinde bir vakıf kaydı ve pek çok temellük kaydı bulunmaktadır. Fakat kırmızı mürekkeple

¹⁹⁷ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 52, vr. 1a.

¹⁹⁸ SK, Yeni Cami, 891, vr. 1a.

yazılmış bir notta “*bir alay kitâb içinde iştirâ olundu lakin vakıf ihtimali var bey olunmaya....*” yazılıdır. Benzer bir durum Şehid Ali Paşa Kütüphanesi 1420 numaralı nüshada yer almaktadır.¹⁹⁹ Nüshada Musannifek’in temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. Ayrıca II. Bayezid dönemi hafız-ı kütüplerinden olan ve genelde zahriyede nüshanın varak numaralarını belirten Muhammed b. Ali el-Fenârî’ye ait not görülmektedir. Bunların yanı sıra “*Bu kitabı bir kitab ile mübâdele eyledim lakin Sultan Mehmed vakfi eseri olmağla temellük yazmadım*” ifadesi dikkat çekmektedir. Bu örneklerden hareketle daha önce vakfedilmiş bir kitabın tekrar vakfedilmesi konusunda görece esnek davranıldığı görülmekte, buna karşın vakfedilmiş bir kitabın mülk edinilmemesi hususundaki uyarılar dikkat çekmektedir.

1.7. Mülkiyet Bildiren Diğer Kayıtlar

Yazma eserlerde ferâğ kaydı, temellük kaydı, sema-kırâat kaydı, icazet kaydı, unvan kaydı ve müellif veya esere dair bilgilerin yer aldığı bilgi notları gibi pek çok kayıt ve not bulunmaktadır. Bu kayıtlar ve notlar dikkatlice okunup tahlil edildiğinde nüshaların geçmişine, kullanımına ve mülkiyet durumuna dair önemli bilgiler elde edilebilir. Mülkiyet ve temellük kaydı konusunda daha önce yapılan çalışmalarda bu tür kayıtların ayrıntılı tasnif edilmediği gözlemlenmiştir. Bu başlıkta söz konusu kayıtların ayrıntılı tasnif edilerek mülkiyet bağlamında değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin örnekler üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yazma eserlerde vakfedilmeden önceki döneme ait isim bulunan her türlü verinin genel olarak mülkiyet olarak değerlendirilmesi imkân dahilindedir. Fakat mülkiyet ifadesinin açıkça yer almadığı bu tür kayıtlarda mülkiyet ihtimali çok yüksek olsa da aksinin düşünülmesi de mümkündür. Şöyle ki bir şahsın emanet aldığı bir kitaba vb. kayıt düşmesi, kendisine veya eser-müellife dair bilgi notu yazması ihtimal dahilindedir. Fakat bu kayıt ve notların bir kısmında yer alan mâlik, sâhib ve buna benzer ifadeler; herhangi bir ihtimale imkân vermeden mülkiyeti apaçık izhar ederler. Bununla birlikte bu ifadeler bizzat geçmese de bazen mülkiyetin anlaşılacağı durumlar söz konusu olabilir. Mesela nüshanın kâtibine verilen icazet kaydında -en

¹⁹⁹ Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.

azından- yazılış tarihi ile icazet tarihi arasındaki süre boyunca o nüshanın, kâtibinin mülkiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar üzerinden yapılan incelemelerde, mülkiyet ifade eden diğer kayıtlar dört alt başlık altında tasnif edilmiştir. Bu başlıklar icazet kayıtları, mütalaa kayıtları, mukabele kayıtları ve bilgi notlarıdır. Bu tür kayıtlar, yazma eserlerin geçmişine dair mülkiyet ilişkilerinin tespitinde önemli birer kaynak teşkil etmektedir.

1.7.1. İcazet Kayıtları

Mülkiyet tezâhürünün temellük kaydı dışında anlaşıldığı kayıt türlerinden birisi de icazet kayıtlarıdır. İcazet: izin vermek, onay vermek anlamlarına gelen, bir alimin talebesine ilgili kitabın veya ilmin kendisinden rivayetine izin vermesidir.²⁰⁰ Bu verilen icazet hususî bir kitap için olabileceği gibi icazet veren alimin genel olarak kendisinden bütün ilimleri ve duyduklarını hatta eserlerinin tamamını rivayet etmeye izin vermesi şeklinde de olabilir. İlmi çevre, eğitim-öğretim ve kültürel hayata dair önemli veriler sunan icazet kayıtları aynı zamanda bir tedris faaliyetinin sonucu olarak evvela hadis ilminde ortaya çıkmış daha sonra diğer ilimlerde de kullanılmıştır.

Bu kayıtlar genelde icazeti veren müellif veya alim tarafından kaleme alınır. Burada icazeti veren “mûciz” metni ya kendisi okur veya kendisine okunan metni dinler. Buna göre icazet “*karae aleyye*” veya “*semi ‘a aleyye*” kalıbıyla başlar. İcazet alanın ismi, icazet veren müellif değilse mûcizin müellife uzanan senedi, eserin ne kadarının okunduğu (genelde baştan sona olur), nerede ve ne zaman gerçekleştiği bilgileri ve son olarak icazet verenin adıyla son bulur. Genel olarak tarif edilen bu kayıtlarda icazet veren “*ecetzü*” kalıbını kullanarak okunan/dinlenen metnin rivayet icazetini veya kendisinden mutlak olarak bütün bir rivayet etme icazeti verebilir. Bu kayıtlar nüshanın zahriye sayfasında veya sonunda yer alabilirler.

²⁰⁰ Cemil Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, c. 21, İstanbul 2000, s. 393-400.

Medreselerin açılmasıyla yaygınlık kazanan icazet kayıtları İslam eğitim-öğretim faaliyetlerine dair önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Sadece şer'î ilimlerde değil tarih, edebiyat ve tıp sahasındaki metinlerde de bu kayıtlara rastlanmaktadır. Hoca-talebe ilişkisini gözler önüne seren bu kayıtlar; bir taraftan ilim merkezlerinin bilinmesine, ilmin ve alimlerin ilmî hareketlerine dair önemli bilgiler ortaya koyarken diğer taraftan hangi metinlerin tedavülde olduğuna dair kıymetli veriler sunmaktadır.²⁰¹

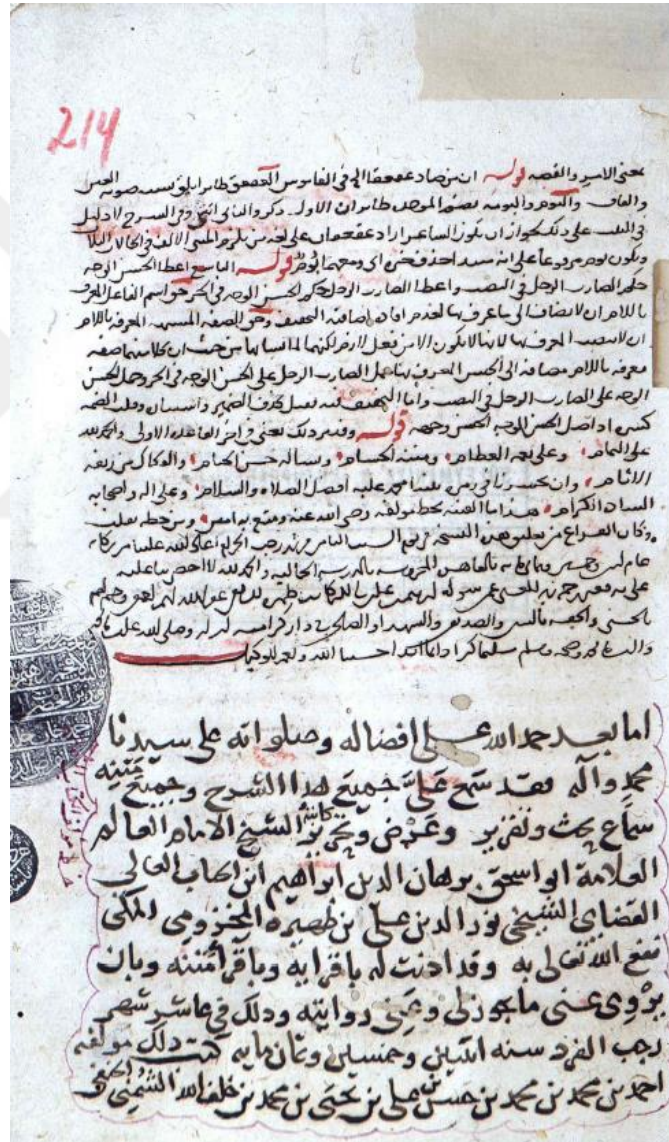
İcazet kayıtları, mülkiyetin tezâhürü hususunda farklı usullerde karşımıza çıkmaktadır. Kâtip ya da tâlib, bir eserin nüshasının yazdıktan sonra eserin müellifi veya müelliften icazeti bulunan bir alimden bu icazeti okuyarak veya dinleyerek alabilmektedir. Örneğin Benî Mahzûm kabilesine mensup “İbn Zahîre” ismiyle şöhret bulmuş ulema ailesinden Burhaneddin İbn Zahîre (ö. 891/1486) Mekke’de doğmuş burada çeşitli ulemadan ders ve icazet almıştır. İlmini geliştirmek amacıyla 851/1448 ve 853/1450 yıllarında iki kez Kahire’ye gitmiş ve her birinde bir yıldan fazla kalarak İbn Hacer, İbnü’l-Hümâm ve Muhyiddin Kâfiyeci gibi âlimlerden ders almıştır.²⁰² Damad İbrahim Paşa koleksiyonu 1086 numaralı nüshanın sonunda Ebu’l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed eş-Şumunnî tarafından İbn Zahîre’ye verilen icazet, bu Kahire seferini teyit etmektedir. 10 Receb 852/7 Eylül 1448 tarihli icazet kaydından, İbn Zahîre, Kahire’ye ilk gidişinde Celâleddin es-Suyûtî’nin de hocalarından olan Şumunnî ile karşılaştığı, kendisinden ders ve icazet aldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda İbn Zahîre, Şumunnî tarafından kaleme alınan *el-Munsif mine’l-Kelâm alâ Muğnî İbn Hişâm* isimli eserini bizzat müellif nüshasından istinsâh etmiştir. Nüshanın yazımı 8 Receb 852/7 Eylül 1448 tarihinde tamamlanmış ve nüshanın farklı yerlerinde بلغ ifadesiyle müellif Şumunnî tarafından meclis/oturum kayıtları kaleme alınmıştır.²⁰³ Bu bilgiler, İbn Zahîre’nin Şumunnî’nin eserini kendisinden dinlediğini ve müellif nüshasından istinsâh ettiğini göstermektedir. İstinsahın tamamlanmasından iki gün sonra müellif Şumunnî, kendi şerhi ve İbn Hişâm’a ait asıl metnin okuma ve okutma icazetini İbn Zahîre’ye vermiştir. Nüsha

²⁰¹ Eymen Fuad Seyyid, *el-Kitâbu’l-Arabiyyi’l-Mahtût ve İlmu’l-Mahtûtât*, ed-Dâru’l-Mısriyye el-Lübnâniyye, Kahire 1418/1997, s. 473-490.

²⁰² Rıza Kurtuluş “İbn Zahîre”, *DİA*, c. 20, İstanbul 1999, s. 456.

²⁰³ SK, Damad İbrahim Paşa, 1086, vr. 214a; İlk meclisin kaydı 3a’da yer almaktadır.

içerisindeki meclis/oturum kayıtları ve icazetin verilme süresi, İbn Zahîre'nin nüshayı yazdıkça hocasından dinlediğini ya da hocasından dinledikçe yazdığını ortaya koymaktadır. Bu nüshada İbn Zahîre'ye ait zahiren ifade edilen bir mülkiyet bulunmamaktadır. Fakat nüshayı bizzat kendisinin yazmış olması ve müelliften icâzet alması onun bu nüshayı bizzat kendisi için yazdığını ve nüshanın kendi mülkiyetinde olduğunu açıkça göstermektedir.

Resim 10

Müellif Şumunnî Tarafından Nüshanın Kâtibi ve Sâhibi İbn Zahîre'ye Verilen İcâzet Kaydı

Nüshanın kâtibine verilen icazet noktasında benzer bir örnek Laleli Koleksiyonu 224 numarada yer alan Kevâşî'nin *Tabsiratü'l-Mütezekkir ve Tezkiretü'l-Mütebassır* isimli eserinin Hasan b. Hasan b. Abdulkâhir eş-Şehrezûrî tarafından istinsâh edilen nüshasında görülmektedir. Nüshanın tamamlanmasından takriben 7 ay sonra müellif tarafından nüshanın kâtibine rivayet icazeti verilmiştir. Kayıta geçen bilgilere göre kâtib müellife eseri baştan sonra farklı meclislerde okumuştur. Son kırâat meclisi Musul'da 23 Zilkade 643/11 Nisan 1246 tarihinde gerçeklemiştir.²⁰⁴ Bu kayıt hem nüshanın kıymetini artırmakta hem de bir mülkiyet ifadesi olmamasına rağmen nüshanın kâtibinin kendi şahsî nüshası olduğunu göstermektedir. Böylelikle kâtib aynı zamanda mâlik/sâhib olmaktadır.

İcazet kayıtlarında mülkiyet, bazen doğrudan “mâlik” ifadesinin kullanılması şeklinde de görülebilir. Bu duruma örnek olarak, kaynaklarda “**Kâsım el-Hanefî**”²⁰⁵ olarak bilindiği de ifade edilen meşhur Hanefî fakihî İbn Kutluboğa'nın Atıf Efendi Koleksiyonu 611 numaralı nüshada yer alan icazeti gösterilebilir. İbn Kutluboğa “*fe kad karâe aleyye mâlikühu'l-eh fillâh*” ibâresiyle Abdülkadir es-Sûfî el-Cevherî'ye icazet vermiş ve kendisinden Allah yolunda kardeş diye bahsetmiştir. Bunu belirtirken aynı zamanda Abdülkadir es-Sûfî el-Cevherî'nin nüshanın mâliki olduğunu ifade etmiştir. Eşrefiyye Medresesinde son meclisi 22 Ramazan 856/6 Ekim 1452 tarihinde gerçekleştirilen kırâatın sonunda verilen bu icazet, özel olarak bu kitabın genel olarak İbn Kutluboğa'nın kendisinden rivayet etme iznini vermektedir.²⁰⁶ Nüshadaki bu kırâate dair ilk kayıt 9b sayfasında “*Belağa Zeynüddin Abdülkâdir kırâaten aleyye ve mukâbeleten bi'l-asl ketebehû Kâsım el-Hanefî*” şeklinde yer almakta ve nüshanın Abdülkadir es-Sûfî el-Cevherî tarafından asıl nüshayla mukabele edilerek okunduğunu ve bu sürecin bizzat İbn Kutluboğa tarafından takip edildiğini göstermektedir.

Mâlik ifadesinin geçtiği bir diğer icazet kaydı Murad Molla Koleksiyonu 1793 numarada yer almaktadır. Bu nüsha İbn Vellad'a ait *Kitâbu'l-Maksûr ve'l-Memdûd* isimli eserin ferâğ bilgileri bulunmayan ancak yazısından eski tarihli olduğu

²⁰⁴ SK, Laleli, 224, vr. 223a.

²⁰⁵ Talat Sakallı, “İbn Kutluboğa”, **DİA**, c. 22, İstanbul 1999, s. 152-154.

²⁰⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 611, vr. 203b.

düşünülen bir nüshasıdır. Nüshanın sonunda Ali b. Abdüssamed b. Muhammed tarafından nüshanın mâliki olduğunu zikrettiği Radiyyüddin Ebu'l-Kâsım Abdurrahman'a verilen icazet yer almaktadır. Bu kayıta eserin baştan sona okunduğu bilgisi yer aldığı gibi icazet veren mûcizin müellife kadar uzanan isnat silsilesi de bulunmaktadır. İcazet alanın güvenilirliği, anlayış ve zekasının parlaklığının sabit olduğu ifadelerinin de geçtiği icazet, 4 Rebûlevvel 607/26 Ağustos 1210 tarihinde verilmiştir.²⁰⁷ Mülkiyetin doğrudan mâlik ifadesiyle tezâhür ettiği bu icazet kaydı, ferâğ bilgileri bulunmayan nüshanın tarihlendirilmesine yardımcı olma noktasında büyük bir öneme sahiptir.

1.7.2. Mütâlaa Kayıtları

Mülkiyet zaviyesinden temellük kayıtlarıyla ilişkisi bağlamında ele alınan mütalaa kayıtları, nüshaların tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir.²⁰⁸ Bu kayıtlar, nüshaların okunduğunu ve mütalaa edildiğini gösteren bilgiler içermekte olup genellikle “*tâle‘a*” ve “*nazara*” fiil kalıplarıyla ifade edilir. Ayrıca “*enhâhu mütâla‘aten ve istifâdeten*”²⁰⁹ ifadeleriyle mütalaa edilip istifade edildiği belirtilen örnekler de mevcuttur. Mütâla‘a kayıtlarında çoğu zaman mütâla‘a edenin ismi, bununla birlikte bazen tarih ve yer bilgileri de bulunmaktadır. Bu tür kayıtlar genellikle nüshanın başında veya sonunda tek bir kayıt olarak yer almakla birlikte, nüshanın farklı yerlerinde birden fazla mütâla‘a notunun bulunduğu örneklerle de rastlanmaktadır. Örneğin Atıf Efendi Koleksiyonu 1681 numarada yer alan *Resâil-i İhvan-ı Safa* nüshası bu konuda güzel bir örnek teşkil eder. Nüshanın zahriyesinde Receb b. Hasan eserin bir çok yerini salih ve sahih bir düşünceyle mütalaa ettiğini ve müellifin felsefe ilminde fazla derinleşmesi dışında din ulemasından bir muvahhit olduğunu ifade ederek eserde aklı kamaştıran hikmetlerin geçtiğine yer vermiştir. Receb b. Hasan nüshanın 127b sayfasında yer alan bir diğer mütalaa notunda 994/1586 yılında Kostantiniyye’de olduğunu belirtmektedir. Kendisini Receb Dede olarak tanıtan bir sonraki mütâla‘a notunda yine müelliften sitayişle bahsederek şer‘î

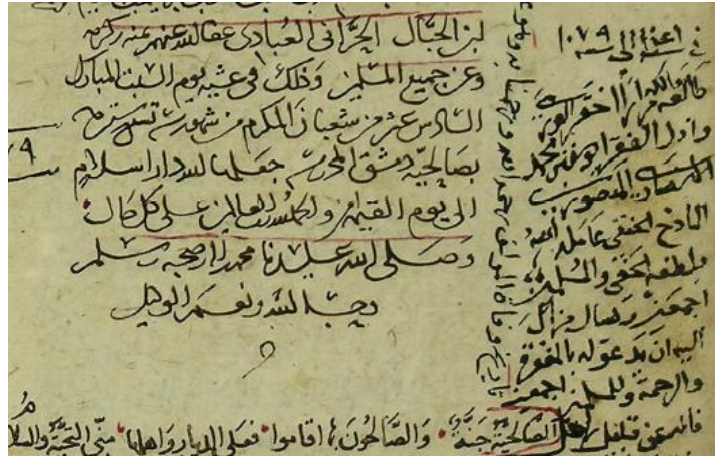
²⁰⁷ SK, Murad Molla, 1793, vr. 192a.

²⁰⁸ Adam Gacek, *el-Merci‘ fi İlmi’l-Mahtûti’l-Arabî*, çev. Murad Tedğut, Ma‘hedu’l-Mahtûtâtî’l-Arabîyye, Kahire 2016, s. 348-350.

²⁰⁹ SK, Damad İbrahim Paşa, 948, vr. 298a.

kanunlara muvafık olarak felsefe ilmindeki maharetine temas etmiştir.²¹⁰ Bir başka mütâla‘a notunda kendisini “min fukarâ-i İbn Nûreddin”²¹¹ ifadeleriyle tarif eden Receb b. Hasan özellikle risalelerin sonlandığı bölümlere çok sayıda mütâla‘a notu düşmüştür.

Mütâla‘a kayıtları mülkiyeti tezâhür ettirme noktasında 3 sınıfta değerlendirilebilir. Bunların birincisi bizzat mülkiyet ifadesi geçen kayıtlar olup bunların mülkiyeti tezâhür ettirmeleri noktasında herhangi bir şüphe yoktur. Bu konuda meselenin net bir şekilde anlaşılması için şu örnek dikkate çekicidir: “*elhamdülillâhi te‘âla mimmâ teşarrefe bi-mütâla‘atihi ba‘de temellükihi bi’ş-şirâi’ş-şer‘iyyi el-abdü’l-fakîr ilâ mevlâhü’l-Ganiyyi Abdülkerim b. Muhammed b. Hamza el-Hüseynî el-Hanefî el-Eş‘arî gaferallâhu lehüm amin fî zi’l-ka‘de sene aşrete ba‘de mie ve elf*”.²¹² Abdülkerim b. Muhammed b. Hamza nüshayı şer‘î bir satın alma sonucu elde ettiğini ve temellükten sonra kitabı mütalaa etmekten şeref duyduğunu belirtmektedir. Kendisine dair ayrıca nesep ve mezhep bilgilerini de zikreden Abdülkerim b. Muhammed mütâla‘ayı 1110/1699 yılı Zilka‘de ayında tamamlamıştır.

Resim 11

Nüshanın mâliki Muhammed el-Ensârî tarafından nüshanın defalarca mütâla‘a edildiğine dair kayıt

²¹⁰ AEYEK, Atıf Efendi, 1681, vr. 169b.

²¹¹ Aynı nüsha, vr. 256b.

²¹² SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 648, vr. 1a.

Mülkiyetin tezâhürü bağlamında mâlik ifadesinin doğrudan yer aldığı mütalaa kayıtları da bulunmaktadır. İbnü'l-Cevzî'nin *Rûhu'l-Ervâh* isimli eserinin Abdulkâdir b. Muhammed b. Musa el-Harrâni el-Ubâdî tarafından 16 Şaban 690/14 Ağustos 1291 Cumartesi tarihinde tamamlanan nüshasının sonunda yer alan “*tâle‘ahû mâlikuhû mirâran*” ifadeli kayda göre mâlik Muhammed el-Ensârî el-Mansûrî nüshayı defalarca mütalaa etmiştir.²¹³

Mütalaa kayıtlarının mülkiyet tezâhür noktasında ikinci sınıfı bir başka karineyle mülkiyeti anlaşılan kayıtlardır. Burada açık mülkiyet ifadesi olmamasına rağmen karinelere hareketle mülkiyet anlaşılmaktadır. Meselâ Vahdî İbrahim'in sahip olduğu pek çok kitabın Şehid Ali Paşa koleksiyonunda yer aldığı görülmektedir.²¹⁴ Sahip olduğu nüshalara temellük kayıtlarını yazan Vahdî İbrahim'in Şehid Ali Paşa koleksiyonu 288 numarada temellük kaydı görünmemektedir. Fakat nüshanın sonunda yazı karakterinden kendi yazısı olduğu anlaşılan bir yazıyla “*tâle‘ahu ve‘ntefe‘a bihî el-abdü'l-fakîru'z-za‘îm Vahdî İbrâhim kânellâhu lehû ve li-eslâfih*” ibaresi yer almaktadır. Hem pek çok temellük kayıtlı nüshasının bu koleksiyonda yer alması hem de mütalaa edip istifade ettiğini bildirmesi doğrudan temellük kaydı olmasa da nüshanın Vahdî İbrahim'e ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu konuda bir başka örnek Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu 166 numarada yer alan İbnü'l-Mülakkin'e ait *Gâyetü's-Sü'l fî Hasâ'isi'r-Rasûl* isimli eserin nüshasıdır. Nüshanın pek çok yerinde notu bulunan Dahkî es-Sîrôzî, Mustafa b. Mirzâ nüshanın sonunda Allah'ın yardımıyla mütâlâ'ayı 14 Muharrem 1072/ 9 Eylül 1661 Cuma gününde tamamlandığını belirtmektedir.²¹⁵ Hacı Beşir Ağa'nın vakıf kaydında belirtilen tarih ise 1158/1746'dır. Başka bir vakıf vb. kaydın bulunmadığı ve mevcut vakfedilme tarihinden 86 sene önce gerçekleşen bu mütâlâ'anın da ancak nüsha sâhibi tarafından gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle bu tür mütâlâ'a kayıtlarının aynı zamanda mülkiyet ifade edebilecekleri ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

²¹³ SK, Fatih, 3907, vr. 72b.

²¹⁴ Vahdî İbrahim'in kitaplarının Şehid Ali Paşa kütüphanesine vakfedildiği bilgisine Esad Efendi 2992 numaralı yazmanın zahriyesinden ve ferâğ kaydından ulaşmak mümkündür. Nüshanın kâtibi Müstakimzâde, nüshayı Şehid Ali Paşa kütüphanesine vakfedilmiş nüshadan 1177 tarihinde istinsâh etmiştir.

²¹⁵ SK, Hacı Beşir Ağa, 166, vr. 59b.

Son olarak mütâla‘a kayıtlarının doğrudan veya dolaylı olarak mülkiyet tezâhür ettirmedeği örnekleri de vardır. Bunlar herhangi bir mülkiyet ifadesi veya karinesi içermeyen ve nüsha vakfedilip kütüphaneye intikal ettikten sonra yazılan kayıtlardır ki bunların mülkiyet tezâhür ettirmeleri mümkün değildir. Damad İbrahim Paşa Koleksiyonu 1058 numarada yer alan nüshanın zahriyesinde yer alan bilgiye göre Tahirefendizâde Abdullah Atıf Efendi²¹⁶, “*nazara ileyhi min evvelihi ilâ âhirihi ve ene’l-fakir Abdullah Atıf Tahirefendizâde fi gurre-i Muharrem sene [12]49*” ifadeleriyle nüshayı mütâlaa ettiğini belirtmektedir.²¹⁷ Bu nüshanın yer aldığı Damad İbrahim Paşa kütüphanesinin vakıf tescil tarihi 1132/1720’dir. Damad İbrahim Paşa tarafından Bekir Efendi’nin muhallefâtından satın alınan eserler arasında bulunan nüsha, kütüphaneye 1135/1723 tarihinde intikal etmiştir.²¹⁸ Ayrıca 1235/1820 tarihli kütüphane defterinde de kaydı bulunan nüshanın²¹⁹ Abdullah Atıf Efendi tarafından kütüphanede mütâlaa edildikten sonra bu kaydın düğüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ve benzeri mütâla‘a kayıtlarının mülkiyet olarak değerlendirilmeleri mümkün gözükmemektedir.

1.7.3. Mukâbele Kayıtları

Mukabele kayıtları temelde bir nüshanın başka bir nüsha ile karşılaştırılarak mukabele edildiğini gösteren kayıtlardır.²²⁰ Bu kayıtlar nüshanın telif cihetinden sıhhatini teyit eden önemli kayıtlardır. Genelde nüshanın sonunda yer alan bu kayıtlarda istinsâh edilirken asıl kabul edilen nüshanın hangisi olduğu ifade edilerek onunla mukabele edildiği bilgisi yer alır. Bu asıl nüsha bazen müellif nüshası olurken bazen de müellif nüshasından veya onun kopyalarından istinsâh edilmiş bir nüsha olabilmektedir. Bu kayıtlarda mukabele edenin ismi, mukabele tarihi ve yeri bilgilerine rastlamak mümkündür. Bu bilgilerin tamamının yer aldığı mukabele

²¹⁶ Bu zatın 1243 tarihinde hayatta olduğu bilgisi için bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri**, ed. Çoşkun Yılmaz, İstanbul 2019, c. LXXXVIII, s. 304.

²¹⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 1058, vr. 1a.

²¹⁸ BOA, D.BŞM.MHF. 45/2.

²¹⁹ SK, Yazma Bağışlar, 2269, vr. 22b.

²²⁰ Nihat Çetin, Ders notları.

kayıtları bulunduğu gibi sadece mukabele edildiğini belirten ifadelerin yer aldığı kayıt veya kelimeler nüshanın sonunda bulunabilmektedir.

Mukabele kayıtlarında “belağa”, “belağa mukâbeleten”, “temme mukâbeleten”, “kûbile”, “kûbile ve suhhiha” gibi ifadeler yer almaktadır. Mukabele kayıtlarda belirtildiği üzere birden fazla oturum/mecliste gerçekleşmektedir. Bu meclislerin sonunda mukabelelenin kaç mecliste bitirildiği zikredilmektedir. Mukabele ve meclis bilgileri nüsha içerisinde metin kenarına kaydedilmiş olabilir. Nüshalarda sık karşılaşılan bir durum olarak mukabele kayıtlarını, sadece “belağa” ifadelerinin yer aldığı ayrıca başka bir bilginin bulunmadığı basit bir biçimde pek çok nüshada görmek mümkündür.

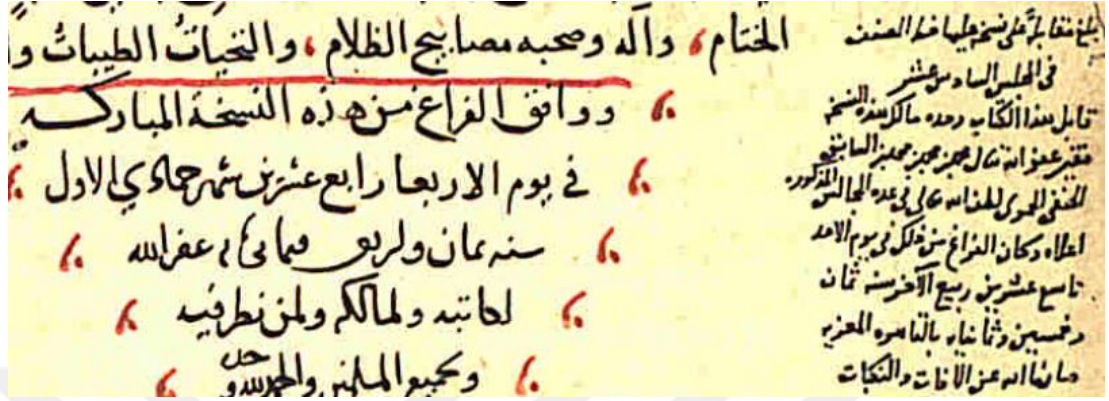
Mukabele kayıtlarında mülkiyet tezâhürleri doğrudan nüsha sahiplerinin kendilerini “sâhib” ve “mâlik” olarak tarif etmeleriyle ortaya çıkmaktadır. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Sâbık el-Hanevî el-Hamevî, İbnü'd-Demâmînî'ye ait *Tuhfetü'l-Garîb fi'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb* isimli eserin 24 Cemaziyelevvel 848/8 Eylül 1444 tarihli nüshasının ikinci cildinin istinsâhından takriben 10 sene sonra üzerinde musannifin hattı bulunan başka bir nüsha ile 16 mecliste Kahire'de mukabele etmiştir:

*“Belağa mukâbeleten ala nüshatin aleyhâ hattı'l-musannif fi'l-meclisi's-sâdis aşar kâbele hâze'l-kitâb vahdehû mâliku hâzihi'n-nüsha fakîru afvillâhi te'âlâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed es-Sâbık el-Hanevî el-Hamevî letafallâhu te'âlâ fi iddeti'l-mecâlisi'l-mezkûra a'lâhu ve kâne'l-ferâğ min zâlike fi yevmi'l-ahad tâsia işrîn rabû'l-âhir sene semân ve hamsîn ve semanimie bi'l-Kâhireti'l-Mu'izziyye sânehallâhu ani'l-âfât ve'n-nekebât”*²²¹

Muhammed el-Hamevî, eserin ikinci cildi olan bu nüshanın 19b varağında 8. Meclisin gerçekleştiğini belirtmektedir. Böylelikle nüshanın ilk cildi 8 ikinci cildi 8 oturumda mukabele edilmiştir. Metnin kenarına sadece oturum notlarını değil aynı zamanda yaptığı mukabeleye dair notlarını da yazmıştır. Nüshanın sonunda yer alan yukarıda ifade edilen kayıta Muhammed el-Hamevî nüsha ile ilişkisi noktasında

²²¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 1083, vr. 172b.

mâlik olduğunu belirterek mukabeleyi tek başına yaptığını ifade etmiştir. Nüshanın ferâğ kaydında kâtip ve mâlike dua edilmesi de ayrıca dikkate şayandır.

Resim 12

Muhammed el-Hanefî el-Hamevî'nin mâliki olduğu nüshayı 29 Rebiulahir 858 tarihinde Kahire'de tek başına mukâbele ettiğine dair kayıt

Mülkiyetin tezâhür ettiği mukabele kayıtlarında bazen mukabele ve tashihin birlikte yapıldığı görülebilir. Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim et-Taftâzânî el-Horasânî, İbnü's-Saykal el-Cezerî'ye ait *el-Makâmâtü'z-Zeyniyye* isimli eserin 677 tarihli nüshasında şu kaydı yazmıştır:

“*kûbilet ve suhhihat min matla'ihâ ilâ matla'ihâ harfen bi-harfin ve satran bi-satrin bi-nüşhati'l-asli'l-mübâreketi's-şerîfe el-mektûbe bi-hatti müellifihâ ve münşihâ alâ yedi sâhibihî ve mâlikihî Ebû bekr b. Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim et-Taftâzânî el-Horasânî bi-Medîneti's-Selâm ammerehallâhu bi's-sünneti ve'l-islâm gurre-i rebî'l-evvel âm tis'a ve seb'in ve sittemie*”²²²

Buna göre Medînetü's-Selâm/Bağdat'ta 679/1281 tarihinde yani nüshanın istinsâhından iki sene sonra nüshanın sâhibi ve mâliki olan Ebû Bekr b. Abdullah el-Horasânî tarafından nüsha harf-harf satır-satır mukabele ve tashih edilmiştir. Bir sonraki sayfada yer alan icazet kaydında bizzat müellif, Ebû Bekr b. Abdullah el-Horasânî'ye nüshanın sâhibi olduğunu da belirterek icazet verdiği görülmektedir.

²²² SK, Fatih, 4111, vr. 206a.

Mukabele kayıtlarında mülkiyet tezâhürü olarak nüshanın sâhibine sadece mâlik olarak değil aynı zamanda müstektib olarak da rastlamak mümkündür.

“*ve kad temme mukâbeleten bi-havli men lehu'l-havl ve bihi't-tefaddul ve't-tûl alâ yedi mâlikihî ve müstektibihî ahvecu'l-verâ ilâ afvi Rabbihi'l-Mu'in Abdûlgani b. Salâhuddin*”²²³

Bu kayıтта, Abdûlgani b. Selâhaddin kendisini nüshanın hem mâlik hem de müstektibi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, gücü yettiğince nüshanın mukabelesini 1083/1673 tarihinde tamamladığını ifade etmektedir.

1.7.4. Bilgi Notları

Kitap sahipleri nüshaların kendilerine ait olduğunu göstermek için her zaman temellük kaydı yazmadığı ve doğrudan mülkiyeti belirtmedikleri daha önce ifade edilmiştir. Doğrudan mülkiyeti ifade etmeyen mâliklerin bazen nüsha üzerinde kendilerinin veya başkalarının yazdıkları notlardan mâlik oldukları anlaşılabilir. Örneğin İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ* isimli eserinin Damad İbrahim Paşa Koleksiyonu 823 numarada yer alan nüshasının 1a sayfasında şu bilgi bulunmaktadır: “*Merhûm Kara Bekir Efendi muhallefâtından iştirâ olunmuştur*”. Bu bilginin kim tarafından yazıldığı belli değildir. Fakat Bekir Efendi tarafından yazılmadığı kesindir. Muhtemelen kütüphane görevlilerinden birisi tarafından yazılan bu yazı kitabı satın alan kişi için bir nevi iştirâ (satın alma) dolayısıyla temellük kaydı kabul edilebilecek iken aynı zamanda bir önceki mâlik Reis Bekir Efendi'nin mülkiyetinde olduğunu belirtmektedir. Nüshada Bekir Efendi temellük kaydı olmamasına rağmen onun muhallefâtından²²⁴ alındığını belirten bu bilgi notu vesilesiyle nüshanın vefat etmeden önce Bekir Efendi'nin mülkiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Temellük kaydı olmadığı halde mülkiyet bildiren bilgi notunu bazen mâlikin kendisinin yazdığı görülmektedir. Meşhur siyer sâhibi Şair Veysî, İbn Mâlik'in *el-Elfiye* isimli eseri üzerine şerh yazan Mekkûdî'nin şerhinin zahriyesine “*ve inde'l-*

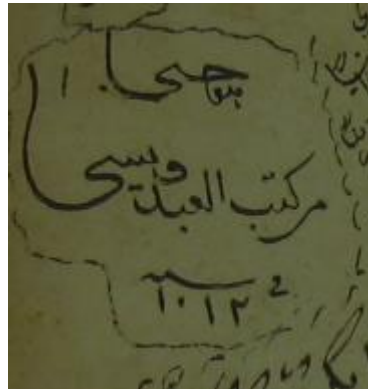
²²³ SK, Reîsülküttâb, 901, vr. 169a.

²²⁴ Reis Bekir Efendi muhallefâtından Damad İbrahim Paşa tarafından alınan 110 cild kitabın listesi için bkz: BOA, D.BŞM.MHF 17/45/2

*abdi'l-fakîr hamsetün mine's-şürûh bi-fazli men şerraha sadrenâ bi'l-İslâm nemekahu'l-abd Veysî*²²⁵ yazarak *el-Elfiye* isimli eserin şerhlerinden 5 tanesinin kendisinde bulunduğunu ifade ederken, bu nüshanın da bir anlamda kendisine ait olduğunu bildirmektedir. Veysî'nin bu nüshanın mâliki olduğuna ayrıca bir delil yine nüshada geçen ve bizzat Veysî tarafından yazılan “hüve hasbî” ve “lâ ilâhe sivâh” ifadeleridir. Veysî'nin bu ifadeleri farklı nüshalarda yer alan temellük kayıtlarında kullanıldığı görülmektedir.²²⁶

Resim 13
Veysî'ye ait mezkûr nüshadaki bilgi notu ve “Hüve hasbî” ifadesi

Resim 14
Veysî'ye ait “Hüve hasbî” ifadeli temellük kaydı
(AEYEK, Atıf Efendi, 1906, vr. 1a)

²²⁵ SK, Fatih, 4903, vr. 1a.

²²⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 1906, vr. 1a; SK, Damad İbrahim Paşa, 4, vr. 1a.

Bilgi notlarını yazan mâlikler bu notlarda bazen doğrudan mâlik olduklarını da belirtirler. *Teshîlû's-Sebîl ilâ Te'allümi't-Tersîl* isimli eserin zahriyesinde bu duruma dair güzel bir örnek bulunmaktadır. Nüshanın mâliki olan Yusuf b. Ahmed b. Mahmûd el-Esedî ed-Dımaşkî²²⁷ “*et-teharuculletî ala havaşîhi bi-hattî'l-Îmâmi'l-Hâfız Ebâ Tâhir Ahmed b. Muhammed radiyallâhu anh ketebêhû mâlikuhû Yusuf b. Ahmed b. b. Ahmed el-... ed-Dımaşkî letafallâhu te'âlâ bih*”²²⁸ ifadeleriyle hem nüshanın haşiyelerinde Sadreddîn Ebu Tâhir Ahmed b. Muhammed b. Silefî el-İsfahânî'nin notları olduğunu ifade ederken hem de nüshanın mâliki olduğunu belirtmiştir. Ayrıca nüshanın sonunda tabaka içerisinde -ismini belirtmeyen muhtemelen başka bir mâlik tarafından yazılan- nüshanın mezkûr Silefî'ye arz olunduğu ve onun hattının kesin olarak nüshada bulunduğu bilgisi yer almaktadır.²²⁹

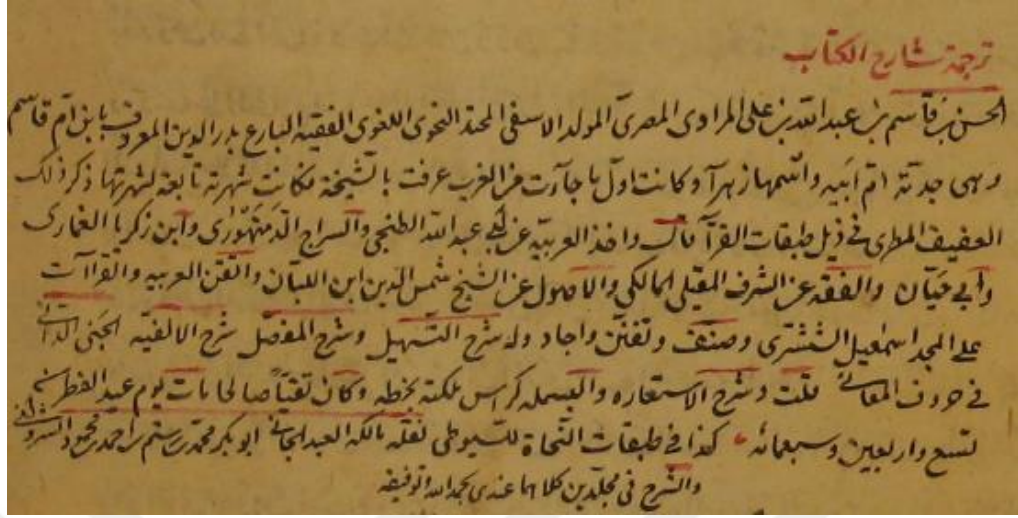
Mâlikler bazen eser ve müellifle ilgili bilgi verip nüshanın mâliki olduklarını ifade etmek suretiyle mülkiyeti tezâhür ettirirler. Reis Bekir Efendi, İbn Kâsım el-Murâdî'nin *Şerhu Teshîlî'l-Fevâ'id ve Tekmîlî'l-Mekâsıd* isimli şerhinin zahriyesinde şârihin kısa biyografisini verdikten sonra eserlerini de zikretmiştir. Bu noktada kullandığı kaynak olan Süyûtî'nin *et-Tabakâtu'n-Nuhât*'ını belirtmekten geri durmamıştır. Notun sonunda “*nekalehû mâlikuhu'l-abdu'l-cânî Ebu Bekr Muhammed b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şîrvânî*”²³⁰ ifadeleriyle nüshanın kendisine ait olduğunu beyan etmiştir. Son olarak bu şerhin iki cilt olduğunu ve ikisinin de kendi koleksiyonunda bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bekir Efendi Atıf Efendi Koleksiyonunu 2495 ve 2496 numaralarda yer alan bu iki cildin ikincisinde “*mellekehû ve mâ kablehû*” ifadeleriyle kendisine ait nüshanın ciltleri arasında atıf yapmayı da ihmal etmemiştir.

²²⁷ Mâlikin ismi, kayıt silik olduğundan aynı şahsa ait SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862 numarada yer alan başka bir temellük kaydı yardımıyla ortaya çıkarılmıştır.

²²⁸ AEYEK, Atıf Efendi, 1392, vr. 1a.

²²⁹ AEYEK, Atıf Efendi, 1392, vr. 195b.

²³⁰ AEYEK, Atıf Efendi, 2495, vr. 1a.

Resim 15

Reis Bekir Efendi'nin "mâlikuhû" ifadesi ile yazdığı kısa müellif biyografisi

Mülkiyet ifadesinin doğrudan geçtiği bu kayıtların yanı sıra konunun başında da değinildiği üzere vakfedilmeden önceki döneme ait isim bildirilen kayıtların mülkiyet bağlamında değerlendirilme ihtimaline temas edilebilir. Buradaki mülkiyet tezâhürü, doğrudan mülkiyet ifadesi zikredilen kayıtlardaki kadar kuvvetli olamamaktadır. Örneğin Mestçizâde Abdullah b. Osman b. Musa, *el-Ehâdîsü'l-Mütekellem fî Esânîdiha min Câmi'it-Tirmîzî* isimli eserin vikaye sayfasına 1140/1728 tarihinde eserle ilgili ayrıntılı bilgi yazmış ve sonuna ismini mülkiyet ifadesi olmadan eklemiştir. Nüsha Reîsülküttâb Koleksiyonu 141 numarada yer almakta olup üzerinde yer alan vakıf mühründeki tarihten de anlaşılacağı üzere en erken 1154/1742 yılında vakfedilmiştir. Dolayısıyla Mestçizâde bu notu 1140/1728 tarihinde yani vakfedilmeden önce kaleme almıştır. Mestçizâde kitapla ariyet, mülkiyet vb. herhangi bir ilişki ifade etmemiştir. Bununla birlikte Mestçizâde'nin Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bunun dışında üç temellük kaydına²³¹ daha rastlanılmaktadır. Mestçizâde bu nüshaların ikisinde temellük kaydının yanı sıra yukardaki zikri geçen nüshada olduğu gibi eser ve müellife dair bilgi yazmıştır. Sonuç olarak mezkûr Reîsülküttâb 141 numaralı nüshada Mestçizâde'nin, doğrudan mülkiyet ifade etmese de bu karineler ışığında mâlik olduğu söylenebilir.

²³¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 118, SK, Pertev Paşa, 56M; Vahid Paşa YEK, 1049.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMELLÜK KAYITLARI

Yazma eserlerde mülkiyeti ortaya çıkarma noktasında yorum ve tahlile muhtaç verilerin aksine, doğrudan bu amacı güderek yazılan ve herhangi bir şüpheye yer bırakmayan kayıt türü temellük kayıtlarıdır. Sosyal, ekonomik veya meslekî sınıf ayrımı olmaksızın pek çok “kitap sâhibi” mülkünde olan kitap ile arasındaki bağı ve ilişkiyi temellük kayıtları vasıtasıyla kitabın üzerine kaydetmiştir. Temellük kaydını muntazaman ve dondurulmuş kalıplar halinde ifade edenler olduğu gibi, içinde bulunduğu ruh haline göre veya kendisinden önceki mâliklerden esinlenerek değişken kayıtlar kullananlar da mevcuttur. Öte yandan, sebebi kesin olarak belirlenememekle birlikte, temellük kaydı kullanmayan kitap sahiplerinin varlığı da bilinmektedir.

Bu bölümde hicri IV-XII miladi X-XVIII yüzyılları arasında sekiz yüz yıllık bir dönemde kaleme alınmış ve kendilerinde Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi temellük kaydı bulunan 1050 adet nüshada yer alan temellük kayıtlarının detaylı bir analizi yapılacaktır.

Temellük kayıtları temelde nüshanın/kitabın kime ait olduğunu gösteren kayıtlardır.²³² Bu kayıtlardan nüshanın ne zaman, nerede, kim tarafından, kimden, hangi yolla ve ne kadar ücretle temin edildiği gibi bilgilere ulaşılabilmektedir. Bazen eser ve müellif adının bazen de farklı bilgilerin zikredildiği örnekler de mevcuttur. Genelde zahriyede, bazen vikayede, nadiren de hatimede bulunan bu kayıtlar vesilesiyle kitabın kimler tarafından sahiplenildiği anlaşıldığı gibi kitabın tarihine dair kıymetli veriler sunulduğu da görülmektedir.²³³ Nüsha üzerinde farklı mâlikler tarafından yazılan bu kayıtların fazla olması nüshanın çokça el değiştirdiğinin göstergesidir.

²³² Orhan Bilgin, “Temellük ve Tesâhüb”, *DİA*, c. 40, İstanbul 2011, s. 411.

²³³ Adam Gacek, “Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts” *Manuscripts of the Middle East*, Hollanda 1987, c. II, s. 88-95; Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 328; Eymen Fuad Seyyid, *el-Kitâbu'l-Arabiyyi'l-Mahtût ve İlmu'l-Mahtûtât*, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye, Kahire 1418/1997, s. 453-454; Francois Déroche, *el-Medhal ilâ İlmi'l-Kitâbi'l-Mahtût bi'l-Harfi'l-Arabî*, çev. Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü'l-Furkân li't-Türâsi'l-İslâmî, Londra 2005, s. 492.

kaydının kime ait olduğunu tespit ve tarif maksadıyla başka mâlikler tarafından birtakım ifadeler kullanıldığı görülmektedir.²³⁵ Bu kayıt ve ifadelerden hareketle başka birinin temellük kaydı veya yazısı tarif edilirken genellikle “hatt” ve “imza” kelimelerinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Rastlanılan örneklerin sayısı genel bir kural belirlemek için yeterli olmasa da temellük kayıtlarının tarif edilme biçimine dair bir fikir vereceği aşîkardır.

Hatt kelimesi mutlak olarak yazının aidiyetini bildirmektedir. Celâleddîn Abdurrahmân Suyûtî’nin kendi eserinin nüshası üzerine yazdığı tabaka²³⁶ içine alınmış “*el-evvel mine’l-haşıyeti alâ Muğni’l-Lebîb te’lifü’l-fakîr Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî eş-Şâfi’î letafallâhu bih*”²³⁷ örneğinde olduğu gibi müellifin kendi eserinin nüshasına yazdığı yazının kendisine aidiyeti, iki farklı kalem ve mürekkep kullanan başka mâlikler tarafından “*hattu müellifihi es-Suyûtî*” ve “*hâzâ hattü’l-müellif rahimehullâh ...*” ibareleriyle tespit edilmiştir. Burada mülkiyetten ziyade aidiyet ön plana çıkmaktadır. Fakat bazen hatt kelimesi yazının aidiyetini beyan ederken mülkiyeti de aşîkâr etmiş olur. Sîbeveyh’in *el-Kitâb* isimli eserine Rummânî’nin şerhinin nüshasında şu temellük kaydı yer almaktadır:

“*el-hâmis min şerhi kitâbi Sibeveyhi li-Ebi’l-Hasen Ali b. Îsâ en-Nahvî er-Rummânî rahimehullâh suide bi-temellükühî şirâen sahîhan ma’a sâyiri eczâihi ve hiye hamsu mücelledâtin bi-Dimaşki’l-mahrûse sene hamsîn ve seb’amie*”²³⁸

Bu kaydın üzerinde “*Gâyetü’l-Beyân sâhibi İtkânî hattıdır*” yazısı bulunmaktadır. Temellük kaydında isim bulunmadığı gibi tespiti yapanın ismi de yer almamaktadır. Kim tarafından yapıldığı belli olmayan bu tespite göre kaydın sâhibi dolayısıyla nüshanın sâhibi *Gâyetü’l-Beyân* isimli eserin müellifi İtkânî’dir. İtkânî

²³⁵ Herhangi bir tespit ifadesi kullanmadan sadece mâlikin kim olduğunu belirten kayıtlar da söz konusudur. Örneğin Esad Efendi 2406 numarada yer alan Bekir Efendi temellük kaydının yanına aynı zamanda nüshanın bulunduğu koleksiyonunun sâhibi Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi tarafından “*Acem Bekir Efendi demekle ma’rûfdur*” yazılarak mâlikin tam olarak kim olduğunun tespiti yapılmıştır.

²³⁶ Semâ-kiraât, icazet, temellük vb. kayıtların genelde siyah bazen farklı renk mürekkep kullanılarak çerçeve içine alınmasını ifade eder. Temellük kaydı dışında bu tür kayıtların bazen nüshadan nüshaya tabaka halinde aktarıldıkları görülebilir.

²³⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 1054, vr. 1a. (*Muğni’l-Lebîb* isimli kendisine ait eser üzerine yine Suyûtî’nin yazdığı *Fethu’l-Karîb* isimli şerhin nüshasıdır.)

²³⁸ MYEK, Feyzullah Efendi, 1987, vr. 1a.

toplamda beş cüz halindeki nüshayı Dımaşk'ta 750/1350 yılında satın aldığını ve bundan duyduğu memnuniyeti belirtmiş fakat ismini zikretmediği gibi kendisini izhar edecek bir bilgi dahi vermemiştir. Aynı zamanda hattat olan ve pek çok nüsha istinsâh eden İtkânî²³⁹ kendisini neden ifşâ etmedi? Bu tespiti yapan İtkânî'yi tanıyan biri miydi? Yoksa yazı karakterinden hareketle hattan anlayan veya İtkânî hattını bilen birinin bu hususta yaptığı keşif mi? Bu sorular şimdilik başka karinelerin yardımı olmadıkça cevapsız kalacaktır. Bu cevapsız soruların gölgesinde kayıta zikredilen malumat ile İtkânî'nin kaynaklarda geçen hayatının yer ve zaman olarak uyumlu olduğu söylenebilir.²⁴⁰

Mâliklerin temellük kayıtlarında kendilerinden hiç bahsetmedikleri örneklerin yanı sıra, kendilerini zikretseler de ilk bakışta kim olduklarının anlaşılamadığı temellük kaydı örnekleri de bulunmaktadır. Bu tür durumda tespit kayıtları sayesinde mâlikin kim olduğu net olarak ortaya çıkmaktadır. Mesela Bekir Efendi ile toplamda 4 nüshada ortak temellük kaydı bulunan Azmîzâde Mustafa Haletî bunlardan biridir. Nüshalarda yer alan temellük kayıtları şunlardır:

“*Temellekehü 'l-fakîr Mustafa afâ anh*”²⁴¹ (kaydın üzerinde “*Azmîzâde hattıdır*” yazılı)

“*Temellekehû ma'a cildihi 'l-ahîr Mustafa el-hakîr afâ anh*”²⁴² (temellük kaydının üzerinde kırmızı ile “*merhûm Azmîzâde hattıdır*” yazılı),

“*Temellekehû ma'a cildihi 'l-evvel el-abdü 'l-ekall mine 'l-ekall Mustafa afâ anh*”²⁴³ (temellük kaydının üzerinde kırmızı ile “*merhûm Azmîzâde hattıdır*” yazılı).

Bu temellük kayıtlarının Azmîzâde Mustafa'ya aidiyeti, verilen bilgilerin sınırlı olmasından dolayı tespit kayıtları olmadan pek mümkün değildir. Ancak

²³⁹ İtkânî tarafından istinsâh edilen iki nüsha için bkz. SK, Laleli, 216; SK, Laleli, 690.

²⁴⁰ Ahmet Akgündüz, İtkânî, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 464-465. (Burada verilen bilgilere göre h. 747-757 tarihleri arasında İtkânî Dımaşk'ta bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bilgi temellük kaydında 750 tarihinde Dımaşk'ta olduğu ifadesini teyit etmektedir.)

²⁴¹ SK, Aşir Efendi, 116, vr. 1a.

²⁴² AEYEK, Atıf Efendi, 2495, vr. 1a.

²⁴³ AEYEK, Atıf Efendi, 2496, vr. 1a.

Azmîzâde'ye ait son temellük kaydında, şu ifadelerle kimliğinin daha açık hale geldiği görülmektedir:

*“Mellekehu'l-fakîr ile'l-Meliki'l-Allâm Mustafa b. Pîr Mehmed el-hakîr kâdiyen bi-Mısır ve kâtinin bi'-ş-Şâm”*²⁴⁴

Bu kayıta, diğerlerinden farklı olarak babasının adı ve vazifesi zikredilmiştir; dolayısıyla mâlikin kim olduğu daha anlaşılır hale gelmiştir. Yine de tabaka içerisine alınan kaydın üzerinde “merhûm Azmîzâde'nin hattıdır” ifadesi bulunmaktadır. Benzer şekilde temellük kaydı tespiti yapılan meşhur örnekler arasında Takiyyüddin el-Makrîzî²⁴⁵ ve Takiyyüddin er-Râsîd²⁴⁶ da zikredilebilir.

Mâliklerin isimlerini açıkça yazdıkları ve temellük kayıtlarının kime ait olduğunun tespitine ihtiyaç duyulmadığı durumlarda dahi ulemadan önemli şahısların temellük kayıtlarının civarında bu kayıtların onlara ait olduğunu “hatt” ifadesi ile belirten pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Mesela Şeyhülislam Sa'dî Çelebi'nin *“Temellekehû el-abdû'l-fakîr ile'l-Ganiyyi'l-Mennân Sa'dî b. İsâ b. Emirhân afâ anhümâ”* ifadeli temellük kaydının altında *“hâzâ hattı Sa'dî Efendi el-Fâzıl el-Meşhûr Sâhibu'l-Havâşî an Tefsîri'l-Keşşâf ...”* yazılıdır.²⁴⁷

Temellük kayıtlarının tarifinde kullanılan ikinci kelime olan “İmza”nın hatt kelimesinden farklı olarak hem aidiyetin tespiti hem de temellük kaydı kavramının bir karşılığı olarak değerlendirilebilir. İncelenen Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda imza ifadesi ile tespiti yapılan 4 kayıt yer almaktadır. Örneğin Bekir Efendi'ye ait *“Allahu hasbi min kütübi Ebi bekr b. Rüstem b. Ahmed eş-Şîrvânî”* ifadeli temellük kaydının altına *“Devr-i Sultan Ahmed Hân-ı sâlisde Reîsülküttâb olup meşhur-ı enâm olan Acem Bekir Efendi merhumun imzasıdır”*²⁴⁸ yazılmış ve temellük kaydı için imza ifadesinin kullanılmıştır. Ahmed Resmî Efendi, Reis Bekir

²⁴⁴ SK, Süleymaniye, 61, vr. Ib.

²⁴⁵ SK, Reisülküttâb Mustafa Efendi, 862, vr. 1a: Min kütübi Ahmed b. Ali sene 811 “Makrîzî'nin hattıdır”.

²⁴⁶ Katar Milli Kütüphanesi, OR 14270, vr. 1a: min kütübi râcî afvî Rabbihi'r-Raûf Takiyyüddin b. Ma'rûf el-Hanefî ed-Dımaşkî letafallâhu bihimâ “hattı Takiyyüddin er-Râsîd rahimehullâh”.

²⁴⁷ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 749, vr. 1a.

²⁴⁸ SK, Laleli, 1879, vr. 1a. (Aynı sayfada Bikâizâde Şâmî Ahmed Efendiye ait temellük kaydı ve imza ifadeli tespit kaydı bulunmaktadır.)

Efendi'nin biyografisini sonunda “ve min kütübî Ebîbekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şîrvânî” imzasıyla mütedâvil olan mücelledât ve esfârı add u ihsâdan hâricdir” ifadeleriyle kitaplarının sayılamayacak kadar çok olduğunu zikrederken temellük kaydını imzası olarak ifade etmektedir.²⁴⁹

Resim 17

Reis Bekir Efendi ve Müeyyedzâde Abdurrahman Efendilerin Temellük kayıtlarına “İmza” ifadelerinin kullanıldığı örnekler

Bekir Efendi ile ortak 7 adet temellük kaydı olduğu daha önce zikredilen meşhur kitap sahiplerinden Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin temellük kayıtlarının ikisinde aynı zamanda tespit yapılmıştır. Laleli koleksiyonu 2745 numarada yer alan nüshanın zahriyesinde Müeyyedzâde, “İste ‘ârahû mine’z-zemân el-fakîr ilâ Rabbihi’s-Samed Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed afallâhu anhüm nehara’l-Cum’atî’l-mübarek es-sâmin min rebi’i’l-evvel li-sene erba’a aşrate ve tis’amie hicriyye bi-mahruse-i Kostantiniyye humiyet anî’l-beliyye” ifadeleriyle nüshaya 8 Rebîulevvel 914 tarihinde Kostantiniyye’de zamanın emaneti olarak sahip olduğunu belirtmektedir. Bu kaydın altında “Fazıl-ı Rûm Müeyyedzâde merhûmun imzalarındır ki asr-ı Sultân Bayezid Hân b. Mehmed Hânda Kazasker olmuştur rahimehullâhu te’âla tafsîl-i tercemeleri Şekâyık-ı Nu’mâniyyede zînet-efzây-ı

²⁴⁹ Ahmed Resmî Efendi, *Halikatü’r-Rüesâ*, SK, Esad Efendi, 2296, vr. 39a.

şükûfe-i sûtûrdur” ifadeleriyle hem temellük kaydı için imza ifadesi kullanılmış hem de kaynak göstermek suretiyle hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Reîs Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmamasına rağmen meselenin anlaşılmasına katkı sağlaması bağlamında bir örnek daha zikredilebilir. Murad Molla Koleksiyonu 183 numaralı nüshanın Ib sayfasında “*Mimmâ sâkahû sâyiku’t-takdîr ilâ silki milki’l-hakîr el-ma ‘rûf bi’l-aczi ve ‘t-taksîr Abdullah el-fakîr Emîni Tersâne ve kâtibu’d-dîvânî’l-hatîr gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi sene ihdâ ve selâsîn ve elf fî 11 muharremü’l-harâm*” ifadeleriyle bir temellük kaydı yer almaktadır. İlk bakışta bu Abdullah Efendi’nin Tersâne Emîni ve Dîvan Kâtibi olduğu anlaşılabilir da tam olarak kim olduğu tespit edilememektedir. Fakat üzerinde “*hâze’l-imzâ li-ceddî el-Âlimü’l-Fâdilü’l-Âmil Abdullah Efendi eş-şehîr beyne’l-efâdil bi-Şârihi’l-Mesnevî kuddise sirruh*” ifadeleri mâlikin kim olduğunu açıklamaktadır. Tespiti yapan mâlikin torunudur.²⁵⁰ Buna göre mâlik Mesnevî Şârihi olarak bilinen Sarı Abdullah Efendi’nin ta kendisidir. Torunu dedesine ait temellük kaydının tespitini yaparken bu kayda işaret etmek üzere “imza” kelimesini tercih etmiştir.

2.2. Her Sahip Temellük Kaydı Yazdı mı?

Temellük kayıtları, kitap kültürü ve koleksiyonerliği bağlamında çok önemli bir işlev görmektedir. Bu kayıtlar bir nüshaya kimin sahip olduğunu, nüshanın dolaşımı ve sahipleri özelinde taşıdığı önemi belirlemek için önemli bir veri kaynağı sunmaktadır. Bu bağlamda kitap sahiplerinin temellük kaydı yazıp yazmama eğilimleri önemli bir konu haline gelmektedir. Bu bölümde temsil kabiliyeti yüksek kitap sahipleri üzerinden temellük kaydı yazma uygulamaları mukayeseli bir şekilde incelenmiştir.

Osmanlı dönemi özelinde bilinen meşhur kitap sahipleri ve kitap sâhibi olması muhtemel şahıslar üzerinden mukayeseler, bu eğilimlerin daha açık hale gelmesini sağlamaktadır. Örneğin birbirinin çağdaşı ve meşihat zamanları yakın olan Osmanlı Devleti’nin iki meşhur Şeyhülislamı Sa’dî Çelebi (ö.945/1539) ve Ebussuûd Efendi (ö.982/1575) arasında -günümüze intikal eden kitaplar dikkate alındığında- yapılan

²⁵⁰ Bu torunun La‘îzâde Abdülbâkî Efendi olabileceğini belirten Hocam Sadık Yazar’a teşekkür ediyorum.

karşılaştırma, temellük kaydı yazma alışkanlıklarının farklılıklarını ortaya koymaktadır. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar incelendiğinde Sa'dî Çelebi'nin 13 Ebussuûd Efendi'nin ise 1 tane Bekir Efendi ile ortak nüshası bulunmaktadır.²⁵¹ Ayrıca bunların dışında yapılan taramalar neticesinde Ebussuûd Efendi'ye ait 2 tane daha temellük kaydına rast gelinmişken Sa'dî Çelebi'nin onlarca temellük kaydına tesadüf edilmiştir.²⁵² Bu durum iki Şeyhülislam'ın temellük kaydı yazma yaklaşımlarının farklı olduğunu göstermektedir. Benzer bir karşılaştırma, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi (ö.922/1517) ve öğrencisi Kemalpaşazâde (ö.940/1534) arasında yapılabilir. Müeyyedzâde Kazaskerlik makamına kadar yükselmiş Kemalpaşazâde ise daha ötesine Şeyhülislamlık makamına erişmiştir. Her iki âlim de Osmanlı dönemi yazma kitap kültüründe önemli bir yeri olan Sultan II. Bayezid'e yakınlıkları bilinmektedir.²⁵³ Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar içerisinde Müeyyedzâde'ye ait 8 temellük kaydı var iken Kemalpaşazâde'ye ait herhangi bir temellük kaydı bulunmamaktadır.²⁵⁴ Bekir Efendi dışında diğer çalışmalar dikkate alındığında da onlarca Müeyyedzâde temellük kaydına rastlanılmışken²⁵⁵ herhangi bir Kemalpaşazâde temellük kaydına denk gelinememiştir.

Kitap sahiplerinin temellük kaydı yazma tercihleri noktasında, Bekir Efendi gibi kitaplarının çokluğu cihetiyle benzerlik gösteren 3 şahsın daha mukayesesi yapılabilir. Bu şahısların Osmanlı dönemi ilim hayatına önemli katkıları bulunmakla birlikte kitap kültürü muvacehesinde de kıymetli izleri miras kalmıştır.

Bu şahıslardan ilki, eser ve müelliflere dair meşhur *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* isimli eserin müellifi Kâtip Çelebi'dir. Kâtip Çelebi (ö.1067/1657)

²⁵¹ Sadi Çelebi için bkz. SK, Yeni Cami, 614, vr. 1a. Ebussuûd Efendi için bkz. SK, Damad İbrahim Paşa, 534, vr. 1a. Nüshanın Ebussuûd Efendi'den önceki sâhibinin Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi olması ayrıca dikkate şayandır.

²⁵² Örneğin sadece SK, Murad Molla Koleksiyonunda Sa'dî Çelebi'ye ait tespit edilebilen temellük kayıtlı nüshalar şunlardır: 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 284, 1538, 1756, 1778.

²⁵³ Hasan Aksoy, "Müeyyedzâde Abdurrahmân Efendi", *DİA*, c. 31, Ankara 2020, s. 483-485; Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, c. 25, Ankara 2022, s. 238-240.

²⁵⁴ Kemalpaşazâde'nin Bekir Efendi temellüklü nüshalar içerisinde biri kendi telifi (SK, Murad Molla, 630) diğeri mecmuası (SK, Esad Efendi, 926) olmak üzere kendi hattıyla iki nüshası bulunmaktadır. Fakat nüshalarda Kemalpaşazâde'ye ait temellük kaydı bulunmamaktadır.

²⁵⁵ Örneğin sadece SK, Laleli Koleksiyonunda Müeyyedzâde'ye ait tespit edilebilen temellük kayıtlı nüshalar şunlardır: 343, 962, 964, 974, 1255, 1840, 2745.

kendi ifadesi ile “*cihâd-ı asgardan cihâd-ı ekber*”e dönüp hayatını ilmi çalışmalara adanmıştır.²⁵⁶ Kâtip Çelebi’nin Reis Bekir Efendi gibi tarih, tabakât ve vefeyât türü kitaplara ilgisi kaleme aldığı eserlerden de anlaşılmaktadır. Bunun dışında annesinden kalan mirasın tamamı ve tüccar bir akrabasından kalan mirasın önemli bir kısmıyla kitap satın almıştır.²⁵⁷ *Tarih-i Nevpeydâ*’dan alıntılanan kıssaya göre Kâtip Çelebi, Şeyhülislam Yahya Efendiye 3000 cilt kitabını götürmüş, ciltsiz olarak daha fazlasının evde olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸ Fakat Bekir Efendi nüshaları ve diğer taramalar neticesinde Kâtip Çelebi’nin herhangi bir temellük kaydına tesadüf edilememiştir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmamakla birlikte Kâtip Çelebi’nin kendi telifi ve hattı olan *Cihannümâ*’nın ikinci edisyonu olarak bilinen TSMK Revan koleksiyonu 1640 numarada Mehmed İzzetî b. Lütfullah 1069 tarihli temellük kaydında nüshayı Kâtip Çelebi’nin terekesinden satın aldığını belirtmiştir.²⁵⁹ Bunun dışında yine Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmayan Revan 1270’te yer alan *Târih-i Cem Sultan* isimli eserin zahriyesinde “*Merhûm Kâtip Çelebi’nin nüshalarındandır*” yazılı olup nüshada ferâğ kaydı bulunmamaktadır. İfadeyi yazanın kimliği ve “nüshalarındandır” kelimesi ile tam olarak neyi kastettiği bilinmemektedir. Ancak bu ifadeden kitabın en azından bir süre için Kâtip Çelebi’nin mülkiyetinde olduğu anlaşılabılır.

Devrinin en velûd müelliflerinden olan, eserleriyle dönemine damga vurmuş ve pek çok kitaba sahip olduğu bilinen Gelibolulu Mustafa Âlî (ö.1008/1600) ikinci isim olarak zikredilebilir. Mustafa Âlî’nin maiyetini geçindirmek, hatta zaman zaman kendisi geçinebilmek için çok sevdiği kitaplarını satmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir.²⁶⁰ Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Bekir Efendi ile ortak sadece bir tane temellük kaydı²⁶¹ bulunmakta olup başka herhangi bir temellük kaydına denk gelinememiştir.

²⁵⁶ Orhan Şaik Gökyay, “Kâtip Çelebi”, *DİA*, c. 25, Ankara 2022, s. 37.

²⁵⁷ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibâr fî Esfâri’l-Bihâr*, haz. İdris Bostan, TÜBA, Ankara 2018, s. 20.

²⁵⁸ Ahmet Üstüner, *Levami’u’n-Nûr (Metin-Değerlendirme)*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 25.

²⁵⁹ TSMK, Revan, 1624, vr. 1a.

²⁶⁰ Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Otaç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 142, 156.

²⁶¹ SK, Fatih, 4432, vr. 1a.

Üçüncü isim olarak Kâtip Çelebi ve Mustafa Âlî gibi velûd bir müellif olup bu iki zatla çağdaş olan meşhur siyer müellifi Veysi'dir.²⁶² Pek çok kitaba sahip olduğu bilinen Veysi'nin (ö.1037/1628) günümüze çok fazla temellük kayıtlı kitabı intikal etmiştir.²⁶³ Onlarca temellük kaydına tesadüf edilen Veysi'nin sadece Bekir Efendi ile 15 ortak nüshası bulunmaktadır.

Yukarıda zikri geçen bu mukayeseler neticesinde görüleceği gibi Sa'dî Çelebi, Müeyyedzâde ve Veysi'nin kitap sâhibi oldukları belli olmakla birlikte günümüzde temellük kayıtlı kitapları yazma eser kütüphanelerinde yerlerini almıştır. Fakat Ebussuûd Efendi, Kemalpaşazâde, Kâtip Çelebi ve Mustafa Âlî'nin pek çok kitabının olduğu bilinmesine rağmen günümüzde temellük kayıtlı kitapları cihetiyle yazma eser kütüphanelerinde isimleri görülmez. Bu durumda mezkûr şahısların kitaplarının hiç olmadığı veya tamamının yok olduğu düşünülemez. Tabii olarak kitapların tamamının günümüze intikal edemediği/edemeyeceği akıldan çıkarılmamalıdır. Nihayetinde bu kitapların en azından bir kısmının kütüphanelerde olduğu fakat üzerlerinde zikri geçen sahiplerinin temellük kaydı izlerini taşımadıkları anlaşılmaktadır.

Kitap sahiplerinin önemli bir kısmının kitabın kendilerine ait olduğunu belirtmek üzere temellük kayıtlarını yazmadıkları hususuna bir de nüsha üzerinden temas etmek uygun olacaktır. Örneğin *Târîh-i Cengiz Hân* olarak da bilinen *Târîh-i Cihângüşâ*²⁶⁴ isimli Ata Melik el-Cüveynî tarafından kaleme alınan; Moğol, Harzemşâh ve İsmâilîler hakkında bilgilerin yer aldığı eserin Amcazâde Hüseyin Paşa koleksiyonunda yer alan nüshası değerlendirilebilir. Eser 650-658 (1252-1260) yıllarında telif edilmişken nüsha 14 Şaban 698/ 17 Haziran 1231 Pazar günü istinsâh edilmiştir.²⁶⁵ Bekir Efendi'nin temellük kaydı dışında nüshada İbnü'l-Kâdî el-Makdîsî olarak şöhret bulan Mesud b. Ahmed el-Hâşimî'ye ait 727/1327 tarihli

²⁶² Bayram Ali Kaya, "Veysi", *DİA*, c. 43, İstanbul 2013, s. 76-77; Zeynep Tarım "On altıncı Yüzyıl Osmanlı döneminde İstanbul ve Üsküp Arasındaki Kültür Muhitleri/ Cultural Environment between Istanbul and Skopje in 16th century Ottoman Era", *Üsküp-İstanbul Kentsel Kültürel Kimlikler*, Ckonje, Makedonya 2020, s. 185-198.

²⁶³ Örneğin sadece SK, Murad Molla Koleksiyonunda Veysi'ye ait tespit edilebilen temellük kayıtlı nüshalar şunlardır: 424, 425, 1792, 1568.

²⁶⁴ Osman Gazi Özgüdenli, "Târîh-i Cihângüşâ", *DİA*, c. 40, İstanbul 2011, s. 77-79.

²⁶⁵ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 359, 252b.

temellük kaydı ve Amcazade Hüseyin Paşa'ya ait vakıf mührü bulunmaktadır. Nüsha, istinsâhından 29 sene sonra 727/1327'de İbnü'l-Kâdî el-Makdîsî'nin mülkiyetine geçmiştir. 727/1327 tarihinden sonra -Amcazâde Hüseyin Paşa vakıf mühründe yer alan 1111/1700 tarihi dışında- başka bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Bekir Efendi -vefat tarihi h.1136/m. 1724- temellük kaydında tarih belirtilmemiş olmakla birlikte takriben 400 yıllık süreçte başka mâliklerin eline geçmediği düşünülemez. İncelenen Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bu şekilde pek çok örneğine rastlanan bu durum karşısında makul olan, mâliklerin çoğunluğunun kitaplara sahip olduklarını belirten temellük kayıtlarını yazmadıklarıdır.

Temellük kaydı yazma pratiğinin anlaşılmasında önemli bir nokta da kitapların günümüze ne kadarının ulaştığıdır. Ayrıca kitaplar günümüze ulaşsa bile zahriyelerinin zarar görebileceği unutulmamalı ve diğer fiziksel bozulmalar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda mâlikleri tarafından üzerine temellük kaydı yazılmasına rağmen nüshaların fizikî yıpranmaları neticesinde sayfaların tamamen veya kısmen yok olabileceği veya üzerlerinin sağlamlaştırma amacıyla kapatılabileceği unutulmaması gereken bir husustur. Bu durumda mevcut kayıt ve bilgiler çok zor okunabilmekte veya okunamaz hale gelebilmektedir. Bekir Efendi terekesinden Damad İbrahim Paşa tarafından satın alınan nüshalar içerisinde yer alan Kâsım eş-Şâtibî tarafından kaleme alınan ve eş-Şâtibiyye olarak da bilinen *Hırzû'l-Emânî* ve *Vechü't-Tehânî* isimli eserin nüshası bu konuda dikkat çekici bir örnektir. Damad İbrahim Paşa koleksiyonunda 9 numarada yer alan nüsha, Bekir Efendi terekesinden Damad İbrahim Paşa tarafından satın alınan nüshadır.²⁶⁶ Nüsha satır sayısı ve cetveli olması itibarıyla arşiv evrakında zikri geçen nüsha ile fiziki olarak uyuşmasına rağmen herhangi bir temellük kaydı -dijital görüntüde- görül(e)memektedir. Nüshanın kendisi incelendiğinde vikaye sayfasında eser-adı müellif adının tezhipli şekil içerisinde yer aldığı, varaklarının cetvelin dışında kalan kenar kısımlarında altın ile halkâr desenli olduğu ve serlevhanın tezhipli olduğu müşahade edilmektedir. Serlevhanın tezhipli olmasından dolayı sırtına gelecek kısmın sağlamlaştırma amacıyla Japon kâğıdı yapıştırılarak kuvvetlendirildiği

²⁶⁶ D.BŞM.MHF.; 17-45, 2

anlaşılmıştır. Nüshanın kendisinde ilk etapta görülemeyen Bekir Efendi temellük kaydı Japon kağıdının yapıştırıldığı yer olan zahriyenin sağ üst kısmında -yani genelde Bekir Efendi'nin temellük kaydı yeri- ancak alt taraftan tutulan ışık yardımıyla tespit edilebilmiştir. Dolayısıyla bu örnekte olduğu gibi mâlik bazen temellük kaydı yazsa da farklı sebeplerle bunun görülmesi zor hatta imkânsız hale gelebilir.²⁶⁷

Resim 18
Işık Yardımıyla Görülen Bekir Efendi Temellük Kaydı

2.3. Mâliklerin Temellük Kaydı Yazma Usulleri

Kitap sahiplerinin nüshalara temellük kaydı yazma usulleri çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Mâliklerin bir kısmı temellük kaydını mümkün mertebe sayfanın aynı yerine yazmak istemiştir. Reis Bekir Efendi zahriye veya vikaye sayfasının sağ üst köşesini tercih etmiş ve burayı kendisine yer edinmiştir. Benzer şekilde Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda yer alan Cârullah Efendi temellük kayıtlarının da genelde sayfanın üst kısmında yer aldığı görülmektedir.²⁶⁸ Ancak mâliklerin bir

²⁶⁷ Resim 5 örneğinde olduğu gibi zahriye sayfasının kapatıldığı ve Bekir Efendi temellük kaydının ışık yardımıyla görüldüğü başka örnekler SK, Hamidiye, 1139, NYEK, Nuruosmaniye, 3033 ve 3738 numaralarda yer almaktadır.

²⁶⁸ SK, Carullah Efendi, 902, vr. 1a.

kısmı Şeyhülislam Sa'dî Çelebi örneğinde olduğu gibi sayfanın muhtelif yerlerine temellük kaydı yazmıştır.²⁶⁹

Mâliklerin nüshaya genellikle 1 temellük kaydı yazdığı görülür. Bununla birlikte mâlikin nüshaya birden fazla temellük kaydı yazdığı da vakidir.²⁷⁰ Örneğin Bekir Efendi nüshanın başında “*min avari'z-zamân lede'l-abdi'l-hâtii'l-cânî Ebû bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvânî nefeahullâhu bihî ve hassahû bi-keremi fazlih*” ifadeleriyle temellük kaydını yazmış olmasına rağmen aynı nüshanın sonunda “*Temellekehü'l-abdü'l-fakîr Ebu bekr b. Rüstem eş-Şirvânî hassahullâhu ...*” ibaresiyle farklı ifadeyle bir temellük kaydını daha eklemiştir.²⁷¹ Bekir Efendi tarafından aynı sayfada deneme yapar gibi birden fazla temellük kaydının yazıldığı örnekler de mevcuttur.²⁷²

Mâliklerin birden fazla temellük kaydı yazma nedenleri arasında temellük kayıtlarının yok edilmesini engellemek ya da kayıtların görünürlüğünü artırmak gibi sebepler bulunabilir. Bu bağlamda Reîsülküttâb koleksiyonunda yer alan 53 numaralı nüshada hem Reis Bekir Efendi'nin hem de Reîsülküttâb Mustafa Efendi'nin 1a ve 1a sayfalarına temellük kaydı yazdıkları görülmüştür. Daha önce zahriye sayfasının kapatılmasına rağmen ışık yardımıyla Bekir Efendi temellük kayıtlarının tespit edildiği ifade edilmişti. Bu bağlamda Nuruosmaniye koleksiyonu 4776 numarada yer alan nüsha ufuk açıcı olmuştur. Şöyle ki vikaye sayfasında Bekir Efendi'nin temellük kaydı görülmesine rağmen hem nüshanın Bekir Efendi hayatta iken 1091/1681 senesinde istinsâh edilmiş olması hem vikaye sayfasında Molla Câmi'ye ait Vecîhüddin Zengî methiyelerini kaleme alması hem de sonunda bizzat isminin belirtildiği kenar notlarının bulunması Bekir Efendi'nin sadece nüshanın mâliki olmayabileceği ihtimallerini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada görüntüde görülmemesine rağmen bizzat ilgili nüshanın zahriyesine alttan ışık tutulduğunda

²⁶⁹ Bekir Efendi ile ortak 13 temellük kaydı bulunan Sa'dî Çelebi'nin sayfanın farklı yerlerine yazılan temellük kayıtları için bkz. SK, Murad Molla, 1084, vr. 1a; SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 749, vr. 1a.

²⁷⁰ 1050 Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshanın 51 adedinde bizzat Bekir Efendi'nin kendisi birden fazla temellük yazdığı görülmektedir. Bkz. SK, Damad İbrahim Paşa, 800; SK, Carullah Efendi, 731; AEYEK, Atıf Efendi, 276.

²⁷¹ SK, Carullah Efendi, 1502, vr. 1a, 101b.

²⁷² SK, Carullah Efendi, 997, vr. 1a.

Bekir Efendi'ye ait istiktâb kaydı görülmüş ve aynı zamanda Bekir Efendi'nin nüshanın müstektibi olduğu anlaşılmıştır.²⁷³ Dolayısıyla mâliklerin kendi temellük kayıtlarının bir şekilde yok olmasını engellemek için birden fazla temellük kaydı yazmış olabilecekleri de düşünülmelidir.

Nüsha üzerinde bulunan bir kayıt veya önemli bilgiyi tabaka içerisine almak da mâliklerin üsluplarından biridir. Tabaka içerisine almak bir kayıt veya bilgi notunu belirgin hale getirmek üzere siyah veya farklı renkte bir mürekkeple etrafının çizilmesidir. Örneğin nüshanın itimat edilmesi gereken bir nüsha olduğu çünkü müstensihinin (Kastallânî), müellifin (Sehâvî) öğrencilerinden biri olduğu bilgisi zahriyede tabaka içerisine alınmıştır.²⁷⁴ Bu bağlamda zahriyelerde ve nüsha sonlarında yer alan temellük, mütalaa, icazet, rivayet, sema-kıraat gibi kayıtların kimi zaman tabaka içerisine alındığı görülmektedir.²⁷⁵ Ayrıca ister tabaka içerisine alınmış olsun isterse olmasın bu kayıtlardan bir kısmı istinsâh esnasında nüshadan nüshaya aktarılmış ve aktaran tarafından bu duruma işaret edilmiştir.²⁷⁶ Temellük kayıtları ise icazet, sema-kırâat vb. kayıtlar gibi nüshadan nüshaya aktarılmamış fakat mâlikler tarafından tabaka içerisine alınmışlardır. Temellük kayıtlarının tabaka içerisine alınmasına örnek olarak toplamda 10 temellük kaydı ve 1 tane vakıf kaydının bulunduğu nüshada 9 temellük kaydı tabaka içerisinde yer almıştır.²⁷⁷

Kendilerinden önceki mâliklerin kayıtlarını tabaka içine alan dolayısıyla belirgin hale getiren -bir anlamda koruma altına alan- mâliklere rastlandığı gibi önceki sahipleri yok etme adına temellük kayıtlarını karalayan/silen mâlikler de bulunmaktadır. Örneğin nüshanın zahriyesinde yer alan Bekir Efendi ve başka bir temellük kaydı tamamen silinmeye çalışılmıştır.²⁷⁸ Bazen temellük kaydının tamamı değil sadece isim kısmının silindiği örnekler de bulunmaktadır. Bekir Efendi ve Reîsülküttâb Mustafa Efendi'nin temellük kayıtlarının bulunduğu nüshada yer alan

²⁷³ Ricam üzerine ilgili sayfaya alttan ışık tutarak fotoğrafını çekip görüntüye ulaşmamı sağlayan meslektaşım Muhammet Kasım Gültekin'e teşekkür ederim.

²⁷⁴ SK, Damad İbrahim Paşa, 238, vr. 1a.

²⁷⁵ HSYEK, Hacı Selim Ağa, 1083, vr. 1a. Zahriyede sema-kıraat ve temellük gibi farklı kayıt türlerinin tabaka içerisine alınmıştır.

²⁷⁶ Eserin müellifine okunmuş bir nüshadan "nekaltü" ifadesi ile bu nüshaya alınmış kiraat kaydı için bkz: SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 155, vr. 34b.

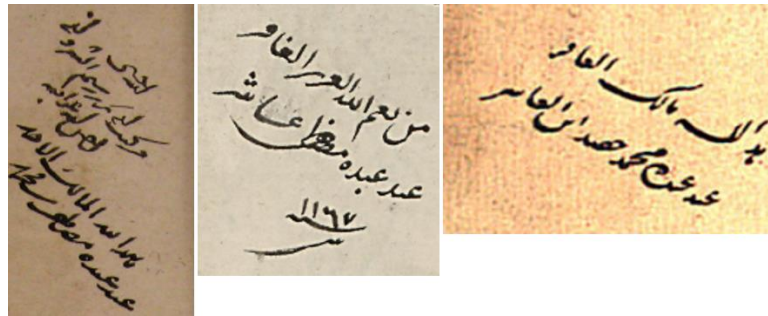
²⁷⁷ SK, Ayasofya 2476, vr. 1a.

²⁷⁸ SK, Esad Efendi, 3387, vr. 1a.

başka bir temellük kaydında “*min avâri’z-zamân lede’l-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi’l-Ganiyy*” ifadelerinden sonra isim kısmı silinmiştir.²⁷⁹

Mâliklerin selefleriyle bağlantı kurmak amacıyla benzer temellük kaydı kullanabilirler. Buna göre nüshada yer alan diğer temellük kayıtlarına uygun temellük ifadeleri tercih edebilirler. Örneğin Ayasofya koleksiyonu 4732 numarada yer alan nüshanı zahriyesinde yer alan toplamda 6 temellük kaydından 4’ünde mâliklerin “*min kütüb*” ifadesi kullandıkları görülmektedir.

Mâliklerin selefleriyle ilişkisi bağlamında nesilden nesile her biri koleksiyoner ve kütüphane vâkıfı olan Reîsülküttâb Mustafa Efendi, oğlu Şeyhülislam Âşir Efendi ve onun oğlu Kazasker Hafid Efendi oldukça dikkat çekmektedir. Reîsülküttâb Mustafa Efendi “*hâzâ lillâhi’l-meliki’l-ahad abdu abdihi Mustafa b. Mehmed*” ifadeli temellük kaydı koleksiyonunda yer alan pek çok nüshada bulunmaktadır.²⁸⁰ Farklı temellük kayıtları kullanmasına rağmen Şeyhülislam Âşir Efendi’nin “*Min ni’amillahi’l-Azizi’l-Gâfir abdu abdihi Mustafa Âşir 1167*”²⁸¹ ifadeli temellük kaydı, babasının temellük kaydına benzerliğiyle dikkat çekerken oğlu Hafid Efendi’nin babası Âşir Efendi gibi farklı temellük kayıtları bulunmasına rağmen “*hâzâ lillâhi’l-Meliki’l-Gâfir abdu abdihi Mehmed Hafid ibni Âşir*”²⁸² ifadeli temellük kaydını kullanması dede, oğul ve torun denkleminde mâliklerin selefleriyle kurdukları ilişki bağlamında oldukça kıymetli tercihler olarak görülmektedir.

Resim 19

Reîsülküttâb Mustafa, Âşir ve Hafid Efendilere ait benzer ifadeli temellük kayıtları

²⁷⁹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 974, vr. 1a.

²⁸⁰ Örneğin SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1106, vr. 1a.

²⁸¹ SK, Hafid Efendi, 173, vr. 1a. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.

²⁸² SK, Hafid Efendi, 295, vr. 1a. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.

Mâlikler birden fazla ciltli eserlerde ciltler arasında mülkiyet bağlantısı kurmak üzere “*mâ kablehû*”, “*mâ ba‘dehû*” ifadeleriyle temellük kaydında diğer cüzlerin de kendisine ait olduğunu ifade edebilir. Bekir Efendi “*Allahu hasbî temellekehû ve mâ ba‘dehû el-abdû‘l-fakîr Ebu bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şîrvânî gaferallâhu lehû ve li-âbâih sene 1095*” ifadeli temellük kaydında bir sonraki cildin de kendisine ait olduğunu ifade ederken diğer ciltte aynı temellük kaydını yazarken sadece “*ve mâ kablehû*” değişikliği ile her iki cildin kendisine ait olduğunu belirtmektedir.²⁸³ Benzer bir uygulama İbnü‘l-Molla, Ahmed b. Muhammed eş-Şafi‘î tarafından sâhibi olduğu nüshalara yazılarak nüshaları arasında mülkiyet bağlantısı kurulmuştur.²⁸⁴ Genelde her cilde ayrı temellük kaydı yazılmasına rağmen bazen bu mülkiyet bağlantısı ile yetinilip diğer ciltlere temellük kaydı yazılmadığı da görülebilir. Örneğin Şeyhülislam Dâmadzâde Ebü‘l-Hayr Ahmed Efendi 5 ciltlik nüshanın ilk cildinde “*İsteshabehu‘l-fakîr ve ma‘a mâ ba‘dehû mine‘l-mücelledâtî‘l-erba‘a Ebü‘l-Hayr Ahmed b. Mustafa afallâhu anhümâ*”²⁸⁵ ifadeleriyle kaleme aldığı temellük kaydında bu ve bundan sonra 4 cildin arkadaşı olarak kendisine ait olduğunu bildirmektedir.²⁸⁶

2.3.1. Temellük Kayıtlarını Kim Yazar?

Yazma eser literatüründe eseri telif eden müellifin kimliği olduğu metnin içinde açıkça yer alır ya da kaynaklardan kim olduğu tespit edilebilir. Nüshayı kaleme alan müstensih ise ferâğ kaydından hareketle ortaya çıkar. Ayrıca nüshalarda yer alan her türlü kaydın sonunda kayıt sahipleri kendilerini “abd”, “fakîr” vb. tevazu ifadeleriyle zikredebilirler. Bu tür ifadelerle ilgili kaydın sâhibine ulaşmak mümkün olur. Bununla birlikte kâtipler, nüsha istinsâh ederken asıl olarak kullandıkları nüsha üzerinde bulunan mukabele, sema-kırâat vb. kayıtları tabaka halinde -olduğu gibi- kendi nüshalarına aktarabilirler. Ancak bu durumda ilgili kaydın bir önceki nüshadan aktarıldığını bir şekilde ifade etmeyi ihmal etmezler. Bu durumda kaydı yazan kâtip ile kaydın sâhibi farklılaşır.

²⁸³ SK, Carullah Efendi, 1948, vr. 1a; SK, Carullah Efendi, 1949, vr. 1a.

²⁸⁴ SK, Sadeddin Mubteği, 50, vr. 1a; SK, Sadeddin Mubteği, 51, vr. 1a.

²⁸⁵ SK, Murad Molla, 1771, vr. 1a.

²⁸⁶ Bu 5 ciltlik nüsha şu an SK, Murad Molla, 1771-1175 numaraları arasında yer almaktadır.

Eyyûbî meliklerinden el-Meliku'l-Muazzam'ın (ö. 624) meclisinde yapılan iki tane ilmî toplantı örnek olarak incelenebilir. Kaynakta ifade edildiğine göre el-Meliku'l-Muazzam, Mahmûd el-Hasîrî (ö. 636/1239) ve Ebü'l-Yümn el-Kindî'nin (ö. 613/1217) öğrencisidir.²⁸⁷ el-Melikü'l-Muazzam'ın İmam Muhammed'in *el-Câmi'ul-Kebîr*'ine yazdığı şerhin 4 Safer 723/12 Şubat 1323 tarihinde istinsâh edilen nüshasının sonunda müstensih Muhammed b. Yusuf el-Hanefî, nüshayı kendisi için (*allekahû li-nefsihî*) istinsâh ettiğini ve asıl nüsha ile mukabele ederek tashih ettiğini belirtmiştir. Devamında ettiği asıl nüshada yer alan ve müellif el-Melikü'l-Muazzam tarafından hocası Hasîrî'ye okunduğu ifade edilen kırâat kaydını “*ve fî âhiri'n-nüşhati'l-menkûl minhâ bi-hattî's-Şeyh Cemâleddîn el-Hasîrî*” ifadelerinden sonra bu nüshaya nakletmiştir.²⁸⁸

Benzer bir durum, Tahâvî'nin *Şerhu Me'âni'l-Âsâr* isimli eserinin 19 Ramazan 831/2 Temmuz 1428 Cuma günü istinsâh edilen bir nüshasında da görülmektedir. Bu nüshanın zahriyesinde yer alan ve tarihî olarak o nüshada bulunması imkânsız olan bir kayıt, asıl nüshadan “*ve aleyhâ semâ'u'l-Makdîsî ve sıfetü kitâbeti's-semâ' ve hüve hâzâ*” ifadeleriyle tabaka halinde aktarılmıştır. Kayda göre bu nüshanın mukâbele edildiği asıl nüsha, emsalsiz bir nüsha olup üzerinde Makdîsî'nin semâ'-kırâat kaydı yer almaktadır. Semâ', el-Melikü'l-Muazzam'ın meclisinde gerçekleşmiş olup kendi nüshası ile hocasından dinleyip mukabele ettiği bizzat hocası Ebü'l-Yümn el-Kindî tarafından kaydedilmiştir.²⁸⁹ Dolayısıyla bu örneklerden hareketle kayıtların dikkatli incelenmesiyle bizzat kaydın sâhibine ulaşılabileceği ve varsa mülkiyet ifadeleriyle nüsha sâhibinin de net olarak ortaya çıkarılabileceği unutulmamalıdır.

Temellük kayıtlarının diğer kayıtların aksine nüshadan nüshaya aktarılmadığı ifade edilmelidir. Bu ifade edildikten sonra önemli bir husus, nüshanın mâlikine itibarla temellük kaydını kimin yazdığıdır. Nüshanın sâhibi özellikle ümeradan veya ulemadan önemli bir şahıs olduğunda bu kayıtları kendisi mi yoksa bir vazifeli mi yazmakta sorusu akla gelmektedir. Bekir Efendi'yi değerlendirmeden evvel meseleyi

²⁸⁷ Cengiz Tomar, “el-Melikü'l-Muazzam”, *DİA*, c. 29, Ankara 2004, s. 71.

²⁸⁸ SK, Hacı Beşir Ağa, 208, vr. 205b.

²⁸⁹ NYEK, Nuruosmaniye, 1113, vr. 1a.

daha iyi analiz edebilmek için özellikle Osmanlı dönemli önemli kitap sahiplerinin temellük kayıtlarına bakılabilir. Temsil kabiliyeti yüksek olanlardan Reîsülküttâb Mustafa Efendi, Cârullah Efendi, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Şeyhülislam Sa'dî Çelebi, Kınalızâde Ali Çelebi, Şehid Ali Paşa ve İzzet Paşa gibi isimler zikredilebilir. Mezkûr şahısların yoğun olarak kullandıkları temellük kayıtları veya ifadeleri sırasıyla şöyledir:

Reîsülküttâb Mustafa Efendi “*Hâzê lillâhi 'l-meliki 'l-ahad abdu abdihi Mustafa b. Mehmed*”²⁹⁰

Cârullah Efendi “*min eltafi ni'amillâh alâ Ebî Abdillâh Veliyyüddin Cârullah*”²⁹¹ veya *min eltafi ni'amillâh alâ abdihi Veliyyüddin Cârullah*”²⁹²

Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi “*temelleke*”²⁹³, “*mimmâ melleke*”²⁹⁴, “*iste'âra*”²⁹⁵ vb. benzer ifadelerle birlikte “el-fakîr” kalıbıyla

Şeyhülislam Sa'dî Çelebi “*temelleke*”²⁹⁶, “*min kütüb*”²⁹⁷, “*nevbet*”²⁹⁸ vb. benzer ifadelerle birlikte “el-fakîr” kalıbıyla

Kınalızâde Ali Çelebi “*dehale fi silki milki 'l-fakîr ilâ rabbi*”²⁹⁹

Şehid Ali Paşa “*min kütübî 'l-fakîr Ali gufira leh*”³⁰⁰

İzzet Paşa “*min kütüb*”³⁰¹, “*isteshabe*”³⁰², “*fi nevbet*”³⁰³, “*teşarrefe bi-temellük*”³⁰⁴ vb. benzer ifadelerle birlikte “el-fakîr” kalıbıyla temellük kayıtlarını kendileri kaleme almışlardır.

²⁹⁰ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 103, vr. 1a.

²⁹¹ SK, Carullah Efendi, 146, vr. 1a.

²⁹² SK, Carullah Efendi, 229, vr. 1a.

²⁹³ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 139, vr. 1a.

²⁹⁴ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2173, vr. 1a.

²⁹⁵ SK, Damad İbrahim Paşa, 534, vr. 1a.

²⁹⁶ AYEK, Atıf Efendi, 593, vr. 1a.

²⁹⁷ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 779, vr. 1a.

²⁹⁸ KYEBM, Yusuf Ağa, 7112, vr. 1a.

²⁹⁹ SK, Damad İbrahim Paşa, 393, vr. 1a.

³⁰⁰ SK, Şehid Ali Paşa, 1500, vr. 1a.

³⁰¹ NYEK, Nuruosmaniye, 3669, vr. 1a.

³⁰² SK, Hacı Beşir Ağa, 355, vr. 1a.

³⁰³ SK, Laleli, 1908, vr. 1a.

³⁰⁴ SK, Fatih, 4588, vr. 1a.

Mezkûr şahısların temellük kayıtları incelendiğinde hem değişmeyen yazı karakteri itibariyle hem de kullanılan “*abd*” ve “*fakîr*” ifadeleriyle kayıtların kendileri tarafından kaleme alındıkları görülecektir. Şahısların farklı nüshalarda bulunan temellük kayıtları incelendiğinde temellük ifadelerinin değişmesi ve bazı nüansların bulunması tabiidir. Fakat muhtemel küçük farklar, genel olarak kaydın bizzat mezkûr şahıslar tarafından yazılmış olma ihtimalini değiştirmemektir.

Resim 20
Bekir Efendi Temellük Kaydı
(SK, Ayasofya, 2970, 1a)

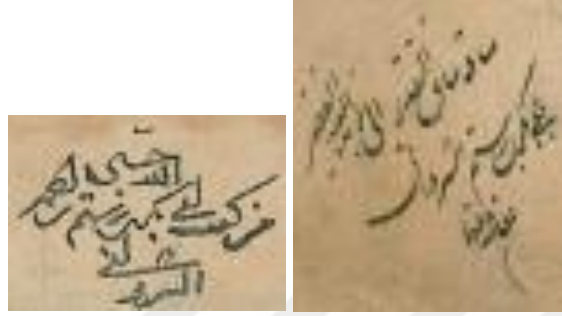
Reis Bekir Efendi temellük kayıtlarını kimin yazdığı meselesine gelince temellük kayıtlarının geneline şekil olarak bakıldığında -resimde³⁰⁵ görüldüğü gibi- zahriye sayfasının sağ üst köşesinde üçgen formda mührü benzer bir klişe olarak karşılaşılmaktadır. 1050 Bekir Efendi nüshasında yer alan temellük kayıtları biçimsel olarak incelendiğinde farklı yazı karakterleri ortaya çıkmaktadır.

Bekir Efendi temellük kayıtlarında yazı karakterinin farklılaşması, mühür gibi³⁰⁶ birbirine benzeşen kayıtların fazlalığı, aidiyet lafızlarının kayıtların genelinde kullanılmaması, farklı başlangıç ifadeleri, dua ve benzeri ifadelerin kayıtların bir

³⁰⁵ SK, Ayasofya, 2970, 1a.

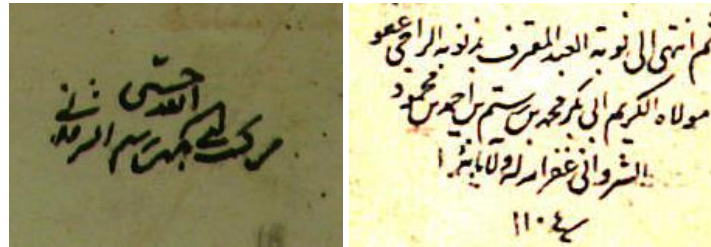
³⁰⁶ Burada kastedilen bizzat mührü benzemesi değil mührü benzer şekilde tek tip olmasıdır.

kısımında yer alması gibi hususlardan yola çıkarak bu kayıtları Bekir Efendi dışında başka birilerinin de yazmış olabileceği ihtimaline kapı aralamaktadır.

Resim 21
Aynı Sayfada Yer Alan Bekir Efendi'ye Ait İki Temellük Kaydı
(SK, Ayasofya, 2885, vr. 1a)

Yukarıdaki iki örnek aynı sayfada yer alan Reis Bekir Efendi'ye ait temellük kayıtlarıdır.³⁰⁷ Sol tarafta yer alan kayıt standart Bekir Efendi yerinde ve pek çok nüshada olduğu gibi klişe olan temellük kaydıdır. Sağ tarafta yer alan kayıt ise yazı karakterinden, dua cümlesinin varlığından ve benzer örneklerinden de istifade edilerek bizzat Bekir Efendi tarafından yazıldığına herhangi bir şüphe bulunmayan temellük kaydı olduğu söylenebilir. Bekir Efendi özelinde temellük kayıtlarının başkası tarafından -belki bir veya birkaç vazifeli- yazıldığı veya Bekir Efendi tarafından toplu bir şekilde birden fazla nüshaya bir anda temellük yazıldığı ihtimalleri düşünülebilir.

Resim 22
Bekir Efendi'ye Ait Farklı Dönemlerdeki Temellük Kayıtları

³⁰⁷ SK, Ayasofya, 2885, vr. 1a.

Yukarıda sol resimde ilk dönemlere ait olduğu düşünülen bir temellük kaydı örneği yer almakta iken sağ tarafta ise sonraki dönemlere ait olduğu tarihinden de anlaşılan bir örnek bulunmaktadır. İlk döneme ait olabileceği düşünülen kayıtlar ile son dönem olduğu düşünülen kayıtların yazısı oldukça farklılık göstermektedir.

Yazı karakteri dışında aidiyet konusunda Bekir Efendi temellük kayıtlarında genelde “*Allahu hasbî min kütübî Ebi bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvânî*” ifadesi yer almaktadır. Bazen “Mahmud” bazen de “Ahmed b. Mahmud” eksik olarak bu kayıtların yazıldığı görülmektedir. Yani mutlak olarak nüshanın Bekir Efendi kitaplarından olduğu ifade edilmekte iken “*abd*” ve “*fakîr*” gibi kendisine aidiyeti net bildiren ve tevazu içeren ifadelerin yer aldığı nüsha sayısı sırasıyla 92 ve 52’dir. Aidiyetin tespiti sadece bu lafızlara hasredilmemekle birlikte bazı kayıtlarda yer alan ifadelerden başkası tarafından yazılma ihtimali dahi akla gelmektedir. Örneğin Atıf Efendi Koleksiyonu 1681 numarada bulunan nüshanın zahriyesinde “*Allahu hasbî ve aleyhi tevekkülî ve i’timadî min cümleti kütübî Ebi Bekr b. Rüstem b. Ahmed eş-Şirvânî*” ifadeleriyle nüshanın Bekir Efendi kitapları cümlesinden olduğu yazılmıştır. Bu ifade sanki kaydın üçüncü şahıs tarafından yazıldığı izlenimini vermektedir. Nihai olarak her ne kadar Bekir Efendi temellük kayıtlarını kimin yazdığı noktasında tam bir sonuç elde edilemese de genel olarak temellük kayıtlarını -zikredilen diğer örneklerde olduğu gibi- bizzat nüsha sahiplerinin kendilerinin yazdığı ifade edilebilir.

2.3.2. Ağyarın Yâr’a Temellüğü

Temellük kayıtlarının genelde bizzat nüshanın sâhibi tarafından yazıldığı bir önceki bahiste zikredilmiştir. Bu fasılda kaydı yazanın dışında ağyarın da mülkiyetinin ortaya çıkması konu edilecektir. Bu noktada kayıt sâhibi kendi temellük kaydını yazarken bir başkasının mülkiyetini de izhar etmiş olur. Örneğin Reîsülküttâb Mustafa Efendi oğlu Şeyhülislam Mustafa Âşir Efendi için aldığı kitaba “*mellektü haze’l-kitâbe’l-fâhir li-veledi’l-azîz Mustafa el-Âşir eazzehüllâhü’l-kerîm ... ve ene’l-fakîr Mustafa b. Mehmed*” kaydını yazarken hem kendi temellük kaydını hem de oğlunun mülkiyetini - sahip olma yolunu belirtmeden- ifade etmiştir. Benzer bir durum Hasan b. ... el-Bûrînî’nin 12 Receb 1022 tarihli kaydında görülmektedir.

Hasan el-Bûrînî “*Bismihi sübhanehû nes’elühû ihsanehû intezama hâze’l-kitabu’l-müstetâb fî silki milki’l-veledi’l-azîzi’l-kerîm Seyyidî eş-Şeyh Abdurrahim el-Muhâsibî veffekahullâhu te’âlâ li’l-hayrâtî ve e’ânehû alâ fehmi cemi’i’l-mu’dalât ve ene ceddühu’l-abd el-Hasan b. ... el- Bûrînî letafallâhu bihî ve sâka bi’l-hayri bi-sebebihi’n-nebiyyi ve âlihi ve sahibih ve ve kâne istikrâuhû fî milkihi yevme’l-hamîs sene isnetey ve ısrîn ba’d-e’l-elf mine’l-hicreti’n-Nebeviyye alâ muhacirihâ es-salatu ve’t-tahiyye*”³⁰⁸ ifadeleriyle nüshanın torununun mülkünde yer aldığını kendisi bizzat kaleme alarak belirtmiştir.

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda başkası adına mülkiyet bildiren kayıtlarda genel olarak hibe, miras ve satın alma yöntemi olarak 3 şekilde karşılaşılmaktadır.

Abdurrahîm el-Mar‘aşî *Şerhu Hülâsati’l-Hisâb* isimli eserini Bekir Efendi’ye hibe etmiş Bekir Efendi de temellük kaydının altına “*vehebe lî müellifühû ahsenallâhu ileyhi*”³⁰⁹ ifadeleriyle bu duruma işaret etmiştir.

Bekir Efendi’ye nüshanın kâtibi Ebu’s-Salâh Muhammed el-Katrî el-Mısırî el-Hanefî³¹⁰ tarafından nüsha hibe edilmiştir. Buna dair kaydında Bekir Efendi Ebu’s-Salâh’ı “*ahî fillâh ve sadîku’l-hamîm*”³¹¹ olarak tarif etmiş ve kendisine nüshayı hibe ettiğini ifade etmiştir. Bekir Efendi tarafından yine “eh” kardeş olarak tarif edilen Rodosîzâde Mehmed Efendi tarafından kendisine nüsha hibe edildiği görülmektedir.³¹² Bu hibeyi ifade eden kayıtların tamamı Bekir Efendi tarafından yazmıştır. Her ne kadar nüshalarda hibe edenlere dair bir mülkiyet ibaresi görülme de bu hibe kayıtlarından yola çıkarak nüshaların bir önceki sahiplerinin ilgili şahıslar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Bekir Efendi kendi temellük kaydını bildirirken önceki sahiplerini de haber vermektedir.

Başkası tarafından mülkiyet bildirme miras yoluyla elde edilen nüshalarda da görülmektedir. “*Hasbiyallâhu te’âlâ temelleke hâze’l-mecmû’ bi-tarîki’l-irsi el-*

³⁰⁸ SK, Laleli, 3265, vr. 1a.

³⁰⁹ KYEBM, Yusuf Ağa, 7269, vr. 1a.

³¹⁰ Bekir Efendi nüshaları içerisinde toplamda 4 adet istinsâh ettiği nüsha bulunmaktadır.

³¹¹ TSMK, Emanet Hazinesi, 1358, vr. 1a.

³¹² SK, Damad İbrahim Paşa, 948, vr. 1a.

abdü'z-za 'îf Mes'ûd İbn Kâtibu hâze'l-mecmû' İbrâhim b. Emrullah ...” ifadeleriyle Mes'ûd isimli mâlik, nüshanın aynı zamanda kâtibi olan babasından kendisine miras kaldığını söylemektedir.³¹³ Miras yoluyla sahip olunan nüshaların ilgili temellük kayıtlarında her zaman kimden miras kaldığı ifade edilmeyebilmektedir. Fakat yine babadan nöbet (nevbet) miras alan bir mâlikin ifadeleri şu şekildedir: “*intekale bi'l-irsi min ebîhi ilâ nevbeti'l-fakîr Şeyh Muhammed b. Muhammed*”.³¹⁴

Satın alma yoluyla gerçekleşen bir alışverişin sonunda mâlik kendi ismini ve kimden aldığını belirttiği zaman başkası adına mülkiyet bildirmenin bir başka yöntemini de ortaya koymaktadır. Örneğin “*melleke'l-abdü'l-fakîru'l-müznibu'l-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Latîf Ali b. Ömer b. Ali el-Antâkî ... bi-şirâ'in sahîhin şer'îyyin ... min Ebû bekr b. Hacı İsâ el-Esved bi-semenin kadrühû ve meblağuhû isnâni ve seb'un dirhemen Karâmaniyyen sene sitte aşar ve semânimie ...*”³¹⁵ Ali b. Ömer kimden kaç paraya hangi tarihte aldığını belirtirken aynı zamanda bir önceki sâhibini de zikretmiş olmaktadır. Hibe, miras ve satın alma olarak belirtilen üç durumda önceki sahiplerin kim oldukları bu kayıtlar vesilesiyle öğrenilmektedir. Zikredilen örneklerde ve karşılaşılan bu tarz kayıtların bulunduğu nüshalarda önceki sahiplere dair genelde bir mülkiyet ifadesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kayıtlarda belirtilen ayrıntı vesilesiyle bir önceki mâliklere ulaşmak mümkün olabiliyorken aynı zamanda kaydı yazanların başkası adına mülkiyet bildirdikleri de ortaya çıkmaktadır.

Başkası adına mülkiyet bildirme noktasında bir başka önemli nokta kendisini zikretmeden başkasının mülkiyetini ifade eden kayıtlardır. Örneğin “*hediyyetü Hazreti Şeyhülislam ve Müftiü'l-enâm Abdurrahman Efendi el-meşhur bi-İbnü'l-Hüsâm sellemehullâhü'l-Melikü'l-Allâm bi-lutfihî ve keremihî sene 1069*”³¹⁶ ifadeleriyle kendini zikretmeyen mâlik, nüshanın Şeyhülislam Kocahüsamzâde Abdurrahman Efendi'den kendisine hediye olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde “*vehebe lî hâzihi'n-nüsha âlim fâzıl hasîb ... sehî kerîm el-müştehir bi-Dâmadzâde*

³¹³ BYEK, Velîyyüddin Efendi, 1836, vr. 1a.

³¹⁴ SK, Esad Efendi, 3821, vr. 1a.

³¹⁵ SK, Hüsrev Paşa, 92, vr. 181b.

³¹⁶ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1112, vr. 1a.

*el-Kâdî bi-Bursa*³¹⁷ ifadeleriyle meçhul mâlik nüshanın Bursa kadısı Damadzâde³¹⁸ tarafından kendisine hibe edildiğini ifade etmiştir. Mezkûr örneklerde sahipler kendilerini ifade etmedikleri halde kendilerine hediye ve hibe edeni yazarak göstermişlerdir. İsimlerini zikretmeyen bu mâlikler kendilerini gizleseler de değer verdikleri ve nüshanın değerini artıracak muhtemel isimleri zikretmekten geri durmamışlardır.

2.4. Temellük Kayıtlarının Dili

İslam kültürünün ilim dili olan Arapça ister Arap isterse Acem olsun Müslümanlar tarafından eser üretiminde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Müslüman toplumlar Arapçanın yanı sıra kendi dillerinde kültürel metinler ürettikleri gibi İslâmî literatüre dair eserler de ortaya koymuşlardır. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar dikkate alındığında nüshaların içerdiği eserlerin çoğunluğunun dili Arapçadır. Binden fazla nüshada yer alan 888 farklı eserin 759'u Arapça, 94'ü Farsça, 34'ü Türkçe ve 1 tanesi Çağatayca'dır. Farklı dillerde kaleme alınan bu eserlerin nüshalarında yazma eser literatürünü oluşturan ortak özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklerin en önemlilerinden biri, eserin dili ne olursa olsun ferâğ kaydı, temellük kaydı, mukabele vb. kayıtların genelde Arapça kaleme alınmasıdır.

Temellük kayıtlarının hangi dille kaleme alındıklarını değerlendirmeye geçmeden, nüshalarda varlığı diğer kayıt türlerine göre daha elzem olan ve nüsha tarihi açısından çok kıymetli veriler sunan ferâğ kayıtlarına bakılabilir. Farsça kaleme alınan 94 eserin yer aldığı 104 nüshadan ferâğ kaydı bulunanların sadece 6 tanesinin Farsça, 1 tanesinin hem Farsça hem de Arapça olduğu, kalan nüshalarda Arapça tercih edildiği anlaşılmaktadır. Feridüddîn Attâr (ö. 618/1221) tarafından Farsça kaleme alınan *Mantıku't-Tayr* isimli mesnevînin Fatih Koleksiyonu 4120 numarada yer alan nüshasının ferâğ kaydı Arapça olarak kaleme alınmıştır. “*Veka ‘a’l-ferâğ an tesvidi’l-evrâk*” ifadeleriyle başlayan ferâğ kaydına göre nüsha Mahmud b. Nizâm el-Herevî isimli kâtip tarafından 948 yılının Receb ayı ortalarında

³¹⁷ BNF, Supplement Persian, 205, vr. 1a.

³¹⁸ Şeyhülislam Damadzâde Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi olmalı.

(evâsıt) Buhara’da istinsâh edilmiştir.³¹⁹ Genel olarak ferâğ kayıtları Arapça olsa da bazen Farsça eserin ferâğ kaydı da Farsça olabilmektedir. Hüseyin Vâ’iz-i Kâşifî (ö. 910/1504-1505) tarafından Farsça kaleme alınan tefsir eseri *Mevâhib-i Aliyye*’nin Ahmed b. Ali tarafından istinsâh edilen nüshası³²⁰ ve Büyük Selçuklu Veziri Nizâmülmülk (ö. 485/1092) tarafından Farsça kaleme alınan *Siyeru’l-Mülûk* (Siyâsetnâme) gibi eserlerin ferâğ kayıtları da Farsça olarak ifade edilmiştir. *Siyeru’l-Mülûk* nüshasının “*temâm şod Siyeru’l-Mülûk bi-hamdillâhi ve mennih der-mâh-ı mübârek Şa’bân sâl-i şeş-sad u ber neved u çehâr hicrî ber-dest-i bende-i za’îf Mahmûd Simbâl?*”³²¹ ifadeli ferâğ kaydına göre nüsha 694 yılı Şaban ayında Mahmûd Simbâl tarafından tamamlanmıştır. Ferâğ kaydının iki farklı dilde yazılması hususunda güzel bir örnek Melikü’ş-Şuarâ Selmân-ı Sâvecî (ö. 778/1376) tarafından kaleme alınan Farsça *Dîvân*’ın Muhammed Hacı b. Hacı Alaeddin es-Semerkindî tarafından Semerkant’ta 15 Muharrem 802/17 Eylül 1399 tarihinde istinsâh edilen nüshadır. Nüshanın ferâğ bilgileri eser metnine bitişik halde önce Farsça “*sâl-i heştsad u do büved ve mâh-ı haram ... temâm geşt be-dest-i Muhammed Hacı*” ifadeleriyle sonrasında “*temmet hâzihi’n-nüşhati’ş-şerîfe*” klasik istinsâh ifadeleri ve metinden ayrılan formuyla ayrıca Arapça yazılmıştır.³²² Farsça eserlerin Farsça kaleme alınan ferâğ kayıtlarında tarih kısmının Arapça yazıldığı örneklerle de rastlamak mümkündür. Molla Câmi’ye (ö. 898/1492) ait *Selâmân ü Ebsâl* isimli eserin Baba Şâh b. Sultan Ali tarafından 989/1582 yılında istinsâh edilen nüshasının ferâğ kaydında “*be-zîver-i itmâm resîd ân kitâb-ı şerîf der-târîh-i şehri-i rebi’i’l-evvel sene tis’a ve semânîn ve tis’amie*”³²³ ifadeleriyle Farsça kaleme alınan istinsâh lafızlarına rağmen tarih kısmında Arapça tercih edilmiştir.

Türkçe telif edilen 34 eserin 36 nüshasından, içlerinde ferâğ kaydı bulunanların 1 tanesi Türkçe, 1 tanesi Farsça ve diğerleri Arapça ifade edilmiştir. Türkçe kaleme alınan ve ferâğı da Türkçe olan eser Celalzâde Sâlih Çelebi tarafından kaleme alınan *Tarih-i Budun* isimli eserdir. Eserin TSMK Revan Koleksiyonu 1280 numarada

³¹⁹ SK, Fatih, 4120, vr. 200a.

³²⁰ SK, Hacı Beşir Ağa, 57, vr. 468a.

³²¹ BNF, Supplement Persian, 1571, vr. 201a.

³²² SK, Laleli 1746, vr. 232b.

³²³ TSMK, Revan, 915, vr. 50b.

bulunan nüshası müellif hattıdır. Celalzâde Sâlih Çelebi (ö. 973/1565) “*Bu evrâkın kitâbet-i pür kusuru münşi-i hakîri Sâlih b. Celâl elinde tamâm olup tarih-i hicretin dokuz yüz otuz altı senesinde evâsıt-ı zilhicce-i mübârek[e]de Dâru’s-Saltana-i İstanbul’da vâki’ oldu rahmet ol kerimin cânına ki bu fakîri duâ-yı hayırla yâd eyleye*”³²⁴ ifadeleriyle eserin ferağını tamamen Türkçe kaleme almıştır. Bu kayıt müellifin ferağı olması hasebiyle belki meselenin dışında da değerlendirilebilir. Fakat Rodosîzâde Mehmed Efendi tarafından tercüme edilen *Tercüme-i Kitabu’l-Harac* isimli eserin nüshası bu noktada dikkat çeken bir örnek teşkil etmektedir. Rodosîzâde Mehmed eserin sonunda “... *bu nüsha-i zîbâ ve tercüme-i ra’nâ kalem-i mütercim-i abd-i fakîr ile bin doksan dört saferu’l-hayrinin ikinci sebt günü temâm oldu...*” ifadeleriyle telifinin ferağını Türkçe kaleme almıştır. Eserin Atıf Efendi Koleksiyonu 402 numarada yer alan nüshasının ferâğ kaydı ise “*veka’a’l-ferâğ min tahrîri hâze’l-kitâb alâ yedi ed’afî’l-ibâd İbrâhim el-Hüseynî fî yevmi’l-isneyn el-vâhid min şehri cumâde’l-âhira li-sene hamse ve tis’in ve elf fî belde-i Kostantiniyye ...*” ifadeleriyle Arapça kaleme alınmıştır. Yani eser Türkçe ve müellifin ferağı Türkçe olmasına rağmen müstensih İbrâhim el-Hüseynî nüshanın ferâğ kaydını Arapça yazmıştır.

Ferâğ kayıtları üzerinden de anlaşılacağı üzere eserin dilinden bağımsız olarak kayıtların neredeyse tamamına yakını Arapça kaleme alınmıştır. Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüsha içerisinde toplamda 4000 civarında mülkiyet verisi yer almaktadır. Bu 4000 mülkiyet içerisinde 2785 tane temellük kaydı bulunmaktadır. Bu 2785 tane temellük kaydı içerisinde 2 tane Türkçe iki tane de Farsça temellük kaydı olup kalan 2781 temellük kaydının tamamı Arapça ifade edilmiştir. Hüseyin b. Seyfeddin el-Herevî’nin kaleme aldığı *Terceme-i Çehel Kelime* isimli eserin bugün Türk İslam Eserleri Müzesi 1909³²⁵ numarada yer alan Şah Mahmud tarafından istinsâh edilen nüshası en az 5 kişinin mülkiyetinden geçmiştir. Nüshanın zahriyesinde yer alan bir temellük kaydına göre nüsha 1029/1620 tarihinde 3000

³²⁴ TSMK, Revan, 1280, vr. 80b. Türkçe ferâğ kayıtları genelde eser metnine bitişik kaleme alınmışken bu kayıt Arapça ferâğ kayıtlarında genelde kullanılan üçgen form halinde metinden ayrı olarak yazılmıştır.

³²⁵ Bu nüsha daha önce Şeyhülislam Aşir Efendi Koleksiyonu Murakkaât kısmı 1 numarada yer almakta iken Türk İslam Eserleri Müzesine nakledilmiştir. bkz. **Defter-i Kütübhâne-i Âşir Efendi**, s. 143, Mahmud Bey Matbaası, 1306.

kıymet karşılığında ismi karalanmış sâhibinin eline geçmiştir. Kronolojik olarak nüshanın bundan sonra temellük kaydı yazan sâhibi Bekir Efendi'dir. Bundan sonra *"kerde in nüsha-i ra'nâ derber Mustafa Necil Eminü'd-Defter sene 1156"* ifadeleriyle Defter Emmini Mustafa Necil'in mülkiyetine geçmiştir. Tarih belirtmeyen fakat oğlu Mustafa Âşir için nüshayı temellük ettiğini ifade eden Reîsülküttâb Mustafa Efendi'den sonra doğal olarak oğlu Şeyhülislam Mustafa Âşir Efendi'nin mührü ve vakıf kaydı yer almaktadır. Farsça kaleme alınan bir eser olmasına rağmen nüshada sadece bir tane Farsça temellük kaydı bulunmaktadır.

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar içerisinde Mehmed b. Ahmed Kapudan'a ait 12 tane temellük kaydı bulunmakta olup 11 tanesi Arapça bir tanesi *"Hüve hasbî ez kütüb-i abd-i fakîr Mehmed b. Ahmed Kapudân gafera lehümâ"* ifadeleriyle Farsça kaleme alınmıştır.³²⁶ Farsça temellük kaydının yer aldığı nüsha Mes'ûd b. Sa'd b. Selmân'a ait Farsça divandır. Nüshada bu zatın dışında Bekir Efendi'ye ait temellük kaydı ve Atıf Efendi'ye ait vakıf kaydı ve mührü Arapça olarak yer almaktadır.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda yer alan mülkiyet tezâhürlerinden Türkçe olarak iki tane vakıf kaydı ve üç tane temellük kaydı bulunmaktadır. Rudânî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed es-Sûsî el-Mağribî (ö. 1094/1683) tarafından kaleme alınan *Siletü'l-Halef bi-Mevsûli's-Selef* isimli eserin 21 Rebîulevvel 1082/28 Temmuz 1671 Salı günü Mustafa Fevzî tarafından asıl nüshadan istinsâh edilen nüshası, Ömer Lütfî b. Hacı Muhammed b. Hacı Ömer el-Bodrûmî tarafından Kütüphane-i Umumiye³²⁷ vakfedilmiştir. Aynı zamanda nüshanın sâhibi olan ve nüshada yer alan çeşitli notlarını Arapça kaleme alan Ömer Lütfî, vakıf kaydını *"İşbu 'Muhtasaru'l-Esâmî' nâm kitab Sultan Bayezid tâbe serâhu Hazretlerinin imâret-i âmireleri yanında mevkûfe te'sîs olunan kütübhâne-i umûmiyyede mütâla'a olunmak hasbeten lillâhi'l-Kerîm ve taleben li-merzâtihi ve afvihi'l-amîm vakfedip Meârif Nâzırı Devletü Paşa Hazretleri yedine teslîm ettim ve ene'l-abdü'n-nahîf Ömer Lütfî b. el-Hâc Muhammed b. el-Hâc Ömer el-Bodrûmî afâ anhüm"*³²⁸

³²⁶ AEYEK, Atıf Efendi, 2071, vr. 1a.

³²⁷ Hasan Duman, "Beyazıt Devlet Kütüphanesi", *DİA*, c. 11, İstanbul 1992, 51-52.

³²⁸ BYEK, Beyazıt Umumi, 5127, vr. 2a.

ifadeleriyle Türkçe yazmayı tercih etmiştir. Benzer bir vakıf kaydı Abdurrahîm el-Mar‘aşî tarafından kaleme alınan *Şerhu Hülsati’l-Hisâb* isimli eserin müellif hattı nüshasında tezâhür etmektedir. Nüshada kendisi hakkında çok bilgi vermeyen Hâdimli Hatîb Ahmed Efendi, “*Hâdimli Hatîb Ahmed Efendi’nin hâdim kütüphanesine vakfidır*” ifadeleriyle nüshayı vakfettiğini Türkçe beyan etmiştir.

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda Türkçe yazılan temellük kayıtlarına gelince Ubeydullâh el-Ahrâr’ın (ö. 895/1490) *Makâmât ve Makâlât* isimli eserinin Murâd Buhârî Koleksiyonu 215 numaralı nüshasında “*Vârid etti hidâyet yağını sâhib-i nüshaya Süleyman Gülşenî*” ifadeleriyle Türkçe temellük kaydına rastlanmaktadır. Ragıp Paşa Koleksiyonu 774 numaralı nüshanın sonunda kim tarafından satın alındığı belirtilmeyen kayıt “*Acem Derviş Muhammed’den iştira olunmuşdur fî evâil-i rebiilevvel sene 1037 ma’a cild 13*” ifadeleriyle Türkçe ifade edilmiştir. Üçüncüsü *Tevârih-i Âl-i Selçûk* ve *Kıssa-i Târîh-i Oğuznâme* olarak bilinen Türkçe eserin nüshasında zahriyede serlevhalı ve cetvelli bir şekil içerisinde yer alan Türkçe temellük kayıdır. Bekir Efendi’dan sonra kitabın sâhibesi olduğu anlaşılan Harem-i Hümayundan Odalık Afife Hatun “*Şevketlü şecaatlü merhûm ve mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi’l-Ğafûr el-Gâzi Sultân Mustafa Hân b. el-Gâzi Sultan Mehmed Hân tâbe serâhümâ ve gaferallâhu lehümâ ve li-ecdadihimâ Hazretlerinin Harem-i Hümayûn-ı sa’âdet-makrûnlarından Odalık Afife Hâtun afallâhu anhâ hazretlerinden mehâbetlü Hân hazretlerinin saray-ı âlilerinde teberrûken tuhfe ve hediyeemiz olmak için ihdâ olunmuşdur tezarru’ ve recâ olunur ki evkat-ı kırâatda duâ-yı hayr ile yâd ve dilşâd ideler mûcib-i rahmet ve bâ’is-i mağfîret ola sene 1139*”³²⁹ ifadeleriyle nüshayı Merhûm Sultan II. Mustafa’nın sarayında okunmak üzere teberrûken hediye etmiştir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmadığı halde Türkçe temellük noktasında dikkate şayan bir örnek Şehristânî’nin meşhur eseri *el-Milel ve’n-Nihal*’in Ahmed b. Süleyman tarafından 11 Rebiulevvel 1079/10 Ağustos 1668 Pazartesi günü istinsâh edilen nüshanın zahriyesinde kendini göstermektedir. Buna göre Müminzâde, Bağdat kadısı iken nüshaya sahip olduğunu Türkçe manzum olarak ifade etmiştir:

³²⁹ BNF, Supplement Turc, 737, vr. 1a.

“Kadi-i Bağdâd iken abd-ı fakîr, bu kitabı verdi Hallâk-ı Kadîr

Hak mübârek ede Müminzâdeye, çünkü temlik etti Mevlây-ı Nasîr”³³⁰

Temellük kayıtları özelinde ve genel olarak kayıtların dilinin Arapça olması nüshalarda Farsça ve Türkçe ibare ve bilgilerin olmadığı anlamına gelmemelidir. Aksine yazma eserlerin metin dilinin ne olduğundan bağımsız zahriye ve vikaye sayfalarında Arapça, Farsça ve Türkçe kaleme alınmış farklı bilgilere rastlamak mümkündür. Örneğin Arapça kaleme alınan *Şerhu’ş-Şemsiyye fi’l-Hisâb* isimli matematik eserinin Veliyyüddin Efendi Koleksiyonu 2328 numarada yer alan nüshasının baş kısmında yer alan vikaye sayfalarında Arapça, Farsça ve Türkçe beyit, rivayet, telif dair malumat, dua ve çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Farsça dikkat çeken bilgilerden biri de Sa’dî’nin kabir taşı yazısıdır. Fevaid bağlamında farklı diller kullanılmasına rağmen nüshada yer alan 4 adet temellük kaydı Arapça ifade edilmiştir.

Harîrî’nin *el-Makâmât* isimli eseri üzerine Muzhiruddin Şîrâzî tarafından kaleme alınan ve Şihâbu’l-Kirmânî tarafından 5 Ramazan 707/28 Şubat 1308 tarihinde istinsâh edilen nüsha bugün İran Kütübhane-i Şûrâ-yı Millî Kütüphanesinde bulunmaktadır. Nüshanın zahriyesinde Farsça beyitlerin yanı sıra Bekir Efendi dahil 6 tane temellük kaydı bulunmakta olup tamamı Arapça kaleme alınmıştır.³³¹

Nüsha üzerinde bulunan kayıtları -özellikle temellük kayıtlarını- yazan nüsha sahiplerinin hangi coğrafyada yaşadığı ve hangi dili kullandığı önemli bir unsurdur. İncelenen yazmalarda yazma eser literatürünün unsuru kabul edilebilecek tüm kayıtların genelde Arapça kaleme alındığı ifade edilebilir.³³²

³³⁰ SK, Laleli, 2445, vr. 1a.

³³¹ İran, Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5931, vr. 1a.

³³² Türkiye, İslam coğrafyası ve Avrupa yazma eser koleksiyonlarında bulunup ilgili coğrafyada seyr u sefer eden ve tez kapsamı dışında incelenen yazmalarda durumun genel itibarıyla böyle olduğu söylenebilir. Fakat özellikle İran coğrafyasında bulunan yazmalarda kayıtların dil oranıyla ilgili net bir fikrin nüshalar üzerinden yapılacak çalışmadan sonra söylenebileceği düşünülmektedir.

2.4.1. Temellük Kayıtlarında Seci

İslam eser üretme kültürünün ürünleri olan metin (telif eser), şerh, haşiye, zeyl vb. eser türlerinin isimlerinde seci‘ sanatının izleri görülmektedir. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda yer alan eser adlarına bu gözle bakıldığında pek çok örnekle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda İbn Abdülberr’in (ö. 463/1071) sahabe tabakâtına dair *el-İstî‘âb fî Ma‘rifeti’l-Ashâb*³³³, Müntecebüddin Hemedânî’nin (ö. 643/1245) *el-Ferîd fî İ‘râbi’l-Kur‘ânî’l-Mecîd*³³⁴, Ebû Nu‘aym İsfahânî’nin (ö. 430/1038) zahid ve sufilerin tabakâtına dair *Hilyetü’l-Evliyâ’ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ*³³⁵, İmâdüddîn İsfahânî’nin (ö. 597/1201) Kudüs tarihine dair *el-Fethu’l-Kussî fî’l-Fethi’l-Kudsî*³³⁶ isimli telif eserlerinin adlarında seci‘ sanatının güzel örnekleri görülmektedir. Hadis edebiyatının en önemli eseri Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Câmi‘u’s-Sahîh*’inin Bekir Efendi temellük kayıtlı şerhlerinde de seci‘ sanatına dikkat edilmiştir. Şöyle ki İbn Hacer (ö. 852/1449), Şemseddin Kirmânî (ö. 786/1384) ve İbnü’l-Demâmînî (ö. 827/1424) şerhlerine sırasıyla *Fethu’l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*³³⁷, *el-Kevâkibü’d-Derârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*³³⁸, *el-Mesâbîh ale’l-Câmi‘i’s-Sahîh*³³⁹ isimlerini vererek bu uyuma dikkat etmişlerdir.

Temellük kayıtlarında da seci‘ sanatının izlerini görmek mümkündür. Kitap sahiplerinin çoğu kaleme aldıkları bu kayıtlarda mümkün mertebe seci‘e dikkat etmişlerdir. Sünbülzâde Vehbî Mehmed Emîn’e ait “*hüve’l-müste‘ân fî külli ânin ve hin, yesiku ve yeste‘înu bi’l-Hakki’l-Mübini’l-Mu‘în, abduhû Sünbülzâde Mehmed Emîn, kânallâhu lehû âmîn âmîn âmîn*”³⁴⁰ temellük kaydı güzel bir seci‘ örneğidir. Mâlikler temellük kayıtlarını yazarken temellük ifadelerinden sonra veya temellük giriş ifadelerinde Cenâb-ı Hakk’ın isimlerini seci‘e uydurmak için bilinçli tercih yaptıkları görülmektedir. Örneğin Şeyhülislam Sa‘dî Çelebi temellüklerini yazarken temellük ifadesinden sonra fakir ve muhtaçlığını izhar ettiği kısımda dedesinin adı

³³³ SK, Damad İbrahim Paşa, 246.

³³⁴ SK, Carullah Efendi, 38.

³³⁵ SK, Damad İbrahim Paşa, 287.

³³⁶ SK, Esad Efendi, 2333.

³³⁷ BİYEK, Haraçcıoğlu, 292.

³³⁸ SK, Sadeddin Mubteği, 49.

³³⁹ SK, Murad Molla, 513.

³⁴⁰ SK, Kılıç Ali Paşa, 957, vr. IIb.

Emirhân'a lafzen uygun olan Esmâ seçtiği “*Nevbetü'l-abdi'l-fakîr ile'l-Meliki'l-Mennân Sa'dî b. Îsâ b. Emirhân afâ anhum*”³⁴¹ görülmektedir. Sa'dî Çelebi buna benzer şekilde “ ... ile'l-Müheymini'l-Müste'ân”³⁴², “ ... ile'l-Ganiyyi'l-Mennân”³⁴³ yine Emirhân'a uyumlu tercihlerde bulunmuştur. Hüseyin b. Hasan b. Hâmid temellük kaydında Allah'ın sıfatı, kendi ismi ve sona gelen dua kısmında seci' yaparak kaydını “*er-râcî afve Rabbihi'l-Mâcid Hüseyin b. Hasan b. Hâmid afâ anhumü'l-Vâhid*”³⁴⁴ ifadeleriyle kaleme almıştır.

Şeyh Muhammed b. Hasan temellük kaydının dua kısmında babasının ismine uygun fiil kullanarak “*Sümme intekale ilâ milki'l-fakîr bi-mennihi te'âlâ Şeyh Muhammed b. el-Mevle'l-Fâzıl Hasen ahsenehumüllâhu bi-hulukin hasen fî sene 1032*”³⁴⁵ ifadeleriyle seci'e de dikkat etmiştir.

2.5. Temellük Kayıtlarının Nüshadaki Yeri ve Şekil Özellikleri

Reis Bekir Efendi temellük kaydını taşıyan 1050 nüshada yer alan 4000 civarında mülkiyet tezâhürleri genelde zahriye, bazen vikaye, nadiren nüshanın sonunda, ender olarak da 1b ve 2a gibi sayfalarda yer alabilmektedir.

Temellük kayıtları ise genelde yazma eserlerin zahriye sayfasında yer alır. Bu kayıtlar nüshanın başında yer alan vikaye sayfalarında yer alabileceği gibi nüshanın sonunda da bulunabilir. Bunun dışında metnin başlangıcı, iç kapak sayfası ve hatta nadiren de olsa ciltte temellük kaydına rastlanabilir. Bekir Efendi örneğinde olduğu gibi belirli bir yeri adet haline getirenlerin yanında, zahriyede bir önceki mâlikin civarına veya boş bulduğu yere temellük yazanlar da vardır.³⁴⁶ Temellük kayıtları genelde aynı sayfada yer alırken bazen farklı sayfalara dağılmış olabilir.³⁴⁷

³⁴¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 248, vr. 1a.

³⁴² KYEBM, Yusuf Ağa, 7112, vr. 1a.

³⁴³ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 749, vr. 1a.

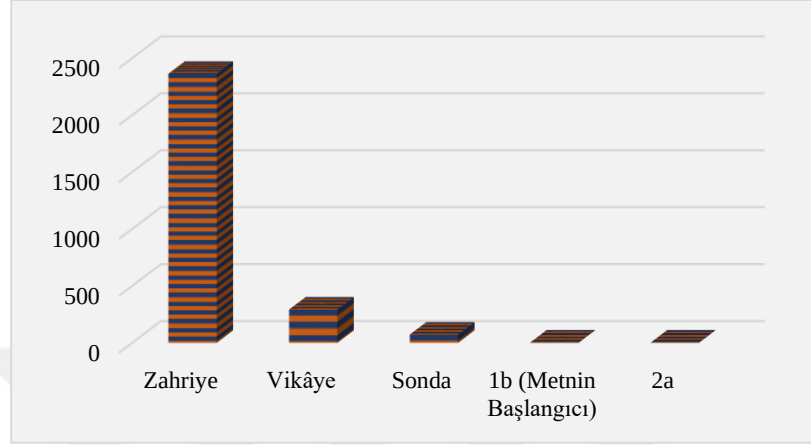
³⁴⁴ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 103, vr. 75a.

³⁴⁵ AEYEK, Atıf Efendi, 1790, vr. 1a.

³⁴⁶ Bekir Efendi mümkün mertebe zahriyenin sağ üst köşesine temellük yazıyor.

³⁴⁷ SK, Laleli, 306 numaralı nüshanın IIa, IIIa ve Ia sayfalarında farklı mâliklere ait temellük kayıtları yer almaktadır.

Grafik 2: Temellük Kayıtlarının Nüshada Yeri

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bulunan 2793 civarında temellük kaydının nerede bulunduğu yukarıda yer alan grafikte gösterilmiştir. Buna göre kayıtların 2363 tanesi zahriyede 293’ü vikaye sayfalarında³⁴⁸ 73 adedi nüshanın sonunda, 4 tanesi metnin başlangıcı olan 1b sayfasında ve 3 tanesi 2a sayfasında yer almaktadır.³⁴⁹ Bu noktada farklı bir örnek teşkil eden ve Bekir Efendi ile ortak iki temellük kaydı bulunan Abdullah el-Hüseynî temellük kayıtlarını iç kapak sayfasına yazmıştır.³⁵⁰ Daha dikkat çekici olan ise önemli bir müneccim ve koleksiyoner olan Riyâzî Ali Çelebi tarafından nüshanın cildine yazılmış “*İstemleke enhafu ibâdillâhi’r-râzî Ali el-fakîr en-Nessâbe er-Riyâzî erdâhullâhu yevme’t-terâzî fî bi-Kostantiniyye*” ifadeli temellük kaydıdır.³⁵¹ Riyâzî Ali Çelebi hem kullandığı “istemleke” ifadeli temellük kaydı, hem genelde temellük kayıtlarını nüshanın sonuna yazması hem de sahip olduğu nüshaların kenarlarına aldığı notlarla

³⁴⁸ Bu tabloda kaçınıcı vikaye sayfasında olduğu ve a-b yüzü fark etmeksizin mutlak olarak vikaye sayfası olarak tasnif edilmiştir.

³⁴⁹ Mâliklerin nüshalarda bazen birden fazla temellük kaydı yazdığı görülmektedir. Bu kayıtların her biri grafiğe ayrı temellük kaydı olarak yansıtılmıştır. Bunun dışında birden fazla risalenin bulunduğu nüshalarda risale başlarında bulunan kayıtlar da grafiğin mevcut durumunu etkilemiştir.

³⁵⁰ KYEBM, Yusuf Ağa, 7112, BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2173.

³⁵¹ BNF, Persan, 67 Riyâzî Ali Çelebi’nin temellük kaydının yanında “Hüve’l-Mu’in min mennillâhi te’âlâ alâ abdihi’l-fakîr İsmâil eş-şehîr bi-Fedayî bi-tarih-i şehîr-i şevval sene 1007” ifadeleriyle Fedâyî İsmâil’e ait temellük kaydı da yer almaktadır.

meşhurdur. Ayrıca bu notlarda kendisinin sahip olduğu diğer kitaplara atıf yapmaktan geri durmamıştır.³⁵²

Reis Bekir Efendi temellük kayıtlarının çoğu eşkenar dörtgen şeklinin içine sığdırılmış gibidir. “Allahu hasbî” ifadesinin üst satırda ortalandığı, ikinci satırda “min kütübî” ifadesi ile isminin zikredildiği ve son satırda yine ortalanan “eş-Şirvânî” ifadesi ile karşılaşılmaktadır. Bekir Efendi temellüklerinin klasik şekline benzer farklı temellük kayıtları bulunduğu gibi düz yazı³⁵³, kare³⁵⁴, dikdörtgen³⁵⁵ formda temellükler de yer almaktadır. Aşağıdan yukarıya okunan³⁵⁶ temellük kayıtları olduğu gibi istif³⁵⁷, büyük punto³⁵⁸ temellük kayıtları ve madalyon³⁵⁹ içerisinde temellük kayıtlarına rastlamak mümkündür. Mürekkep olarak genelde siyah mürekkep tercih edilmesine rağmen bazen kırmızı mürekkep³⁶⁰ kullanımı da görülmektedir.

Yazma eserlerde genelde zahriyede ve nüshanın sonunda yer alan semâ-kırâat, icâzet vb. kayıtların veya bunların bir önceki nüshada yer alan asıllarından intikal ettirilen suretlerinin tabaka (çerçeve) içerisine alındığı görülmektedir.³⁶¹ Bu durum

³⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Menderes Velioğlu, **Müneccim Riyâzî Ali Çelebi'nin Hayatı, Telifâtı ve Muhallefâtı**, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2023.

³⁵³ Sk, Carullah Efendi, 557, vr. 1a'da yer alan Bekir Efendi temellük kaydı muhtemelen standart yeri dolu olması nedeniyle düz yazı olarak yazılmıştır.

³⁵⁴ BYEKE, Beyazıt Umumi, 5127, vr. 1a'da yer alan “ve kad temelleke hâze'l-kütüb ... li-ed'afî'l-ibâd Mustafa b. Ali el-Hemedânî afâ anhü'r-Rabbü'l-Bârî fe-innehû ya'fu'l-hatâyâ ve'l-esâm fe-innehû hüve't-Tevvâbü'r-Rahîm lev kâneti'd-dünyâ tedümü li-vâhidin le-kâne Rasûlullâhi fihâ mûhalleden” ifadeli temellük kaydı kare biçimde kaleme alınmıştır.

³⁵⁵ SK, Damad İbrahim Paşa, 427'de yer alan Abdülkadir b. Ömer el-Bağdâdî ve oğluna ait temellük kayıtları dikdörtgen formda olup tabaka içerisine alınmıştır.

³⁵⁶ SK, Esad Efendi, 3243, vr. 1a'da yer alan “dehale fî silki milki ed'afî ibâdi rabbi'l-ünâsî Ali b. Hüseyin el-Üveysî” ifadeli temellük kaydı aşağıdan yukarı okunmuştur.

³⁵⁷ KYEBM, Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi, 07 AK 207, 1a'da yer alan “min avâri'l-eyyâm inde'l-fakri'l-enâm el-abdü'l-fakîr Muhammed b. Muhammed afâ anhümâ” ifadeli temellük kaydı.

³⁵⁸ SK, Kılıç Ali Paşa, 723M, 1a'da standart temellük kayıtlarından daha büyük olarak “mellekehû min fazlillâhi te'âlâ ve cezîli atâihi el-abdü'l-fakîr ilallâhi te'âlâ Tâni Bek el-hâzindâr fî sene seb'a aşer ve tis'amie” ifadeli temellük kaydı bulunmaktadır.

³⁵⁹ Topkapı, III. Ahmed, 257, 1a'da eser ve müellif adı tezhipli madalyon içerisinde yer almakta olup hemen yanında altın varaklı madalyon içerisinde Bekir Efendi temellük kaydı yer almaktadır.

³⁶⁰ Ayasofya 3408, 1a'da yer alan “Allahu hasbî eş-şâkir lillâhi alâ ni'amihî Ebu bekr. Rüstem eş-Şirvânî” ifadeli Bekir Efendi temellük kaydı.

³⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî tarafından kaleme Lisânü'l-Mîzân isimli eserin SK, Damad İbrahim Paşa, 393 numaralı nüshasının sonunda yer alan aynı zamanda nüshanın mâliklerinden olan Derviş Muhammed b. İbâdullah'a ait kırâat kaydı kırmızı tabaka içerisine alınmıştır. Ayrıca nüshanın

temellük kayıtları için de uygulanmış ve özellikle önemli şahıslara ait temellük kayıtlarının bir kısmı tabaka içerisine alınmıştır.³⁶² Siyah veya kırmızı mürekkep kullanılarak tabaka içerisine alınmış temellük kayıtlarının yanı sıra üzeri çizilmiş temellük kaydı örnekleri dikkat çekicidir.³⁶³

2.6. Temellük Kayıtlarının Unsurları

Temellük kayıtları kitabın kim tarafından, ne zaman, nasıl temin edildiği gibi birtakım unsurları barındırır. Bu unsurların tamamı ve daha fazlası bir kayıta olabileceği gibi sadece mâlikin isminin yer aldığı, diğer unsurların bulunmadığı kayıtlara rast gelmek de mümkündür. Mâlik bazen sadece kitaba sahip olduğunu belirtirken bazen nüshayı miras, satın alma, hediye vd. yollarla temin ettiğini belirtebilir. Bunlar gibi standart unsurların dışında kitap adı, fiyat bilgisi ve kimden, kimin için satın aldığı bilgilerinin yer aldığı temellük kayıtları da bulunmaktadır.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar üzerinde bulunan temellük kayıtları genel olarak değerlendirildiğinde temelde nüshanın kime ait olduğu ve bu aidiyetin nasıl gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu noktada mâlikin temellük kaydı tutma anlayışına ve nüshanın temin edilme yöntemine göre farklı unsurların da kayda eklendiği görülmektedir.

Temellük kayıtları genelde Osmanlı diplomatik dilinde yer alan ve farklı formlarıyla bütün belgelerde kullanılan davet rüknüne benzer bir giriş ifadesi ile başlar.³⁶⁴ Mâlikler, “Hüve” gibi çok kısa bir ifade kullanabileceği gibi daha uzun bir giriş ifadesi kullanmayı da tercih edebilirler. Bu ifadeden sonra mâlik kitapla kurduğu ilişkiyi dikkate alarak veya adet olarak tercih ettiği bir kalıp varsa buna uygun olarak bir temellük/mülkiyet fiili veya kalıbı kullanır. Genelde burada

zahriyesinde Şeyhülislam Kınalızâde Ali Çelebi'ye ait temellük kaydı da aynı şekilde kırmızı tabaka içerisine alınmıştır.

³⁶² Bekir Efendi temellüklü nüshalarda yer alan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Şeyhülislam Kınalızâde Ali Çelebi, Şeyhülislam Sa'dî Çelebi ve Veysi'ye ait temellük kayıtları çoğu zaman tabaka içerisine alınmıştır.

³⁶³ SK, Halet Efendi, 350, 1a'da yer alan “İsteshabehu'l-fakîr ileyhi sübhânehu Şeyh Mustafa Hâdimu'l-fetva afâ anhu Rabbü'l-arzi ve's-semâ sene 1037” ifadeli temellük kaydının üzeri çizilmiştir.

³⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Tayyib Gökbilgin, **Osmanlı Paleografya ve Diplomatik ilmi**, İstanbul, 1992, s. 54; Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, İstanbul, 1994, s. 100.

kullanılan kalıp veya fiiller mülkiyet ifade eden lafızlar olur. Bundan sonra Allah’a karşı acizliğinin izharı ve kendi fakr u zaruretinin ilamı ile mâlik kendi ismini zikreder. İsminden sonra kendisine, baba ve dedesine hatta kimi zaman tüm Müslümanlara dua eder. Tercih ederse nüshayı ne zaman ve nerede temin ettiğini ifade eder.

Temellük kayıtlarının barındırdığı unsurlar ve tertibi noktasında -standart düzen- giriş formu, temellük ifadesi, mâlik ismi, -varsa sahip olma yolu-, dua, yer ve tarih olmak üzere genelde bu şekilde kaleme alınmıştır. Reis Bekir Efendi’ye ait şu iki örnek tertibe uygunluk açısından değerlendirilebilir:

*“Allâhu hasbî min kütübî’l-abdî’l-fakîr Ebî bekr b. Rüstem eş-Şîrvânî belağahullâhu li-âmâlih sene 93”*³⁶⁵

*“Hasbiyâllahu vahdeh yesiku billâhi’l-Vedûdu’r-Raûf el-fakîr Ebû bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şîrvânî gaferallâhu lehû ve li-âbâihi bi-Dımaşki’ş-Şam sene 1084”*³⁶⁶

Mâlikin izhar etmek istediği veya istemediği malumata göre farklı unsurların zikredildiği temellük kayıtları olduğu gibi standart tertibin değiştiği örneklerle rastlamak da mümkündür.

Örneğin Abbas b. Ebû Sâlim nüshanın sonunda *“Nevbetü’l-abdü’z-za’îf Abbâs b. Ebi Sâlim b. Abdûlmelik el-Hanefî Hâdimu’ş-şeri’ati’l-mutahhara afallâhu anhu ve gufîra leh bâyeahu’l-Fakîhu’l-Îmâm Afîfüddin Abdülaziz b. Ca’fer b. Ali el-Mavsîlî el-Hanefî gaferallâhu lehu ve zâlike bi-târihi sâmine aşar rebî’i’l-evvel min şuhûri sene selâsîn ve sittemie bi-Dımaşki’ş-Şâm haresehallâh”* ifadeleriyle kaleme aldığı temellük kaydında nüshayı 18 Rebûlevvel 630/2 Ocak 1233 tarihinde Dımaşk’ta Afîfüddin Abdülazîz b. Cafer’den satın aldığını söylemektedir.³⁶⁷

Temellük kayıtlarında tertibin değiştiğine güzel bir örnek Şerefüddin Hüseyin b. Süleyman tarafından kaleme alınan *“Mellekehü’l-abdü’l-fakîr ilallâhi’l-Kadîr*

³⁶⁵ SK, Esad Efendi, 3050, vr. 1a.

³⁶⁶ Laleli, 1908, vr. 1a.

³⁶⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 1148, vr. 307b.

ekallü ibâdillâh el-Hüseyin b. Süleyman b. Reyyân et-Tâî afallâhu anhüm fî sene semân ve selâsîn ve seb‘amie bi-Dımaşki’l-mahrûse bi-hükmi’l-ibtiyâi’ş-şer‘iyyi”³⁶⁸ ifadeli temellük kaydıdır. Burada giriş ifadesi kullanmayan mâlik, önce tarih sonra yer bilgisi verirken nüshaya sahip olma yöntemi olan satın almayı ise sona bırakmıştır.

2.6.1. Temellük Kayıtlarına Giriş

Temellük kayıtları davet formu giriş ifadesi ile başlar. Bu ifade “*hüve*”³⁶⁹ şeklinde kısa olabileceği gibi “*Ya Hayyu ya Kayyûm lâ ilâhe illâ ente*”³⁷⁰ gibi uzun hatta “*Elhamdülillâh ve sallallâhu ve selleme alâ Seyyidinâ Muhammed*”³⁷¹ gibi hamdele-salvele şeklinde de olabilir.

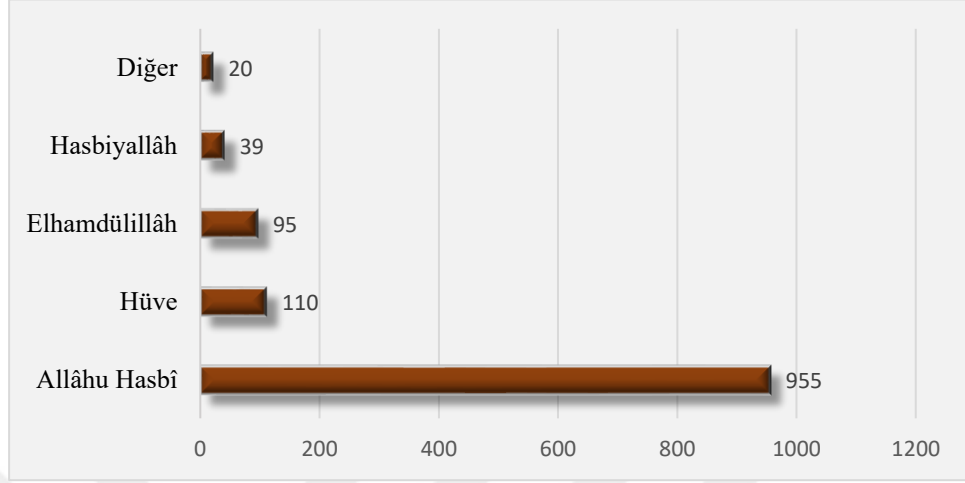
³⁶⁸ SK, Esad Efendi, 2333, vr. 1a.

³⁶⁹ SK, Carullah Efendi, 2055, vr. 1a’da yer alan Bekir Efendi temellük kaydı; SK, Hüsrev Paşa 752, 1a’da yer alan İffetî’ye ait temellük.

³⁷⁰ SK, Sadeddin Mubteği, 50, vr. 1a.

³⁷¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1066, vr. 1a.

Grafik 3: Temellük Kayıtlarına Giriş İfadeleri

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan hareketle yapılan bu grafik temellük kayıtlarında kullanılan giriş ifadelerini göstermektedir. Bekir Efendi adet olarak “*Allâhu hasbî*” ifadesini kullandığı için bu durum tabi olarak grafiğin mevcut durumunu ciddi manada etkilemiştir. Buna göre giriş ifadesi olarak “*Allâhu hasbî*” 955, “*Hüve*” 110, “*Elhamdülillâh*” 95, “*Hasbiyallâh*” 39 ve “*Diğer*” kategorisinde 20 temellük kaydı bulunmaktadır. Burada ifade edilmesi gereken grafik oluşturulurken örneğin “*Hüve*” verisinden yola çıkarsak sadece “*Hüve*” olanlar buraya alındığı gibi “*Hüve’l-Mâlik*”, “*Hüve’l-Mün’im*”, *Hüve’l-Mâlikü’l-Mütemellik*” gibi ifadeler de buraya alınmıştır. Benzer durumlar giriş ifadesi olarak gösterilen diğer grafik verileri için de geçerlidir. Bu grafiğin içerisinde sadece temellük kayıtları değil vakıf kaydı, istiktâb vb. diğer mülkiyet tezâhürleri de yer almaktadır.

2.6.2. Temellük İfadesi

Temellük kayıtlarında temellük ifadesi mâlikin nüsha ile kurduğu ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Daha önce ifade edildiği üzere mâlikin tercihinine göre bu ifade değişebilir. Mâliklerin bir kısmı standart bir temellük ifadesi benimseyip genelde o ifadeyi tercih ederken diğer bir kısım mâlikin farklı farklı temellük ifadesi kullandıkları görülmektedir.

Örneğin Bekir Efendi 1050 temellük kayıtlı nüshasının 900’ünde küçük değişikliklerle genelde aynı temellük kaydını kullanmaktadır. Benzer bir durum

Cârullah Efendi'nin temellük kayıtlarında da göze çarpmaktadır. Bekir Efendi ile ortak 42 temellük kaydı bulunan Cârullah Efendi benzer bir tavır ve nüanslarla “*min eltafi ni'amillâh*” ifadeli temellük kaydı yazmaktadır. Hatta nüshadaki yeri bakımından da Bekir Efendi ile aralarında benzerlik bulunmakta olup Cârullah Efendi de zahriyenin üst kısmını genelde tercih etmektedir.³⁷²

Mâlikin farklı nüshalarda ayrı ifade tercih etmesine örnek olarak Şeyhülislam Dâmadzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi (ö. 1154/1741) zikredilebilir. Bekir Efendi ile ortak 43 temellük kaydı bulunan Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi'nin temellük kayıtlarında yarıya yakını “*isteshabe*”³⁷³ ifadesi olmak üzere “*nevbet*”³⁷⁴, “*iste'âra*”³⁷⁵, “*lî*”³⁷⁶, “*min kütüb*”³⁷⁷ gibi ifadeler kullandığı görülmektedir.

Temellük ifadeleri aynı nüshada bulunan temellük kayıtları üzerinden değerlendirildiğinde bir önceki mâlikin ifadesini tercih edenler olduğu gibi farklı ifade kullanan mâliklerin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Örneğin İbn Ebu'l-İsba' isimli müellifin *Tahrîru't-Tahbîr fî'l-Bedî'yyât* adlı eserinin 675/1277 yılı Kurban Bayramı gecesinde istinsâh edilen nüshasında 10 farklı temellük kaydı yer almaktadır. Tarih bulunan en erken temellük kaydı 738/1338 tarihi ve “*min kütüb*” ifadesiyle Halil b. Aybek es-Safedî'ye (ö. 764/1363) aittir. 793/1391 tarihinde Abdürrahim Kalkaşandî “*sümme min kütüb*” ifadelerini kullanmış, 878/1474 tarihinde ise aynı ifade ile Muhammed b. Ebî Şerîf temellük kaydını yazmıştır. Kronolojik olarak sonra gelen mâlik, Abdülkadir b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) olup temellük tarihi 1073/1663 ifadesi ise “*sümme min ni'amillâh*” olarak değişmektedir. 1097/1686 tarihinde Abdülkerim b. Salih, bir önceki mâlik Bağdâdî'ye uyarak aynı ifadeyi kullanmaktadır. Bekir Efendi tarihî olarak bu mâlikten sonra gelmiş olmasına rağmen ifade tercihinde kendisinden önceki yakın mâliklere uymak yerine nüshanın daha uzak olan ilk mâliklerine uyarak “*min kütüb*”

³⁷² SK, Carullah Efendi, 27, 38, 39.

³⁷³ Dublin Chester Beatty, MS. Ar., 3589, vr. 1a.

³⁷⁴ SK, Esad Efendi, 1413, vr. 1a.

³⁷⁵ SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 579, vr. 1a.

³⁷⁶ RPYEK, Ragıp Paşa, 1084, vr. 1a.

³⁷⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 731, vr. 1a.

ifadesini tercih etmiştir. Bunların dışında biri nüshanın zahriyesinde “*melleke*” diğeri vikayede “*li*” ifadeli tarihsiz iki temellük kaydı daha bulunmaktadır.³⁷⁸

Örneklerden de anlaşılacağı üzere mâlikler aynı temellük kaydını farklı nüshalarda kullanabildikleri gibi farklı nüshalarda farklı temellük kaydı da yazabilirler. Aynı nüshada birbirine uyan mâlikler olabileceği gibi birbirinden farklı temellük ifadeleri kullanan mâlikler de görülmektedir.

2.6.3. Şahıs-Mâlik İsmi

Temellük kayıtlarının en önemli rüknü şahıslardır. Kayıtlarda mâlikler kendilerini tarife başlarken yazma eser literatüründe müellifler, kâtipler vd. şahıslar gibi tevazu ifadeleri kullanırlar. Burada acizliklerini “*el-abd*”, “*el-fakîr*” vb. kalıplarla ifade ettikten sonra kendi isimlerini, baba ve dede adlarını zikredeler. Bazen baba isimlerini hafzederek direk dede ismine geçtikleri örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Ali b. Muhammed b. Irâk’ın toplamda Bekir Efendi ile 3 ortak temellük kaydı bulunmaktadır. Temellük ifadesi olarak aynı ifadeyi tercih eden mâlik 1 temellük kaydında baba adı ve dede adını zikrederken³⁷⁹ diğer ikisinde baba adını zikretmeden direk dede ismine geçmiştir.³⁸⁰

Mâlikler isimleri dışında kendilerine ait vazife ve nispet gibi malumatlar da zikrederler. Halen bulundukları veya en son yer aldıkları vazifeyi beyan eden mâliklerin böylelikle temellük kayıtları üzerinden hangi vazifelerde bulundukları da ortaya çıkar. Kayseri Râşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesinin vâkıfı Mehmed Raşid Efendi’nin Bekir Efendi ile ortak 3 temellük kaydından tersane-i âmire emini³⁸¹, beylikçi³⁸² ve reîsülküttâblık³⁸³ vazifelerini ifa ettiği görülebilir.

³⁷⁸ RPYEK, Ragıp Paşa, 1078, vr. 1a-1a.

³⁷⁹ SK, Murad Molla, 513 vr. 1a.

³⁸⁰ SK, Damad İbrahim Paşa 12, 1a; SK, Reisükkütâb Mustafa Efendi, 904, 1a.

³⁸¹ Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 222, 1a.

³⁸² Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 734, 1a.

³⁸³ Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 1283, 1a.

Resim 24
Raşid Efendi'nin Farklı Vazifelerde Kullandığı Temellük Kayıtları

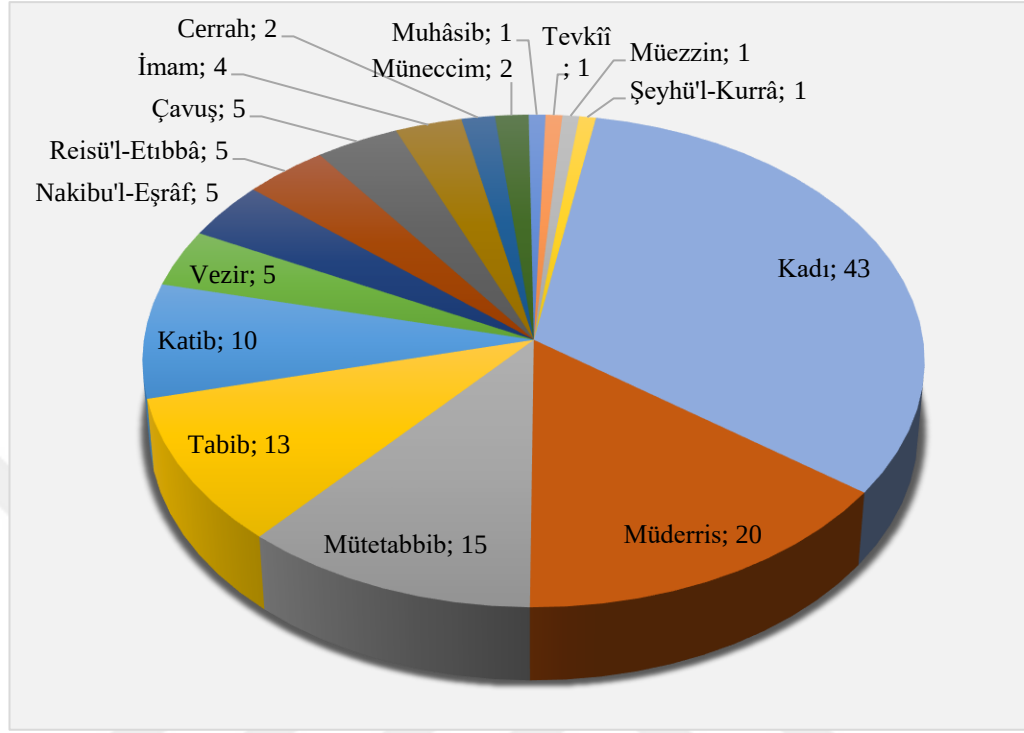
Temellük kayıtlarında yer alan vazife bildirimlerinden Seyyid Mustafa Mesud'un 1213/1799 tarihinde Has Oda'da müderris iken³⁸⁴ en geç 1125 Cemâziyelevvel'inde Ser-etıbbâ-yı Hâssa olduğu anlaşılmaktadır.³⁸⁵

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda yer alan mâliklerin bildirdikleri vazife grafiği aşağıda yer almaktadır. Bu grafik vazife türü merkezli olup mâlikin geçmişte/sâbık veya halen vazifede olmasına itibar edilmemiştir.

³⁸⁴ Bağdath Vehbi, 1401, 1a.

³⁸⁵ SK, Halet Efendi, 287, 1a.

Grafik 4: Temellük Kayıtlarında Geçen Vazifeler

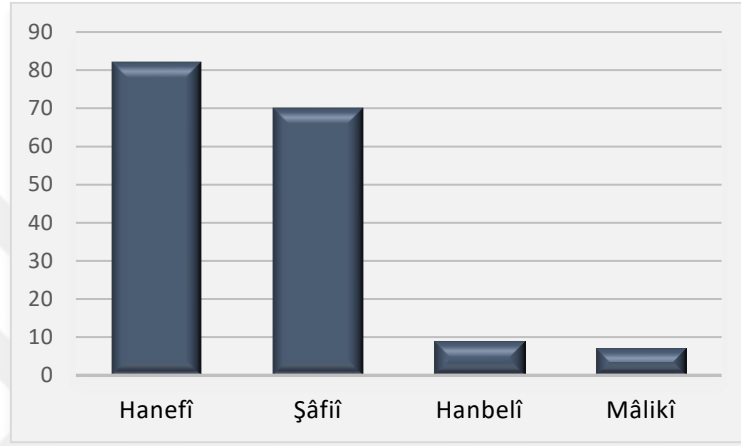
Vakıf kayıtlarında ve diğer mülkiyet tezâhürlerinde yer alan vazifeler buraya alınmamıştır. Ayrıca şeyh, imam, gibi bazen vazife bazen sıfat olarak kullanılan kelimeler vazife anlamından başka anlamda kullanıldığında değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kitap sahipleri kendilerini tanıtırken doğdukları ve yaşadıkları yerlere ait nispetlerinin yanı sıra amelî, itikadî mezheplerini hatta tarîk meşreplerini zikretmeyi tercih edebilirler. Ebubekir b. Ahmed b. Şureym “*Min kütübi’l-abdi’l-fakîr ilâ Mevlâhu’s-Samed el-hakîr Ebûbekir b. el-Hâc Ahmed b. Şureym el-halebî beleden eş-şâfi’î mezheben el-kâdirî meşreben gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi ve li-men tâle’a fîhi ve de’â lehû bi’l-mağfirati tahrîren fî evâili Muharremi’l-harâm sene 962 hicriyyen alâ sâhibiha efdalu’s-salat ve’s-selam*”³⁸⁶ ifadeleriyle 962 Muharrem’inde nüshanın kendisine ait olduğunu bildirirken Halepli olduğunu, Şâfi’î mezhebine mensup olup Kâdirî meşrep olduğunu ifade etmiştir. Benzer bir örnek Damad İbrahim Paşa koleksiyonu 886 numarada yer almaktadır. Abdülazîm Efendi nüshanın sonunda yer alan temellük kaydında “*mellekehü’l-abdü’l-fakîru’l-mu’terîf bi’z-zenbi*

³⁸⁶ SK, Fatih, 4095, vr. 1a.

ve 't-taksîr el-fakîr Abdulazîm b. el-Merhum eş-Şeyh Celâleddîn el-Humsî mevliden el-Hanefî mezheben el-Mısırî meskenen gaferallâhu te'âla lehû ve li-vâlideyhi ve li-men tâle'a fîhi ve li-cemî'i'l-müslimîn ecma'in"³⁸⁷ ifadeleriyle Humus'ta doğduğunu, Mısırda oturduğunu ve Hanefî mezhebine mensup olduğunu belirtmektedir.

Grafik 5: Temellük Kayıtların Geçen Fıkhî Mezhepler

Mâliklerin temellük kayıtlarında bildirdikleri mezheplere dair grafik yukarıda yer almaktadır. İlgili Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshaların ortaya çıkarıldığı ve dolaştığı coğrafya düşünüldüğünde mezheplere dair çıkan bu grafik şaşırtıcı olmamaktadır. Sayı itibariyle Hanefî mâliklerin çokluğu fark edilse de Şafiî mâliklerin ciddi yoğunluğu da görülmektedir. Hanbelî ve Mâlikî mezhebinden olan mâlikler beklenildiği üzere azınlıktadır.

Mâlikler çeşitli yönlerden kendilerini tanıtırken “el-med‘uvv”, “el-meşhûr”, “eş-şehîr”, “el-arîf” gibi lafızlar aracılığıyla varsa şöhret buldukları isimlerini zikretmekten geri durmazlar. İbrahim b. Ahmed b. Muhammed “İbnü'l-Molla”³⁸⁸ şöhretini ve İsmail b. Mehmed akranları arasında “Küçükçelebizâde”³⁸⁹ olarak bilinirliğini temellük kayıtlarında “eş-şehîr” ve “el-meduvv” ifadelerinden sonra zikretmektedirler.

³⁸⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 886, 1a.

³⁸⁸ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 281, vr. 1a.

³⁸⁹ SK, Lala İsmail, 553, vr. 1a.

2.6.4. Dua

Temellük kayıtlarında dua cümleleri genelde “*afâ*” ve “*gafera*” fiillerinin merkezde olduğu, kimi zaman sadece tekil kimi zaman tesniye (iki) kimi zaman da çoğul zamirlerle kullanılan af ve mağfiret kalıplarından oluşmaktadır. Mâliklerin kendilerine, geçmiş ve geleceklerine (eslâf, ahlâf) dua ettikleri gibi bütün Müslümanlara da dua ettikleri görülebilir. Yusuf b. Mektûm el-Halebî “*Sümme intezame fî silki milki 'l-fakîr Yusuf b. Mektûm el-Halebî eş-Şâfi 'î gaferallahu lehû ve li-vâlideyhi ve li-cemi 'i'l-müminîn âmîn âmîn âmîn fî evâhiri sene 1002*”³⁹⁰ ifadeleriyle temellük kaydında kendisine, anne-babasına ve bütün müminlere Allah’tan mağfiret dilemektedir.

Bunun dışında mâliklerin “*letafa*”³⁹¹ ve “*veffeka*”³⁹² gibi lütuf ve başarı taleplerinin yanı sıra “*ahsene*”³⁹³ ve “*ce‘ale*”³⁹⁴ fiilleriyle bulundukları halden daha iyisine geçmeyi istedikleri de vakidir.

Bekir Efendi’nin 1050 nüshasında yer alan kendisine ait temellük kayıtlarının takriben %10’unda dua lafızları kullandığı görülmektedir. Bunlar içerisinde “*afâ*” kalıbıyla dua cümlesi ağırlıkta olup (*anhümâ*) tesniye kalıbıyla babasını da zikredip af ve mağfiret dilediği kayıtlar 50 civarındadır. Sürûrî-yi Kâşânî’ye ait *Mecma‘u'l-Fürs* isimli eserin nüshasının vikâye sayfasında “*Allâhu hasbî min kütübi Ebi bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvânî*” ifadeleriyle Bekir Efendi temellük kaydı şeklen standart formunda ve her zamanki sağ üst köşede yer almaktadır. Nüshanın zahriyesinde ise “*Allahu hasbî min kütübi Ebi bekr b. Rüstem eş-Şirvânî intekale ileyye min vâlidî rahimehullâhu te‘âlâ ve hüve bi-hattihî gaferallâhu lehû bi-Kostantiniyyeti 'l-mahrûse fî erba‘a Safer sene tis‘a ve tis‘în ve elf*” ifadeleriyle düz yazı olarak Bekir Efendi temellük kaydı bulunmaktadır.³⁹⁵ Burada Bekir Efendi nüshanın kendisine rahmetli babasından intikal ettiğini ve bu kaydı yazdığı 4 Safer 1099/10 Aralık 1687 tarihinde Kostantiniyye’de bulunduğunu beyan etmiştir.

³⁹⁰ AEYEK, Atıf Efendi, 1940, vr. 1a.

³⁹¹ SK, Hacı Beşir Ağa, 552, vr. 1a. Muhammed b. Muhammed el-Kocevî’ye ait temellük kaydı.

³⁹² SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 143, vr. 1a. Bekir Efendi’ye ait temellük kaydı.

³⁹³ SK, Damad İbrahim Paşa, 406, vr. 1a. İbrahim b. Behrâm Kethüdâ’ye ait temellük kaydı.

³⁹⁴ AEYEK, Atıf Efendi, 1995, vr. 1a. Alimir İzzet’e ait temellük kaydı.

³⁹⁵ SK, Esad Efendi, 3266, vr. I-1a.

Böylelikle babasının bu tarihten önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bekir Efendi temellük kayıtlarını yazarken çoğunda tarih bilgisini vermemekle birlikte af ve mağfiret dualarının yer aldığı tesniye kalıplı temellük kayıtlarını yazarken babasının vefat ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte farklı nüshalarda Bekir Efendi'nin kullandığı bazı dua cümlelerinden ilgili nüshalara sahip olduğunda babasının hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Bu dua kalıpları şunlardır: “*Ahsenellâhu ileyhimâ*”³⁹⁶, “*Aslehallâhu şânehümâ*”³⁹⁷, “*Letafallâhu bihimâ*”³⁹⁸, “*Ahsenellâhu avâkibehümâ*”³⁹⁹. Dolayısıyla kullanılan duaların bazen duadan öte manaların anlaşılmasına yardımcı olduğu ifade edilmelidir.

2.6.5. Tarih

Yazma eserlerin en önemli unsurlarından biri eserin veya nüshanın ne zaman yazıldığıdır. Bu bilgi genelde nüshaların ferâğ kayıtlarında yer almaktadır. Fakat her nüshanın tarih bilgisi maalesef bulunmamaktadır. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar bu bağlamda incelendiğinde 1050 nüshanın 500 tanesinin istinsâh tarihinin olmadığı anlaşılmaktadır. Nüshanın tarihini belirlemede ferâğ kaydı gibi önemli bir başka tarih, kitap sahiplerinin nüshayı ne zaman aldıklarını belirttikleri temellük tarihidir. Temellük kayıtlarında yer alan bu tarih nüshanın serüvenini belirtirken nüshanın hangi dönemde, nerede bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

İbn-i Sînâ (ö. 428/1037) tarafından kaleme alınan *el-İşârât ve't-Tenbîhât* isimli eserin Tire Necip Paşa Koleksiyonu 448 numarada yer alan nüshası Rebûlâhir 555 (1160) tarihinde istinsâh edilmiştir. İstinsah edenin kim olduğu ve nerede istinsâh ettiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Vikaye ve zahriye sayfalarında Mehmed Necip Paşa vakıf kaydının dışında toplamda 10 farklı temellük kaydı yer almaktadır. Tarih bulunan en erken temellük kaydı Şevval 609 (Şubat/Mart 1213) tarihiyle Hüseyin b. Muhammed el-Ca'ferî'ye ait olup temellük yeri Tebriz'dir. Tarih belirtilen kayıtlardan yola çıkarak bundan sonraki mâlikin Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi

³⁹⁶ Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg-Wetzstein II, 349, vr. 1a.

³⁹⁷ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 815, vr. 1a.

³⁹⁸ SK, Şehid Ali Paşa, 2744, vr. 1a.

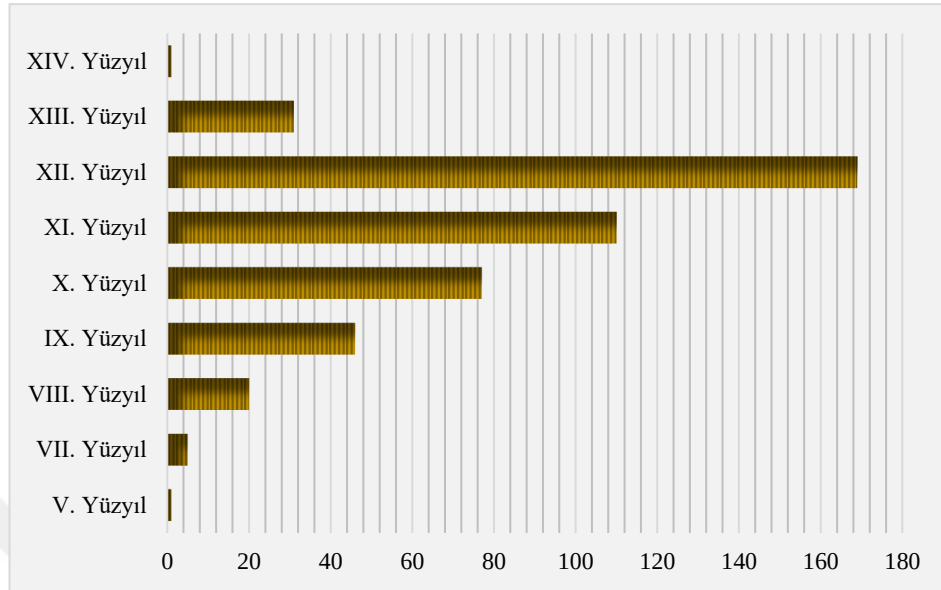
³⁹⁹ SK, Yeni Cami, 891, vr. 1a.

olduğunu anlaşılmaktadır. Müeyyedzâde nüshaya Kostantiniyye’de 11 Rebûlevvel 894/12 Şubat 1489 tarihinde sahip olmuştur. Bir sonraki sahipten nüshanın Müeyyedzâde ailesinde uzunca bir süre kaldığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre 4 Rebûlevvel 928/1 Şubat 1522 tarihinde Kostantiniyye’de nüshanın yeni sâhibi Müeyyedzâde Abdurrahmân’ın oğlu Abdürrezzâk Efendi’dir. 970 (1562) tarihine gelindiğinde nüsha halen Kostantiniyye’de olup Yusuf b. Ca’fer’in mülkündedir. Nâsırî Mehmed b. Ali her ne kadar temellük yeri belirtmese de “Hidmet-i Aliyye” Çavuşlarından olduğunu söylediğinden nüshanın 16 Şevval 1000/26 Temmuz 1592 tarihinde yine İstanbul’da olduğu düşünülmektedir. 1086/1676 tarihinde temellük mührü ile nüshanın Hüseyin b. Mustafa’da olduğu, 1169/1756 senesinde ise Osmanzâde Abdullah Efendi’ye geçtiği anlaşılmaktadır.⁴⁰⁰ Kalan kayıtlarda tarih belirtilmediği için net olarak bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat yaşadığı devir göz önünde bulundurulduğunda Reis Bekir Efendi’nin Hüseyin b. Mustafa ile Osmanzâde Abdullah arasında yer alması mümkündür. Nihai olarak nüsha 1243/1828 yılında İzmir Tire’de Mehmed Necip Paşa tarafından vakfedilmiştir. Dolayısıyla nerede yazıldığını bilemediğimiz nüshanın en geç 609/1213 yılında temellük kaydı aracılığıyla Tebriz’de başlayan serüveni 1243/1827 yılında Tire’de son bulurken bu yolculuğa temellük kayıtları üzerinden şahitlik edilebilmektedir.

Bekir Efendi nüshalarına tarih verisi noktasında müracaat edildiğinde 400 civarındaki mülkiyet tezâhüründen 2793 tanesinin temellük kaydı olduğu, bunlardan da 457 tanesinde temellük tarihinin bulunduğu görülecektir. Sonuçlardan da anlaşılabacağı üzere temellük kaydı yazan mâliklerin çoğu tarih bilgisini belirtmemiştir.

⁴⁰⁰ Tire Necip Paşa, 448, Ia-1a.

Grafik 6: Tarih Verisi Bulanan Temellük Kayıtlarının Hicrî Yüzyıllara Göre Dağılımı

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bulunan temellük kayıtlarından tarih bulunanları gösteren yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere mâliklerin temellük kaydında tarih bilgisi yazma tercihi daha ziyade hicrî X., XI. ve XII. yüzyıllarda yoğunlaşmıştır.

Bekir Efendi nüshaları içerisinde en erken tarihli temellük kaydı İbn Miskevey'e ait *el-Hevâmil ve 'ş-Şevâmil* isimli eserin Ayasofya koleksiyonu 2476'da bulunan nüshasında yer almaktadır. Nüshanın istinsâh tarihi ve müstensih bilgisi yoktur. Nüshada vakıf ve teftiş kaydının dışında 7 tane temellük kaydı bulunmaktadır. Bu 7 temellükten sadece bir tanesinde tarih bulunmakta olup "*Mellekehû bi-keremillâhi te'âlâ Muhammed b. İbrahim es-... letafallâhu ve afâ anh sene 440*"⁴⁰¹ ifadeleriyle Muhammed b. İbrâhim'e aittir. Bu 440/1049 tarihli temellük kaydı hem Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda en erken tarihli temellük olması cihetiyle hem de tarih bilgisi bulunmayan nüshanın tarihlendirilmesine verdiği katkı ile çok önemlidir. Şöyle ki müellif İbn Miskeveyh 421/1030 senesinde vefat etmiştir.⁴⁰² Buna göre nüsha en geç müellifin vefatından 19 sene sonra kaleme alınmış olmalıdır. Çok nüshası bulunmayan eserin ilgili

⁴⁰¹ SK, Ayasofya, 2746, vr. 1a.

⁴⁰² Mehmed Bayrakdar, İbn Miskeveyh, **DİA**, İstanbul 1999, c. 20, s. 201-208.

nüshasında yer alan bu tarihli temellük kaydı vesilesiyle nüshanın tarihi -tam tespit edilemese de- önemli ölçüde sınırlandırılmış olup müellife çok yakın olduğu anlaşılmıştır. Bu itibarla hem nüshanın kendisi hem de temellük kaydı çok daha kıymetli bir hale gelmiştir.

İncelenen Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda hem ferâğ kayıtlarında hem de temellük kayıtlarında tarih verisi hicrî takvime göre yazılmıştır.⁴⁰³ Bunun istisnası Harîrî'nin *Makamât*'ının Ukberî tarafından yapılan şerhinin nüshasında bulunmaktadır. “*min kütübî'l-fakîr Adolf Fredrik İstursânbekr [Sturtzenbecker] fî medîneti'l-Kostantiniyye sene 1783*” ifadeleriyle Rahip Adolf Fredrik Sturtzenbecker bir Müslüman gibi klasik usul temellük kaydı yazmış fakat tarihi hicrî olarak değil milâdî olarak kaleme almıştır.⁴⁰⁴

Temellük kayıtlarında ferâğ kayıtlarında olduğu gibi tarih bilgisi verilirken tam olarak ay gün yıl⁴⁰⁵ şeklinde kullanıldığı gibi günü ifadede “*evâil*”⁴⁰⁶, “*evâsıt*”⁴⁰⁷, “*evâhir*”⁴⁰⁸ gibi onluk dilimler de kullanılmıştır. Ayın ilk günü için “*gurre*”⁴⁰⁹, son

⁴⁰³ Temellük kayıtlarının sonunda tarihin hicrî takvime göre olduğuna belirten “*el-hicriyye*” “*mine'l-hicreti'n-Nebeviyye*” vb. ifadeler kullanılmaktadır.

⁴⁰⁴ Uppsala University Library, O St. 143, 1a. Adolf Fredrik 1780-1784 yılları arasında İstanbul'da bulunmuş ve bu süreçte pek çok kıymetli yazma esere sahip olmuştur. Bu zatı daha da ilginç kılan sâhibi olduğu yazmalara bir Müslüman gibi temellük kaydı yazmasıdır. Farklı temellük ifadelerine de tesadüf edilen zat, Farsça *Habibü's-Siyer* isimli esere “*ez kütübî.....*” ifadeleriyle Farsça temellük kaydı yazmıştır.

Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi ve başka kaynakları da kullanan Alvin isimli platformun sitesinde (<https://www.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?pid=alvin-person%3A25776&dswid=6328>) en son 28.09.2023 yapılan tarama neticesinde kendisine ait pek çok nüsha ve başka malzeme bulunduğu anlaşılmış burada bizzat Adolf Fredrik'in temellük kaydının bulunduğu en az 15'den fazla nüshanın yer aldığı görülmüştür.

⁴⁰⁵ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 79, vr. 1a. “*şerrafe bi-temellüki hâze'l-kitâb el-abdu'z-za'ifü'l-müznib el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Celîl Hızır b. Halil b. Mübârek b. Osman b. Mikail ... gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhim ve ilâ kâffeti'l-müslimîn ve'l-müslimât ve ileyhi fî sâni aşar min şehri Cemaziye'l-evvel li-sene isneyn ve selâsîn ve seb'amie el-hicriyye*” ifadeleriyle yer alan Hızır b. Mübârek'e ait temellük kaydı.

⁴⁰⁶ SK, Atıf, 593, vr. 1a. “*Allahu hasbî tehavvele hâteyke'l-mecelle bi's-şirâi ilâ Abdülkâdir b. Nurullâh bi'l-hayr beşiran fî sene 1023 fî evâili cümâde'l-ülâ*” ifadeli Abdülkadir b. Nurullâh'a ait temellük kaydı.

⁴⁰⁷ SK, Şehid Ali Paşa, 2744, vr. 20b. “*İstektebehû el-abdü'l-fakîr ilâ afvi Rabbihi'l-Bârî Derviş Muhammed el-Kâdi fî evâsiti Zilhicce isnetey ve aşrate ve elf bi-kostantiniyye el-mahmiyye hamahallahû min külli'l-beliyye*” ifadeleriyle Derviş Muhammed'e ait istiktâb kaydı.

⁴⁰⁸ SK, Laleli, 1255, vr. 1a. “*Temellekehû ma'a'l-mücelledeti'l-ülâ ve's-sânî el-fakîr ilâ afvi Rabbihi's-Samed Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed afâ anhüm fî evâhiri Şabani'l-mükerrrem li-sene erba'a ve tis'amie hicriyye bi-Edirne el-mahmiyye*” ifadeleriyle Müeyyedzâde'ye ait temellük kaydı.

⁴⁰⁹ NYEK, Nuruosmaniye, 4273, vr. 1a. “*min mennillâhi sübhanehû min indihî alâ abdihi Üveys b. Mehmed el-maruf bi-Veysî hâle kevnihî kâdiyen bi'd-divani'l-âlî dâmet lehu'l-me'âlî bi-Misri'l-*

günü için “*selh*” ortası için “*muntasıf*”⁴¹⁰ gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.⁴¹¹ Temellük kayıtlarında bu ifadeler kullanılmakla birlikte daha ziyade tam tarih kullanıldığı, çoğu zaman sadece yıl ifade edildiği, hatta bazen kısaltılarak sadece iki rakam kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁴¹² Ayrıca özellikle Osmanlı ulema ve bürokratlarından olan kitap sahiplerinin, temellük kayıtlarında yazma eserlerde çok kullanılmayan fakat arşiv evraklarında bolca örneklerine rastlanılan aylara ait rumuzları kullandığı da görülmektedir.⁴¹³

2.6.6. Yer

Nüshaların hangi tarihte yazıldığı, ne zaman el değiştirdiği bilgisi kadar nerede yazıldığı ve nerede temellük edildiği de nüsha tarihi açısından çok önemlidir. Nüshanın dolaşımını ortaya koyan bu veriler sayesinde eserlerin ve ilmin dolaşımına dair veriler ortaya çıkmaktadır. Bu veriler nüsha ve eserin dolaşımına dair sundukları çok kıymetli bilgilerin yanı sıra şahıs biyografileri önemli katkılar sağlamaktadırlar. Örneğin Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi’nin 884/1480 tarihinde Şiraz’da⁴¹⁴, 894/1489 tarihinde Kostantiniyye’de⁴¹⁵, 904/1499 tarihinde Edirne’de⁴¹⁶, 907/1502 tarihinde yine Kostantiniyye’de⁴¹⁷ olduğu Bekir Efendi ile ortak temellük kayıtlı nüshalardan anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Veysî Efendi’nin yazdığı temellük

mahrûse humiyet ani.... fî gurre-i cümâde’l-âhira min sene erbaa ve elf” ifadeleriyle Veysî’ye ait temellük kaydı.

⁴¹⁰ SK, Ayasofya, 88, vr. 1a. “*Temelleke hâze’l-mücelled ahvecü’l-halk ile’l-hak Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed afâ anhüm el-melikü’l-ehad fî yevmi’l-Cuma muntasıfı Şabani’l-Mükerrem sene ihdâ ve tis’amie hicriyye bi-mahrûse-i Kostantiniyye*” ifadeli Müeyyedzâde’ye ait temellük kaydı.

⁴¹¹ Bunların dışında özellikle ferâğ kayıtlarında “*leylete idi’l-fitr*” ve “*yevmi Arafe*” gibi özel gün ve gecelere işaret edilen örnekler de bulunmaktadır.

⁴¹² SK, Aşir Efendi, 316, vr. 1a. “*İsteshabehu’l-hakîr Âşir afâ anh sene 76*” ifadeleriyle Aşir Efendiye ait temellük kaydı.

⁴¹³ SK, Halet Efendi, 747, vr. 1a. “*hüve min kütübi’s-Seyyid Mustafa Mesud Ser-Etibbâ-yı Hâssa gufira leh sene ca 1128*” ifadeleriyle Ser-Etibbâ-yı Hâssa Seyyid Mustafa Mesud’a ait temellük kaydı.

⁴¹⁴ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2173, vr. 1a.

⁴¹⁵ Tire Necip Paşa Kütüphanesi, 448, vr. 1a.

⁴¹⁶ SK, Laleli, 1255, vr. 1a.

⁴¹⁷ İran, Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5931, vr. 1a.

kayıtlarından 1004/1596 tarihinde Mısır'da⁴¹⁸, 1013/1605 tarihinde Üsküp'te⁴¹⁹ ve 1015/1607 tarihinde Kostantiniyye'de⁴²⁰ olduğu ortaya çıkmaktadır.

Temellük yeri kayıtlarda “*es-sâkin*”⁴²¹ ve “*el-kâtın*”⁴²² ifadeleriyle mâlikin nerede oturduğunu izhar etmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bunun dışında bu ifadeler olmadan “*fî*” veya “*bi*” harfi ceri ile bazen tarihten önce bazen de sonra zikredilebilir. Temellük yeri olarak bildirilen şehir isimleri birden fazla şekilde kayıtlarda geçebilir. Örneğin Kahire bölgesi bazen “*Kâhire*” olarak bazen “*Mısır*” ifadesi ile bazen de “*Misri'l-Kâhire*”⁴²³ ifadesi ile zikredilebilir. Bağdat şehri ile hem “*Bağdâd*” olarak hem de “*Medinetü's-Selâm*”⁴²⁴ olarak karşılaşılabılır.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar yer ifadesi bağlamında değerlendirildiğinde temellük yeri olarak 85 farklı kayda, istinsâh yeri olarak 135 kayda, diğer kayıt yeri olarak (icazet, mütâlaa vb.) 11 kayda rastlanmıştır. Bu verilere göre en çok temellük yeri olarak bildirilen yer Kostantiniyye olmuştur. Toplamda İstanbul'da temellük yeri bildirilen kayıtların toplamı 28 olup bunlardan sadece bir tanesinde “İslambol”⁴²⁵ ifadesi kullanılmışken diğerlerinde ifade “Kostantiniyye'dir.”⁴²⁶

⁴¹⁸ NYEK, Nuruosmaniye, 4273, vr. 1a.

⁴¹⁹ SK, Şehid Ali Paşa, 1963, vr. 1a.

⁴²⁰ SK, Kılıç Ali Paşa, 837, vr. 1a.

⁴²¹ SK, Carullah Efendi, 255, vr. 1a: “*Kad dehale fî silki milki'l-fakîr ilallâhi'l-Meliki'l-Kadîr Hasan b. Ahmed es-sâkin fî'l-Kostantiniyye afâ anhümâ*”.

⁴²² SK, Şehid Ali Paşa, 1872, vr. 1a: “*fî-nevbeti'l-fakîrî'l-mu'terif bi'z-zünûbi ve't-taksîr Ahmed b. el-Hac Osman b. İbnü'l-Urân? el-Halebî el-kâtın fî İslambol gaferallâhu zünûbehû ve setera uyubehû bi'l-mağfira ve zâlike sene 1046 mine'l-hicreti'n-Nebeviyye alâ sâhibihâ efdalü't-tahiyye*”.

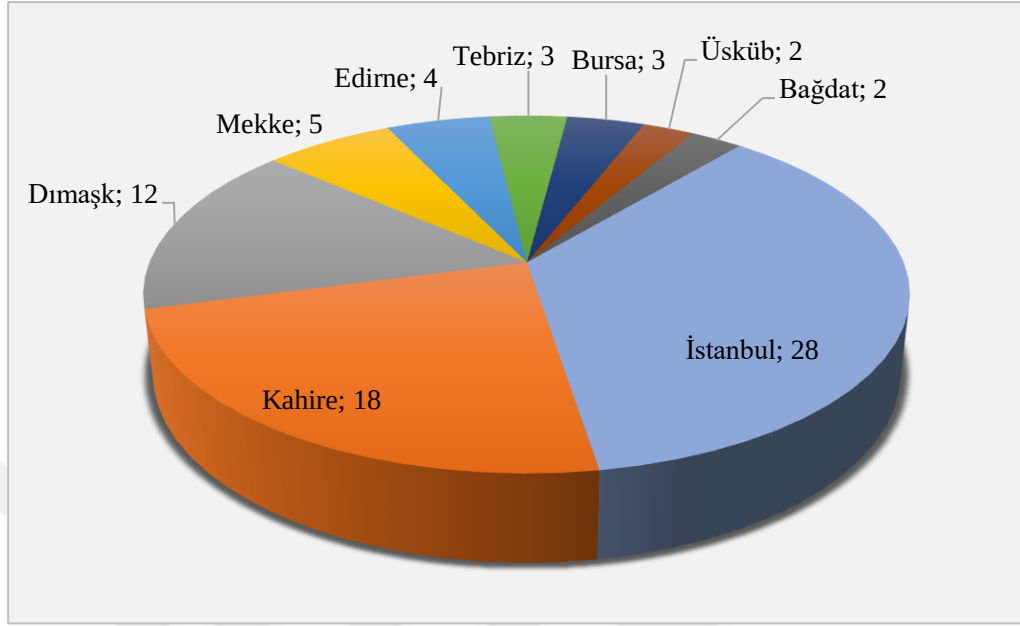
⁴²³ SK, Hacı Beşir Ağa, 80, vr. 1a. Abdülvehhâb b. Abdurrahman'a ait “*Mimmâ mennallâhu te'âlâ alâ abdihî'l-fakîr ileyhi sübhanehû Abdülvehhâb b. eş-Şeyh Abdurrahmân bi-tariki'l-ibtîyâ'i's-şer'iyyi fî Misri'l-Kâhire âm selâse ve tis'in ba'de'l-elf*” ifadeli temellük kaydı.

⁴²⁴ SK, Fatih, 4111, 206a'da yer alan ve nüshanın mâliki Ebû bekir b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Taftâzânî el-Horasânî tarafından 1 Rebiu'l-evvel 679 tarihinde yapılan tashih ve mukabele kaydında yer adı olarak “*Medînetü's-Selâm*” ifadesi geçmektedir.

⁴²⁵ SK, Şehid Ali Paşa, 1872, vr. 1a. Ahmed b. Osman el-Halebî'ye ait “*fî-nevbeti'l-fakîrî'l-mu'terif bi'z-zünûbi ve't-taksîr Ahmed b. el-Hac Osman b. İbnü'l-Urân? el-Halebî el-kâtın fî İslambol gaferallâhu zünûbehû ve setera uyubehû bi'l-mağfira ve zâlike sene 1046 mine'l-hicreti'n-Nebeviyye alâ sâhibihâ efdalü't-tahiyye*” ifadeli temellük kaydı.

⁴²⁶ SK, Carullah Efendi, 255, vr. 1a. Hasan b. Ahmed'e ait “*kad dehale fî silki milki'l-fakîr ilallâhi'l-Meliki'l-Kadîr Hasan b. Ahmed es-sâkin fî'l-Kostantiniyye afâ anhümâ*” ifadeli temellük kaydı.

Grafik 7: Temellük Kayıtlarında Şehirler

Tabloda en az iki kayıta temellük yeri olarak geçen şehirler dikkate alınmıştır. Listeye girmeyen Semerkand, Şiraz, Kudüs, Konya, Medine vd. önemli İslam beldelerinin bulunduğu ifade edilmelidir. Tabloya alınmayan bu beldeler ya kendilerinde temellük faaliyeti 2 defadan az bulunmakta veya sadece istinsâh ve telif yeri olarak geçmektedirler.

Temellük yeri konusunda önemli bir mesele mâlikin halen⁴²⁷ vazifesini bildirdiği yerin temellük yeri sayılıp sayılamayacağı hadisesidir. Her ne kadar yukarıdaki tablo bizzat yer adının geçtiği kayıtlar üzerinden yapılmışsa da bazı vazife bildirimlerinin de temellük yeri olarak değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki kadılık, yerine vazifeye naip gönderilebilmesinden dolayı tereddüde mahal bırakmaktadır. Fakat müderris, imam-hatip gibi bizzat vazife mahallinde bulunmayı gerektiren vazifelerin yanında Osmanlı merkez bürokrasisinde bir vazife sâhibi beylikçi, reis vb. kitap sahiplerinin bu vazife bildirimleri temellük yeri olarak kullanılabilir. Fakat kadılık müessesesinde yerine naip gönderip vazife uhdesinde kalabildiğinden mâlik vazife mahallinden başka bir yerde bulunabilir.⁴²⁸ Dolayısıyla

⁴²⁷ Burada mâlikin sâbık ifadesi ile zikrettiği geçmişteki vazifeleri dikkate alınmayacaktır.

⁴²⁸ Naiblik ve kadılık müessesesinin genelde naibler vasıtasıyla yürütüldüğüne dair bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, Nâib, **DİA**, İstanbul 2006, c. 32, s. 312-313.

vazife mahalli temellük yeri olmayabilir. Bu durum bizzat temellük kayıtlarında da ortaya çıkabilmektedir. Azmîzâde Mustafa Halefî “*Mellekehu’l-fakîr ile’l-Meliki’l-Allâm Mustafa b. Pîr Mehmed el-hakîr Kâdiyen bi-Mısır ve kâtinen bi’ş-Şâm*”⁴²⁹ ifadeleriyle kaleme aldığı temellük kaydında Mısır Kadısı olduğunu fakat Şâm’da oturduğunu ifade etmektedir. Böylelikle her vazife yeri temellük yeri de kabul edilirse Azmîzâde’nin Şâm’da edineceği bir kitabın temellük yeri hatalı olarak Şâm değil Mısır kabul edilecektir.

2.7. Temellük İfadeleri

Temellük kayıtlarının en önemli unsurlarından biri de mülkiyetin nasıl ifade edildiğidir. Bu ifade ile bir anlamda mâlik, nüshayla kurduğu ilişkiyi gözler önüne serer. Mâlikler kimi zaman nüshanın sâhibi olduklarını, kimi zaman nüshaya arkadaşlık ettiklerini, kimi zaman da nüshanın nöbetini devraldıklarını ifade ederler.

Mâliklerin farklı duygu ve düşüncelerle ortaya çıkardıkları mülkiyet anlayışlarının temelinde Hüseyin el-Kerbelâyî’nin “*Kad teşarrefe bi-temellükihi âlimen bi-enne’l-mülke minallâhi tebârake ve te’âlâ el-abdü’z-za’îfü’n-nahîf Hüseyin ... Ferecî el-Kerbelâyî afallâhu anh*”⁴³⁰ ifadeleriyle temas ettiği gibi mülkün Allah’a ait ve ondan geldiğinin farkında olmaları yatmaktadır. Muhammed b. Ali bu hakikati “*ve’l-Mâlikü’l-Hakîkî hüvellâhu sübhâneh sâhibuhû ve mâlikuhû mecazen Muhammed b. Ali b. Nureddin*”⁴³¹ ifadeleriyle apaçık ortaya koymaktadır.

Kitapla kurdukları ilişki noktasında mâlikler her ne kadar mülk kökünden kelimeleri daha yoğun kullansalar da mülkün asıl sâhibinin kim olduğunun farkındadırlar. Bu farkındalığı ifadeye döken bir mâlik, bütün mülkün Allah’a ait olduğunu bilmeme rağmen ben bu kitabı mülk edindim (nasıl mülk edinirim?) manasına şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Kad temellektü li-nefsî haze’l-kitabe’l-ecell ma’a ilmî bi-enne’l-mülke küllehû lillâhi azze ve celle ve ene’l-fakîr ila vâhibi’s-*

⁴²⁹ SK, Süleymaniye, 61, vr. Ib.

⁴³⁰ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 503, vr. 516a.

⁴³¹ MYEK, Feyzullah Efendi, 1978, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

saade el-arif gufira leh".⁴³² Bu kaydı yazan mâlikin başka biri tarafından isminin silinmesi de kaderin bir cilvesi olsa gerektir.

Mülkün Allah'a ait olduğunu bilen mâlikler nüshayla kurdukları ilişkide kendilerinin geçici olduklarını düşünmektedirler. Bu düşüncenin izleri kullandıkları çeşitli ifade tarzlarında görülebilmektedir. Örneğin Muhammed Remlî, "*elhamdülillah fî nevbeti'l-fakîr ilâ afvillâhi te'âlâ Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Ahmed er-Remlî*"⁴³³ ibareli temellük kaydında Allah'a olan muhtaçlığı yanında nöbette olduğunu net ve yalın olarak ifade etmektedir.

Mâlikler kitapla kimi zaman mülkiyet, kimi zaman aidiyet, kimi zaman arkadaşlık, kimi zaman da nimet olmaklığı üzerinden ilişki kurmaktadırlar. Kimi mâlik bu ilişkiyi kendinden çıkarıp kitabın nöbetinde olduğunu ifade eder. Kimi daha da ötesine geçip kitap vesilesiyle Allah'a itimat ederken mağfiret diler. Kimi de tüm bunların ötesinde herhangi bir ilişki kurma biçimini kullanmayarak yalın halde kendisini izhar eder. Bu yalın halin bir adım ötesi kitap sahiplerinin isimlerini dahi zikretmemeleri yani temellük kaydı yazmamaları olarak düşünülebilir.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda 3000 civarı temellük kaydında yaklaşık 200 adet birbirinden farklı ifade kullanılmaktadır. Bu fark kimi zaman "*Dehale fî nevbet*"⁴³⁴, "*Dehale bi-nevbet*"⁴³⁵ örneklerinde olduğu gibi sadece harf-i cer değişimidir. Bazen ifade "*İntekale ilâ milk*"⁴³⁶, "*İntekale ilâ silki milk*"⁴³⁷ şeklinde bir kelime eklemesiyle farklılaşır. İfadelerin tasnifi yapılırken "*intekale*", "*sâra*", "*dehale*" gibi fiil kalıplarıyla her sınıfta karşılaşılmıştır. Bunlar mâlikin mülkiyet anlayışını yansıtmayan fakat buna yardımcı filler olarak değerlendirilebilir.

⁴³² Damad İbrahim Paşa, 800, vr. IXa. Aynı nüshanın IIIa sayfasında benzer şekilde başka bir mâlikin "*eş-Şükru ala ni'amaihi te'âlâ min cümletihâ teyessera haze'l-kitâb li-abdihi'l-fakîr*" ifadeli temellük kaydında da ismi silinmiştir.

⁴³³ SK, Reisülüttab Mustafa Efendi, 139, vr. 33a.

⁴³⁴ AEYEK, Atıf Efendi, 1930, vr. 1a. Mehmed b. Ahmed Kapudan'a ait "*Dehale fî nevbeti'l-fakîr ileyhi azze şanıhu Mehmed b. Ahmed Kapudân kânallâhu lehümâ*" ifadeli temellük kaydı.

⁴³⁵ BAYEK, 590, vr. 1a. Yahya b. Halilullâh el-Hârezmi'ye ait "*Dehale bi-nevbeti'l-fakîr el-mu'tasım bi-keremihi Yahya b. Halilullah el-Hârezmi mette'a bih*" ifadeli temellük kaydı.

⁴³⁶ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2173, vr. 1a. Mustafa b. Davud'a ait "*Sümme intekale ilâ milki'l-fakîr ilâ Rabbihi'l-Vedûd Mustafa b. Dâvud*" ifadeli temellük kaydı.

⁴³⁷ BİYEK, Haraççioğlu, 244, vr. 1a. Niğbolu Kadısı Hasan'a ait "*Sümme intekale ilâ silki milki'l-fakîr el-Hac Hasan el-Kâdî bi-Medine-i Niğbolu afâ anı*" ifadeli temellük kaydı.

Örneğin “sâra” fiili aşağıda ayrıntılı tasnifi yapılan aidiyet bildirme⁴³⁸, mülk edinme⁴³⁹, nöbette olma⁴⁴⁰, satın alma⁴⁴¹ gibi çeşitli ifade sınıflarında kullanılmıştır. Benzer şekilde “intekale” fiili de farklı tasniflerde yer alan “intekale ilâ nevbet”⁴⁴², “intekale bi’l-irs”⁴⁴³, “intekale ilâ milk”⁴⁴⁴, “intekale ... bi-şirâ”⁴⁴⁵ gibi temellük ifadelerinde yer almaktadır.

Resim 25
Temellük Kayıtlarında Kullanılan Farklı İfade Örnekleri

⁴³⁸ Esad Efendi, 2904, 1a: “Sâra min kütübi efkari’l-abd Mehmed Sa’id el-Hâzinü’l-kütüb li’l-Mollacızkade bi’l-fevzi ve’s-sa’ade sene 196”.

⁴³⁹ SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 544, 1a: “Sâra’l-kitâb mülken li-Ebi’l-Mehâsin el-Ebcertî mette’a bih”.

⁴⁴⁰ Damad İbrahim Paşa, 115, 1a: “Sâra fî nevbeti’l-fakîr ilallâhi te’âlâ Ahmed b. İbrâhim b. Muhammed b. Halil el-Halebî Sibt İbnü’l-Acemî gaferallâhu leh”

⁴⁴¹ Damad İbrahim Paşa, 147, 1a: “Sâra li-Mahmud b. Ali bi’l-mübaya’ati’ş-şerîyye”.

⁴⁴² SK, Laleli, 2536, vr. 1a. Şevki Hüseyin’e ait “sümme intekale ilâ nevbeti’l-abdi’l-fakîr Şevkî Hüseyin el-Konevî” ifadeli temellük kaydı.

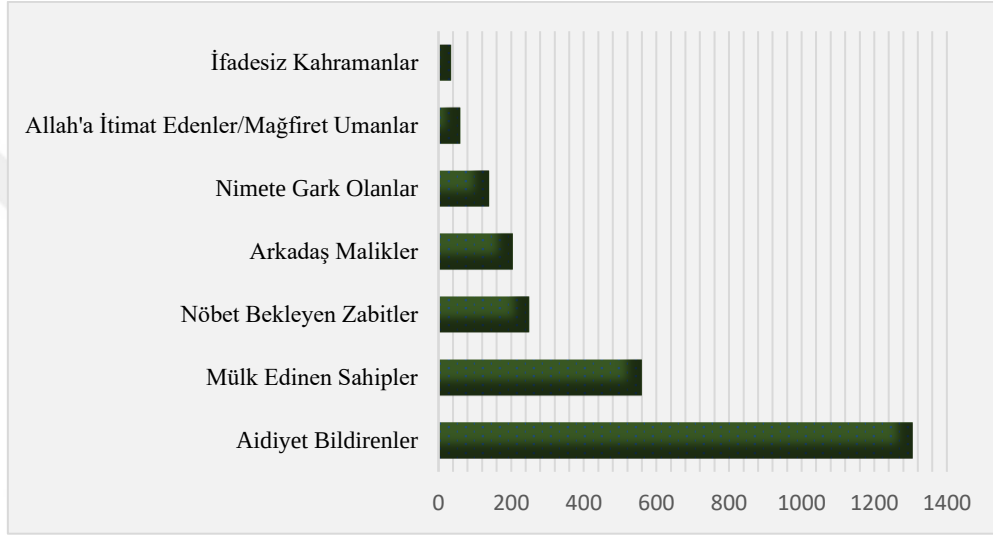
⁴⁴³ SK, Esad Efendi, 3821, 1a. Şeyh Muhammed’e ait “intekale bi’l-irsi min ebîhi ilâ nevbeti’l-fakîr Şeyh Muhammed b. Muhammed b. Şeyh Muhammed b. İlyas b. Şeyh Muhammed b. İlyas b. Hacı b. Ömer Allahümmeğfir lehû ve li-âbâih âmin” ifadeli temellük kaydı.

⁴⁴⁴ SK, Laleli, 1702, vr. 1a. Müderris Rûhî’ye ait “Sümme intekale ilâ milki’l-abdi’l-câni Rûhî el-Müderris kânallâhu leh hilâl sene 153” ifadeli temellük kaydı.

⁴⁴⁵ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, vr. 1a. Yazıcızâde Ahmed b. İsmail’e ait “intekale hâze’l-kitâb ilâ milkî bi-şirâi’ş-şer’iyyi ve ene’l-fakîr Ahmed b. İsmail el-ma’rûf bi-İbn Yâzıcı fî sene 935 Hicriyye” ifadeli temellük kaydı.

Temellük kayıtlarında yer alan ifadeler, mâlikin nüsha ile kurduğu ilişki merkeze alınarak tasnif edilmiş ve gruplandırılmıştır. Buna göre tasnif; aidiyet bildirenler, mülk edinen sahipler, nöbet bekleyen zabıtlar, arkadaş mâlikler, ifadesiz kahramanlar, nimete gark olanlar ve Allah’a itimat edenler/Mağfiret umanlar olarak 7 kısma ayrılmıştır.

Grafik 8: Temellük İfadeleri

2.7.1. Aidiyet Bildirenler

Bekir Efendi nüshaları içerisinde yer alan temellük kayıtlarında aidiyet bildiren ifade olarak tasnif edilen 1306 kayıt bulunmaktadır. “*min kütüb*”, “*sara min kütüb*”, “*sara li*” ve “*li*” harfî cerri gibi kullanımları söz konusu olan bu ifade biçiminde mâlikler mutlak olarak aidiyet bildirirler. Bu ifade biçiminin sayısal olarak çok olmasında en büyük etken Bekir Efendi’nin genel olarak “*min kütüb*” ifadeli temellük kaydı kullanmasıdır. Toplamda 1251 “*min kütüb*” ifadesinin 909 tanesi Bekir Efendi’ye aittir.

Mutlak olarak aidiyet ifadesiyle mâliklerin kitapla mülkiyet veya benzeri bir ilişki kurmak yerine salt aidiyet tercih ettikleri düşünülebilir. Örneğin Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî “*min kütübî l-fakîr ilallâhi te‘âlâ Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî fi*

sene 1081”⁴⁴⁶ ifadeleriyle kitabın 1081/1671 tarihinde kendisine ait olduğunu beyan etmektedir.

Tespit edilebilen Bekir Efendi nüshaları içerisinde 1 tane Mushaf cüzü (18. Cüz) bulunmaktadır. Ferâğ kaydı bulunmayan cüzün sonunda ve zahriyesinde Kibletü’l-Küttâb olan Ya’kût el-Musta’sımî hattı olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁷ Genelde Mushaflarda temellük kaydı bulunmamasına rağmen Bekir Efendi bu cüze “*Allahu hasbî li’l-fakîr Ebi bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvânî*” ifadeleriyle temellük kaydı yazmıştır. Nüshada bu temellük kaydının dışında I. Abdülhamid’e ait vakıf mührü ve Evkâf-ı Haremeyn Müfettişi Seyyid Ali Behçet’e ait teftiş kaydı ve mührü bulunmaktadır. Bekir Efendi Mushaf’ta -tespit edebildiğimiz kadarıyla- başka herhangi bir temellük kaydında kullanmadığı bir ifade olan “*li*” harfî cerrini tercih etmiş, bunun dışında herhangi bir mülkiyet ifadesi belirtmemiştir. Muhtemelen Mushaf’a olan hürmetinden dolayı bir mülkiyet ifadesinden sakınarak sadece aidiyet bildirmiştir.

Mâliklerin nüshayı satın alırken de bu aidiyeti bildirdikleri görülebilir. 1 Cemaziyelevvel 729/3 Mart 1329 Cuma günü Arrân-Karabağ’da tamamlanan nüsha, Mahmûd b. Ali b. Mahmûd el-Hımsî er-Râzî tarafından “*Sâra li-Mahmûd b. Ali b. Mahmûd el-Hımsî er-Râzî bi-Tebrîzi’l-mahrûse bi’l-mübayaati’s-şer’iyyeti fî tâsi’a aşar Râbiu’l-âhir sene isneyn ve erba’in ve seb’amie ve’l-hamdülillâhi Rabbi’l-âlemin ve’s-salâtü alâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi’l-ekremîn*” ifadeleriyle 19 Rebiulahir 742/2 Ekim 1341 tarihinde Tebriz’de aidiyet bildirilerek satın alınmıştır.⁴⁴⁸

2.7.2. Mülk Edinen Sahipler

Kitap mülk müdür değil midir paradoksunun gölgesinde Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda yer alan temellük kayıtlarında en çeşitli ve yoğun kullanılan ifadeler mülk vb. ifadeler olarak dikkat çekmektedir. Örneğin Şerefşâh b. Abdullah

⁴⁴⁶ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 875, vr. 1a.

⁴⁴⁷ SK, Hamidiye, 6, vr. 1a, 12a.

⁴⁴⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 147, vr. 1a, 193a.

sahip olduğunu nüshaya “*Sâra mülken li-Şerefşah b. Abdullah ... evahiri rebiu’l-evvel sene 672*”⁴⁴⁹ yazarak kitabı mülk olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Mülk edinen sahipler tasnifinde “*Melleke*”, “*Temelleke*”, “*Min mütemellikât*”, “*Dehale fî milk*”, “*Dehale fî silki milk*”, “*İntekale ilâ milk*”, “*Sâhib-Mâlik*”, “*İşterâ*”, “*Vehebe*”, “*Su’ide bi-temellük*”, “*İntezame fî silki milk*” gibi ifadeler daha yoğun olarak tercih edilmiştir. Bu kısımda tasnif edilen 560 civarında temellük kaydı bulunmaktadır. Mesela iyi bir hattât olduğu bilinen⁴⁵⁰ ve bu durum temellük kaydına da yansıyan Ali el-Kârî “*Melleke’l-fakîr ile’l-Meliki’l-Ganiyy Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî afâ anhu bi-keremihi’l-vefiyy ve lutfihi’l-hafîyy am 983*” ifadeleriyle 975/1568 tarihinde istinsâh edilen nüshayı 983/1576 tarihinde mülk edinmiştir.⁴⁵¹

Temellük kayıtlarına ismini veren “*temelleke*” ifadesi ile Bekir Efendi’nin bizzat 15 tane temellük kaydı bulunmaktadır. Bu ifade tarzında kitabın/nüşhanın mülk olarak değerlendirilme durumu diğer ifadelere göre daha yoğundur. Kimi mâlik; mülk edinmiş, kiminin mülküne dahil olmuş, kimi mülkünden mesut olmuş, kiminin mülkünde ise inci gibi dizilmiştir. Nev’îzâde Atâ’î, Tırnova ve Sahrâ kadılıklarının kendisine ikinci defa verildiği dönemde temin ettiği nüshada “*Temellekehü’l-fakîr ile’l-Ganiyyi’l-Kadîr Atâullah b. Nev’î el-kâdî bi-Tırnovi ma’a Sahrâ fî’d-defati’s-sâniye hilal sene 1034 semenühû 600*” ifadelerini kullanmıştır. Her ne kadar lafzen satın aldığını söylemese de ibareden bir satış olduğu anlaşılmaktadır. Satın aldığını lafzen ifade eden Veysî Efendi “*Hüve hasbî dehale fî milki’l-abdi’l-muhtâc ileyhi sübhanehû Veysî er-râcî afvihi ve gufrânih hîne kevnihî kâdiyen bi-Medine-i Üsküb humiyet ani’l-kürûb bi’ş-şirai’ş-şer’iyyi hilale 1013*” ifadeleriyle satın alma yoluyla 1013 (1605) yılında Üsküb kadısı iken nüshanın mülküne girdiğini ifade etmektedir.

Miras, satın alma, hibe vb. ifadelerin yer aldığı kayıtlar da bu kısımda tasnif edilebilir. Çünkü ancak mal-mülk olan bir şeyin alım-satımı, miras bırakılması ve

⁴⁴⁹ AEYEK, Atıf Efendi, 1849, vr. 1a.

⁴⁵⁰ 999 yılı Zilkade (Eylül 1591) ayı ortasında Mekke’de tamamladığı bir Mushaf için bkz. SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, vr. 1, 303a.

⁴⁵¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1066, vr. 1a, 211a.

hediye edilmesi mümkündür. İbnü's-Saykal Cezerî nüshanın sonunda tabaka içerisine alınan temellük kaydında “*intekale bi-hükmi'l-irsi ilâ milki'l-fakîr ... Meadd b. Nasrullah el-ma'rûf bi-İbni's-Saykal el-Cezerî*”⁴⁵² ifadeleriyle nüshanın miras yoluyla mülküne intikal ettiğini belirtmiştir.

2.7.3. Nöbet Bekleyen Zabitler

Mâlikler bu tasnife göre kitapla ilişkilerini kurarken nöbet sırasının geldiğini, zamanın kitapları kendilerine sürüklediğini, devrin emanetçisi olduklarını ifade ederler. İslam kültüründe eser yazma, istinsâh etme, okuma ve intikal ettirme noktasında müellif, kâtip ve mâlik olarak şahıslar; fani dünyada geçici olduklarını ve el-Bâkî olan Allah'a muhtaçlıklarını “*el-fakîr*” ve “*el-muhtâc*” ifadeleriyle beyan ederler. Bu muhtaçlıkla birlikte faniliğin tezâhürü bu kısımda tasnif edilen ifade biçimlerinde yoğun bir şekilde görülmektedir. İbn Ecâ, “*min avari'd-dehr fî ed'afi nevbeti ibâdillâhi ve ahvecihim ilâ rahmetihi ... bi's-şirâi's-sahihi's-şer'iyyi Muhammed b. Ecâ el-Hanefî sene 855*”⁴⁵³ ifadeleriyle nüshaya satın alma yoluyla sahip olduğunu, kitabın kendisine zamanın emaneti olduğunu ve en zayıf kul olarak nöbet sırasının kendisine geldiğini belirtmektedir. Kendisi de bir seyyah olan İbn Ecâ⁴⁵⁴ bu ifadeleriyle kitabın da bir anlamda kendisi gibi seyahatte olabileceğini beyan etmektedir.

Nöbet bekleyen zabitler kısmında tasnif edilen kayıtlardan asıl olarak nöbetin (nevbet) sıranın gelmesi, zamanın emaneti (iste'âra, avâr) ve kaderin cilvesi (takdîr, mekâdîr) gibi mefhumlar ortaya çıkmaktadır. Bu kısımda genelde “*nevbet*”, “*dehale fî nevbet*”, “*min avâri'd-dehr*”, “*min avâri'z-zemân*”, “*intekale ilâ nevbet*”, “*iste'ârahû mine'z-zemân*”, “*min avâri'd-dehr fî nevbet*” “*sâkathü't-takdîr*” vb. ifadeler kullanılmış olup toplam 250 civarında temellük kaydı tasnif edilmiştir. Bu ifade kullanımında nüshanın satın alma, hibe, miras gibi sahip olma yolları belirtilebildiği gibi belirtilmeden kullanımı da söz konusudur. Örneğin Şeyhülislam

⁴⁵² SK, Hamidiye, 1090, vr. 158b.

⁴⁵³ SK, Damad İbrahim Paşa, 101, vr. 1a.

⁴⁵⁴ Seyahatnamesi için bkz. **İbn Eca Seyahatnamesi**, Muhammed b. Mahmud b. Eca et-Türkî, trc. Mehmed Şeker, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.

Çivizâde Muhyiddin Mehmed'in oğlu Şeyhülislam Çivizâde Mehmed Efendi, nüshaya nasıl ne şekilde sahip olduğunu belirtmeden “*min avâri'd-dehr lede'l-fakîr Şeyh Mehmed b. Mehmed eş-şehîr bi-Çivizâde*”⁴⁵⁵ ifadeleriyle temellük kaydını yazmıştır. Bekir Efendi nüshanın başında “*min avari'z-zamân lede'l-abdi'l-hâtî'l-câni*” ifadesini kullanmışken nüshanın sonunda kırmızı mürekkep ile “*Temellekehu'l-abdü'l-fakîr Ebu bekr b. Rüstem eş-Şirvânî*” ifadelerinin kullanarak evvela kitabın kendisine zamanın emaneti olduğunu sonrasında sahip olma yolunu belirtmeden mülkü olduğunu izhar etmiştir.

2.7.4. Arkadaş Mâlikler

Bu ifade biçiminde mâlikler nüshalarla ilişkilerini arkadaş olarak kurmuşlardır. Genelde “*isteshabe*” fiilini kullanan mâlikler bazen “*teşarrefa bi's-tishâb*” kalıbıyla bu arkadaşlıktan ötürü şereflendiklerini de izhar ederler. Bekir Efendi nüshaları içerisinde arkadaş mâlikler olarak tasnif edilen kısımda 205 istishâb ifadeli temellük kaydı bulunmaktadır. Bekir Efendi'nin de 3 tane arkadaş olarak temellük yazdığı nüsha bulunmaktadır.

Mâliklerin temellük kayıtlarını yazarken birbirinden farklı ifadeler tercih ederek temellük yazdıkları görülür. Fakat mâliklerin bir kısmı belirli ifadeleri kullanmayı daha çok tercih ederler. Bekir Efendi nüshaları içerisinde toplamda 70 adet temellük kaydı bulunan Şeyhülislam Dâmadzâde Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi bu temellük kayıtlarının 25 tanesinde nüshalarla arkadaş olmayı tercih etmiştir. Örneğin Bekir Efendi'nin vefatından kısa bir süre sonraya tarihli belki de terekesinden aldığı nüshada Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi “*İsteshabehu'l-abdü'l-efkar Ebü'l-Hayr Ahmed el-ahkar afallâhu anhu ve an eslafihî ve ahlâfih sene 1136*”⁴⁵⁶ şeklindeki temellük kaydı ile arkadaşlığını ifade ederek nüshaya sahip olduğunu belirtmiştir. Toplamda Bekir Efendi ile ortak 7 temellük kaydı bulunan İffet Efendi⁴⁵⁷ bunların tamamında

⁴⁵⁵ SK, Kılıç Ali Paşa, 957, vr. 1a.

⁴⁵⁶ SK, Esad Efendi 3266, vr. 1a.

⁴⁵⁷ Bu zatın h. 1173'te vefat eden Mustafa İffet Efendi olduğu düşünülmektedir. Temellük ifadesi ve Mustafa ifadesinin de yer aldığı mührü için bkz. RPYEK, Ragıp Paşa, 1414, 1a. “*Hüve teşerrafe bi'stishâbi hâzihi'l-mecelleti'l-celîle el-abdü'l-hakîr İffet tibe aleyhi mine'l-hicreti'n-Nebeviyye 1157 bi-medîne-i Kostantiniyye*”.

nüshalarla arkadaş olmayı tercih etmiştir. Benzer bir örnek İffetî Efendi⁴⁵⁸ için geçerlidir. Toplam 23 ortak nüshanın 21 tanesinde yer alan temellük kayıtlarında “*isteshabehü’l-abdü’l-fakîr İffetî afallâhu anh*”⁴⁵⁹ örneğinde olduğu gibi mülkiyet arkadaşlık üzere inşa edilmiştir.

2.7.5. Nimete Gark Olanlar

Genelde “nimet” ve “menn” kökünden üretilen kelimelerle kitapla kurdukları ilişkiyi ifade eden mâlikler nüshanın kendilerini Allah’ın bir nimeti olduğu düşüncesindedirler. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda toplamda 140 civarında bu kısımda tasnif edilen temellük kaydı bulunmaktadır. Genelde “*min ni’amillâh*, “*min eltafi ni’amillâh*, “*min mevâhib*”, “*mimmâ en’amehullâh*”, “*min mennillâh*”, “*mennellâh*” gibi ifadeler kullanılmıştır. Örneğin Ahmed b. Abdülhak es-Sinbâtî temellük kaydını “*min ni’amillâhi te’âlâ alâ abdihi Ahmed b. Abdülhak es-Sinbâtî 923*”⁴⁶⁰ ifadeleriyle kaleme almıştır. Bildiği bilemediği mahlukatın sayısınca bildiği bilemediği bütün nimetlerin hepsi için bildiği bilemediği bütün hamdler ile Allah’a hamd etmekle temellük kaydına başlayan Ahmed b. Abdülhalim, nüshayı baştan sona mütalaa ettiğini de belirterek “... *fe-kad mennallâhu te’âlâ aleyye bi-temellüki hâze’l-kitab ...*”⁴⁶¹ ifadeleriyle bu kitaba sahip olmanın Allah’ın kendisine bir nimeti olduğunu ifade etmektedir.

Kitabın nimet olarak değerlendirildiği en dikkat çekici örneklerden biri Bekir Efendi ile 42 nüshada temellük kaydı bulunan Veliyyüddin Cârullah Efendi’dir. Bu kayıtlarda Cârullah Efendi künyesini eklemenin dışında değişiklik yapmamıştır. Allah’ın kendisine verdiği nimetlerin en latifi olarak gördüğü kitaplarına “*min eltafi ni’amillâh alâ abdihi Veliyyüddîn Cârullah 1116*”⁴⁶² şeklinde temellük kaydını yazmıştır.

⁴⁵⁸ İffetî’nin Abdülkerimzâde Hâfız Mustafa İffetî olduğu Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmayan AEYEK, Atif Efendi, 2711, vr. 1a’da yer nüshada bulunan temellük kaydı ve mührü sayesinde anlaşılmıştır.

⁴⁵⁹ Çorum Hasan Paşa İl Halk, 1180, vr. 1a.

⁴⁶⁰ SK, Ayasofya, 2974, vr. 196a.

⁴⁶¹ SK, Laleli, 1994, vr. 1a.

⁴⁶² SK, Carullah Efendi, 1881, vr. 1a.

2.7.6. Allaha İtimat Edenler/Mağfiret Umanlar

Bu kısımda tasnif edilen temellük kayıtlarında mâlikler genelde nüsha ile ilişki kurmak yerine mülkün asıl sâhibi olduğunu düşündükleri Allah’a güvenmeyi ona tevekkül etmeyi ve ondan mağfiret ummayı dilerler. Bekir Efendi’nin bizzat 20 civarında temellük kaydının bulunduğu bu kısımda genelde mâlikler “*yesiku billâh*”, “*sikatu abdih*”, “*yesiku billâhi ve yetevekkelü aleyhi*”, “*ya ‘temidu*”, “*ya ‘tesimu billâh*”, “*yestemiddü min*”, *er-râcî afv...*” gibi ifadeler kullanmışlardır. Örneğin Bekir Efendi el-Muğnî fî’n-Nücûm isimli eserin nüshasına temellük kaydını “*Allahu sikatu abdih Ebî bekr b. Rüstem eş-Şirvânî*”⁴⁶³ ifadeleri Allah’a güvendiğini belirtmekte olup nüsha ile görünür bir mülk ilişkisi kurmamıştır.

Bu itimat ve güven ifadeleri bazen bundan önce değerlendirilen temellük ifadeleriyle bir arada kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Alimir İzzet “*Allahu hasbî ve bihî sikatî min mütemellikâtî’l-abdî’l-fakîr Alimir İzzet afallâhü anhu ve an eslâfih*” ifadeleriyle temellük kaydında her ne kadar “sika” kelimesini kullanmışsa da “mülk” kökünden bir kelimeyi daha tercih ettiği için mülk edinen sahipler sınıfında yerini almaktadır. Sonuç olarak mâlikler bu kısımda Allah’a itimat ve mağfiret dilemeyi mülk kelimelerine tercih etmişlerdir. Bunlardan biri olan Tabîb Muhammed b. Hasan Şah, İbn Hübel’in *el-Muhtâr fî’t-Tıb* isimli eserin nüshasında “*er-Râcî afvî Rabbihi’r-Rakîb Muhammed b. Hasan Şah et-Tabîb*”⁴⁶⁴ ifadeleriyle temellük kaydında er-Rakîb olan Rabbinden affolunmasını dilemiştir.

2.7.7. İfadesiz Kahramanlar

İfadesizler kısmında mâlikler genelde sadece isimlerini yazmakla yetinmişlerdir. Bu şekilde sadece isim bildiren ve isimsiz kahramanlar olarak tasnif edilen 35 civarında temellük kaydı bulunmaktadır. Bu ifadesiz mâliklerden biri de aynı zamanda velûd bir müellif olan ve kitaplarını Şam’da yer alan Sümeysâtiyye Hankahı’na vakfeden Alâî, Halil b. Keykeldî’dir.⁴⁶⁵ Halil b. Keykeldî (ö. 761/1359)

⁴⁶³ SK, Carullah Efendi, 1510, vr. 1a.

⁴⁶⁴ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2545, vr. 1a.

⁴⁶⁵ Selman Başaran, “Alâî”, *DİA*, İstanbul 1989, c. II, s. 331-332.

belki de kitaplarını vakfetmeden evvel elden çıkardığı nüshaya⁴⁶⁶ “*Halil b. Keykeldî gaferallâhu leh*”⁴⁶⁷ ifadeleriyle temellük kaydını yazmıştır. Mâlik bazen isimden fazlasının zikretmesine rağmen mülkiyet ifadesi kullanmamayı tercih etmektedir. Örneğin Muhammed Selim mutlak olarak mülkün Allah’a ait olduğunu ifade ederek “*el-mülkü lillâhi’l-Kerîm ve ene’l-fakîr Muhammed Selim afâ anh*”⁴⁶⁸ temellük kaydını yazmıştır.

Celâleddîn Suyûtî’nin “*elhamdülillâh tâle’ahû Abdurrahmân es-Suyûtî*” ifadeleriyle mütâlaa kaydının bulunduğu bir nüshada mâliklerin bir kısmının temellük ifadesi kullanmadığı görülmektedir.⁴⁶⁹ Bu nüshada toplamda 7 adet temellük kaydı 1 adet vakıf mührü ve mütâlaa kaydı yer almaktadır. 7 temellük kaydının 1 tanesi tam okunamamakta 3 tanesinde mâlikler “*li*”, “*mine’l-avârî*” ve “*min eltafi ni’amillah*” ifadelerini tercih etmişlerdir. Temellük ifadesi kullanılmayan kayıtlar ise “*Ali b. el-Hüseyn el-Hüseynî eş-Şâfi’î afallâhu te’âlâ anhü bi-keremihi*”, “*Muhammed b. el-Osmânî eş-Şâfi’î afallâhu anh*” ibareleriyle kaydedilmiştir. Bekir Efendi de bu isimsiz kayıtlara uyarak temellük kaydını “*Allâhu hasbî Ebu bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmûd eş-Şirvânî*” şeklinde kaleme almıştır. Ayrıca nüshada Reis Bekir Efendi ve Carullah Efendi temellük kayıtlarının dışındaki kayıtlar tabaka (çerçeve) içerisine alınmıştır.⁴⁷⁰

Temellük ifadesi olmaksızın sadece isimlerin temellük kaydı olarak değerlendirilmeleri, temellük kayıtlarına ifade ve biçim noktasında benzer şekilde yazılmaları ve yine temellük kayıtlarında olduğu gibi tabaka içine alınmaları yönüyledir.

Bu noktada bir de anonim temellük kayıtlarına temas edilebilir. Bu kayıtların kim tarafından yazıldığı doğrudan tespit edilememekle birlikte bazen nüshada temellük kaydı bulunan bir mâlik tarafından yazıldığı benzer yazı karakterinden

⁴⁶⁶ Nüshada Damad İbrahim Paşa vakıf mührü dışında herhangi bir vakıf alameti görünmemektedir. Şayet bir şekilde vakıf işareti/alameti var olup yok olmadıysa nüshanın diğer nüshalar gibi vakfedilmeden evvel elden çıkarıldığı anlamlı hale gelmektedir.

⁴⁶⁷ SK, Damad İbrahim Paşa, 436, vr. 1a.

⁴⁶⁸ SK, Esad Efendi, 2225, vr. 1a.

⁴⁶⁹ SK, Carullah Efendi, 1970, vr. 1a.

⁴⁷⁰ SK, Carullah Efendi, 1970, vr. 1a.

hareketle düşünülebilir. Nasiru'l-Hakk'a nispet edilen şu iki beytin mâlikler tarafından nüshalara yazıldığı görülmektedir:

İzâ künte lâ tedrî metâ ente meyyitün

Ve kabruke lâ tedrî bi-eyyi mekânin

Se-yekfîke kavlü 'n-nâsi fî-mâ mellektehû

*Le-kad kâne hâzâ merraten li-fülânin*⁴⁷¹

Burada yer alan ikinci beyit bu haliyle veya biraz değiştirilerek pek çok nüshada geçmektedir:

Ve hasbüke kavlü 'n-nâsi fî-mâ mellektehû

*Le-kad kâne hâzâ merraten li-fülânin*⁴⁷²

Bu beyit bazen bağımsız⁴⁷³ olarak nüshalarda yer almakla birlikte bazen temellük kaydının üzerinde⁴⁷⁴ bazen altında⁴⁷⁵ bulunabilir.

2.8. Sahip Olma Yolları

Mâlikler nüshalara pek çok yol ve yöntemle sahip olabilirler. Tezin birinci bölümünde mutlak olarak yazmalarda mülkiyet tezâhürleri anlatılırken aslında genel olarak kitaba sahip olma yöntemlerinden de bahsedilmiş oldu. I. Bölümde yer alan müellif hattı, ketebe li-nefsihî ve istiktâb bölümleri hem bir sahip olma yöntemi ve mülkiyet tezâhürü hem de eserin/nüshanın yokluktan varlığı çıkış sebebidir. Bunların dışında kalan temellük kayıtları, mühürler, vakıf kayıtları ve diğer kayıtlar ise mevcut olan nüsha üzerinde sadece mâlikin mülkiyetini tezâhür ettirmesidir. Bu kısımda ise birinci bölümden farklı olarak bizzat temellük kayıtlarında ifade edilen kitaba sahip olma yöntemlerinden bahsedilecektir.

⁴⁷¹ SK, Şehid Ali Paşa, 777, vr. 1a.

⁴⁷² BYEK, Veliyyüddin Efendi, 467, vr. 1a.

⁴⁷³ SK, Fatih, 4419, vr. 1a.

⁴⁷⁴ SK, Hekimoğlu, 154, vr. 1a.

⁴⁷⁵ SK, Laleli, 1824, vr. 1a.

Müellif hattı nüshaların dışında kitaba kendi için çoğaltma, başkasına sipariş ederek yazdırma (istiktâb) ve bir başkasına ait nüshayı temin etme (temellük etme) şeklinde sahip olunabilir. Yazma eserlerde mevcut bir nüshaya sahip olmanın en bariz göstergesi, temellük kayıtları ve temellük mühürleridir. Mâlik nüshanın kendisine ait olduğunu temellük kaydı yazarak veya mühür vurarak ifade etmektedir. Mâlikler bu kayıtlarda -her zaman olmasa da- nüshaya hangi yöntemle sahip olduklarını belirtirler. Bu bağlamda Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan hareketle mâliklerin kitaba sahip olma yöntemleri satın alma, bağışlama, miras, emanet, kitabet ve istiktâb olarak tasnif edilebilir.

Bu yöntemlerden kitâbet ve istiktâb aslı itibariyle konunun öznesi olmadıkları halde bir alaka cihetiyle burada mevzu edileceklerdir. Kitâbet, temelde kâtibin nüshayı kendisi için kopya ettiği yöntemdir. Bu hususun konuyla ilgisi bazı kâtiplerin nüshanın zahriyesinde veya vikaye sayfasında “*sâhibuhû*”⁴⁷⁶, “*mâlikuhû*”⁴⁷⁷ ifadelerini de kullanarak nüshanın hem kâtibi hem sâhibi olduklarını işaret eden temellük formuna benzer yazdıkları kayıtlardır. Sıbtu İbnü’l-Acemî kâtibi olduğu nüshanın zahriyesinde “*Mellekehû kâtibuhû İbrâhim b. Muhammed b. Halil el-Halebî Sıbtu İbnü’l-Acemî gaferallâhu leh*”⁴⁷⁸ ifadelerini kullanmıştır. Burada sanki nüshayı yazdıktan sonra başkasının eline geçmiş sonra nüshaya tekrar sahip olmuş gibi anlaşılabilir bir durum söz konusuysa nüshada bulunan muhtemelen torununa ait başka bir temellük kaydı nüshanın başka birinin eline geçmiş olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Bu durumda Sıbtu İbnü’l-Acemî’nin kâtipliğini bir sahip olma yöntemi olarak zikrettiği düşünülebilir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olmadığı halde bu hususta başka güzel bir örnek Muhammed b. Abdullah satın aldığı mecmuaya düştüğü temellük kaydında tezâhür etmektedir. “*Hâzihi mecmu‘atün mellekehâ el-abdü’l-fakîr Muhammed b. Abdullah ba‘duhâ*

⁴⁷⁶ SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 847, vr. 1a.

⁴⁷⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 593, vr. 1a.

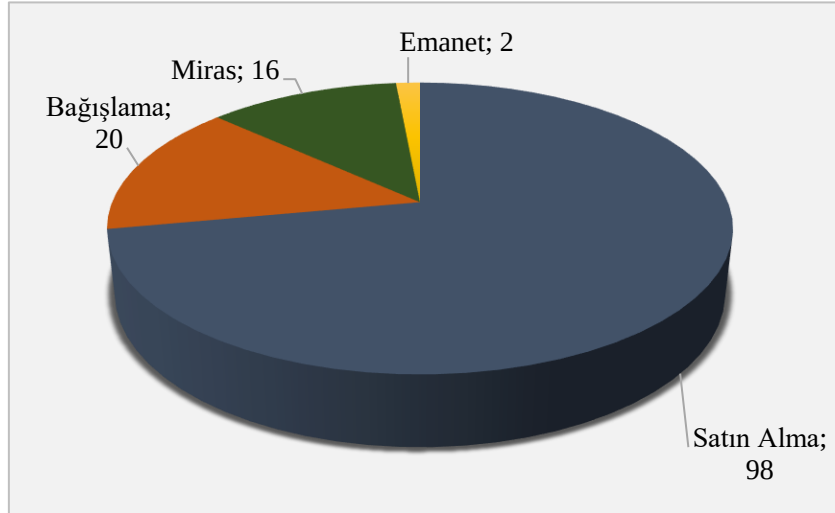
⁴⁷⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 115, vr. 1a.

bi'ş-şirâi ve ba'duhâ bi'l-kitabeti"⁴⁷⁹ buna göre Muhammed b. Abdullah'ın nüshanın bir kısmına satın alma yoluyla bir kısmına da kitabet yolu ile sahip olmuştur.

Nüshaya sahip olma yöntemlerinden istiktâb, I. Bölümde ve yukarıda değinildiği gibi aslı itibariyle bir mülkiyet biçimidir. Temellük kayıtlarında geçen sahip olma yöntemi ile ilişkisi ise mâliklerin "*mellekehû bi'l-istiktâb*"⁴⁸⁰ ve "*mellekehû istiktâben*"⁴⁸¹ ifadelerini temellük kayıtlarında olduğu gibi bir sahip olma yöntemi olarak kullanmalarıyla alakalıdır. Bundan dolayı burada bu kadarıyla yetinilerek temellük kayıtlarında açıkça belirtilen nüshaya sahip olma yöntemlerine geçilmiştir.

Temellük kayıtlarında nüshaya sahip olma yollarının dolaylı kısmına değinildikten sonra mâliklerin doğrudan ifade ettiği kitaba sahip olma yolları 4 kısımda tasnif edilebilir. Toplamda 2800 civarında temellük kaydından doğrudan kitaba sahip olma yönteminin belirtildiği kayıt sayısı 136'dır. Be veriden de anlaşılacağı üzere aslında mâliklerin çoğu temellük kayıtlarında nüshaya nasıl sahip olduklarını açıkça belirtmeyi tercih etmemişlerdir.

Grafik 9: Sahip Olma Yöntemi Belirtilen Temellük Kayıtları

⁴⁷⁹ SK, Kadızâde Mehmed, 548, vr. 1a. Nüsha pek çok risale ve notun bulunduğu bir mecmua olup pek çok farklı yazının bulunması ve herhangi bir kâtibin isminin zikredilmemesinden dolayı Muhammed b. Abdullah'ın ifade ettiği kendisinin yazdığı kısım tespit edilememiştir.

⁴⁸⁰ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 130, vr. 1a.

⁴⁸¹ SK, Hamidiye, 1038, vr. 1a.

Yukarıda mâliklerin doğrudan ifade ettiği ve aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilecek sahip olma yöntemlerine dair grafik yer almaktadır. Ayrıca mâlikler temellük kayıtlarında nüshaya nasıl sahip olduklarını yani yöntemlerini “*bi-tarîki’l-irs*”⁴⁸², *bi-tarîki’l-ibtiyâ*”⁴⁸³, *bi-tarîki’l-hibât*”⁴⁸⁴ “*bi-resmi’l-mübaya’at*”⁴⁸⁵ ve “*alâ sebîli’l-âriye*”⁴⁸⁶ gibi ibarelerle belirtebilecekleri gibi yalnız “bâ” harfi ceri ile ifade ettikleri de görülmektedir.

Resim 26
Sahip Olma Yöntemi Belirtilen Temellük Kaydı Örnekleri

2.8.1. Satın Alma

Mâlikler kitaba satın alma yoluyla sahip olduklarını belirttikleri 98 kayıta çeşitli fiil ve kalıplar kullanmışlardır. Satın alma lafızları “*şirâ*”, “*ibtiya*”, “*iştirâ*” “*bey*” ve “*mübâya’a*”dır. Bu kayıtlarda “*işteraytu min sûki’s-sahhâf bi’ş-şirai’ş-şer’iyyi ve ene’l-hakîr es-Seyyid Osman b. es-Seyyid Muhammed el-Hüseynî*

⁴⁸² BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1836, vr. 1a.

⁴⁸³ SK, Hacı Beşir Ağa, 80, vr. 1a.

⁴⁸⁴ SK, Esad Efendi, 2608, vr. 1a.

⁴⁸⁵ SK, Damad İbrahim Paşa, 11, vr. 1a.

⁴⁸⁶ SK, Laleli, 1398, vr. 1a.

*âmelehü müllâhu bi-lutfihi'l-hafî ve'l-celî bi-Muhammedin ve âlih*⁴⁸⁷ örneğinde olduğu gibi salt satın alma olarak ifade edilebilir. Bunun yanı sıra satın almanın bir temellük etme yöntemi olduğu “*Mellekehu bi's-şirai's-şer'iyyi el-fakîr Yusuf b. Ca'fer bi-semenin kadruhû (karalanmış) Şabanu'l-mübârek li-sene seb'in ve tis'amie bi-Kostantiniyye el-mahmiyye*”⁴⁸⁸ şeklinde ifade edilerek temellük yazılabilir.

Satın alma bazen alış-veriş fiilerinden biri kullanılmadan da gerçekleşebilir. Bâlîzâde Mehmed Efendi, “*min ni'amillâh*” ibaresi ile başlayan temellük kaydında “*min Abdullah Efendi es-sahhâf*” ifadesiyle iki cüz halinde olduğunu belirttiği nüshayı Sahaf Abdullah Efendi'den 1103/1692 tarihinde 13 kuruşa almıştır.⁴⁸⁹

Bekir Efendi'nin bir sonraki bahiste de geçeceği üzere bağışlama, miras gibi farklı yol ve yöntemlerle çeşitli nüshalara sahip olduğu bilinmesine ve ifade edilmesine rağmen bizzat sahip olma yolu olarak satın almanın belirtildiği herhangi bir temellük kaydına rastlanmamış olması dikkate şayandır. Aksi olarak Bekir Efendi'nin muhallefâtından “*merhum Kara Bekir Efendi'nin muhallefâtından iştirâ olunmuşdur*”⁴⁹⁰ ifadesiyle başkası tarafından satın alma gerçekleşmiştir.

Satın alma yoluyla gerçekleşen temellük kayıtlarının neredeyse tamamında satış ifadesinden sonra kullanılan “*şer'î*”⁴⁹¹ ifadesi dikkat çekicidir. Burada mâlikler satış işleminin yasal usulde olduğunu belki de hırsızlık olmadığını vurgulamak istemektedirler. Hasan b. Hüseyin b. İsâ Mekke'de 940/1534 tarihinde satın aldığı nüshada “... *bi-beyi's-şer'iyyi ve tariki'l-mer'iyyi* ...” ifadeleriyle yasal ve usule uygun olduğunu daha yoğun bir şekilde vurgulamaktadır.⁴⁹² Bu arada temellük kayıtlarında şer'î kelimesinin sadece satın alma kayıtlarında geçmediği ifade edilmelidir. Örneğin Osman b. Muhammed “*Sümme intekale ileyye bi'l-irsi's-şer'iyyi Osman b. Muhammed el-fakîr afâ anhümâ bi-mennihi'l-celî*”⁴⁹³ ifadeleriyle

⁴⁸⁷ TSMK, Hazine, 1157, vr. 1a.

⁴⁸⁸ Tire Necip Paşa Kütüphanesi, 448, vr. 1a.

⁴⁸⁹ SK, Amcazâde Hüseyin Paşa, 203, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁴⁹⁰ SK, Damad İbrahim Paşa, 823, vr. 1a.

⁴⁹¹ Şer'î ifadesi bazen “sahih” ile birlikte kullanılmaktadır.

⁴⁹² SK, Damad İbrahim Paşa, 948, vr. 1a.

⁴⁹³ SK, Fatih, 4111, vr. 1a.

mirasın, Muhammed b. Yusuf ise uzun temellük kaydında “*intekale bi'l-hibeti's-şer'iyi*”⁴⁹⁴ ifadesiyle hibenin şer'î olduğunu belirtmektedir.

Mâlik bazen nüshayı kimden aldığını da belirtir. Ahizâde Mahmud b. Abdülhalim Mısır Kadısı iken satın aldığı kitaba “*İşteraytü haze'l-kitâbe'l-müstetâb bi-inayetillâhi'l-Vehhâb min yedi eş-Şeyh Şehab amelehullâhu te'alâ bi-eltâfihi ilâ yevmi'l-hisâb ve ene'l-fakîr Mahmud b. Abdülhalim eş-şehir bi-Ahizâde el-Kâdî bi-Mısır'l-mahmiyye afa anhumâ*”⁴⁹⁵ ifadeleriyle temellük kaydını yazmış ve nüshayı Şeyh Şehâb'dan satın aldığını belirtmiştir. Bazen mâlik kimden ne zaman nerede satın aldığını belirtir ki böyle mâliklerin sayısı diğerlerine göre oldukça azdır. Örneğin Ali b. Südun b. Abdullah el-İbrahimî el-Hanefî “*Mellekehû bi-tarîki'l-ibtîyâ'i's-şer'iyi kâtibu hâzihi'l-ahruf Ali b. Südun b. Abdullah el-İbrahimî el-Hanefî âmelehullâhu bi-lutfihi'l-hafi min Şehâbeddin Ahmed es-Seryâkûsî dellâlû'l-kütüb bi'l-hankâhi's-şeyhune fî şehri sene sitte ve sittîn ve semânimie*” ifadeleriyle nüshayı Dellâlû'l-Kütüb Şehâbeddin Ahmed'den Mısır Şeyhune hankâhında 866/1462 senesinde satın almıştır.⁴⁹⁶

Mâliklerin nüsha aldıkları kimselerden bahsederken sahaf kelimesinin dışında “*şeyh*” kelimesinin kullandıkları görülür. Belki bu kelime ile sahhaf veya varrak benzeri bir meslek grubunun lideri kastedilmektedir? Örneğin “*li'l-fakîr Süleyman b. el-merhûm Yusuf eş-şehir mine's-şeyh es-sûfiyye es-sahhâfîn 1075*”⁴⁹⁷ ifadelerinde olduğu gibi sahafların şeyhine işaret edilmektedir.

Mâliklerin kitapları kimden aldıklarını ifade etmeleri önemli bir husustur. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan hareketle temellük kayıtlarında kitap satan olarak “*sahhâf*” kelimesine iki kayıtta rastlanmıştır.⁴⁹⁸ Bununda dışında 2 kayıtta biri “*dellâlû'l-kütüb*”⁴⁹⁹ diğeri “*alâ yedi delâleti Ali el-Müttehidî*”⁵⁰⁰ ifadeleriyle “*dellâl*” olarak tarif edilen kimseden kitap alınmıştır. Ayrıca zahriyede herhangi bir temellük

⁴⁹⁴ TİEM, 2072, vr. 1a.

⁴⁹⁵ SK, Fatih, 3466, vr. 1a.

⁴⁹⁶ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 53, vr. 1a.

⁴⁹⁷ SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 668, vr. 1a.

⁴⁹⁸ SK, Fatih, 4918, vr. 1a. “bâya'a Sahhaf Ömer Efendi Cemaziyelevvel 77”; RPYEK, Ragıp Paşa, 1084, 1a, “min Veli Efendi es-Sahhaf 1096” ifadeleriyle geçmektedir.

⁴⁹⁹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 53, vr. 1a.

⁵⁰⁰ Necip Paşa Kütüphanesi, 448, vr. 1a.

kaydı ile bağlantısı izhar edilmeyen “*an yedi Halil Çelebi el-Varrâk*”⁵⁰¹ ifadeleriyle “*varrâk*” kelimesinin geçmektedir. Dellâl Ali ve Varrâk Halil Çelebi’nin mâliklerin kitap tedarikçisi olduğu anlaşılmaktadır. Böylece mâliklerin kitaplarını Sahnâf, Dellâl, Varrâk gibi kimselerden “*sûki’s-sahnâf*”⁵⁰², “*mezad*”⁵⁰³ ve “*sûki’s-Sultânî*”⁵⁰⁴den satın alabildikleri görülmektedir.⁵⁰⁵

Kitap sahipleri kendi dönemlerinde kimlerin kitapları olup olmadığını bildiklerinden sâhib-i kitap vefat ettiğinde “*muhallefât*”⁵⁰⁶, “*tereke*”⁵⁰⁷, “*metrûkât*”⁵⁰⁸ olarak ifade ettikleri mirasından kitap satın aldıkları da anlaşılmaktadır.

Kitapların kendi döneminde veya sonraki dönemlerde fiyatları da merak edilen hususlardandır. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda mâliklerin fiyat bildirdikleri temellük kaydı sayısı maalesef 14 tane olup çok azdır.⁵⁰⁹ Bu kayıtların bazılarında fiyat bilgisi dirhem⁵¹⁰, bazılarında altın⁵¹¹, bazılarında ise gümüş⁵¹² cinsinden bildirilmektedir. Fiyatların bir kısmında cinsi bildirilmeden direk rakamı ifade edilmiştir. Mâlikler genelde kitapların değer ve kıymetini belirtmek üzere “*semen*” kelimesini kullanmışlardır. Fiyat bilgisi bazen temellük kaydında değil nüshanın zahriye veya vikaye sayfasında kayıtlardan bağımsız olarak örneğin “*İki cildi 3000*” şeklinde yer alabilmektedir.⁵¹³

⁵⁰¹ SK, Laleli, 2837, vr. 1a.

⁵⁰² TSMK, Hazine, 1157, vr. 1a.

⁵⁰³ BNF, Arabe, 5968, vr. 1a.

⁵⁰⁴ SK, Laleli, 2837, vr. 1a.

⁵⁰⁵ Dellâl ve Varrâkların Sahnâf gibi kitap satıcısı oldukları farklı örnekler için ayrıca bkz. İrec Afşar, “Tarihte Yazma Kitapların Mülkiyeti ve Alım Satımı”, çev. Osman G. Özgüdenli, **Tarih Dergisi**, Haziran 2012, sy. 46, s. 349-352.

⁵⁰⁶ SK, Hüseyin Paşa, 752, vr. 1a: “*Kad temellektü min muhallefâti’l-Mevla’l-Merhum Yekdest Mustafa Efendi ...*”.

⁵⁰⁷ NYEK, Nuruosmaniye, 4308, vr. 211b (sonda): “*... min tereketi’l-Merhum Mevlana Kâdi’l-kudât Şeyhülislam Alemüddin Sâlih el-Bulkînî eş-Şâfi’î ...*”.

⁵⁰⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 851, vr. 1a: “*... an metrûkât-i Hasan-ı Küfrî*”.

⁵⁰⁹ Yazmaların bizzat üzerlerinde çok az fiyat bilgisi bulunduğundan bu konuda özellikle önemli kitap sahiplerinin muhallefât defterlerinde yer alan terekelerindeki veriler daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

⁵¹⁰ SK, Hüseyin Paşa, 92, vr. 1a: “*... semenin kadrihû ve meblağuhû isnâni ve seb’ün dirhemen Karamâniyyen...*”.

⁵¹¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 657, vr. 1a: “*... semen mine’z-zehebi’s-sultânî mie vahide...*”.

⁵¹² TSMK, Revan, 1649, vr. 1a: “*... es-semen fidda 300*”.

⁵¹³ SK, Damad İbrahim Paşa, 393, vr. 1a.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda kitap fiyatların çok azının belirtilmesi ve belirtilirken farklı cins paraların kullanılması gibi sebeplerle özelde Bekir Efendi nüshaları genelde yazma eser nüshalarında bulunan kayıtlar üzerinden bir fiyat araştırması yapmak çok zor hale gelmektedir. Kitap fiyatları hususunda daha düzenli verilerin bulunduğu muhallefât defterlerinde yer alan sahaf ve mâliklerin terekeleri üzerine yapılacak bir çalışmada daha fazla sonuçlar elde edilebilir.⁵¹⁴ Fakat yazma eserlerin nicel olarak farklılık arz etmesi, savaşlar dolayısıyla ekonominin kötüleşmesi, kitaplara olan talebin değişkenlik göstermesi, terekelerde kitapların toplu olarak kaydedilmesi ve paranın (akçe-gümüş) değer kaybetmesi gibi çeşitli sorunlardan dolayı istenilen düzeyde sonuçlar veremeyebileceği İsmail Erünsal tarafından ifade edilmektedir.⁵¹⁵

2.8.2. Bağışlama

Yazma eserlere sahip olma yöntemlerinden biri de nüshanın bağışlanmasıdır. Nüshayı bağışlayan eserin müellifi, nüshanın kâtibi veya kitabın bir önceki sâhibi olabilir.

Bekir Efendi kendisine bu 3 şekilde bağış yapılmış bir koleksiyonerdir. Abdurrahîm el-Mar‘aşî *Şerhu Hülâsati’l-Hisâb* isimli eserini Bekir Efendi’ye hibe etmiştir.⁵¹⁶ Ebu’s-Salâh Muhammed el-Katrî, Ubeydullah b. Hassân tarafından telif edilen *Fusûlü’l-Câhız* isimli eserin 29 Şaban 1080/22 Ocak 1670 tarihinde Mısırdaki Meşhedü’l-Hüseynî’de yazdığı nüshasını Bekir Efendi’ye hibe ederek bağışlamıştır.⁵¹⁷ Rodosîzâde Mehmed Efendi ise sâhibi olduğu Zemahşerî’nin *Rebî‘u’l-Ebrâr ve Nusûsu’l-Ahbâr* isimli eserinin Ali b. Muhammed b. İbrâhim es-Semerkandî tarafından 30 Rebûlevvel 665/29 Aralık 1266 tarihinde Konya’da istinsâh edilen nüshasını Bekir Efendi’ye hibe etmiştir.⁵¹⁸

⁵¹⁴ Damad İbrahim nüshaları üzerinden bir analiz yapıp değerlendirilebilir.

⁵¹⁵ Erünsal, Osmanlıda sahaflık ve sahaflar, 171-177.

⁵¹⁶ KYEBM, Yusuf Ağa, 7269, vr. 1a: “vehebe lî müellifühû ahsenallâhu ileyhi”.

⁵¹⁷ TSMK, Emanet Hazinesi, 1358, vr. 1a.

⁵¹⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 948, vr. 1a.

Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda bağışlamanın hibe (15) veya hediye (5) fiili ile yapıldığı görülmektedir. Bu temellük kaydını bazen bağışlayanın bazen de bağışlananın yazdığı anlaşılmaktadır. Şeyhülislam Hüsamzâde Abdurrahman Efendi, Abdülkadir b. Ömer el-Bağdâdî'ye ait *Lugat-ı Şahnâme* isimli eserin 29 Ramazan 1069/20 Haziran 1659 tarihinde istinsâh edilmiş nüshasını⁵¹⁹ kim olduğunu belirtmeyen birine “Hediyyetü Hazreti Şeyhulislâm ve Müftiü’l-enâm Abdurrahman Efendi el-meşhur bi-İbnü’l-Hüsâm sellemehullâhü’l-melikü’l-allâm bi-lutfihi ve keremihi fî sene 1076” ifadeleriyle hediye etmiştir.⁵²⁰ Kaydı düşen meçhul mâlikin verdiği 1076/1666 tarihinde İbnü’l-Hüsâm Abdurrahman Efendi’nin (ö. 1081/1670) Şeyhülislâmlık makamından azledilmiş olması⁵²¹ ya verilen tarihte bir hata bulunduğunu veya sâbık vazifesine hürmeten kendisine Şeyhülislam denmeye devam edildiğini göstermektedir.

Nüşayı satın alıp oğluna hibe eden mâlike⁵²² rastlanıldığı gibi dostundan, arkadaşından, hocasından, şeyhinden ve hatta sultandan kendisine bağış yapılan mâlikler bulunmaktadır.

2.8.3. Miras

Yazma eserlerde Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan hareketle temellük kayıtlarında bizzat ifade edilen sahip olma yollarından biri de mirastır. Lafzen veya manen olarak miras olduğu zikredilen/anlaşılan temellük kaydı 16 adettir. Mâlik nüshayı miras yoluyla elde ettiğini beyan etmek için “*bi-tarîki’l-irs*”, “*bi-hükmi’l-irs*”, “*bi’l-irs*” gibi ifadeler kullanır. Örneğin Abdürreşîd b. Sâlih el-Bakûyî’nin “*min kütübi’l-müftekir ilallâhi te’âlâ Abdürreşîd b. Sâlih el-Bakûyî*” ifadeleriyle temellük kaydını yazdığı nüsha kendisinden sonra oğluna intikal etmiştir. Oğlu da hemen babasının kaydının altına yazdığı “*intekale hâze’l-kitâb ileyye min vâlidî bi-hükmi’l-*

⁵¹⁹ Nüşanın sonunda ferâğ kaydının yanında yer alan mukabele kaydına göre müellif eserin bu nüshasının mukabelesini istinsâhın bittiği günün gecesinde tamamlamıştır.

⁵²⁰ SK, Reisüküttab Mustafa Efendi, 1112, vr. Ia, 183a.

⁵²¹ Mehmet İpşirli, “Kocahüsamzâde Abdurrahman Efendi”, *DİA*, İstanbul 1988, c. I, s. 160.

⁵²² SK, Atıf Efendi 1906, vr. Ia. Nev’î Yahya Efendi “*İşteraytühû li-İbnî Atâullah ve vehebtühû hibeten sahîhaten şer’iyyeten fî târihi sene 1000*” ifadeleriyle nüshayı almış ve oğlu Atâullah’a hibe etmiştir.

irsi ve ene abdü'z-za'îf Sâlih b. Abdürreşîd b. Sâlih gaferallâhu lehu"⁵²³ ifadeleriyle **bu kitabın** kendisine miras yoluyla babasından intikal ettiğini belirtmektedir.

Miras bazen nüshanın önceki sâhibinden değil bizzat nüshanın kâtibinden de olabilmektedir. "*hasbiyallâhu te'âlâ temelleke hâze'l-mecmû' bi-tarîki'l-irs el-abdû'z-za'îf Mes'ûd ibn kâtibi hâze'l-mecmû' İbrâhim b. Emrullâh b. Abdî b. Durmuş gaferallâhu lehû ve li-abâihî ve eslâfihî ve cemî'ihim*"⁵²⁴ Mes'ûd b. İbrâhim, mecmuaya -mecmuanın kâtibi babasından- miras yoluyla sahip olduğunu belirtmektedir.

Mâlik bizatihi miras ifadesi kullanmadan "*İntekale ileyye min vâlidî rahimehullâhu te'âlâ ve hüve bi-hattihî*"⁵²⁵ ifadeleriyle bizzat Bekir Efendi örneğinde olduğu gibi nüshanın kendisine babasından intikal ettiğini ifade edebilir.

Temellük kayıtlarında mâliklerin bir kısmı nüshada kendilerinden önce ismi geçen mâlikin temellük kaydının civarına -genelde altına- "*sümme*" ifadesiyle bir sonraki mâlik olduklarını belirtirler. Bu durum miras yoluyla intikal meselesinde de ortaya çıkabilir. Muhammed b. Abdülkadir tarih belirtmediği "*Sümme en'amallâhü bihî alâ abdihi'l-fakîri'l-hakîri'r-râcî afvi Rabbihi'l-Kadîr Muhammed b. Abdülkadir Efendi el-Bağdâdî*"⁵²⁶ ifadeli temellük kaydını babasının "*Min ni'amillâhi alâ abdihi'l-fakîr ileyhi Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî*" ifadeli temellük kaydının hemen altına yazmıştır. Kendisinden sonra da kardeşi Ahmed b. Abdülkâdir Efendi onun temellük kaydının altına 1095 tarihli temellük kaydını nakşetmiştir. Burada her ne kadar miras ifadesi ve intikal kelimesi zikredilmese de nüshanın Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî'den çocuklarına miras kaldığı anlaşılmaktadır.

⁵²³ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2545, vr. 1a.

⁵²⁴ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1836, vr. 1a.

⁵²⁵ SK, Esad Efendi, 3266, vr. 1a.

⁵²⁶ SK, Damad İbrahim Paşa, 427, vr. 1a.

2.8.4. Emanet

Bir nasihat sana benim ruhum ihtiyarınla ateşe girme

*Kardeşin de olursa karşında öpmek için kitabını verme*⁵²⁷

Yazma eserlerde nüshaya sahip olma yollarından biri de emanettir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda sahip olma yolu olarak emanetin bildirildiği kayıt sadece iki tanedir. Bu çalışmada emanetin bir sahip olma yolu olarak tercih edilmesi mâliklerin bunu belirtmesinden ileri gelmektedir. Örneğin kendi ismini belirtmeyen meçhul mâlik “*Hâze’l-kitâb mülkün li-Muhammed b. Sa’îd el-Mağribî es-Sûfî ve hüve bâkin alâ mülkihi ile’l-ân ve hüve indî alâ sebili’l-âriye*”⁵²⁸ ifadeleriyle kitabın Muhammed b. Sa’îd’in kitabı olduğunu ve kendisinde emanet yoluyla bulunduğunu, halen kitabın kendisine değil sâhibine ait olduğunu belirtmektedir.

Emanet kayıtlarında “*ariyet*” mastarı veya bundan türetilen “*iste’âra*” gibi bir fiille veya “*emânet*” lafzı zikredilerek kullanılmaktadır. Örnek “*emânet min Şeyhzâde*”⁵²⁹ zikredilebilir. Bazen bu emanet kaydı başka bir kitaba ait olabilir. “*Âsitaneden getürdügüm Mir’atü’l-Akaid nâm kitâb sâbık Müftü Süleyman Efendi’ye âriyete verilmişdir sene 1205 gurre-i Receb*”⁵³⁰ ifadeleriyle ismini belirtmeyen mâlik sâhibi olduğu bir başka kitabın emanet bilgisini yazmıştır.

Kitabı emanet veren için mülkiyet söz konusu olmakla birlikte emanet alan açısından sadece kullanım hakkının kendisine ait olduğu düşünülebilir. Yazma eserlerde emanet olarak kitab alındığına dair kayıtlar mevcut olsa da emanetin geri iade edildiği çok örnek bulunmamaktadır. Bu durumda bir anlamda ariyet zamanla mülkiyete dönüşebilmektedir. “*İste’ârahü’l-abdü’l-muhtâc ileyhi sübhânehü Veysî min hâzini kütübi’l-kubbeti’l-mansûriyye bi-medineti’l-Kâhire fî sene 1006 rahimellâhu te’âlâ imraen evsalehû ileyhâ in lem yesmahni’z-zamân bi-îsâlihi velhamdülillâhi ve’s-salâtu ala Muhammedin ve âlih*”⁵³¹ ifadeleriyle o tarihlerde

⁵²⁷ SK, Hafid Efendi, 201, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁵²⁸ SK, Laleli, 1398, vr. 1a.

⁵²⁹ SK, Hacı Mahmud Efendi, 5178, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.)

⁵³⁰ SK, Hacı Mahmud Efendi, 3296, Ib. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.)

⁵³¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 950, vr. 1a.

Mısır Valisi Mehmed Şerîf Paşanın Dîvân Kâtibi olan Veysî Efendi⁵³², Kahire’de el-Kubbetü’l-Mansûriyye kütüphanesi görevlisinden 1006/1598 yılında kitabı ödünç almıştır. Veysî kitabı ödünç aldığını belirttikten sonra şayet geri ulaştırma imkânı bulamazsa ulaştırana Allah rahmet eylesin diye dua etmektedir. Nüshada mezkûr ödünç kaydı bulunmasına rağmen geri iade edildiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte ödünç kaydının yer aldığı yaprağın sonrasında yani zahriyede “*mine’l-avârî ledâ Veysî*” ve 65a’da ikinci risalenin zahriyesinde “*mine’l-avarî lede’l-fakîr Veysî*” ifadeleriyle ariyet lafızlarıyla Veysî’ye ait temellük kayıtları yer almaktadır. Veysî temellük kayıtlarında tarih belirtmediğinden bu kayıtları ne zaman yazdığı dolayısıyla emaneti teslim edip etmediği anlaşılamamaktadır. Bu durumda Veysî emanet kitabı iade edip tekrar geri mi aldı? Yoksa kitabı kütüphaneye ulaştıramadı mı? Buna dair veri olmadığı için bunu net olarak ifade edilememekte fakat kütüphaneye ulaştıramama ihmali daha yüksek görülmektedir. Sonuç olarak nüshada yer alan temellük kayıtları aracılığıyla başka sahiplerinin de olduğu anlaşılan nüshanın Bekir Efendi’nin mülkiyetine girdiği, sonrasında Reîsülküttâb Mustafa Efendi’ye intikal ettiği ve onun tarafından vakfedildiği anlaşılmaktadır.

⁵³² Bayram Ali Kaya, “Veysî”, **DİA**, İstanbul 2013, 43, s. 76-77.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR MALİK OLARAK REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi bir bürokrat ve koleksiyoner olarak arada fasıllarıyla 50 yılı aşan süreçte 5 padişah dönemi görmüştür. Saltanatın bu kadar sık değiştiği bir dönemde bürokrasinin sık değişimi kaçınılmaz olmuştur. Bekir Efendi'nin bizzat kendisi bu değişimden nasibini alarak bürokrasinin içerisinde Reîsülküttâb, Beylikçi, Nişancı vb. makamlarda birden fazla kez yer almıştır. Bu bölümde kaynaklarda hakkında var olan bilgiler ve gün yüzüne bu çalışma vesilesi ile çıkan nüshalar üzerinde bulunan kayıtlar vesilesiyle hayatı anlatılmaya çalışılacaktır. Doğrudan bilgi bulunmayan ilmi faaliyetleri ile alakalı yine bu kayıtlara dönülecek eserleri, istinsâhları, istiktâbları ve sahip olduğu kitaplar üzerinden düşünce dünyası ele alınacaktır. Sahip olduğu koleksiyon pek çok açıdan tasnif edilecek ve koleksiyonun bir listesi verilecektir. Ayrıca terekesinde ve satılan muhalefâtında yer alan kitap listesi değerlendirilerek görüntü ve transkripti ek kısmında yer alacaktır. Sonra olarak mâlik nüsha ilişkisi bağlamında sahip olduğu kitaplar üzerinde yer alan notlarından yola çıkarak bir mâlik neler yapar nüshalarla ilişkisi nasıl olur gibi sorulara cevap aranacaktır.

3.1. Hayatı

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi; kaynaklarda Şîrvânî Ebubekir⁵³³, Kara Ebubekir⁵³⁴, Acem Ebubekir⁵³⁵, Acem Bekir⁵³⁶ gibi isimlerle anılırken **Nusretnâme** isimli kronikte Bekir ve Kara Bekir olarak zikredilmiştir.⁵³⁷ Fakat her nedense aynı eserde 1114/1703 tarihinden sonra kendisinden Kızılbaş Kara Bekir olarak

⁵³³ Râşid Mehmed Efendi, Çelebizade İsmail Asım Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli** (1071-1114/1660-1703), haz. Abdülkadir Özcan, Baki Çakır, Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yay., 2013, s. 939

⁵³⁴ **Sicilli Osmani**, c. II, s. 430.

⁵³⁵ Akdes Nimet Kurat, **İsveç Kırâlı XII. Karl'ın Türkiye'de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu**, Rıza Çoşkun Matbaası, İstanbul 1943, s. 36.

⁵³⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâyiü'l-Fuzalâ**, haz. Ramazan Ekinci, YEK Yay., İstanbul 2018, s. 3355; Meydan Larousse, Meydan Yayınevi, haz. Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz, Hakkı Devrim, İstanbul 1969, s. 52.

⁵³⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Nusretname**, haz. Mehmet Topal, TÜBA Yay., Ankara 2018, s. 104, 287.

bahsedilmiştir.⁵³⁸ Bekir Efendi kendi ifadelerinin yer aldığı temellük kayıtları ve notlarının sonlarında ismini “*Ebubekir b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud*” olarak zikretmiş, Reîsülküttâb olduğu dönemde yazdığı bir arzın sonunda ise “*Ebubekir Bende Reîsülküttâb*”⁵³⁹ şeklinde imza atmıştır. Fakat 3 tane temellük kaydı⁵⁴⁰ ve 8 tane nüshaya yazdığı not sonunda⁵⁴¹ ismini belirtirken Ebubekir’den sonra “Muhammed” ismini eklemiştir. İslam ilim literatüründe şahıs isimleri yazılırken genel olarak şahsın ismi, babası ve dedesi zikredilip nispetleri eklenirken künye ve lakapları da mutlaka kaydedilir. Künye de ilk doğan erkek çocuğun ismine göre şekillenir. Bilindiği kadarıyla çocuğu olmayan Bekir Efendi’nin Ebubekir künyesini neden seçtiği, ismi Muhammed ise bunu neden daha yoğun bir şekilde kullanmadığı gibi sorular eldeki karinelerle şimdilik cevapsız kalmaktadır. Fakat bilinen şu ki künye olma ihtimali oldukça yüksek olan Ebubekir, ismi yerine kullanılmış hatta kısaltılarak Bekir halini almıştır.

Bekir Efendi’nin tam olarak ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemektedir. Fakat vefat ettiği 8 Ramazan 1135/12 Haziran 1723 tarihinde epeyce yaşlı olduğu⁵⁴² hatta 90 yaşını aştığı⁵⁴³ bilgilerinden hareketle h. 1040-1050 civarında doğduğu tahmin edilebilir. Mirzazâde Ahmed Neyli vefatına tarih düşürdüğü şiirinde “*Karîb olmuşdu sad sâle cihânda müddet-i ömrü*” mısraıyla bu hususa dikkat çekmektedir.⁵⁴⁴ Bekir Efendi’nin temellük kayıtlarında kullandığı eş-Şîrvânî⁵⁴⁵, el-Bâdkûhî⁵⁴⁶ ve el-Bâkûyî⁵⁴⁷ nisbelerinden yola çıkarak Azerbaycan’ın tarihi Şirvanşâhlar bölgesinde Safevîler döneminde dünyaya geldiği söylenebilir. Babası Rüstem Bey istinsâh ettiği nüshanın son sayfasında kendisini tarif ederken “*Rüstem b. Sultan Ahmed Şehriyâriyyü’l-asl Bâdkûhiyyü’l-mesken*” demiş, ferâğ kaydında ise

⁵³⁸ **Nusretname**, s. 700, 842 vd. (Bu duruma aralarında geçen bir husumet sebep olmuş olabilir.)

⁵³⁹ BOA, İE.TZ, 9/956.

⁵⁴⁰ TSMK, Hazine, 1358, vr. 1a; SK, Carullah Efendi, 840, vr. 1a; SK, Damad İbrahim Paşa, 889, vr. 669b.

⁵⁴¹ AEYK, Atıf Efendi, 2495, vr. 1a; SK, Çorlulu Paşa, 147, vr. 1a; SK, Pertev Paşa, 599, vr. 1a; BYEK, Beyazıt Umumi, 5463, vr. 1a; SK, Damad İbrahim Paşa, 1058, vr. 1a; Damad İbrahim Paşa, 921, vr. 1a; SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 686, vr. 1a; SK, Carullah Efendi, 38, vr. 1a.

⁵⁴² **Tarih-i Raşid**, s. 1130.

⁵⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, c. 4/2, s. 603.

⁵⁴⁴ Arkeoloji Müzesi, EY 303, vr. 92a.

⁵⁴⁵ Hemen hemen bütün temellük kayıtları ve yazdığı notların sonunda bu nisbesini kullanmaktadır.

⁵⁴⁶ SK, Esad Efendi, 3320, vr. 1a.

⁵⁴⁷ BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2545, vr. 1a.

“*Rüstem b. Sultan Ahmed b. Sultan Mahmud eş-Şehriyârî sümme’s-Şîrvânî*” ifadelerini kullanmıştır.⁵⁴⁸ Bu ifadelerden ailenin Şehriyârdan Şîrvân/Bakü bölgesine geldiği anlaşılrken, Bekir Efendi’nin dedesi Ahmed ve onun babası Mahmud için kullanılan “Sultan” vasfından en azından bir zamanlar kendi bölgelerinin hâkimi veya önemli ailesi oldukları ortaya çıkmaktadır.

Bekir Efendi babası Rüstem Bey ile hac farızasını yerine getirmek üzere yola çıkmış ve hac dönüşü ilim tahsili için Kahire’de ikamet etmişlerdir. Kahire’ye tam olarak ne zaman geldikleri bilinmemekle beraber geldiklerinde Mısır Valisi Şişman İbrahim Paşa’ya intisap etmişler ve Şişman İbrahim Paşa, iyi bir eğitime sahip olduğu anlaşılan Bekir Efendi’nin sohbetinden memnun kalmıştır. Şişman İbrahim Paşa’nın vefatından sonra bir müddet daha Mısırdaki kalan Bekir Efendi, 1083/1673 tarihinde⁵⁴⁹ İstanbul’a gelerek Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’nın akrabalarından Hüseyin beyin delaletiyle Amcazâde Hüseyin Paşa’nın meclisine devam etmiştir. Amcazâde Hüseyin Paşa’nın vesâtatıyla kendisine Hazine-i Bîrûn kitabeti verilmiştir.⁵⁵⁰ Bu dönem Bekir Efendi hakkında elde mevcut veriler yetersiz kalmaktadır. Henüz bürokraside önemli vazifelerde bulunmamasına rağmen Köprülü sülalesinin bir şekilde desteğini aldığı anlaşılan Bekir Efendi, Sultan IV. Mehmed ve Fazıl Ahmed Paşa’nın Edirne’de bulunduğu 1087 tarihinde nüsha üzerinde düştüğü bir kayıttan kendisinin de Edirne’de olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁵¹

İlmî istidadı ve kabiliyeti fark edilen Bekir Efendi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından himaye edilerek 1090 tarihinde Maden Mukâta‘acısı⁵⁵² akabinde Anadolu Muhâsebeciliği vazifelerine getirilmiş, 1093 tarihinde ise Süvârî Mukâbelecisi olmuştur.⁵⁵³

⁵⁴⁸ SK, Esad Efendi, 3266, vr. 281b.

⁵⁴⁹ Kaynaklarda 1083/1673 tarihinde İstanbul’a geldiği ifade edilmesine rağmen SK, Laleli, 1908, vr. 1a’da yer alan temellük kaydında Bekir Efendi nüshaya 1084/1674 tarihinde *Dımaşku’s-Şâm*’da sahip olduğunu belirtmektedir. Bu da İstanbul’a gelişinin Dımaşk üzerinden ve en erken 1084 yılı içerisinde olabileceği ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır.

⁵⁵⁰ **Tarih-i Raşid**, s. 1129; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 602; Ahmed Resmî Efendi, **Halikatü’r-Rüesâ**, SK, Esad Efendi, 2296, vr. 37a-39a; Akdes Nimet Kurat, **İsveç Kralı XII. Karl’ın Türkiye’de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu**, s. 36-38.

⁵⁵¹ TSMK, Emanet Hazinesi, 1358, vr. 1a.

⁵⁵² BOA, D.MMK.d, 22715

⁵⁵³ BOA, İE.ML, 10/896; **Tarih-i Raşid**, s. 1129; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 602.

1093 tarihinde Bekir Efendi'nin Kostantiniyye'de olduğu İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist* isimli eserinin Ebû Muhammed Hüseyin b. Muhammed el-Kütahyevî tarafından istinsâh edilen nüshasından da anlaşılmaktadır. Zahriyesinde Bekir Efendi'nin istiktâb kaydı bulunan nüshanın ferâğ kaydında 6 Recep 1093/11 Temmuz 1682 tarihinde Kostantiniyye'de tamamlandığı nâsihi tarafından belirtilmiştir.⁵⁵⁴

Bu tarihlerde Süleymaniye civarında oturduğu ifade edilen Bekir Efendi'nin Sultan Bayezid vakfına ait Kasımpaşa'nın Tatavla köyünde bir tarlanın mukâta'a gelirinin tasarruf hakkını satın aldığı görülmektedir.⁵⁵⁵ Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın maiyetinde Avusturya seferine katılan Bekir Efendi, 1094 tarihinde Beç Muhasarası sırasında Yeniçeri Kâtibi olmuştur.⁵⁵⁶ Kuşatmanın bozgun ile sonuçlanması neticesinde sadrazam katledilirken Bekir Efendi de vazifesinden azledilmiştir.⁵⁵⁷

1097/1686 tarihinde istiktâb ettirdiği nüshadan⁵⁵⁸ hareketle bu tarihte İstanbul'da olduğu anlaşılan Bekir Efendi, bu azilden sonra bir müddet vazifesiz kalmıştır. Daha sonra Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın Seddülbahir muhafızlığına tayin edilmesiyle onun yanına gitmiştir.⁵⁵⁹ Hatta Bekir Efendi burada İbnü'l-Enbârî'nin *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs* isimli eserini "Efendim" diye ifade ettiği Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın nüshasından istiktâb ettirmiştir. Mezkûr nüshanın sonunda müstensihe ait ferâğ kaydı bulunmamaktadır. Fakat Bekir Efendi istiktâb kaydında nüshayı Seddülbahir'de 1098 tarihinde istiktâb ettirdiğini ifade ederek ferâğ kaydında yer alması muhtemel bilgileri verirken kendisinin nerede, ne zaman ve kiminle olduğunu izhar etmektedir.⁵⁶⁰

Babası Rüstem Bey ile alakalı müstensihi olduğu nüshada yer alan bilgiler dışında malumat bulunmamaktadır. Fakat aynı nüshanın zahriyesinde yer alan Bekir

⁵⁵⁴ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, 3917, vr. 1a, 180a.

⁵⁵⁵ TSMA.e, 1277/15.

⁵⁵⁶ Ahmed Resmî, *Sefinetü'r-Rüesâ*, SK, Aşir Efendi, 256, 31b.

⁵⁵⁷ *Tarih-i Raşid*, s. 939; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 602-603

⁵⁵⁸ RPYEK, Ragıp Paşa, 1271, vr. 1a, 1a, 195a.

⁵⁵⁹ *Tarih-i Raşid*, s. 939; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, a.g.e., s. 602-603; Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *DİA*, Ankara 2002, c. 26, s. 263-265.

⁵⁶⁰ SK, Pertev Paşa, 599, vr 316b.

Efendi'ye ait “*intekale ileyye min Vâlidî rahimehullâhu te‘âlâ ve hüve bi-hattihî gaferallâhu leh bi-Kostantiniyyeti’l-Mahrûse fî râbi’-i Safer sene tis’a ve tis’in ve elf*”⁵⁶¹ ifadelerinin yer aldığı temellük kaydından babasının en geç 4 Safer 1099/10 Aralık 1687 tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır.

1101 tarihinde İstanbul’da olduğu iki farklı nüshanın zahriyesine yazdığı müellif biyografisinden anlaşılan⁵⁶² Bekir Efendi’nin Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa’nın 1101 tarihinde sadrazam olmasıyla önü açılmış ve Reîsülküttâblık makamına getirilmiştir.⁵⁶³ 1102 tarihinde önce Sultan II. Süleyman’ın ölmesi akabinde seferde bulunan Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa’nın şehit olmasına rağmen Bekir Efendi Reîsülküttâblık makamında kalmaya devam etmiştir. Hatta Sultan II. Ahmed tarafından İran şahına yazılan meşhur nameyi kaleme alması hasebiyle Reîsülküttâblık vazifesinde azledilmemek üzere bırakılması padişah tarafından emredilmiştir.⁵⁶⁴

Sultan II. Ahmed Edirne’de 1102/1691’de tahta çıkmış ve vefat ettiği 1106/1695 yılına kadar devleti Edirne’den yönetmiştir.⁵⁶⁵ Bu dönemde Edirne’de olması beklenen Bekir Efendi’nin Edirne’de olduğu yine bir istiktâb kaydından teyit edilebilmektedir. İlgili nüshada müstensih Abdurrahmân b. Muhammed b. Hasan er-Reyhâvî el-Halebî 1 Receb 1103/19 Mart 1692 tarihinde tamamladığını ifade ederken kendisine ve ailesine duadan sonra nüshayı kendisine yazdırana ve ailesine dua etmektedir.⁵⁶⁶ Bekir Efendi ise zahriyede nüshayı 1103/1692 yılında Edirne’de yazdığını belirtmektedir.⁵⁶⁷

1106/1695 yılına gelindiğinde Sadrazam Sürmeli Ali Paşa, Sultan II. Ahmed üzerindeki nüfuzunu artırmak gayesiyle sultanın etrafındakileri uzaklaştırmak istemiştir. Bunlardan biri olarak gördüğü ve daha defterdarlığı döneminde aralarında sorun bulunan Bekir Efendi’yi, merkezden uzaklaştırmak için beylerbeyi payesiyle

⁵⁶¹ SK, Esad Efendi, 3266, vr. 1a.

⁵⁶² SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 686, vr. 1a; SK, Çorlulu Ali Paşa, 147, vr. 1a.

⁵⁶³ BOA, A.DVNSMHM.d, 99/21

⁵⁶⁴ Ahmed Resmî, *Sefinetü’r-Rüesâ*, SK, Aşir Efendi, 256, 32a, Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 602.

⁵⁶⁵ Mücteba İlgürel, “Ahmed II”, *DİA*, İstanbul 1989, c. 2, s. 33-34.

⁵⁶⁶ SK, Laleli, 387, vr. 208b.

⁵⁶⁷ SK, Laleli, 387, vr. 1a.

Elbasan sancağı mutasarrıflığına atamış ve Mora seferine serasker tayin edilen Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa'nın emrine verdirmiştir.⁵⁶⁸ Aynı yıl Elmas Mehmed Paşa'nın sadarete gelmesiyle Bekir Efendi'nin merkezden ayrılığı uzun sürmemiş, önce 6 Rebûlevvel 1107/15 Ekim 1695'te Defterdarlık⁵⁶⁹, 29 Rebûlevvel 1107/7 Kasım 1695'te ise Büyük Ruznamçecilik vazifesi kendisine verilmiştir. 1109/1697 tarihinde Ruznamçe-i evvel⁵⁷⁰ olduğu, 1111/1700 tarihinde ise Darphane Emni⁵⁷¹ iken, 1113/1702 tarihinde tekrar Ruznamçe-i evvel olduğu⁵⁷² anlaşılmakta ve 1114/1703 tarihindeki arzı üzerine bu vazifesinde ibkâ arzusunun yerine getirildiği görülmektedir.⁵⁷³

Resim 27
Polonya Elçisi'nin Reisülküttab Acem Bekir Efendi'yi Ziyareti

⁵⁶⁸ BOA, A.DVNSMHH.d 106/280; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 603; Feridun Emecen, "Ali Paşa, Sürmeli", **DİA**, İstanbul 1989, c. 2, s. 427.

⁵⁶⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Nusretname**, haz. Mehmet Topal, TÜBA Yay., Ankara 2018, s. 188.

⁵⁷⁰ BOA, AE.SMST.II, 71/7565.

⁵⁷¹ BOA, AE.SMST.II, 134/14874

⁵⁷² BOA, AE.SMST.II, 139/15384.

⁵⁷³ BOA, AE. SMST.II, 74.7825.

Bekir Efendi 1114/1703 tarihinde Nişancı⁵⁷⁴ 1115/1704'te ise ikinci defa Reîsülküttâblık makamına getirilmiştir.⁵⁷⁵ 1116/1705 yılında halen Reîsülküttâb⁵⁷⁶ olan Bekir Efendi, 10 Rebûlâhir 1118/22 Temmuz 1706 tarihinde tekrar Nişancı⁵⁷⁷ olmuştur. 1120/1709 yılında yine Tevkî'î olan Bekir Efendi'nin Edirne'de bulunan çiftliğini sattığı görülmektedir.⁵⁷⁸ 1121/1710 yılında Başmuhasebeci⁵⁷⁹ olan Bekir Efendi, daha sonra 1122/1711 yılında üçüncü defa olarak Reîsülküttâblık vazifesine getirilmiştir.⁵⁸⁰

Sultan II. Mustafa vefat ettikten sonra zevcelerinden Hafsa Sultan, III. Ahmed'in emriyle devlet erkanından biriyle evlendirilmek istenmiştir.⁵⁸¹ Hafsa Sultan, III. Ahmed'e Sultan kardeşinin hanımını evlendirmektense öldürmesini söyleyerek bu duruma karşı çıkmış ve kendisinin Osmanlı hanedanına -her ne kadar yaşamasalar da- 5 şehzade yetiştirdiğini söylemiştir. Nihai olarak evlendirilme durumu netleşince Hafsa Sultan, kendisinin 10 yaşındayken saraya girmesine vesile olan ve epeyce yaşlanmış Bekir Efendi ile evlenmeyi kabul etmiştir.⁵⁸² Kağıt üzerindeki bu evliliğin tam olarak ne zaman gerçekleştiği ve ne kadar sürdüğü bilinmemekle⁵⁸³ beraber Bekir Efendi vefat ettiği zaman terekesinden hareketle Afife isimli bir tek eşi olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸⁴

Bekir Efendi üçüncü defa Reîsülküttâblığından sonra yine Başmuhasebeci, Büyük Ruznamçecilik gibi vazifelerden sonra 1125/1714 yılında dördüncü defa Reîsülküttâb olmuş fakat ihtiyarlığından dolayı Defter Eminliğine nakledilmiştir.⁵⁸⁵ 1130/1718 yılında Şıkk-ı Sâni Defterdarlığı tevcih edilen⁵⁸⁶ Bekir Efendi vefatına kadar bu vazifede kalmıştır.

⁵⁷⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 602-603.

⁵⁷⁵ İE.AS. 00089.08168.

⁵⁷⁶ BOA, İE.TZ. 9. 956.

⁵⁷⁷ BOA, İE.TCT.00021.02291.

⁵⁷⁸ BOA, TSMA.E 1256. 50.

⁵⁷⁹ BOA, İE.TCT.19/2062.

⁵⁸⁰ BOA, AE.SAMD.III 169-16531, **Tarih -i Raşid**, s. 1129; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 603.

⁵⁸¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 603.

⁵⁸² Lady Montagu, **Türkiye Mektupları 1717-1718**, Tercüman Gazetesi, İstanbul ty, s. 109-117.

⁵⁸³ Uzunçarşılı Bekir Efendi'nin üçüncü reîsülküttâblığı döneminde olabileceğine işaret etmektedir.

⁵⁸⁴ BOA, D.BŞM.MHF, 17/14.

⁵⁸⁵ **Tarih-i Raşid**, s. 1129; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 603.

⁵⁸⁶ BOA, AE.SAMD.III, 232/22217

18 Şaban 1130/17 Temmuz 1718 Pazar gecesi Cibâli Kapısının dışında başlayan ve rüzgâr sebebiyle kollara ayrılarak yayılan büyük yangında pek çok yer gibi Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin Süleymaniye civarında oturduğu evi de yanmıştır.⁵⁸⁷ Bu yangın esnasında Bekir Efendi'nin kitaplarının etkilenip etkilenmediğine dair bilgi bulunmamıştır. Fakat vefat ettiğinde evinin haricinde bulunduğu zikredilen **taş odalarda** yer alan kitap ve eşyalarından hareketle terekesi tespit edilmiştir.⁵⁸⁸ Bu durum daha önce yaşanan yangın tecrübelerinden hareketle Bekir Efendi'nin kitaplarını ve değerli eşyalarını ahşap evinde değil taş odada muhafaza ettiğini düşündürmektedir.

Hayatının son yıllarında yaşından dolayı zayıf düşmesinden daha önemli görevleri ifâ edebilecek iken kendisine Şıkk-ı Sâni defterdarlığı tevcih edilen Bekir Efendi 1135/1723 yılı Ramazan ayının ilk günlerinde hastalığa yakalandıktan sonra 8 Ramazan 1135/12 Haziran 1723 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁸⁹ Mirzazâde Ahmed Neylî Efendi tarafından vefatına tarih düşürülerek şu şiir yazılmıştır:

Târîh-i vefât-ı Acem Bekir Efendi rahmetullâh

Utârid-menkabet Bû Bekr Efendi İbn Rüstem kim

Anınla etdi dünyâdan kemâl-i ma'rifet rihlet

Nice def'a reîs-i zümre-i küttâb olup güyâ

Biçilmiş câmesi idi riyâset dûşına kat kat

O Vassâf-ı cihân bir nüsha-i irfân idi hakkâ

Kitâb-âsâ cihânda bulmuş idi izzet ü rif'at

Karîb olmuşdu sad sâle cihânda müddet-i ömri

Kitâb u ilm ile eylerdi dâim sohbet ü ülfet

Vefâtın gûş edip Neylî duâyile dedim târîh

⁵⁸⁷ **Tarih-i Raşid**, 937,

⁵⁸⁸ BOA, D.BŞM.MHF, 17/14.

⁵⁸⁹ **Tarih-i Raşid**, s. 1129, Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 603.

*Ola Bû Bekr Efendi'nin mekânı sâha-i cennet 1135*⁵⁹⁰

Bekir Efendi Kirazlı Mescid yakınında bulunan hanımının inşâ ettirdiği Nevruz Kadın Sıbyan Mektebi karşısında yer alan mezarlığa defnedilmiştir.⁵⁹¹ Yapılan araştırmalar neticesinde kabrine veya mezar taşına ulaşılammıştır.

3.2. İlmi Faaliyetleri, Eserleri, İstinsahları ve İstiktabları

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin çocukluğunda iyi bir eğitim aldığı, gençliğinde geldiği Kahire'de Şişman İbrahim Paşa etrafında kendisine yer bulmasından anlaşılmaktadır. Osmanlı bürokrasisine dahil olduktan sonra pek çok vazifede yer alması ve vefatına kadar yine bürokrasinin içerisinde kalması da iyi eğitilmiş bir bürokrat olduğunun göstergesidir.

Bekir Efendi hakkında Küçükçelebizâde İsmail Asım Efendi pek çok övgüden sonra “*inşâda sâni-i Harîrî*” ifadelerini kullanmaktadır. Bu konudaki mahareti II. Ahmed tarafından İran şahına yazılan meşhur nameyi kaleme almış olmasından da anlaşılmaktadır.⁵⁹² İzzî Süleyman Efendi ise “*efâzıl-ı 'asrının ser-bülendi*” olarak tavsif etmektedir.⁵⁹³

Kaynaklarda Bekir Efendi'nin aldığı eğitime ve ilmî faaliyetlerine dair doğrudan ulaşılabilen herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat bunlara dair izlerin sürülebileceği nüshalar bulunmaktadır. Bununla birlikte sahip olduğu kitaplara aldığı notlardan, kendisine nispet edilen eserlerden, istinsâh ettiği ve istiktâb ettiği kendi nüshalarından hareketle birtakım düşünceler söylenebilir.

Fazıl Ahmed Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Fazıl Mustafa Paşa ile Bekir Efendi'nin ilişkisinin varlığına hayatının anlatıldığı kısımda temas edilmiştir. Köprülü sülalesi tarafından himaye edildiği anlaşılan Bekir

⁵⁹⁰ Arkeoloji Müzesi, EY 303, vr. 92a. Mecmauanın içerisinde Neylî'nin Dîvanı, gazelleri, düşürdüğü tarihler, lugazları vb. şiirleri yer almaktadır.

⁵⁹¹ Mehmed Tefvîkhân, **Mecmû'atü't-Terâcim**, TY 192, vr. 79a. Eserin önemine dair bilgi için bkz. A. Azmi Bilgin, “Mehmed Tefvîk Efendi'nin Mecmû'atü't-Terâcim'inin Edebiyat Tarihimizdeki Önemi”, **İlmi Araştırmalar**, sy. 17, Şubat 2014, s. 83-88. Eserin metni için ise Ruhsâr Zübeyiroğlu, **Mecmû'atü't-Terâcim Mehmed Tefvîk Efendi**, Doktora Tezi, İstanbul 1989 tezine bakılabilir.

⁵⁹² Ahmed Resmî, **Sefînetü'r-Rüesâ**, SK, Aşir Efendi, 256, 32a.

⁵⁹³ **Tarih-i Raşid**, s. 1129; İzzî Süleyman Efendi, **İzzî Târîhi**, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2019, s. 540.

Efendi'nin aynı zamanda etraflarında oluşan ilim meclislerine katıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın etrafında kurduğu ilim meclislerinden biri de *Târîh-i Vassâf* okumalarıdır.⁵⁹⁴ Nuruosmaniye koleksiyonu 3201 numaralı nüshada yer alan *Târîh-i Vassâf* nüshasında yer alan bilgiye göre Bekir Efendi, Fâzıl Ahmed Paşa'nın meclisinde *Târîh-i Vassâf*'ın dörtte birlik kısmının müzakeresinin 1087/1677 yılı Receb ayının ortalarında tamamlamıştır. Yapılan müzakere neticesinde yazılan bu kayıttaki ifadelerden anlaşıldığına göre mecliste okuyucu olan Bekir Efendi, nüshalarda geçen farklı kelimelerden doğru olanlarını tercih edip lafızların zaptını yaptıktan sonra en uygun manalarını vermeye çalışmıştır.⁵⁹⁵ Bekir Efendi'nin bu müzakere kaydının ardından Abdülbâkî Ârif Efendi'ye ait takriz yer almaktadır. Nuruosmaniye koleksiyonunda yer alan bir mecmuada ise Bekir Efendi'ye ait bu müzakere kaydı ve peşinden gelen Abdülbâkî Arif Efendi'nin takrizi aynen yer almaktadır. Bununla birlikte mecliste Fazıl Ahmed Paşa dışında Bekir Efendi ile Abdülbaki Arif Efendi'nin bulunduğu ayrıca Küçükçelebi [Mehmed] Efendi'nin de yer aldığı bu mecmua vesilesiyle anlaşılmaktadır.⁵⁹⁶

Bekir Efendi'nin kendisini ilk defa Reîsülküttâblığa getiren Fazıl Mustafa Paşa ile hem siyasi hem de ilmî yoğun ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Fazıl Mustafa Paşa abisi Fazıl Ahmed Paşa gibi etrafında pek çok ilim meclisleri kurmuştur. Bu meclisler içerisinde hadis icazetleri ve semâ-kırâat meclisleri de yer almaktadır.⁵⁹⁷ Nevevî'nin *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim* isimli eserinin Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshasında yer alan “*Belaga semâan bi-kırâati es-Serrac Ahmed alâ Mevlânâ*

⁵⁹⁴ Fazıl Ahmed Paşa'nın etrafında oluşan ilmi faaliyetler için bkz. M. Fatih Çalışır, Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın Hâmiliğindeki İlmî Faaliyetler, **XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 2018, Ankara) Kongreye Sunulan Bildiriler**, IV. Cilt, haz. Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Ankara: TTK Yay., 2022, ss. 35-48.

⁵⁹⁵ NYEK, Nuruosmaniye, 3201, vr. 99b. (Bekir Efendi Temellük kayıtlı olmayan nüshadan beni haberdar eden kıymetli meslektaşım Ahmet Kaylı'ya teşekkür ederim.)

⁵⁹⁶ NYEK, Nuruosmaniye, 4965, vr. 327a-328b. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁵⁹⁷ Fazıl Ahmed Paşa ve sonrasında Fazıl Mustafa Paşa etrafında oluşan hadis çalışmaları için bkz. Kadir Ayaz, Köprülülerin Şam, Mısır ve Hicâz Ulemâsı ile Münâsebetlerinin Osmanlı Hadis Çalışmalarına Yansımaları (İcâzet ve Kütüphane), **Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVII. Yüzyıl**, haz. Hidayet Aydar ve Ali Fikri Yavuz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2017, s. 307-340.

*el-Vezir [boşluk] eyyedehullâh ke Ebubekir b. Rüstem eş-Şirvânî*⁵⁹⁸ ifadeli semâ-kırâat kaydında Serrâc Ahmed Efendi'nin kırâatıyla okumanın gerçekleştiği zikredilmektedir. Bekir Efendi kimin huzurunda gerçekleştiğini boş bıraktığı kayıta (sâmi'ler) dinleyiciler arasında olduğunu ifade etmektedir. Benzer bir kayıt Feyzullah Efendi koleksiyonunda yer almaktadır. Kostantiniyye'de Fazıl Mustafa Paşa'nın huzurunda 10 Rebiulevvel 1098/24 Ocak 1687 Çarşamba günü Serrâc Ahmed b. Mustafa b. Ahmed el-Güzelhisârî el-Üsküdârî'nin kırâatıyla Nevevî'nin *el-Minhâc* okumasına başlanmıştır.⁵⁹⁹ Kaydı yazanın ismi belirtilmese de hem yazı karakterinden hem de bir önceki mezkûr nüshada yer alan bizzat ismini belirttiği kayıttaki bilgiyle örtüşmesinden kaydı yazanın Bekir Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Kayıta Bekir Efendi'nin Serrâc Ahmed Efendi için kullandığı "sâhib ve eh" kelimeleri samimiyetlerine işaret kabul edilebilir.

Bekir Efendi'nin katıldığı ilmî meclislerinden başka yine nüshalar üzerinden bireysel okumalarını doğrudan ifade eden mütalaa kayıtlarına bakılabilir ki ulaşılabilen 4 tane mütâlaa kaydı bulunmaktadır. Ebû Ali el-Muhassin'e ait *Nişvâru'l-Muhâdara ve Ahbâru'l-Müzâkera* isimli eseri ve Pençdihi'ye ait *Meğâni'l-Makâmât fî Meâni'l-Makâmât* isimli şerhi aynı dönemde 1097/1686 tarihinde mütalaa etmiştir.⁶⁰⁰ Bunun dışında Surûri-i Kâşânî'nin *Mecma'u'l-Fürs* isimli eserinin nüshasında "*ilâ hünâ beleğa mütalaatî ve aslahtü mâ teyessera minh...*"⁶⁰¹ lafızlarını kullandığı 25 Muharrem 1101/8 Kasım 1689 tarihli kaydında mütalaa ederek mümkün mertebe nüshayı düzelttiğini ifade etmiştir. Tespit edilebilen son mütalaası tarihsiz olarak bir önceki cüzü de mütalaa ettiğini belirttiği Ebu'l-Ferec İsfahânî'nin *el-Egânî* isimli eserinde yer almaktadır.⁶⁰²

Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 1093/1682), Bekir Efendi'nin Osmanlı başkentine geldiği dönemlerde 1076-1091 yılları arasında toplamda 3 defa Kahire'den İstanbul'a seyahat etmiştir. Hatta ikinci seyahatinde *Şerhu Şevâhidi*

⁵⁹⁸ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 109, vr. 22b.

⁵⁹⁹ MYEK, Feyzullah Efendi, 440, vr. 1a.

⁶⁰⁰ SK, Murad Molla, 1581, vr. 213a; Yale University Library, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Arabic MSS suppl. 494, vr. 236b

⁶⁰¹ SK, Esad Efendi, 3266, vr. 214a.

⁶⁰² MYEK, Feyzullah Efendi, 1561, vr. 259a.

Şerhi't-Tuhfeti'l-Verdiyye isimli eserini Fazıl Ahmed Paşa'ya ithaf etmiştir.⁶⁰³ Bekir Efendi'nin mütâla'a kaydının yer aldığı *Mecma'u'l-Fürs* isimli eserin nüshası, babası Rüstem Bey tarafından Abdülkâdir Bağdâdî'nin 1060/1650 senesinde istinsâh ettiği nüshadan istinsâh edilmiştir. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar içerisinde Abdülkâdir Bağdâdî'nin 4 telif eseri, 5 risalenin yer aldığı bir mecmuanın istinsâhı, temellük kaydının yer aldığı 4 nüsha ve üzerinde Abdülkâdir Bağdâdî tarafından yazılan eserin müellifinin biyografisinin yazılı olduğu bir nüsha bulunmaktadır. Bekir Efendi, Bağdâdî'nin bu müellif biyografisini yazdığı yerde “*hâzâ hattı şeyhinâ Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî rahimehullâhu te'âlâ*”⁶⁰⁴ ifadeleriyle kendisinden şeyhimiz olarak bahsetmektedir. Aynı ifade “*Risâletün fî ma'ne't-tilmîz li-Şeyhinâ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî rahimehullâhu te'âlâ*”⁶⁰⁵ bizzat Bekir Efendi tarafından istinsâh edilen ve farklı risalelerin yer aldığı mecmuada da görülmektedir. Bunun dışında “*Bu nüshanın kenârında olan havâşî Şevâhid-i Radî şârihi Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî'nin hattıdır ki Vasît-i Vâhidî'den nakletmiştir*”⁶⁰⁶ ifadelerini yazan Bekir Efendi, burada kendisiyle Bağdâdî ilişkisine dair bir ifade kullanmasa Bağdâdî'nin nüsha kenarına yazdığı haşiyeleri önemli gördüğünden bu notu kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Nüsha incelendiğinde gerçekten pek çok sayfasında Vahîdî'den alıntılar kaleme alınmasına rağmen hiçbirinde Bağdâdî kendi ismini belirtmemiştir. Başka bir nüshada Bekir Efendi'nin 15. cüzü bir önceki cüzle beraber mütalaa ettiğini belirttiği *el-Egânî* nüshasının 16. cüzünün sonunda Bağdâdî'nin mütalaa kaydı yer almaktadır.⁶⁰⁷ Buna göre nüshayı 1073 tarihinde mütalaa ettiğini belirten Bağdâdî kendi eserleri için seçme yaptığını da ifade etmektedir. Ayrıca Bekir Efendi'nin Farsça *Târîh-i Vassâf* üzerine yazdığı eserin bir benzerini Bağdâdî Farsça Şahnâme üzerine yazmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak benzer tarzda eser yazmaları, aynı dönemde Osmanlı başkentinde olup Fazıl Ahmed Paşa'nın ilmî muhitinde yer almaları, Bekir Efendi'nin Bağdâdî için şeyhimiz ifadesini kullanması, hattını tanıması ve notlarını önemsemesi aynı eserin aynı nüshasının farklı cüzlerinde ikisinin de mütalaa

⁶⁰³ Nazif Hoca, Abdülkâdir el-Bağdâdî, **DİA**, İstanbul 1988, c. I, s. 230-231.

⁶⁰⁴ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 753, vr. 1a.

⁶⁰⁵ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî', 80/269, vr. 16b.

⁶⁰⁶ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862, vr. 1a.

⁶⁰⁷ MYEK, Feyzullah Efendi, 1562, vr. 140b.

kayıtlarının yer alması, benzer şekilde zahriyede müellif biyografisi yazmaları, Bağdâdî'nin istinsâh ettiği veya temellük kaydının bulunduğu nüshaların bir kısmının Bekir Efendi'de bulunması gibi noktalardan hareketle aralarında ilmî bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Hoca-talebe ilişkisine dair ayrıca bir karine bulunmadığından Bekir Efendi'nin Bağdâdî'nin öğrencisi olduğu doğrudan ifade edilemese de “Şeyhimiz” ifadesinden yola çıkarak dolaylı olarak zikredilebilir. Bununla birlikte en azından Bekir Efendi'nin Abdülkâdir Bağdâdî'yi tanıdığı, ondan etkilendiği bazı noktalarda benzer işler ortaya çıkardığı net bir şekilde söylenebilir.

Bekir Efendi'nin ilmî faaliyetleri arasında olan ve döneminin önemli ulemasından olduğuna işaret kabul edilebilecek bir husus da Vahdî İbrahim'in eserine yazdığı takrizdir. Vahdî İbrahim, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Telhîsu'l-Miftâh* isimli eseri üzerine Taftazânî'nin yaptığı *Mutavvel* isimli şerhte yer alan şâhid beyitlerin açıklamasına dair 1106/1696 yılında kaleme aldığı *Muavvel* isimli eserinin müellif hattının başında 10 adet takriz yer almaktadır.⁶⁰⁸ Aralarında Abdülbâki Ârif Efendi, Süleyman Fazıl Efendi, Sadreddinzâde Mehmed Sâdık Efendi gibi dönemin önemli şahıslarına yazdırılan bu takrizler içerisinde Reis Bekir Efendi'nin takrizi de bulunmaktadır.

Bekir Efendi'nin Köprülüler tarafından himaye edilmesinin yanı sıra kendisinin de birilerini himaye ettiği satır aralarından anlaşılmaktadır. Râmî Mehmed Paşa “*Belgrad avdetinde Reîsülküttâb Ebubekir Efendi hazretlerine Vedâ' namesi*” başlığını taşıyan mektubunu “*Devletlü Efendimi hıfzı hakka vedî'a eyledim Hazret-i Allah Azîmü's-şân yine takbîl-i dâmen-i müstetâblarıyla kâmyâb eyleye el-fakîr Râmî Mehmed*” ifadeleriyle bitirmektedir.⁶⁰⁹ Şâir Nâbî münşeâtında geçen Bekir Efendi'ye yazdığı hulûs-nâme türünde mektubunda vatanı Rûhâ'nın istirahatata uygun olmadığından Halep'te yaşadığını, fakat gelirinin yetersiz kalması hasebiyle birkaç köyün mîrîsinin kendisine tahsis edilmesini, ayrıntıların Râmî Efendi'nin mektubunda yazıldığını belirterek yardım talebini yinelemiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁸ SK, Şehid Ali Paşa, 2271, vr. VIIa-Xa.

⁶⁰⁹ SK, Esad Efendi 3719, vr. 52b. (Bekir Efendi temellük kayıtlı olmayan nüsha ve yazıdan beni haberdar eden kıymetli dostum Ensar Karagöz'e teşekkür ederim).

⁶¹⁰ Yusuf Nâbî, *Münşeât-ı Nâbî*, haz. Adnan Oktay, YEK, İstanbul 2017, s. 114, 115, 121, 501.

Eserleri

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'ye nispet edilen 3 eser bulunmaktadır ki bunlar: *Mâ lâ Bûdde minhü'l-Edîb mine'l-Meşhûri ve'l-Garîb*, *Tercüme-i Ba'z-ı Vefeyâtü'l-A'yân* ve *Matematik Risâlesi*'dir.

Mâ lâ Bûdde minhü'l-Edîb mine'l-Meşhûri ve'l-Garîb

İlhanlı tarihçisi Vassâfî'l-Hazret tarafından kaleme alınan ve asıl adı *Tecziyetü'l-Emsâr ve Tezciyetü'l-A'sâr* olan *Târîh-i Vassâf* Osmanlı tarihçileri tarafından örnek alındığı gibi eser üzerine lûgat ve tercüme gibi çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Bekir Efendi'ye nispet edilen bu eserde *Tarih-i Vassâf*'ta geçen Arapça, Farsça veya bir fenne ait müşkül kelimelerin lûgatlerinin şerh edildiği ve önemli şahısların kısa bilgilerin verildiği ifade edilmektedir. *Şerh-i Lugat-i Vassâf* olarak da isimlendirilen esere Bekir Efendi tarafından başlanmış ve eser Mirzazâde Ahmed Neylî Efendi tamamlamıştır.⁶¹¹ Bundan dolayı kütüphane kataloglarında hem Bekir Efendi⁶¹² hem de Neylî'ye⁶¹³ nispet edilen kayıtlara rastlamak mümkündür. Mirzâzâde Ahmed Neylî eserin bazı nüshalarının dibacesinde geçtiği üzere Bekir Efendi'nin eserin telifine muvaffak olamadığını ve nâdânın elinde perişan halde olan evrakın kendisi tarafından tamamlanarak *Mâ lâ Bûdde minhü'l-Edîb mine'l-Meşhûri ve'l-Garîb* isminin verildiğini izah etmektedir.⁶¹⁴ Bekir Efendi'nin perişan halde olduğu ifade edilen bu esere dair müsveddelerinin Fazıl Ahmed Paşa'nın meclisinde yapılan *Târîh-i Vassâf* okumalarında tuttuğu notlar olma ihtimali akla gelmektedir. En azından böyle bir eser telifine başlama fikrinin bu meclis sayesinde olduğu düşünülebilir.

Tercüme-i Ba'z-ı Vefeyâtü'l-A'yân

İbn Hallikân (ö. 681/1282) kısa adıyla *Vefeyâtü'l-A'yân* olarak bilinen eserinde İslam tarihinin başından itibaren meşhur olmuş kadın ve erkek 800'den fazla kişinin

⁶¹¹ Sadık Erdem, "Neylî", *DİA*, İstanbul 2007, 33, 69-71; İÜ, Nadir Eserler, T1516, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁶¹² İÜ, Nadir Eserler, T1516. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁶¹³ İÜ, Nadir Eserler, T3221. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

⁶¹⁴ İÜ, Nadir Eserler, T1516, vr. 1a. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil)

biyografilerini kaleme almıştır. Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'ye isnad edilen⁶¹⁵ Veliyyüddin Efendi 2406 numarada yer alan nüshanın zahriyesinde “*ba‘z-ı terâcim-i Vefeyâtü’l-A‘yân bi-hatti mütercimi’l-fâzıl Ebî bekr er-Reîs fî’d-Devleti’l-Aliyyeti’l-Osmâniyye rahimehullâh ve eskenehû fî buhbûhati’l-cinân*” yazılıdır. Bekir Efendi’nin vefatından sonra yazılan bu nota göre eser, *Vefeyâtü’l-A‘yân*’da yer alan bazı şahıs biyografilerinin mütercim Reis Ebubekir Efendi hattıyla yazılmış halidir.

Eserde vefat tarihleri hicrî 8’den başlayarak 610/1214 yılına gelinceye kadar şahısların biyografileri Türkçe olarak yer almaktadır. Yazı karakterinden yola çıkarak nüshanın Bekir Efendi hattı olma ihtimali yüksek görülmektedir. Başka herhangi bir nüshasına rastlanmayan eser müsvedde haldedir. Küçük ve büyük boşlukların bulunduğu nüshada bazı yerlerin silindiği bazı yerlerin tashih edildiği görülmektedir. Eserde biri kadın olmak üzere toplamda 94 başlıkta şahısların biyografileri kaleme alınmış 13 şahsın biyografisi ise iki kere yazılmıştır. Tekrarlanan şahıs biyografilerinin çoğunun kenarında daha önce yazıldığını ifade etmek için “*kayıt şod*” ibaresi yer almaktadır. Eserin tertibinin de tam olarak oturmadığı, henüz müsvedde halde olduğu belli olmaktadır.

Matematik Risâlesi

Bekir Efendi’ye nispet edilen matematik risalesi Medine Arif Hikmet kütüphanesi Mecâmî‘ kısmında 80/206 numarada yer almaktadır. Yapılan inceleme neticesinde nüshanın içerisinde matematik risalesinin de bulunduğu toplamda 12 risaleyi kapsayan bir mecmua olduğu ve müellifinin değil de kâtibinin Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi olduğu anlaşılmıştır. Farklı yazar ve konulara ait eserlerin bulunduğu mecmuada risalelerin ferâğ kayıtlarında tarih ve yer bilgisi yer almamakta fakat Bekir Efendi kendisinin yazdığını ifade etmektedir. Risalenin istinsâh tarihi belli olmasa da 16a’da Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî’nin *Risâle fî Ma‘ne’t-Tilmîz* isimli risâlesinin unvan sayfasında Bekir Efendi’nin “*Risâletün fî ma‘ne’t-tilmîz li-Şeyhinâ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî rahimehullâhu te‘âlâ*”⁶¹⁶

⁶¹⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen, İstanbul, [t.y.], c. 1, s. 308.

⁶¹⁶ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî‘, 80/269, vr. 16b.

ifadesinden nüshanın yazımının en erken Bağdâdî'nin vefat tarihi olan 1093 en geç Bekir Efendi'nin vefat tarihi olan 1135 olması gerektiği ifade edilmelidir. Matematik risâlesinin unvan sayfasında “*Hâzihî risâletün fî 'l-Hisâb ve 'l-Hendese*”⁶¹⁷ yazılı olup müellif adı belirtilmemesi ve sonunda mecmuadaki diğer risâlelerde olduğu gibi adının yazılı olması bu risâle için kâtip değil müellif olduğu zehabına götürmüş olabilir. Bunun dışında zahriyede “*Hüve hattahâ bi-yümnihî ve li-men şâellâhu min ba 'dihî abdü 'l-hâtii 'l-cânî Ebûbekir b. Rüstem b. Ahmed eş-Şîrvânî gaferallâhu lehû ve li-eslâfih*”⁶¹⁸ şeklinde yer alan ifadesiyle mecmuayı bir başkası için değil bizzat kendi şahsî kullanımı için yazdığını belirtmektedir.

Eserlerinin dışında tertip etmiş olabileceği bir mecmuası olma ihtimali bulunmaktadır. Müstakimzâde'nin Esad Efendi Koleksiyonunda 3500 numarada yer alan mecmuayı Acem Bekir Efendi mecmuasından naklen istinsâh etmiş olabileceği ifade edilmektedir.⁶¹⁹ Küçük bir kısım olsa da benzer bir nakil Esad Efendi 3770 numaralı mecmuada görülmektedir. “*Istılâhât-ı Moğol ve 'l-Fürs ve 'l-Arab der Târîh-i Vassâf*” başlığıyla 7 satırlık notta Târîh-i Vassâf'ta geçen bazı istilâhların Farsça, Arapça ve Türkçe olarak farklı dillerde karşılıkları verilmiştir. Kimin yazdığı belli olmayan notun sonunda “*nukile min hatt-i Acem Bekir Efendi*” yazılıdır.⁶²⁰

Şiirleri

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin ulaşılabilen divanı veya şiirlerinin çokça yer aldığı herhangi bir nüsha tespit edilememiştir. Fakat Esad Efendi koleksiyonu 3468 numaralı mecmuada kendisine ait bir şiir yer almaktadır.

Acem Bekir Efendi merhumundur rahmetullâhi aleyh

Güzeller söz ü sâz ister aceb mi her zaman dilber

⁶¹⁷ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî', 80/269, vr. 5a.

⁶¹⁸ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî', 80/269, vr. 1a.

⁶¹⁹ Ensar Karagöz, **İlmiye Teşkilatı Tarihine Kaynaklık Eden Bir Âlim: Eserleriyle Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, İstanbul Üniversitesi**, s. 285.

⁶²⁰ SK, Esad Efendi, 3770, vr. 69b. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda değil)

*Yakıp nâlân iderse ûd gibi ben dîlfikârı[nı]*⁶²¹

Reis Acem Bekir Efendi'ye nispet edilen bir başka şiiir babasından kendisine miras kalan nüshada yer almaktadır.

Acem Bekir Efendi

Herkes kesemez böyle kabâ şâhid-i nazma

*Şîrvân-î zer-dûz-ı acem başka kesimdir*⁶²²

İstinsahları

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin düşünce yapısını gösterme noktasında telif ettiği eserlerden sonra bizzat istinsâh ettiği eserlerin önemi büyüktür. Yapılan tarama neticesinde Bekir Efendi'nin 4 adet nüsha istinsâh ettiği görülmektedir. İsmüddin el-İsferâyînî tarafından kaleme alınan *Hâşiye ale'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'iyye* isimli eseri Bekir Efendi, 25 Muharrem 1080/25 Haziran 1669 Pazartesi günü Mısır'da istinsâh etmiştir.⁶²³ Kâtip Çelebi'nin *Fezleke* isimli eserini tarih ve yer belirtmeksizin istinsâh eden Bekir Efendi, zahriyede Kâtip Çelebi'nin hayatı ile bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir.⁶²⁴ Seyfeddin İsferengî *Dîvânı*'nı⁶²⁵ 28 Rebiulahir 1076/7 Kasım 1665 tarihinde tamamlayan Reis Bekir Efendi son olarak -eserleri arasında zikredilen- Medine Arif Hikmet Bey kütüphanesinde yer alan mecmuayı istinsâh etmiştir.⁶²⁶

Bekir Efendi'nin istiktâb yöntemiyle sipariş edip yazdırdığı nüshalar da istinsâh ettiği nüshalar gibi ilmî tercihlerine işaret bağlamında önemlidir. Bekir Efendi tarafından istiktâb ettirilen ve bizzat bunun kaydını bulunduğu 7 adet nüsha

⁶²¹ SK, Esad Efendi, 3468, vr. 20b; SK, Lala İsmail, 747, vr. 11a'da Esad Efendi Koleksiyonunda yer alan Bekir Efendi şiiiri dahil aynen yer almaktadır. Bu da mecmuaların birbirinden nakledilmiş olma ihtimallerini düşündürmektedir. (Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda değiller)

⁶²² SK, Esad Efendi, 3266, vr. 1a. Bu beyit "şâhid-i şî're" farkıyla Bekir Efendi'den önce yaşadığı ifade edilen Şeyhi'nin divanında yer almaktadır. Bkz. Betül Dönmez Parlak, **Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendinin Divanı'nın incelenmesi**, YL Tezi, İstanbul 2006, s. 165.

⁶²³ RPYEK, Ragıp Paşa, 1357.

⁶²⁴ RPYEK, Ragıp Paşa, 1036.

⁶²⁵ TSMK, Hazine, 875.

⁶²⁶ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî', 80/269.

bulunmaktadır. Yâkut el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*'ı,⁶²⁷ İbnü'n-Nedim'in *el-Fihrist*'i,⁶²⁸ Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*'si,⁶²⁹ Vekî' ed-Dabbî'nin *Ahbâru'l-Kudât*'ı,⁶³⁰ Yusuf b. Yebkâ et-Tucîbî'nin *Şerhu Şevâhidi'l-İzâh*'ı,⁶³¹ İbnü'l-Enbârî'nin *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*'i⁶³² ve Cemâleddîn Hüseyin Şîrâzî'nin *Ferheng-i Cihângirî*⁶³³ Bekir Efendi tarafından istiktâb ettirilen eserlerdir. Yapılan inceleme neticesinde Bekir Efendi'nin bizzat istinsâh ettiği veya istiktâb ettirdiği eserlerin genelde koleksiyonunda tek nüsha olduğu görülmektedir. Halbuki koleksiyonunda aynı eserin birden fazla nüshasını bulunduğu pek çok örnek bulunmaktadır.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi aynı zamanda Derviş Ali'den icazet almış bir hattattır.⁶³⁴ Bunun etkisinin temellük kayıtlarına, istinsâhların ve notlarına yansyacağı düşünülmektedir. Hattatlığının ulaşılabilen güzel örneklerini birtakım temellük kayıtları ve notlarında görmek mümkündür.⁶³⁵ Bekir Efendi'nin talik yazısı istinsâh ve genel temellük kaydı yazılarına göre oldukça güzel ve sanatsaldır.

Bekir Efendi'nin düşünce yapısı anlamak için ilmî faaliyetleri, eserleri, istinsâhlar, istiktâbları, mütalaaları ve koleksiyonunu genel olarak değerlendirildiğinde dil-edebiyat, tarih ve tabakât ilmine daha yoğun bir ilgisinden söz edilebilir. Arapça *Vefeyâtü'l-A'yân*'ı kısmen de olsa Türkçeye çevirmesi, Farsça *Târîh-i Vassâf* okumalarında kârî olabilmesi ve esere dair müşkül kelimeleri çözebilecek ve Türkçeye çevirebilecek seviyede olması ve nüshalara yazdığı üç dilde notlar elsine-i selâseye hakimiyetini göstermesi açısından önemlidir. Koleksiyonunda 170 civarında edebiyat eserinin nüshası ile 40'tan fazla divan nüshasının bulunması ve tertip ettiği düşünülen mecmuasına ulaşamasak da şiirlerinin varlığı edebî kişiliğine işaret etmektedir. Koleksiyonunda tarih ve tabakât eserlerinin yoğunluğu, kısmen çeviri ve müsvedde de olsa bir tabakât eserinin varlığı ve nüshaların

⁶²⁷ MYEK, Feyzullah Efendi, 1355.

⁶²⁸ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, 3917.

⁶²⁹ SK, Laleli, 387.

⁶³⁰ SK, Murad Molla, 1079.

⁶³¹ RPYEK, Ragıp Paşa, 1271.

⁶³² SK, Pertev Paşa, 599.

⁶³³ NYEK, Nuruosmaniye, 4776.

⁶³⁴ Müstakîmzâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**, haz. Mustafa Koç, Klasik Yay., İstanbul 2014, s. 124.

⁶³⁵ TSMK, Emanet Hazinesi, 1358, vr. 1a; BYEK, Beyazıt Umumi, 5463, vr. Ib.

zahriyelerine yazdığı müellif biyografileri onun bu konuda ilgisini ortaya koymaktadır.

3.3. Koleksiyonu

Reîsülküttâb Acem Bekir kendi dönemi için nitelikli ve çok ciddi sayıda kitaba sahip bir mâliktir. Terekesinde 1118 kitabın varlığı bu durumun en önemli göstergelerinden biridir. Çalışmanın farklı yerlerinde örnek olarak zikredilen nüshalardan ne kadar kıymetli bir koleksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu başlıkta Bekir Efendi'nin koleksiyonunu nasıl oluşturduğu, koleksiyonun genel değerlendirilmesi, kendisinden sonra koleksiyonunun serencamı ve neden kütüphane kurup bunları vakfetmediği gibi konular incelenecektir.

Bekir Efendi'nin kendi döneminde dahi kıymetli kitaplara sahip olduğu bilinmektedir. Terekesi tespit edildikten sonra muhallefâtının satışı sırasında dönemin Sadrazamı Damad İbrahim Paşa tarafından 111 kitap seçilerek satın alınmıştır.⁶³⁶ Aynı şekilde Bekir Efendi'nin terekesinin tespitinde görevlilerden biri olan Mehmed Emin Ağa tarafından 3 Zilkade 1135/5 Ağustos 1723 tarihinde henüz muhallefâtın satışı gerçekleşmeden Acem Bekir Efendi'nin muhallefâtından 25 adet kitap satın alındığı görülmektedir.⁶³⁷ Bekir Efendi'nin vefatından takriben 30 yıl sonra Ahmed Resmî Efendi tarafından kaleme alınan reîsülküttâb biyografilerinin yer aldığı eserde “*hutût-ı mütenevvi‘a-i cemîle ile âsârı ‘ve min kütüb-i Ebîbekr b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvânî’ imzasıyla mütedâvil olan mücelledât ve esfârı add u ihsâdan hâricdir*” ifadeleriyle sayılamayacak kadar çok kitaba sahip olduğu ifade edilmiştir.⁶³⁸ 17. yüzyılın sonlarında Osmanlı coğrafyasına ve İstanbul’a gelen Antoine Galland, pek çok antika eşya satın aldığı gibi çeşitli kitapları da satın alarak Fransa’ya götürmüştür.⁶³⁹ Galland’ın satın aldığı nüshalar arasında üzerinde Bekir Efendi’nin temellük kaydının bulunduğu İbnü’ş-Şihne’ye ait *Ravzu’l-Menâzır*

⁶³⁶ BOA, D.BŞM.MHF, 17/45. Damad İbrahim Paşa’nın aldığı kitaplar muhallefâtın satışının yapıldığı evrakta da ayrı bölümde zikredilmesine rağmen bu evrakta ayrıntılı bir şekilde cilt, satır ve hat özellikleriyle kaydedilmiştir.

⁶³⁷ BOA, D.BŞM.MHF, 17/38.

⁶³⁸ Ahmed Resmî Efendi, **Halikatü’r-Rüesâ**, SK, Esad Efendi, 2296, vr. 39a; Ahmed Resmî Efendi, **Sefînetü’r-Rüesâ**, SK, Aşir Efendi, 256, vr. 32b.

⁶³⁹ Şimdiye kadar yapılan çalışmalar neticesinde BNF’de toplamda 31 Bekir Efendi temellük kayıtlı kitap tespit edilmiştir.

fî İlmi'l-Evâ'ili ve'l-Evâhir isimli eser de yer almaktadır.⁶⁴⁰ Üç cilt halinde bulunan nüshayı Galland Fransızcaya çevirmiştir.

Yazma eserlerin kıymetini artırmak amacıyla bazen öyle olmadığı halde zahriyesine müellif hattı olduğu veya filanca alimin notlarının bulunduğu kaydedilir. Bekir Efendi'nin temellük kaydının varlığı da benzer bir şekilde nüshanın kıymetini artırmak için kullanılmış olmalıdır. Bekir Efendi'nin vefatından yaklaşık 40 sene sonra istinsâh edilen Aliyyü'l-Kârî'ye (ö.1014/1605) ait Beyzâvî haşiyesinin bir nüshasının zahriyesinde hem de Bekir Efendi'nin yeri olarak bildiğimiz sağ üst köşede “*min kütüb-i Ebibekr b. Rüstem eş-Şîrvânî*” yazılıdır.⁶⁴¹ Yazı karakteri itibariyle benzetilmeye çalışıldığı fakat çok da başarılı olunamadığı anlaşılmaktadır. Bunu kimin ne zaman yaptığı bilinmese de bu temellük kaydı vesilesiyle nüshanın kıymetinin artırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Benzer bir durum 1084 tarihinde istinsâh edilen başka bir eserin nüshasında yer almaktadır.⁶⁴² İstinsah tarihi olarak Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan olması mümkünken yazı karakteri ve büyük dede isminin hatalı olmasından dolayı “*Allahu hasbî min kütübi Ebi bekr b. Rüstem b. Ahmed b. Bekri? eş-Şîrvânî*” ifadeli kaydın Bekir Efendi temellük kaydı olmadığı anlaşılmaktadır. Tam Bekir Efendi temellük yerine atılan bu sahte kaydın aynı şekilde kıymet artırmak için nüshaya yazıldığı düşünülmektedir.

3.3.1. Koleksiyonu Nasıl Oluşturdu?

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin babası Rüstem Bey kendi babası ve dedesinden sultan olarak bahsetmektedir. Bu ifade ile tam olarak ne kastettiği bilgi yetersizliğinden anlaşılamamakta fakat önemli bir aile oldukları düşünülmektedir. Rüstem Bey ve Bekir Efendi'nin istinsâh ve ilmi faaliyetlerinden yola çıkarak kitaplarla iştigal ettikleri anlaşılmaktadır. Babası Rüstem Bey'in istinsâh etmiş olduğu nüshalardan biri Bekir Efendi'ye intikal ederek günümüze ulaşmıştır.⁶⁴³ Bununla birlikte ciddi sayıdaki kitaplarından yola çıkarak Şîrvân'dan Mısır,

⁶⁴⁰ BNF, Arabe, 1539, vr. 1a.

⁶⁴¹ BYEK, Veliyyüddin, 29, vr. 1a. (Süheyl Ünver, Bekir Efendi'ye dair tuttuğu ve 291 numarada yer alan dosyada bu nüshayı Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar arasında zikretmiştir.)

⁶⁴² AEYEK, Atıf Efendi, 1118, vr. 1a.

⁶⁴³ SK, Esad Efendi, 3266.

Mısır'dan İstanbul'a gelirken muhtemelen yanında kitaplar getirmiştir. Örneğin Mehmet Katrî Efendi⁶⁴⁴ 1080 tarihinde Mısır'da istinsâh ettiği nüshayı 1083 tarihinde Bekir Efendi'ye hibe etmiştir.⁶⁴⁵ Bunun dışında bizzat Bekir Efendi İsmüddin el-İsferâyînî'nin *Hâşiye ale'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'iyye* isimli eserini Mısır'da "*Sâhib-i Ayâr Mehmed Çelebi bahçesinde*" istinsâh etmiştir.⁶⁴⁶ Ayrıca Seyfeddin İsferengî'nin 28 Rebiulahir 1076/7 Kasım 1665 tarihinde (henüz İstanbul'a gelmeden önceki dönem) divanını istinsâh etmiştir ki nüsha TSMK'da yer almaktadır.⁶⁴⁷ Bu örneklerden de beraberinde kitap getirdiği anlaşılmaktadır.

Bekir Efendi düzenli olarak temellük kaydı yazmasına rağmen nüshayı kimden ne şekilde temin ettiğini ifade etmemiştir. Örneğin satın aldığını belirttiği herhangi bir temellük kaydına rastlanmamıştır. Babasından kendisine miras kitap kaldığını belirttiği bir kayıt⁶⁴⁸ vesilesi ile miras yöntemi ile kitaba sahip olduğu, fakat bu kitap mirasının sayısının toplamda ne kadar olduğu bilinmemektedir. Tezin ikinci kısmında sahip olma yollarında da ifade edildiği üzere 3 tane nüshanın Bekir Efendi'ye hibe edildiği anlaşılmaktadır.

Kitap elde etme usullerinden olan istiktâb ve istinsâh yöntemi ile elde edilen nüshalarda mâlik nüsha ilişkisi bağlamında daha yoğun bir ilişki söz konusudur. Şöyle ki satılan bir nüshanın ne olduğu önceden belirlenemez belki seçenekler arasından tercih yapılabilecek iken istiktâb ve istinsâh ile bizzat ilgili eser ortaya çıkarılabilir. Dolayısıyla mâlik hangi kitabın kendisinde olmasını istiyorsa bizzat kendisi yazmak veya başkasına yazdırmak suretiyle elde edebilir. Bekir Efendi'nin bizzat kendisinin istinsâh ettiği ulaşılabilen nüshalar şunlardır: İsmüddin el-İsferâyînî'nin *Hâşiye ale'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'iyye*⁶⁴⁹ isimli eseri, Kâtip Çelebi'nin

⁶⁴⁴ Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalar içerisinde toplamda 4 adet istinsâh ettiği nüsha bulunmaktadır.

⁶⁴⁵ TSMK, Emanet Hazinesi, 1358, vr. 1a.

⁶⁴⁶ RPYEK, Ragıp Paşa, 1357, vr. 147b.

⁶⁴⁷ TSMK, Hazine, 875, vr. ..

⁶⁴⁸ SK, Esad Efendi, 3266, vr. 1a.

⁶⁴⁹ RPYEK, Ragıp Paşa, 1357.

*Fezlekesi*⁶⁵⁰, Seyfeddin İsferengî *Dîvânı*⁶⁵¹ ve Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesinde yer alan bir mecmuadır.⁶⁵²

Bekir Efendi'nin istiktâb yöntemiyle elde ettiği nüshalara gelince toplamda 7 adettir. Bunlar Yâkut el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-Büldân*'ı,⁶⁵³ İbnü'n-Nedim'in *el-Fihrist*'i,⁶⁵⁴ Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*'si,⁶⁵⁵ Vekî' ed-Dabbî'nin *Ahbâru'l-Kudât*'ı,⁶⁵⁶ Yusuf b. Yebkâ et-Tucîbî'nin *Şerhu Şevâhidi'l-İzâh*'ı,⁶⁵⁷ İbnü'l-Enbârî'nin *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*'ı⁶⁵⁸ ve Cemâleddîn Hüseyin Şîrâzî'nin *Ferheng-i Cihângir*⁶⁵⁹ isimli eserlerini istiktâb ettirmiştir.

Koleksiyonun oluşumuna dair temin yönteminin belirtildiği bu nüshaların dışında Bekir Efendi'nin hangi yöntemlerle kitap sâhibi olduğu net olarak ortaya çıkmamaktadır. Geldiği coğrafyadan yanında kitap getirmekle beraber bu kadar çok kitabı her ne kadar kayıtlarında belirtmese de satın alma yöntemi ile elde ettiği düşünülmektedir. Bu hususta Bekir Efendi'nin Osmanlı başkentinde önemli bürokratik görevlerde bulunması hasebiyle kitap satın alabilecek ve istiktâb ettirebilecek mali güce sahip olduğu da unutulmamalıdır.

3.3.2. Koleksiyonun Değerlendirilmesi

Reis Bekir Efendi'nin koleksiyonu birçok yönden dikkate şayan bir koleksiyondur. Koleksiyonda Hicrî VI. asırdan itibaren kendi dönemini de kapsayan aralarında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad'a ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunulan müellif hatlarının da yer aldığı 30 adet müellif hattı nüsha bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmed başta olmak üzere Mısır-Memlûk sultanlarına sunulmak üzere hazırlanan nüshalarda Reis Bekir Efendi koleksiyonunda

⁶⁵⁰ RPYEK, Ragıp Paşa, 1036.

⁶⁵¹ TSMK, Hazine, 875.

⁶⁵² Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, Mecâmî', 80/260.

⁶⁵³ MYEK, Feyzullah, 1355.

⁶⁵⁴ Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, 3917.

⁶⁵⁵ SK, Laleli, 387.

⁶⁵⁶ SK, Murad Molla, 1079.

⁶⁵⁷ RPYEK, Ragıp Paşa, 1271.

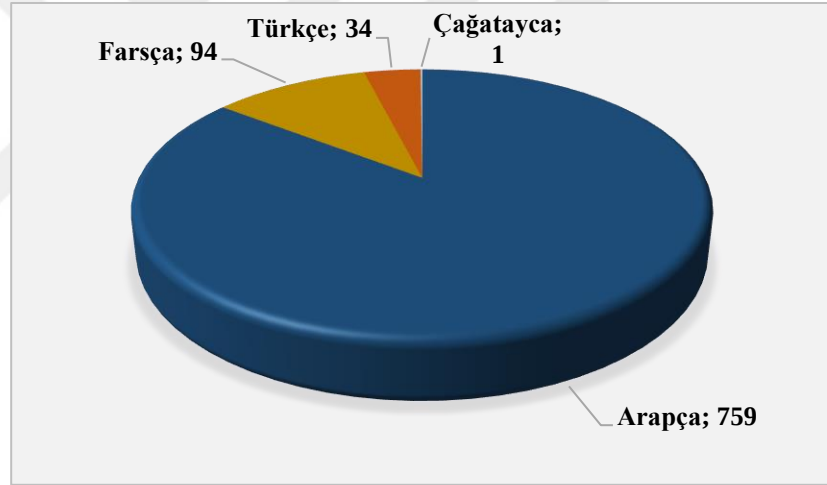
⁶⁵⁸ SK, Pertev Paşa, 599.

⁶⁵⁹ NYEK, Nuruosmaniye, 4776.

görülmektedir. Ayrıntıları aşağıda zikredilecek çok kıymetli pek çok eski tarihli nüsha da koleksiyonda yer almaktadır. Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin sahip olduğu önemli koleksiyonun kıymetinin daha iyi anlaşılabilmesi için ilgili kitaplar bu bölümde pek çok tasnife tabi tutulacaktır.

Bekir Efendi'nin terekesinde yer alan “*Latin Lisânı Üzerine Kütüb*” olarak ifade edilen 25 kitap yer almaktadır. Maalesef yapılan taramalar esnasında herhangi bir yabancı dilde nüshaya denk gelinmemiştir. Tahmin edilebileceği üzere koleksiyonda yer alan eserlerin çoğunun dili Arapçadır. 1050 nüshada mükerrer eserler çıkarıldıktan sonra kalan birbirinden farklı 888 eserin 759'u Arapça, 94'ü Farsça, 34'ü Türkçe ve 1 tanesi Çağatayca'dır.

Grafik 10: Koleksiyonda Bulunan Eserlerin Dilleri

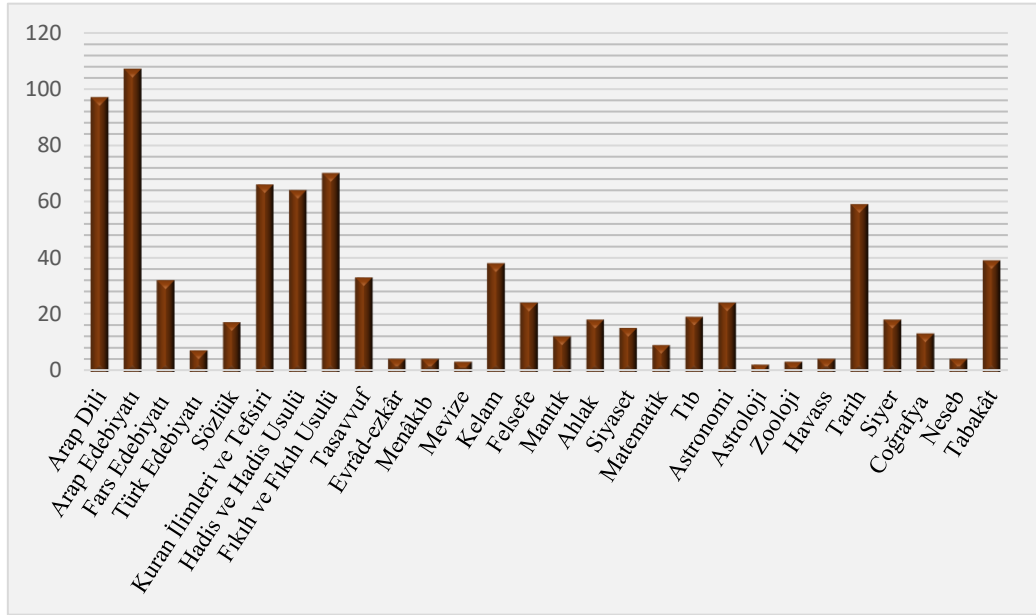
Bekir Efendi koleksiyonunda İslam ilimler tasnifinde yer alan konu başlıklarının tamamına yakınına ait eserler bulunmaktadır. Bu tasnifte eserler değerlendirilirken nüshalar üzerinden eserlerinden üzerinden yapılmıştır. Böylelikle mükerrer nüshaların konu dağılımına etkisi engellenmiştir. Osmanlı vakıf kütüphanelerinin genelinin konu dağılımında görülen Arap dili ve Arap Edebiyatı eserlerinin çoğunluk teşkil etmesi Bekir Efendi koleksiyonu için de geçerli bir durumdur. Şöyle ki koleksiyonda yer alan 888 eserin 96'sı Arap dilli 106 adedi ise Arap edebiyatına aittir. Ayrıca koleksiyonda 31 adet Fars edebiyatı ve 6 Türk edebiyatı eseri bulunmaktadır. Kelime ve terimlere dair toplamda 16 sözlüğün bulunması da dikkat çekmektedir. Koleksiyonda temel şer'î ilimlerden Kurân ilimleri

ve tefsire ait 65 eser, hadis ve hadis usulüne ait 63 eser, fıkıh ve fıkıh usulüne ait 69 eser yer almaktadır. Koleksiyonda 32 adet tasavvuf, 3 evrâd-ezkâr, 3 menâkıb ve 2 mevize eseri görülmektedir. Kalam ilminden 37, felsefeden 23, mantıktan 11, ahlaktan 17 ve siyaset ilminden 14 eser bulunmaktadır.

Koleksiyonda yer alan 8 adet matematik kitabının yanı sıra tıbbı 18 eser, astronomiye dair 23 bulunmaktadır. Bunlarla birlikte 1 adet astroloji, 2 adet zooloji ve 3 adet havass ilmine dair eser yer almaktadır.

Koleksiyon konu dağılımında dikkat çeken ve Bekir Efendi'nin entelektüel ilgisine işaret eden husus tarih, coğrafya ve tabakât metinlerinin yoğunluğudur. Şöyle ki genel dünya tarihi, İslam tarihi, Osmanlı tarihi, şehir tarihi gibi farklı tarih sahalarında 58 adet eser bulunmaktadır. Hz. Peygamberin hayatını anlatan 17 adet siyer kitabı bulunmaktadır. Coğrafya ilmine ait 12 eserin bulunduğu koleksiyonda 3 nesep kitabının yanı sıra 38 tabakât kitabı oldukça dikkat çekmektedir. Bu durum hem sahip olduğu nüshaların zahriyelerine yazdığı müelliflerin kısa biyografileri hem de kendisine nispet edilen *Vefeyâtü'l-A'yân*'ın kısmen tercümesi ile paralellik arz etmektedir.

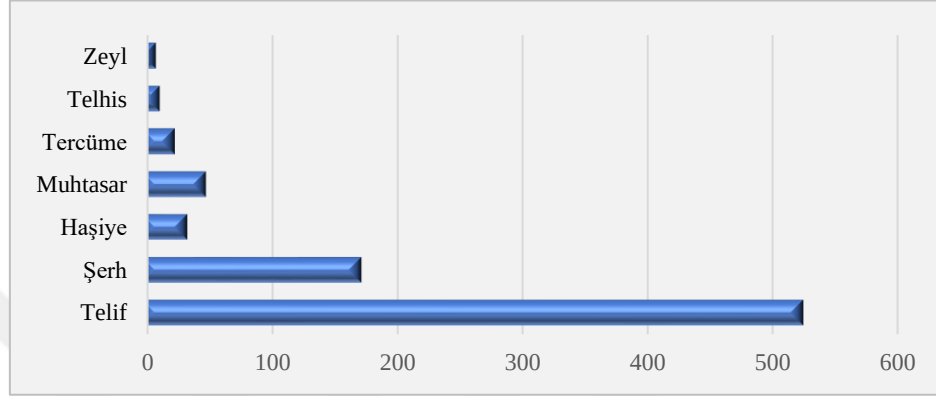
Grafik 11: Koleksiyonda Bulunan Eserlerin Konuları

Koleksiyonda yer alan eserler türlerine göre değerlendirildiğinde genelde ana metinlerin yanı sıra teliflerin yoğun olduğu görülmektedir. 520 adet telif eserin dışında

167 adet şerh, 28 adet haşiye, 43 adet muhtasar, 18 adet tercüme, 6 adet telhis ve 3 adet zeyl bulunmaktadır. Koleksiyonda az da olsa bu türlerin dışında eser türü bulunmakta olup tabloya alınmamıştır.

Grafik 12: Koleksiyonda Yer Alan Eser Türleri

Bekir Efendi koleksiyonunda yer alan nüshalara tarih açısından bakıldığında 1050 nüshada yer alan 1146 risale ve eserin 647 adedinde ferâğ kaydında tarih bulunmaktadır. Bu tasnifte mükerrer nüshalar dahil koleksiyonun tamamı değerlendirilmiştir. Tarih bulunan en eski nüsha, Ebû Ma'şer el-Belhî el-Felekî tarafından kaleme alınan *Kitabu'l-Medhal fî Ahkâmi'n-Nücûm* isimli eserin İshâk b. Muhammed b. Yakub b. İshâk tarafından Safer 327/938 tarihinde istinsâh edilmiş nüshasıdır.⁶⁶⁰ Koleksiyon içerisinde en geç tarihli nüsha, Câhız tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-Hayevân* isimli eserin İbnü'l-Vekîl Yûsuf b. Muhammed tarafından 17 Şevval 1114/6 Mart 1703 tarihinde tamamlanan nüshasıdır.⁶⁶¹ Buna göre koleksiyon sekiz asırlık bir dönemi kapsayan nüshalardan oluştuğu görülmektedir.

Koleksiyon içerisinde hicri 4. asırda istinsâh edilmiş 4 nüsha bulunmakta olup bunlar içerisinde İbnü'l-Enbârî'nin (ö. 328/940) *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs* isimli eserinin vefatından 50 yıl sonra, 378 tarihinde Hüseyin b. Sa'îd b. Mehd tarafından istinsâh edilen nüshası dikkat çekmektedir.⁶⁶² Hicri 5. asırdan 5 nüsha bulunmakta olup bunlardan Birûnî'nin tek nüsha olan *Tahdîdü Nihâyâti'l-Emâkin li-*

⁶⁶⁰ SK, Carullah Efendi, 1508.

⁶⁶¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 876.

⁶⁶² SK, Esad Efendi, 3215.

*Tashîhi Mesâfâtî'l-Mesâkin*⁶⁶³ isimli eseri henüz müellif hayatta iken istinsâh edilmiştir. Hicri 6. asra ait 33 nüsha arasında Sâ'id b. Ahmed b. el-Hanefî'nin müellif hattı tek nüsha *Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâtî'd-Dîn ve'd-Dünyâ*⁶⁶⁴ isimli eseri ve Harîrî'den 13 yıl sonra istinsâh edilmiş *Makâmât*⁶⁶⁵ yer almaktadır. 7. Asırdan 123 nüshadan 5 tanesi müellif hattıdır. Şihâbüddin es-Sühreverdî'nin *Nuğbetü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*'i⁶⁶⁶ ve İbn Aydemir'in *ed-Dürrü'l-Ferîd ve Beytü'l-Kasîd*'i⁶⁶⁷ bu yüzyıla ait müellif hatları arasında zikredilebilir.

Safedî'nin *Gavâmuzu's-Sihâh*⁶⁶⁸ ve Muhammed b. Ahmed b. Emîn el-Akşehrî'nin *er-Ravzatu'l-Firdevsiyye ve'l-Hazretü'l-Kudsiyye*⁶⁶⁹ isimli eserlerinin müellif hattı nüshalarının da aralarında bulunduğu 8 müellif hattı yer alan 8. asırdan toplam nüsha sayısı 129'dur. 9. asra gelindiğinde dönemin iki önemli tarihçisi Bedreddîn Aynî'nin *İkdü'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân*'i⁶⁷⁰ ve Takiyyüddin Makrîzî'nin *el-Mukaffâ*⁶⁷¹ ve *Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hıttati ve'l-Âsâr*⁶⁷² isimli müellif hatlarının da aralarında bulunduğu 8 müellif hattı toplamda 138 nüsha bulunmaktadır.

10. asırdan toplamda 100 nüshanın içerisinde Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin *Tağyîru't-Tenkîh*⁶⁷³ ve Celâlzâde Sâlih Çelebi'nin *Târih-i Feth-i Budin*⁶⁷⁴ isimli müellif hattı eserlerinin yer aldığı 4 müellif hattı nüsha bulunmaktadır. Koleksiyonda 11. asırdan toplamda 108 nüshadan 5'i müellif hattıdır. Genelde bunlarda telif tarihi olmamakla birlikte müelliflerin yaşadığı dönemden hareketle bu yüzyılda değerlendirilmişlerdir. Ebü'l-Bekâ Kefevî'nin *Küllîyyât*'i⁶⁷⁵, Abdurrahîm el-

⁶⁶³ SK, Fatih, 3386.

⁶⁶⁴ KYEK, KHK, 935.

⁶⁶⁵ NYEK, Nuruosmaniye, 4268.

⁶⁶⁶ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 24.

⁶⁶⁷ SK, Fatih, 3761.

⁶⁶⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 1127.

⁶⁶⁹ Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg, Ms. or.quart, 2082.

⁶⁷⁰ HSAYEK, Hacı Selim Ağa, 840.

⁶⁷¹ BNF, Arabe, 2144.

⁶⁷² TSMK, Hazine, 1472.

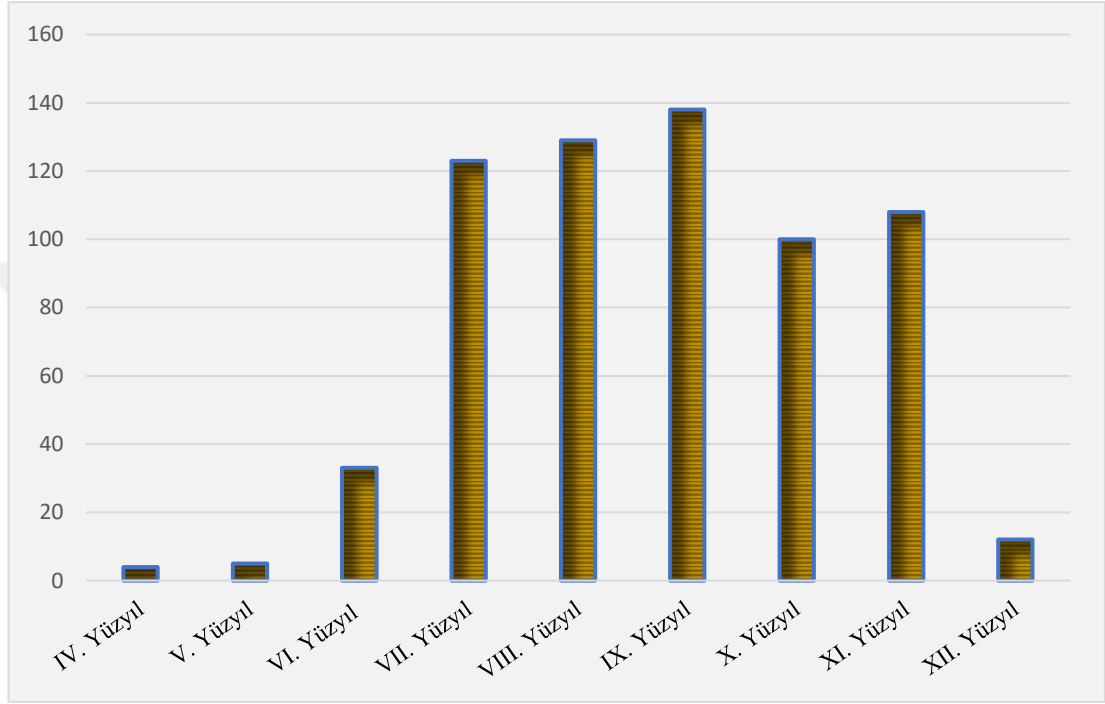
⁶⁷³ SK, Murad Molla, 630.

⁶⁷⁴ TSMK, Revan, 1280.

⁶⁷⁵ SK, Carullah Efendi, 2034.

Mar‘aşı’nın *Şerhu Hülâsati’l-Hisâb*⁶⁷⁶ ve Mısırlı Tabip Medyen b. Abdurrahman’ın *el-Müstetâb min Reyhâni’l-Elbâb*⁶⁷⁷ isimli eserleri bu yüzyıldan müellif hatları arasında yer almaktadır. 12. asırdan ise toplamda 12 nüsha bulunmaktadır.

Grafik 13: Koleksiyonda Tarihli Nüshaların Yüzyıllara Göre Dağılımı

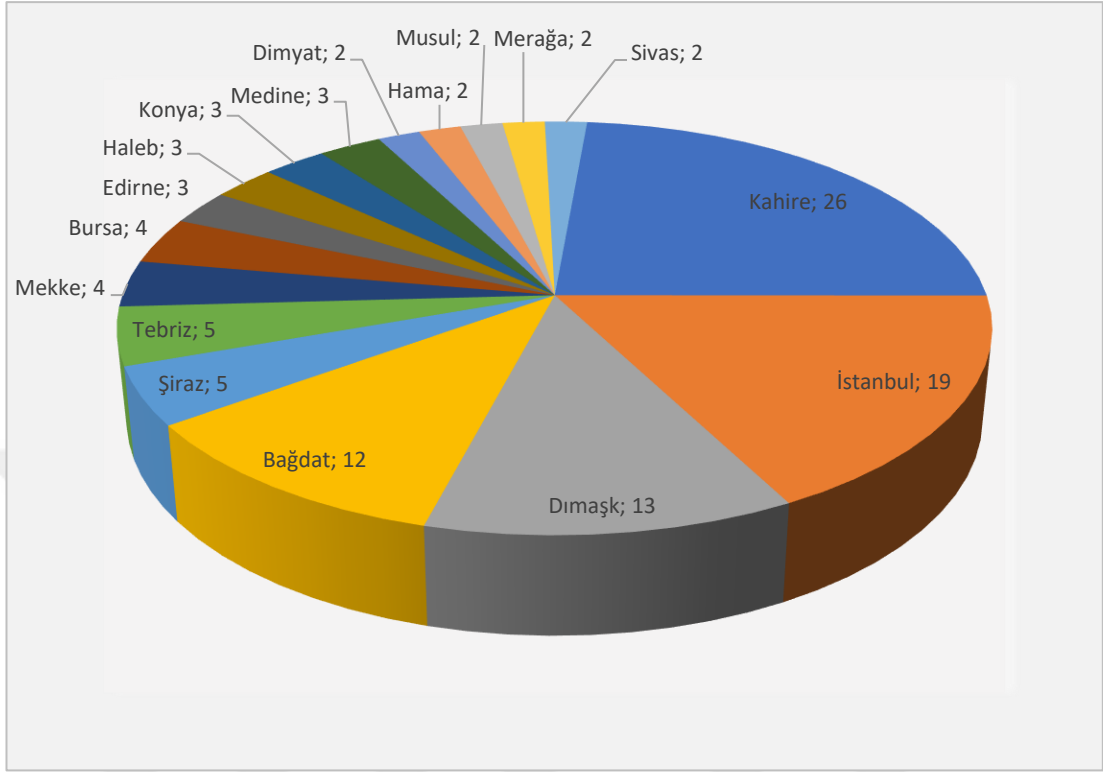

Koleksiyonda yer alan nüshaların ferâğ kayıtlarında istinsâh yeri olarak bildirilen Mısır-Kahire, İstanbul, Dımaşk ve Bağdâd diğer yerlere göre sayı itibariyle dikkat çekmektedir. Türkiye sınırları içerisinde İstanbul dışında Edirne, Konya, Bursa ve Sivas şehirleri yer almaktadır. Tabloda en az iki kere istinsâh yeri olarak ifade edilmiş şehirler listelenmiştir.

⁶⁷⁶ KYEBM, Yusuf Ağa, 7269. Bu eser müellif tarafından Bekir Efendi’ye hibe edilmiştir.

⁶⁷⁷ SK, Esad Efendi, 2904.

Grafik 14: Bekir Efendi Temellük Kayıtlı Nüshalarda İstinsah Yerleri

Temellüklerin ve mülkiyetin bir yolu olan istinsâh faaliyetinin şehirlerin hangi mekanlarında icra edildiği de bu noktada önemli bir husustur. Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalarda şehirlerde istinsâha dair mekanlar câmi‘,⁶⁷⁸ türbe,⁶⁷⁹ medrese⁶⁸⁰, zaviye⁶⁸¹, bahçe⁶⁸², rabat⁶⁸³ ve hankâh⁶⁸⁴ olarak zikredilebilir.

⁶⁷⁸ SK, Laleli, 1428, vr. 102b. Nüsha 8 Ramazan 896/15 Temmuz 1491 tarihinde Ezher Câmisinde istinsâh edilmiştir.

⁶⁷⁹ SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 278, vr. 495. Nüsha 29 Safer 808/26 Ağustos 1405 tarihinde Konya’da Mevlana türbesinin civarında istinsâh edilmiştir.

⁶⁸⁰ SK, Süleymaniye, 61, vr. 96a. Nüsha 2 Rebiulevvel 484/24 Nisan 1091 tarihinde Bağdat Nizâmiye Medresesinde istinsâh edilmiştir. SK, Laleli, 2837 numarada yer alan nüsha ise 931 Şevval’inde İstanbul’da Ayasofya medresesinde istinsâh edilmiştir.

⁶⁸¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 1018, vr. 199b. Musannifek’e ait Mutavvel haşiyesi olan bu nüsha Ubeydullah isimli kâtibin ferâğ kaydında bildirdiğine göre müellif hayatta iken müellif nüshasından Şeyh Sadreddin zaviyesinde 22 Ramazan 860/24 Ağustos 1456 tarihinde istinsâh edilmiştir. Musannifek’in ilgili tarihte Konya’da olduğu bilgisi ve genel olarak biyografisi için bkz. Ümit Karaver, Seyid Muhammed Taki Hüseyini, “Şeyh Alî El-Bistâmî Musannifek’in ‘Tuhfe-I Mahmûdî/ Tuhfetü’l-Vüzerâ’ Adlı Eserinde Bulunan Otobiyoğrafik Kısımın Tercüme ve Değerlendirmesi: Klâsik Bir Özgeçmiş Örneği”, **İslam Tetkikleri Dergisi** 12, sy. 1, Mart 2022, 397-439.

⁶⁸² SK, Ragıp Paşa, 1357, vr. 147b. Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi bizzat kendisi “bahçe-i sâhib-i ayâr Mehmed Çelebi” ifadesiyle Mısırda Mehmed Çelebi bahçesinde 25 Muharrem 1080/25 Haziran 1669 tarihinde nüshanın yazımını tamamlamıştır.

⁶⁸³ SK, Damad İbrahim Paşa, 436, vr. 182b. Nüsha Dimaşk’ta şehrin dışında kalan Menâbi‘ isimli rabbatta 684/1286 yılında istinsâh edilmiştir.

Özellikle Toplanan Eser ve Müellifler

Bekir Efendi koleksiyonu içerisinde bazı eserler bir nüsha bulunurken bazılarının birden fazla nüshası yer almaktadır. Aynı eserin birden fazla nüshasının bulunması Bekir Efendi'nin özel olarak ilgilendiği bir eser olduğunu göstermektedir. Örneğin İbn Kuteybe'nin *Edebü'l-Kâtib* isimli eserinden 6 nüsha bulunmaktadır. Bu eserden Bekir Efendi'nin meslekî olarak faydalandığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra bu nüshalar 4. asır başta olmak üzere- eski tarihli olup kıymetli nüshalardır. Nüshalarda var olan sayıca fazla temellük kayıtları nüshaların kıymetli ve çok kullanıldıklarının bir göstergesi kabul edilebilir.⁶⁸⁵

Bekir Efendi'nin aynı şekilde hem meslekî olarak hem de ilmî olarak istifade edebileceği makamat türü eserler ve bunlar üzerine yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Koleksiyonda Harîrî'nin Makâmât'ı başta olmak üzere Zemahşerî⁶⁸⁶, İbnü'l-Attâr el-Kureşî⁶⁸⁷, İbnü's-Saykal el-Cezerî⁶⁸⁸, Ubeydullah Ahrâr⁶⁸⁹ ve Hamîdüddin el-Belhî'nin⁶⁹⁰ makâmâtları yer almaktadır. Ayrıca 2 nüshası bulunan Makâmât-ı Harîrî'nin⁶⁹¹ 3 şerhi⁶⁹² ve 1 haşiyesi⁶⁹³ bulunmaktadır.

Bekir Efendi koleksiyonunda bizzat kendisinin mütâlaa ettiğine dair kaydı bulunan *el-Egânî* isimli eser ve İbn Sînâ'nın eş-Şifâ'sı⁶⁹⁴ da çok fazla nüshası ile dikkat çekmektedir.

Koleksiyonda tabakât kitaplarının ilki İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sı, sahabe tabakâtına dâir İbn Abdulberr'in *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ı, ulema dahil

⁶⁸⁴ SK, Murad Molla, 323, vr. 130a. Nüsha Kahire'de Cemâlî hankâhında 734/1334 tarihinde istinsâh edilmiştir.

⁶⁸⁵ TİEM, 2072: Nüsha üzerinde 10 adet temellük kaydı bulunmaktadır; Laleli, 1905: 9 adet temellük kaydı yer almaktadır.

⁶⁸⁶ Zemahşerî'nin Nesâyihi'l-Kibâr isimli makamâtının kendisi tarafından yapılan şerhidir.

⁶⁸⁷ SK, Ayasofya, 4297.

⁶⁸⁸ SK, Fatih, 4111; NYEK, Nuruosmaniye, 4273.

⁶⁸⁹ SK, Murad Buhari, 215.

⁶⁹⁰ BYEK, Veliyyüddin, 2643.

⁶⁹¹ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 915; NYEK, Nuruosmaniye, 4268.

⁶⁹² Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Arabic MSS suppl. 494; İran, Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5931; Uppsala University Library, O St. 143; SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 852.

⁶⁹³ Dublin Chester Beatty Library, MS., Ar., 4191.

⁶⁹⁴ SK, Fatih, 3211; SK, Damad İbrahim Paşa, 823; SK, Damad İbrahim Paşa, 825, SK, Aşir Efendi, 207, SK, Bağdatlı Vehbi, 1401. Koleksiyonda ayrıca Molla Sadrâ'nın eş-Şifâ üzerine talikatı vardır bkz. SK, Carullah Efendi, 1291.

bütün meşhurların hayatlarını yer aldığı İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-A'yân*'ı, lakap künye ve isimlerde bulunan karışıklıkları gidermek üzere kaleme alınan İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmal*'i, sufilerin tabakâtına dair Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ* ve *Tabakâtü'l-Asfiyâ*'sı, Hanefilerin tabakâtına dair Kureşî'nin *el-Cevâhiru'l-Mudîyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*'si, Şâfiîlerin tabakâtının yer aldığı Sübkî'nin *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-Kübrâ*'sı ve Zehebî'nin Kütüb-i Sitte'de yer alan raviler hakkında kaleme aldığı *el-Kâşif* isimli eserinin de yer aldığı pek çok tabakât kitabı bulunmaktadır. Bununla birlikte içerisinde döneminde vefat etmiş kişilerin biyografilerini anlatıldığı Kâtip Çelebi'nin *Fezleke* isimli eserini bizzat Bekir Efendi istinsâh etmiş ve koleksiyonuna dahil etmiştir. Ayrıca içerisinde Kalkaşendî'nin *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab* ve Muizzü'l-Ensâb isimli eserlerin de bulunduğu neseb ilminden 4 eser bulunmaktadır. Hz. Peygamberin hayatının anlatıldığı aralarında Kadı İyâz'ın *eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, Suyûtî'nin *el-Hasâisu'l-Kübrâ* ve İbn Habîb el-Halebî'nin *el-Muktefâ fî Zikri Fezâ'ili'l-Mustafâ* isimli eserlerin de bulunduğu 17 farklı siyer eserinin bulunması dikkate şayandır.

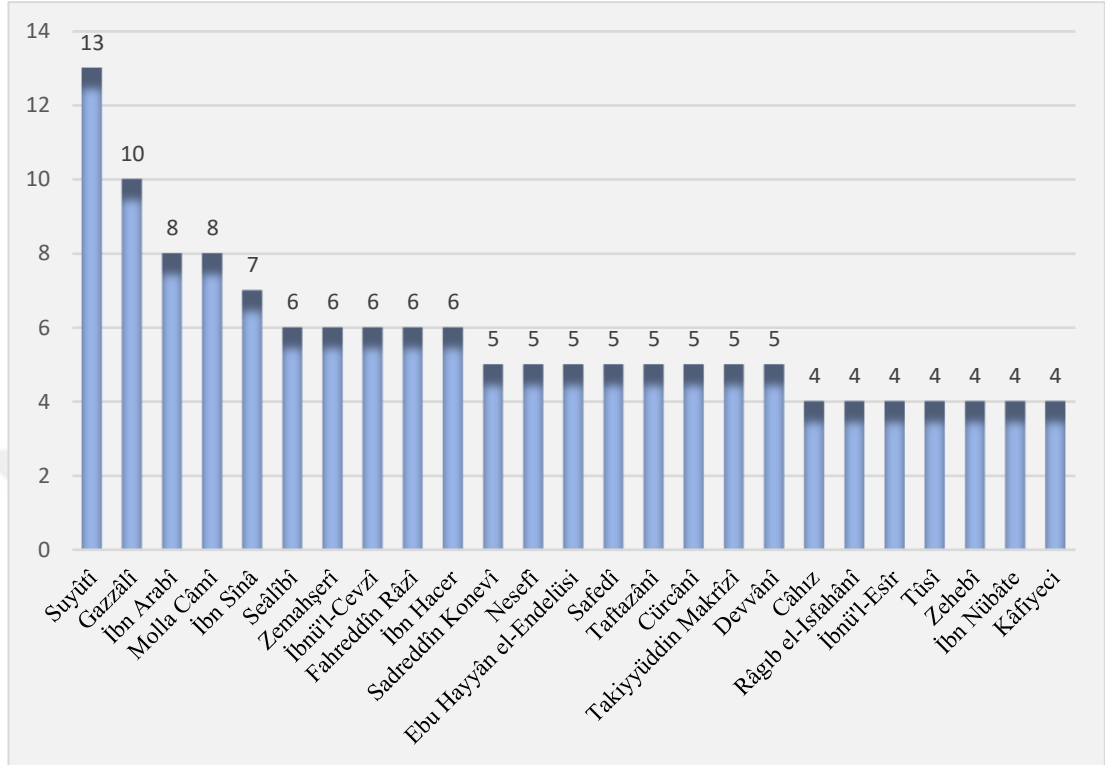
Koleksiyonda bir metnin üzerin yapılmış pek çok çalışmanın bir araya getirildiği de görülmektedir. Zemahşerî'nin *el-Mufasssal*'ının 6 şerhi, Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ının⁶⁹⁵ 4 şerhi Kadı Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl*'inin 3 haşiyesi, Buhârî⁶⁹⁶ ve Müslim'in *el-Câmiu's-Sahîh* isimli meşhur hadis kitapları üzerine yapılan üçer şerhin varlığı; Bekir Efendi'nin koleksiyonuna bir metnin etrafında yer alan şerh ve haşiyeleri de topladığını göstermektedir.

Bekir Efendi koleksiyonu içerisinde en fazla eseri bulunan müellifler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Listeye en az 4 eseri bulunan müellifler alınmıştır.

⁶⁹⁵ Bekir Efendi koleksiyonunda Muhtasar'ın şerhleri bulunmasına rağmen kendisine ulaşamamıştır.

⁶⁹⁶ Bekir Efendi koleksiyonunda Buhârî'nin şerhleri bulunmasına rağmen kendisine ulaşamamıştır.

Grafik 15: Bekir Efendi Koleksiyonunda En Çok Eseri Bulunanlar

Koleksiyon içerisinde sanat yönüyle de öne çıkan pek çok eser mevcuttur. Bu eserler içerisinde hat yönüyle dikkat çeken Osmanlı dönemi meşhur hattatlarından Ahmed Karahisârî'ye ait hatim duası yer almaktadır.⁶⁹⁷ Safevî dönemi meşhur hattatı Şâh Mahmûd Nisâbü'rî'nin yazdığı Hüseyin b. Seyfeddin el-Herevî'ye ait *Çehel Kelime* isimli eserin tarihsiz nüshası⁶⁹⁸ ve müellifi tespit edilemeyen *Nesâyih-i Hükemâ*⁶⁹⁹ isimli eserin 962/1555 tarihli nüshası hat sanatı açısından çok kıymetli eserlerdir. Hat sanatı cihetiyle kıymetlerinin yanı sıra sahip oldukları minyatürleriyle tam bir sanat eseri olma özelliği taşıyan nüshalar da bulunmaktadır. Bunlar arasında meşhur hattat Sultan Ali Meşhedî tarafından yazılan Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostan* isimli eserinin tarihsiz fakat cildi dahi minyatürlü nüshası⁷⁰⁰ ile yine *Bostan*'ın Herat ekolünden Ali el-Hüseynî el-Kâtib tarafından 925/1519 tarihinde istinsâh edilen

⁶⁹⁷ TSMK, Hazine, 90.

⁶⁹⁸ TİEM, 1909. Kağıt yönüyle dikkat çeken nüshanın metin kısmı vassale olup cetvelin dışında kalan kağıt kısmı ebrulu ve renkli kağıt olup, üzerine altın ile halkar tekniğinde motiflerle bezemelidir.

⁶⁹⁹ TİEM, 2039. Kağıt özellikleriyle dikkat çeken nüshada cetvelin dışında kalan kağıt kısmı krem renk kağıt üzerine altın zereşan süslemelidir.

⁷⁰⁰ TİEM, 1913.

minyatürlü nüshası yer almaktadır.⁷⁰¹ Bu nüshanın zahriyesinde güzel bir hatla “bî-şübhe Koca Mir Ali hattıdır el-fakîr Mehmed Es‘ad el-Yesârî gufira leh” ifadeleri yer almaktadır. Bu notta Osmanlı talik hattının üstadı ve talik hatta Türk kimliği kazandırdığı ifade edilen Yesârî Mehmed Es‘ad Efendi⁷⁰² tarafından nüshanın hattatının şüphesiz Koca Mîr Ali olduğu ifade edilmektedir.

Bunların dışında Bekir Efendi koleksiyonunda içerisinde minyatür bulunan nüshalar şunlardır: Ahmedî’nin *İskendernâme* isimli eserinin 926/1520 yılında Şiraz’da istinsâh edilen nüshası,⁷⁰³ Ebu’l-Ferec el-İsfahânî’nin *el-Egânî* isimli eserinin tarihsiz nüshaları,⁷⁰⁴ Bîrûnî’nin *el-Âsâru’l-Bâkiye ani’l-Kurûni’l-Hâliye* isimli eserinin tarihsiz nüshası,⁷⁰⁵ Hilâlî-i Çağatâyî’nin *Şâh u Dervîş* isimli eserinin tarihsiz nüshası⁷⁰⁶, *Tercüme-i Sî Fasl der Ma‘rifet-i Takvîm ve Tercüme-i Âlât-ı Rasadiyye li-Zîc-i Şehinşâhiyye* isimli eserlerin yer aldığı tarihsiz mecmua,⁷⁰⁷ Alâ’eddin Atâ Melik’in *Târîh-i Cihangüşâ* isimli eserinin 4 Zilkade 689 (8 Kasım 1290) tarihinde istinsâh edilen nüshası,⁷⁰⁸ Molla Câmi’nin *Selâmân ü Ebsâl* isimli eserini Baba Şah b. Sultan Ali tarafından 989 tarihinde istinsâh edilen nüshası⁷⁰⁹, Hâtîfî’nin *Timurnâme* isimli eserinin Ziyaeddin Muhammed b. Muhammed Emîn tarafından tarihsiz olarak istinsâh edilen nüshası⁷¹⁰ ve Şeyhülislam Hoca Sa‘deddin Efendi’nin *Tâcü’t-Tevârîh* isimli eserinin tarihsiz nüshası.⁷¹¹

Şeyhülislam Hoca Sa‘deddin Efendi’nin *Tâcü’t-Tevârîh* isimli eserinin yukarıda zikredilen tarihsiz nüshasının minyatür cihetiyle farklı bir durumu söz konusudur. Şöyle ki minyatürlerin içinde muhtemelen sonradan biri tarafından minyatürde yer alan kişi ve nesnelerin isimleri belirtilmiştir. Sultandan paşalara ağalardan cücelere herkes belirtilmişken, mektuptan kılıca yelpazeden otağa her

⁷⁰¹ TİEM, 1919.

⁷⁰² M. Uğur Derman, Yesârî Mehmed Esad, **DİA**, İstanbul 2013, c. 43, s. 486-487.

⁷⁰³ TİEM, 1921.

⁷⁰⁴ MYEK, Feyzullah, 1565, 1566.

⁷⁰⁵ BNF, Arabe, 1489.

⁷⁰⁶ The National Library of Israel, Ms. Yah. Ar., 1011.

⁷⁰⁷ TSMK, Hazine, 452.

⁷⁰⁸ BNF, Supplement Persian, 205.

⁷⁰⁹ TSMK, Revan 915.

⁷¹⁰ TSMK, Revan 1520.

⁷¹¹ BNF, Supplement Turc, 524.

nesne gösterilmiştir. Bu nüshayı minyatür konusunda sahanın uzmanı kıymetli Hocam Zeynep Tarım’a gösterdiğimde Asafî Dal Mehmed Çelebi’nin Şecaatnâme’sinde de benzer bir durumun olduğunu fakat bu şekilde içerisine kim veya ne olduklarını yazılı olduğu minyatürlerin nadir bulunduğunu ifade etmiştir.⁷¹²

Tespit edilen koleksiyon değerlendirilirken tereke listesinden değil bizzat ulaşılan temellük kaydının yer aldığı nüshalar üzerinden yapılmıştır. Toplamda 1050 civarında nüshanın telif ve istinsâh bilgileri kullanılan sisteme kaydedilmiştir. Çoklu risalelerin yer aldığı bazı nüshaların farklı sorunlardan dolayı ayrıntılı kataloğu yapılmamış ve aşağıdaki listesinin dışında bırakılmıştır.⁷¹³ Aşağıdaki liste Reis Bekir Efendi temellük kaydının bulunduğu mükerrerler dahil tespit edilerek kataloglandığı listedir. Listede toplam sayının fazlalığı bazı ciltlerde birden fazla eserin olmasıyla alakalıdır.

Tablo 1: Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi Koleksiyonunda Bulunan Eser Listesi

	Koleksiyon Adı / Numarası	Eser Adı	Müellif Adı	İstnsh. Tar.
1	Ayasofya/2970	A’yânü’l-Asr ve A’vânü’n-Nasr	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	
2	Ayasofya/2967	A’yânü’l-Asr ve A’vânü’n-Nasr	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	
3	Ayasofya/2962	A’yânü’l-Asr ve A’vânü’n-Nasr	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	730
4	Ayasofya/2964	A’yânü’l-Asr ve A’vânü’n-Nasr	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	764
5	Atıf Efendi/1809	A’yânü’l-Asr ve A’vânü’n-Nasr	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	973
6	Laleli/1334	Adabu’s-Süluk	Ebu’l-Fazl Abdülmünim b. Ömer el-Endelusi	803
7	Hacı Selim Ağa/750	Adedü’l-Ma’dûd	Ebü Yahyâ Zekerîyya b. Abdullah el-Merâğî	
8	Samsun İl Halk/55 Hk 805	Ahbâru Mekke	Ebu’l-Velid el-Ezrakî	654
9	Damad İbrahim Paşa/886	Ahbâru’l-Cilâd fî Fütûhi’l-Bilâd	Bikâ’î, Ebu’l-Hasen Burhâneddin eş-Şâfi’î	
10	Laleli/1994	Ahbâru’l-Cilâd fî Fütûhi’l-Bilâd	Bikâ’î, Ebu’l-Hasen Burhâneddin eş-	1007

⁷¹² Minyatürlü eserlerin ve minyatürlerin tarih yazımında kullanımı ve değerlendirilmeleri için bkz. Zeynep Tarım, “Minyatürlü Yazmaların Tarihî Kaynak Olma Nitelikleri ve Nüzhetü’l-Esrâr”, **Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri: Bildiriler 6-7 Haziran 1996**, İstanbul 1997, s. 31-46; Zeynep Tarım, “Sigetvarname: A Visual Source of Sultan Süleyman’s Last Campaign”, *The Battle for Central Europe, The Siege of Szeged and the Death of Süleyman the Magnificent* and Nicholas Zrinyi (1566), ed. Pál Fodor, Leiden Brill, 2019, s. 411-426; Zeynep Tarım Ertuğ, “Minyatürler ve Tarihî Belge Özellikleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ankara 1999, c. 11, s. 180-185; Zeynep Tarım Ertuğ, “Selimnâme-i Şukrî Minyatürlerinin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan**, İstanbul 2014, s. 333-356.

⁷¹³ Tespit edilen Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi temellük kayıtlı 1050 nüshanın %5-%10 arası bir kısmının ayrıntılı kataloğu yapılamamıştır. Çok risaleli ciltlerin, yeterince fazla olan iş yükünü daha da artırması ve tespit edilen nüshaların bir kısmına çalışmanın son aşamasında ulaşılmasından dolayı bu nüshalar kataloglanamamıştır.

			Şâfi'î	
11	Murad Molla/1079	Ahbaru'l-Kudât	Veki, Muhammed b. Halef ed-Dabbi	1097
12	Cârullah/27	Ahkâmü'l-Kur'ân	Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî	847
13	Laleli/801	Ahkâmü'l-Vakf	Hilâl er-Râ'î, Ebû Bekir Hilâl b. Yahyâ el-Basrî	
14	Esad Efendi/543	Ahkâmü's-Sultâniyye	Ebû Ya'lâ el-Ferrâ' el-Bağdâdî	
15	Damad İbrahim Paşa/488	Ahkâmü's-Sultâniyye	Mâverdî, Ali b. Muhammed el-Basrî	
16	Haraçcioğlu/16 Ha 237	Ahkâmü's-Şer'iyetü's-Suğrâ	İbnü'l-Harrât, Abdülhakk b. Abdurrahman el-Ezdî	
17	Şehid Ali Paşa/276	Akiletü Etrâbi'l-Kasâ'id fi Esne'l-Mekâsid	Ebû Muhammed Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtûbî	830
18	Esad Efendi/1413	Ankâ'u Muğrib fi Ma'rifeti Hatmi'l-Evliyâ' ve Şemsi'l-Mağrib	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
19	Veliyyüddin/1640	Ankâ'u Muğrib fi Ma'rifeti Hatmi'l-Evliyâ' ve Şemsi'l-Mağrib	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
20	Haraçcioğlu/1174	Arşimed?		
21	Arabe/1489	Âsâru'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Hâliye	Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed el-Harizmî	
22	Veliyyüddin/3226	Astronomi Mecmuası		
23	E.Y/896	Astronomi Risalesi		
24	Reîsülküttâb/747	Atbâku'z-Zeheb	Şakrûh el-İsfahânî, Abdülmü'min el-Mağribî	
25	Beyazîd Devlet/5542	Âtilü'l-Hali ve'l-Murahasu'l-Ğâli	Safiyyüddin el-Hillî, Abdulaziz b. Serâyâ et-Tâ'î	755
26	Reîsülküttâb/748	Atvâku'z-Zeheb	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	
27	Reîsülküttâb/748	Atvâku'z-Zeheb	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	1008
28	Suppl. Pers/1562	Bahtiyarname		863
29	Damad İbrahim Paşa/495	Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'	Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî	
30	Damad İbrahim Paşa/494	Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'	Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî	
31	Damad İbrahim Paşa/493	Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'	Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî	
32	Esad Efendi/2523	Bedâiyu's-Sanâyi'	Atâullah Mahmud el-Hüseynî	1105
33	Atif Efendi/2446	Bedi fi İlmi'l-Arabiyye	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	
34	Persan/90	Behcetü't-Tevârîh	Şükrullah b. Ahmed b. Zekî el-Amâsî er-Rûmî	1014
35	Laleli/2560	Besâ'iru'n-Nasîriyye fi İlmi'l-Mantık	İbn Schlân, Ömer b. Schlân es-Sâvî	640
36	Şehid Ali Paşa/707	Bidâyetü'l-Mübtedî	Burhâneddin el-Merginânî	723
37	Türk İslam Eserleri Müzesi/1913	Bostân	Sa'dî-i Şirâzî, Muslih b. Abdullah eş-Şirâzî	
38	Türk İslam Eserleri Müzesi/1919	Bostân	Sa'dî-i Şirâzî, Muslih b. Abdullah eş-Şirâzî	925
39	Damad İbrahim Paşa/1095	Buğyetü'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Lugaviyyin ve'n-Nuhât	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	1030
40	Atif Efendi/611	Câmi'u Mesânidi'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe	Muhammed b. Mahmûd el-Harizmî	841

41	Fatih/3244	Câmi'ü'd-Dekâ'ik fî Keşfi'l-Hakâ'ik	Kâtibî, Necmeddin Ali b. Ömer b. Ali el-Kazvînî	713
42	Damad İbrahim Paşa/277	Câmi'ü'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	878
43	Ragıp Paşa/1414	Camîu'l-Luga	Muhammed b. Hasan el-Edirnevî el-Lugavî	909
44	Ayasofya/571	Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsine Hadîsen min Cevâmî'i'l-Kelim	İbn Receb, Abdurrahman b. Ahmed el-Bağdâdî	829
45	Âşir Efendi/286	Cavidan-ı Hired	İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	
46	Ayasofya/3813	Cemhere fî'l-Beyzere	Ebu'r-Ruh Îsâ b. Ali el-Esedî el-Bağdadi	672
47	Damad İbrahim Paşa/1117	Cemheretü'l-Luga	İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan el-Basrî	1083
48	Türk İslam Eserleri Müzesi/1909	Çehel Kelime	Hüseyn b. Seyfeddin el-Herevi	
49	Hamidiye/1465	Darâ'iru's-Ş'ir	İbn Usfûr el-İşbîlî, Ali b. Mü'min el-Hadramî	1076
50	Atıf Efendi/593	Davu's-Şihab	Ebu'r-Rıza Fazlullah b. Ali er-Ravendi	762
51	Damad İbrahim Paşa/307	Delâ'ilü'l-Ahkâm	İbn Şeddâd, Yusuf b. Refî'el-Mavsîlî	685
52	Esad Efendi/3004	Delâ'ilü'l-Î'câz	Abdulkâhir el-Cürcânî	
53	Fatih/4588	Delâ'ilü'l-Î'câz	Abdulkâhir el-Cürcânî	990
54	Atıf Efendi/2071	Divan	Mesud b. Sad b. Selman	
55	Beyazîd Devlet/5756	Divan	Süheym Abdi Beni'l-Hassas	613
56	Esad Efendi/2608	Divan	İbnü'l-Verdî, Ömer b. Muzaffer el-Ma'arrî	910
57	Türk İslam Eserleri Müzesi/2026	Dîvân-ı Emir Şâhî	Emir Şâhî, Ak Melik es-Sebzevârî	
58	Special Collections, Isl. Ms. /344	Dîvân-ı Fettâhî	Fettâhî, Muhammed b. Yahyâ en-Nîsâbûrî	868
59	Raşid Efendi/1283	Dîvân-ı Feyzî-i Hindî	Feyzî-i Hindî el-Ekberâbâdî	1045
60	Murad Molla/1524	Dîvân-ı Hâfız	Hâfız-ı Şîrâzî	
61	Reîsülküttâb/983	Dîvân-ı Hilâlî	Hilâlî-i Çâgatâyî el-Esterâbâdî	959
62	Reîsülküttâb/974	Dîvân-ı İsfahânî	Kemâleddin İsmâ'il b. Muhammed el-İsfahânî	1014
63	Hazine/875	Dîvân-ı İsferengî	Seyfeddin İsferengî	1076
64	Amcazade Hüseyin Paşa/278	Dîvân-ı Kebîr	Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	808
65	Hüseyin Kazım/153	Dîvân-ı Nef'î	Nef'î, Ömer b. Mehmed b. Ali el-Erzurûmî	1033
66	Muğla Hoca Mustafa Efendi/135	Dîvân-ı Nesîmî	Nesîmî, Ebu'l-Fazl Seyyid İmâdüddin	895
67	Pertev Paşa/396	Dîvân-ı Rûhî	Rûhî-i Bağdâdî, Osman b. Mehmed	
68	Laleli/1746	Dîvân-ı Selmân-ı Sâvecî	Selmân-ı Sâvecî, Selman b. Muhammed es-Sâvecî	802
69	Hacı Ahmed Paşa/273	Dîvân-ı Tâlib-i Âmulî	Tâlib-i Âmulî, Seyyid Muhammed el-Âmulî	1085

70	Hüseyin Kazım/153	Dîvân-ı Veysî	Veysî, Üveys b. Mehmed el-Alaşehirî el-Üskübî	
71	Fatih/3772	Dîvânü Ebî Temmâm	Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Tâ'î	
72	Beşir Ağa Eyüp/130	Dîvânü Ebî Temmâm	Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Tâ'î	1014
73	Fatih/3822	Divanu İbn Sinan el-Hafaci	İbn Sinan el-Hafaci	
74	Reîsülküttâb/950	Divanu İbnü'd-Dümejne	İbnü'd-Dümejne, Abdullah el-Has'amî	546
75	Hacı Selim Ağa/489	Dîvânü İbnü'l-Arabî	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
76	Reîsülküttâb/950	Divanu Sürâka el-Bârikî	Sürâka el-Bârikî, Sürâka b. Mirdâs el-Ezdî	
77	Ragıp Paşa/1110	Dîvânü Şerîf er-Radî	Şerîf er-Radî, Muhammed b. Hüseyin el-Müsevî	1008
78	Hamidiye/1105	Dîvânü't-Tuğrâî	Tuğra'î, Hüseyin b. Ali el-İsfahânî	
79	Reîsülküttâb/949	Dîvânü İbn Hayyûs	İbn Hayyûs, Muhammed b. Sultan ed-Dimaşkî	
80	Bağdatlı Vehbi/1564	Dîvânü İbnü'l-Fârîz	İbnü'l-Fârîz, Ömer b. Ali el-Hamevî el-Mısrî	
81	Ragıp Paşa/1093	Dîvânü'l-Hutab	İbn Nübâte el-Hatîb	730
82	Esad Efendi/2708	Dîvânü's-Sarsarî	Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Yusuf es-Sarsarî	685
83	Fatih/2618	Du'â'ü's-Seyfî ve Hırzû'l-Yemânî		835
84	Hazine/90	Duau Hatmi'l-Kuran		
85	Reîsülküttâb/721	Dürer fi'l-Havadis ve's-Siyer	Bistâmî, Abdurrahman b. Muhammed el-Hurûfî	
86	Reîsülküttâb/648	Dürerü'l-Ferâ'idî'l-Munazzama fî Ahbârî'l-Hâcc ve Tarîki Mekketi'l-Mu'azzama	Cezîrî, Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanbelî	961
87	Şehid Ali Paşa/777	Dürerü'z-Zâhire fî Şerhi'l-Bihârî'z-Zâhira	Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Ayıntâbî	898
88	Laleli/47	Dürretü'l-Ferîde fî Şerhi'l-Kasîde	Müntecibüddin el-Hemedânî	774
89	Laleli/46	Dürretü'l-Ferîde fî Şerhi'l-Kasîde	Müntecibüddin el-Hemedânî	684
90	Raşid Efendi/605	Dürü'l-Fahir fî Şerhu Ukudü'l-Cevahir	Ebu Yakub Yusuf b. İbrahim el-Mağribî	1008
91	Reîsülküttâb/790	Dürü's-Semîn fî Menâkibi'l-Müslimîn ve Mesâlibi'l-Müşrikîn	Abdurrahman b. Muhammed el-Kâtib	990
92	Fatih/3761	Dürü'l-Ferîd ve Beytül'l-Kasîd	İbn Aydemir, Muhammed b. Aydemir el-Bağdâdî	693
93	Damad İbrahim Paşa/111	Dürü'l-Lakît mine'l-Bahri'l-Muhît	İbn Mektûm, Ahmed b. Abdulkâdir el-Kaysî	
94	Reîsülküttâb/52	Dürü'l-Lakît mine'l-Bahri'l-Muhît	İbn Mektûm, Ahmed b. Abdulkâdir el-Kaysî	1012
95	E.Y/896	Dürü'l-Mensûr fî'l-Amel bi-Rub'î'd-Düstûr	Sıbtu'l-Mardinî, Muhammed b. Muhammed el-Kâhirî	
96	Veliyyüddin/3101	Düstûrü'l-Amel	Riyâzî, Mehmed b. Mustafa el-Birgivî	1064
97	Arabe/5968	Düsturu'l-Müneccimin		
98	Persan/135	Düsturu's-Saltanat	Fazlullah Münşî Şirazi	
99	Laleli/1905	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	396
100	Türk İslam Eserleri Müzesi/2072	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	
101	Hafid Efendi/274	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	

102	Fatih/3659	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	
103	Atf Efendi/1995	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	
104	E.Y/838	Edebü'l-Kâtib	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	
105	Murad Molla/1232	Ehasinü'l-Mehasin	Ebu İshak İbrahim b. Ahmed er-Rakki	
106	Hafid Efendi/279	Ehne'l-Menayih ve Esne'l-Medayih	İbn Fehd, Mahmûd b. Selman el-Halebî	
107	Cârullah/1581	Ekâlimü's-Seb'a	Yâkut el-Hamevî, Yâkut b. Abdullah el-Bağdâdî	
108	Nuruosmaniye/3669	el-Âdâbü'n-Nâfia bi'l-Elfâzi'l-Muhtârati'l-Câmia	İbn Şemsu'l-Hilâfe, Cafer el-Mısırî	841
109	Esad Efendi/3883	el-Beyân ve't-Tebyîn	Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî	453
110	Şehid Ali Paşa/288	el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân	Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim b. Said el-Havfî	
111	Damad İbrahim Paşa/97	el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân	Zerkeşî, Muhammed b. Bahâdır el-Mısırî	860
112	Haraçcioğlu/16 Ha 81	el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân	Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî	
113	Cârullah/146	el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân	Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî	889
114	Damad İbrahim Paşa/929	el-Câmi' li-Müfredâtı'l-Edviye ve'l-Ağziye	İbnü'l-Baytâr, Abdullah b. Ahmed el-Mâlekî	724
115	Fatih/1142	el-Câmi'u'l-Mu'lim bi-Mekâsıdı Câmi'i Müslim	Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî el-Münzirî	652
116	Cârullah/665	el-Câmi'u's-Sağır	Sadrüşşehîd (İbn Mâze) el-Buhârî	614
117	Şehid Ali Paşa/728	el-Câmi'u's-Sağır	Sadrüşşehîd (İbn Mâze) el-Buhârî	740
118	Fatih/4844	el-Câmi'u's-Sağır fi'n-Nahv	Şemseddin Muhammed b. Eşref el-Kellâî	773
119	III. Ahmed/257	el-Câmi'u's-Sahîh	Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî	831
120	Ali Emiri-Farisi/953	el-Cânibü'l-Garbî fî Halli Müşkilâti's-Şeyh İbnü'l-Arabî	Şeyh Mekkî, Muhammed b. Muhammed el-Kâzerûnî	
121	Damad İbrahim Paşa/844	el-Cefrû'l-Câmi'		
122	Ayasofya/3173	el-Cevâhiru'l-Mudîyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye	Kureşî, Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanefî	
123	Atf Efendi/1874	el-Cevâhiru'l-Mudîyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye	Kureşî, Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanefî	858
124	Murad Molla/795	el-Cevheretü'n-Neyyire	Ebü Bekr el-Haddâd ez-Zebîdî	
125	Hekimoğlu Ali Paşa/320	el-Cevheretü'n-Neyyire	Ebü Bekr el-Haddâd ez-Zebîdî	
126	Esad Efendi/3049	el-Cümel fi'n-Nahv	Abdulkâhir el-Cürcânî	677
127	Beşir Ağa Eyüp/79	el-Cümelü'l-Garâib	Ebu'l-Kasım Necmeddin Mahmud en-Nisâbü'rî	568
128	Kılıç Ali Paşa/957	el-Cümelü'l-Hadiye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Kafiye	İbn Bâbeşâz, Tâhir b. Ahmed ed-Deylemî	653
129	Esad Efendi/3050	el-Cümelü'l-Kübrâ	Zeccâcî, Abdurrahman b. İshak el-Bağdâdî	846
130	Feyzullah Efendi/1568	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	628
131	Feyzullah Efendi/1566	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	

132	Feyzullah Efendi/1565	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	
133	Feyzullah Efendi/1561	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	
134	Feyzullah Efendi/1569	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	650
135	Reîsülküttâb/749	el-Egânî	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî	685
136	Reîsülküttâb/141	el-Ehadisü'l-Mütekellem fi Esanidihe min Camii't-Tirmizi		
137	Reîsülküttâb/755	el-Emâlî	Kâlî, Ebû Ali İsmâ'il b. Kâsımî el-Bağdâdî	
138	Reîsülküttâb/754	el-Emâlî	Kâlî, Ebû Ali İsmâ'il b. Kâsımî el-Bağdâdî	
139	Veliyyüddin/2902	el-Emâlî	İbnü's-Şecerî, Hibetullah b. Ali el-Bağdâdî	735
140	Reîsülküttâb/753	el-Emâlî	Kâlî, Ebû Ali İsmâ'il b. Kâsımî el-Bağdâdî	1029
141	Reîsülküttâb/756	el-Emâlî	Kâlî, Ebû Ali İsmâ'il b. Kâsımî el-Bağdâdî	947
142	Veliyyüddin/1682	el-Emedü'l-Aksâ	Debûsî, Abdullah b. Ömer es-Semerkindî	521
143	Reîsülküttâb/1129	el-Emedü'l-Aksâ	Debûsî, Abdullah b. Ömer es-Semerkindî	550
144	Reîsülküttâb/1187	el-Envar fi İlmi't-Tevhid	Kâfiyeci, Mehmed b. Süleyman el-Bergamavî	857
145	Fatih/1211	el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mevzû'a	Ali el-Kârî	
146	Fatih/4834	el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir fi'n-Nahv	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
147	Hekimoğlu Ali Paşa/689	el-Evâil	Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. el-Askerî	850
148	Reîsülküttâb/1093	el-Fâik fi Garîbi'l-Hadîs	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	514
149	Damad İbrahim Paşa/1128	el-Fâik fi Garîbi'l-Hadîs	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	667
150	Reîsülküttâb/1094	el-Fâik fi Garîbi'l-Hadîs	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	514
151	Reîsülküttâb/1095	el-Fâik fi Garîbi'l-Hadîs	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	514
152	Laleli/3486	el-Fait mine'l-Fasih		
153	Hamidiye/182	el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'ânî'l-Mecîd	Müntecibüddin el-Hemedânî	741
154	Cârullah/39	el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'ânî'l-Mecîd	Müntecibüddin el-Hemedânî	742
155	Cârullah/38	el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'ânî'l-Mecîd	Müntecibüddin el-Hemedânî	
156	Hamidiye/183	el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'ânî'l-Mecîd	Müntecibüddin el-Hemedânî	742
157	Kılıç Ali Paşa/486	el-Fetâva's-Sirâciyye	Kârî'ülhidâye, Ömer b. Ali el-Kinânî el-Mısırî	
158	Yazma-Fıkıh/58	el-Fetâva's-Suğrâ	Necmeddin el-Hâsî, Yusuf b. Ahmed el-Harizmî	647
159	Yeni Cami/643	el-Fetâva'z-Zahîriyye	Zahîruddin el-Buhârî, Muhammed b. Ahmed	1018
160	Damad İbrahim Paşa/1054	el-Fethu'l-Karîb	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
161	Reîsülküttâb/682	el-Fethu'l-Karîb	İbnü's-Şehîd, Muhammed b. İbrâhim en-Nablusî	
162	Reîsülküttâb/686	el-Fethu'l-Kussî fi'l-Fethi'l-Kudsî	İmâdüddin el-İsfahânî, Muhammed b. Muhammed	741

163	Esad Efendi/2333	el-Fethu'l-Kussî fi'l-Fethi'l-Kudsî	Îmâdüddîn el-İsfahânî, Muhammed b. Muhammed	590
164	Reîsülküttâb/687	el-Fethu'l-Kussî fi'l-Fethi'l-Kudsî	Îmâdüddîn el-İsfahânî, Muhammed b. Muhammed	605
165	Laleli/1859	el-Fevâ'idü'l-Mahsûra fî Şerhi'l-Maksûra	İbn Hişâm el-Lahmî	713
166	Laleli/1891	el-Fevâ'idü'l-Mahsûra fî Tesmiti'l-Maksûra	Neşabi, Esad b. İbrahim el-Erbili	689
167	Ragıp Paşa/1347	el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye	Molla Câmî	
168	Lala İsmail/684	el-Fevaid ve'l-Feraid	Hafidü't-Taftazânî Ahmed b. Yahyâ el-Herevî	1090
169	Atf Efendi/1015	el-Fikhü'n-Nâfi	Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Yusuf es-Semerkindî	
170	Atf Efendi/615	el-Firdevs bi-Me'sûri'l-Hitâb	Ebû Şücâ' ed-Deylemî	656
171	Atf Efendi/602	el-Fiten ve'l-Melahim	Ebû Abdullâh Nuaym b. Hammâd el-Mervezî	687
172	Damad İbrahim Paşa/750	el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-Mülkiyye	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
173	Yazma Bağışlar/2286	el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-Mülkiyye	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	974
174	Damad İbrahim Paşa/751	el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-Mülkiyye	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	1037
175	Or/6623	el-Gınâ ve'l-Münâ	Kamerî, Ebu Mansûr Hasan b. Nûh	678
176	Laleli/1255	el-Gunye fî'l-Fetâvâ	İbnü's-Sirâc, Mahmûd b. Ahmed el-Konevî	
177	Kılıç Ali Paşa/930	el-Gurre fî Şerhi'l-Lüma'	İbnü'd-Dehhân, Saîd b. Mübarek el-Bağdâdî	
178	Laleli/69	el-Hâdî fî Ma'rifeti'l-Makâtü' ve'l-Mebâdî	Ebu'l-Alâ' Hasan b. Ahmed el-Hemedânî	
179	Laleli/3488	el-Hadi fî'l-İrab ila Tariki's-Savab	İbnü'l-Kabisi, Muhammed b. Ebu'l-Vefa el-Mavsîlî	
180	Ragıp Paşa/1092	el-Hamâsetü'l-Kübrâ	Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Tâ'î	
181	Hamidiye/1090	el-Hamâsetü'l-Kübrâ	Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Tâ'î	
182	Cârullah/628	el-Hasail fî'l-Mesail	Necmeddin en-Nesefî, Ömer b. Muhammed es-Semerkindî	641
183	Fatih/751	el-Hasâisu'l-Kübrâ	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
184	Kastamonu İl Halk/37 Hk 969	el-Hâsıl mine'l-Mahsûl	Ebu Abdullah Muhammed b. el-Hüseyin el-Urmevi	639
185	Laleli/878	el-Hâvi'l-Kudsî	Gaznevî, Cemâleddin Ahmed el-Hanevî	
186	Karaçelebizade/343	el-Havrâ	Celâleddin ed-Devvânî	960
187	Ayasofya/2476	el-Hevâmil ve's-Şevâmil	İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	
188	Damad İbrahim Paşa/677	el-Hidâye	Burhâneddin el-Merginânî	795
189	Pertev Paşa/56M	el-Hulâsa fî Ma'rifeti'l-Hadîs	Tîbî, Hüseyin b. Abdullah et-Tîbî	
190	Damad İbrahim Paşa/394	el-Hulâsa fî Ma'rifeti'l-Hadîs	Tîbî, Hüseyin b. Abdullah et-Tîbî	816

191	Reisülküttâb/878	el-İkdü'l-Ferîd	İbn Abdurabbih Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî	1110
192	Beşir Ağa Eyüp/120	el-İkdü'l-Ferîd li'l-Meliki's-Sa'îd	Ebû Sâlim en-Nasîbî	
193	Ragıp Paşa/1305	el-İzâh fî Şerhi'l-Mufasssal	İbnü'l-Hâcib, Osman b. Ömer el-Misrî	695
194	Cârullah/1756	el-İzâh fî Telhisi'l-Miftâh	Hatîbü Dîmaşk el-Kazvînî	729
195	Hacı Selim Ağa/1083	el-İzâh fî'n-Nahv	Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-Fârisî	
196	Veliyyüddin/2581	el-İ'caz ve'l-İcaz	Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed en-Nîsâbûrî	896
197	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2989	el-İklîd	Cendî, Tâceddin Ahmed b.el-Cendî	
198	Hacı Mahmud Efendi/198	el-İklîl fî İstinbâti't-Tenzîl	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
199	Cârullah/2049M	el-İkmâl fî Ref'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif fi'l-Esmâ' ve'l-Künâ ve'l-Ensâb	İbn Mâkûlâ, Ali b. Hibetullah el-Bağdâdî	
200	Raşid Efendi/903-2	el-İkmâl fî Ref'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif fi'l-Esmâ' ve'l-Künâ ve'l-Ensâb	İbn Mâkûlâ, Ali b. Hibetullah el-Bağdâdî	549
201	Raşid Efendi/903-1	el-İkmâl fî Ref'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif fi'l-Esmâ' ve'l-Künâ ve'l-Ensâb	İbn Mâkûlâ, Ali b. Hibetullah el-Bağdâdî	632
202	Cârullah/584	el-İkmâl fî Ref'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif fi'l-Esmâ' ve'l-Künâ ve'l-Ensâb	İbn Mâkûlâ, Ali b. Hibetullah el-Bağdâdî	646
203	Laleli/1886	el-İktirah fî Beyani'l-Istilah	İbn Dakîk el-İd, Muhammed b. Ali el-Kuşeyrî	
204	Laleli/3165	el-İktirâh fî İlmi Usûli'n-Nahv	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	901
205	Ayasofya/2885	el-İmâme ve's-Siyâse	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî	979
206	Damad İbrahim Paşa/160	el-İnsâf Muhtasarı'l-İntisâf mine'l-Keşşâf	İbn binti'l-İrâkî, Abdülkerim b. Ali el-Ensârî	996
207	Manisa İl Halk/45 Hk 106/II	el-İnsâf Muhtasarı'l-İntisâf mine'l-Keşşâf	İbn binti'l-İrâkî, Abdülkerim b. Ali el-Ensârî	590
208	Manisa İl Halk/45 Hk 105	el-İntisâf mine'l-Keşşâf	İbnü'l-Müneyyir, Ahmed b. Muhammed el-Cüzâmî	
209	Murad Molla/35	el-İrşâd fî Tefsîri'l-Kur'ân	İbn Berrecan el-İşbîlî el-Lahmî	612
210	Damad İbrahim Paşa/25	el-İrşâd fî Tefsîri'l-Kur'ân	İbn Berrecan el-İşbîlî el-Lahmî	677
211	Veliyyüddin/2466	el-İrşâd li-Mesalihi'l-Enfûs ve'l-Ecsad	Muvaffakuddin İsmail b. Hibetullah el-İsrailî	624
212	Sadeddin Mubteğî/67	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	
213	Damad İbrahim Paşa/250	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	
214	Damad İbrahim Paşa/249	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	
215	Damad İbrahim Paşa/248	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	
216	Damad İbrahim Paşa/246	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	702

217	Damad İbrahim Paşa/251	el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	587
218	Necib Paşa/448	el-İşârât ve't-Tenbîhât	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	555
219	Murad Molla/29	el-İşare ile'l-İcaz fî bazi Envai'l-Mecaz	İbn Abdusselâm Abdulaziz es-Sülemî	704
220	Damad İbrahim Paşa/12	el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
221	Damad İbrahim Paşa/13	el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	888
222	Laleli/685	el-İzah li-Kavanini'l-İstilah fî'l-Cedel ve'l-Münazara	İbnü'l-Cevzi, Yusuf b. Abdurrahman et-Teymî	633
223	Damad İbrahim Paşa/855	el-Kâfî fî'l-Hisâb	Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Kerecî	
224	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2598	el-Kalâ'id fî Şerhi'l-Akâ'id	İbnü's-Sirâc, Mahmûd b. Ahmed el-Konevî	758
225	Or/14270	el-Kâmil fî Sanati'l-Usturlâb	Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Ferganî	693
226	Reîsülküttâb/870	el-Kâmil fî'l-Edeb	Müberred, Muhammed b. Yezîd el-Basrî	527
227	Reîsülküttâb/871	el-Kâmil fî'l-Edeb	Müberred, Muhammed b. Yezîd el-Basrî	527
228	Fatih/4457	el-Kâmil fî't-Târîh	İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî	
229	Arabe/1493	el-Kâmil fî't-Târîh	İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî	
230	Revan/1563	el-Kâmil fî't-Târîh	İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî	764
231	Damad İbrahim Paşa/939	el-Kânûn	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	739
232	Damad İbrahim Paşa/936	el-Kânûn	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	999
233	Reîsülküttâb/103	el-Kânûnu's-Sağîr	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	670
234	Reîsülküttâb/688	el-Kasd ve'l-Ümem fî't-Tarîf bi-Usûli Ensabi'l-Arab ve'l-Acem	İbn Abdulberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî	708
235	Hacı Beşir Ağa/167	el-Kâşif fî Marifeti men lehü Rivâye	Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî	775
236	Damad İbrahim Paşa/390	el-Kâşif fî Marifeti men lehü Rivâye	Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî	767
237	Yazma Bağışlar/3626	el-Kelîmu'r-Rûhâniyye fî'l-Hikemi'l-Yûnâniyye	İbn Hindu, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin	694
238	Ayasofya/362	el-Keşf an Müşkilâti'l-Keşşâf	Sirâceddin Ömer b. Abdurrahman el-Kazvînî	
239	Damad İbrahim Paşa/222	el-Keşf an Müşkilâti'l-Keşşâf	Sirâceddin Ömer b. Abdurrahman el-Kazvînî	997
240	Laleli/1908	el-Keşkûl	Âmilî, Bahâ'eddin Muhammed el-Hemedânî	1055
241	Sadeddin Mubteğî/48	el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf	877
242	Sadeddin Mubteğî/51	el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf	888
243	Sadeddin Mubteğî/49	el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf	877
244	Sadeddin Mubteğî/50	el-Kevâkibü'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf	877
245	Laleli/1891	el-Kılâdetü's-Sımtiyye fî Tevşîhi'd-Düreydiyye	Sâgânî, Hasan b. Muhammed es-Sâgânî	729
246	Fatih/3375	el-Kıstâsü'l-Müstakîm	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	
247	Laleli/387	el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye	Hatîb el-Bağdâdî	1103
248	Cârullah/2034	el-Külliyât	Ebu'l-Bekâ' el-Kefevî	

249	Damad İbrahim Paşa/392	el-Lübâb fî Tehzîbî'l-Ensâb	İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed el-Cezerî	718
250	Atf Efendi/84	el-Lübâb fî Ulûmî'l-Kitâb	İbn Âdil, Ömer b. Ali ed-Dımaşkî	
251	Cârullah/557	el-Mahsûl	Fahredden er-Râzî	624
252	Nuruosmaniye/4268	el-Makâmât	Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali	529
253	Reîsülküttâb/915	el-Makâmât	Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali	689
254	Ayasofya/4297	el-Makâmâtü'l-Kureşîyye	İbnü'l-Attâr, Halil b. Süleyman el-Kureşî	721
255	Nuruosmaniye/4273	el-Makâmâtü'z-Zeyniyye	İbnü's-Saykal el-Cezerî, Mead b. Nasrullah	729
256	Fatih/4111	el-Makâmâtü'z-Zeyniyye	İbnü's-Saykal el-Cezerî, Mead b. Nasrullah	677
257	Hekimoğlu Ali Paşa/544	el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi'l-Esmâ'i'l-Hüsnâ	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	626
258	Amcazade Hüseyin Paşa/222	el-Mebsût	Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ebû Sehl	740
259	Amcazade Hüseyin Paşa/223	el-Mebsût	Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ebû Sehl	740
260	Cârullah/840	el-Mebsût	Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ebû Sehl	998
261	Damad İbrahim Paşa/775	el-Mecâlisü'l-Mezkûre li'l-Ulemâ	Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. İshak ez-Zencanî	881
262	Ayasofya/4259	el-Mehâsin ve'l-Ezdâd	Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî	
263	Hacı Beşir Ağa/603	el-Mekâlîd	Cendî, Tâceddin Ahmed b.el-Cendî	729
264	Murad Molla/513	el-Mesâbih ale'l-Câmi'i's-Sahîh	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir	
265	Haraççoğlu/16 Ha 244	el-Mesâbih ale'l-Câmi'i's-Sahîh	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir	
266	Çorlulu Ali Paşa/171	el-Mesailü's-Şerife ala Mezhebi'l-İmam Ebi Hanife	İbnü'd-Deyrî, Sa'd b. Muhammed en-Nablusî	825
267	Reîsülküttâb/1066	el-Metâli'u's-Sa'ide fî Şerhi'l-Feride	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhîrî	975
268	Kastamonu İl Halk/37 Hk 1176	el-Mevâhibü'r-Rahmâniyye li-Tullâbi'l-Acurrûmiyye	Şenevânî, Ebû Bekir b. İsmâ'il et-Tûnisî en-Nahvî	
269	Reîsülküttâb/272	el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye	Kastallânî, Ahmed b. Muhammed el-Mısırî	909
270	Hekimoğlu Ali Paşa/168	el-Mie Kelime min Kelâmi Ali K.v	Molla Câmî	965
271	Fatih/3152	el-Milel ve'n-Nihal	Şehristânî, Muhammed b. Abdulkерim eş-Şehristânî	907
272	Damad İbrahim Paşa/802	el-Milel ve'n-Nihal	Şehristânî, Muhammed b. Abdulkерim eş-Şehristânî	899
273	Laleli/2443	el-Milel ve'n-Nihal	Şehristânî, Muhammed b. Abdulkерim eş-Şehristânî	590
274	Damad İbrahim Paşa/376	el-Minehu'l-Mekkiyye fî Şerhi'l-Hemziyye	İbn Hacer el-Heytemî	1034
275	Amcazade Hüseyin Paşa/109	el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc	Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	782
276	Atf Efendi/2517	el-Minhâcû'l-Celî fî Şerhi Kânûnî'l-Cezûlî	Radiyyüddin İbrahim b. Ahmed el-İrbilî	
277	Cârullah/1840	el-Misbâh fî İhtisâri'l-Miftâh	İbnü'n-Nâzım, Muhammed b. Muhammed et-Tâ'î	710

278	Damad İbrahim Paşa/407	el-Misbâhu'l-Mudî fî Küttâbi'n-Nebiyyi'l-Ümmî ve Rusûlihî ila Mülûki'l-Ardi min Arabiyyin ve Acemiyyin	İbn Hadide, Muhammed b. Ali el-Ensârî	1093
279	Damad İbrahim Paşa/485	el-Mizân fî Usûli'l-Fıkh	Üsmendî, Muhammed b. Abdulhamid es-Semerkandî	669
280	Atıf Efendi/2758	el-Mu'arreb mine'l-Kelâmi'l-Acemî alâ Hurûfi'l-Mu'cem	İbnü'l-Cevâlikî, Mevhûb b. Ahmed el-Bağdâdî	
281	Lala İsmail/719	el-Mucem fî Kelami'l-Acem	Şemseddin Muhammed b. Kays er-Razi	
282	Balıkesir İl Halk/590	el-Mufasssal	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	636
283	Damad İbrahim Paşa/1101	el-Mufasssal	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	
284	Veliyyüddin/3048	el-Mufasssal	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	
285	Hekimoğlu Ali Paşa/899	el-Mufasssal	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	682
286	Cârullah/1510	el-Muğnî fî'n-Nücûm	İbn Şer'	
287	Damad İbrahim Paşa/1148	el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib	Mutarrizî, Nâsır b. Abdusseyyid el-Harizmî	619
288	Damad İbrahim Paşa/1147	el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib	Mutarrizî, Nâsır b. Abdusseyyid el-Harizmî	680
289	Beşir Ağa Eyüp/29	el-Muhâkemât	Abdulcebbârzâde, Abdulkirim b. Abdulcebbâr	
290	Damad İbrahim Paşa/817	el-Muhâkemât beyne Şerhayi'l-İşârât ve't-Tenbîhât	Hillî, İbnü'l-Mutahhar Hasan b. Yusuf el-Hillî	740
291	Haraççioğlu/16 Ha 39	el-Muharreru'l-Veciz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz	İbn Atıyye el-Endelüsî	
292	Şeyhülislam Esad Efendi/166	el-Muhassal fî Şerhi'l-Mufasssal	Mursî, Alemuddin el-Kâsım b. Ahmed el-Endelusî	
293	Şeyhülislam Esad Efendi/167	el-Muhassal fî Şerhi'l-Mufasssal	Mursî, Alemuddin el-Kâsım b. Ahmed el-Endelusî	673
294	Damad İbrahim Paşa/657	el-Muhîtu'r-Radavî	Radiyyüddin es-Serahsî, Muhammed b. Muhammed et-Tûsânî	956
295	Damad İbrahim Paşa/658	el-Muhîtu'r-Radavî	Radiyyüddin es-Serahsî, Muhammed b. Muhammed et-Tûsânî	958
296	Veliyyüddin/2545	el-Muhtâr fî't-Tıbb	İbn Hübel, Ali b. Ahmed et-Tebrizî	
297	Esad Efendi/1822	el-Muhtâr min Kitabi Tedbiri'd-Düvel	İbn Nübâte el-Mısri	
298	Reîsülküttâb/901	el-Muhtâr min Resâli-i Sâbî		1083
299	Şehid Ali Paşa/964	el-Muhtârâtü'l-Hidâye	Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi	1049
300	Murad Molla/1189	el-Muhtasar	Ebu Yakub Yusuf b. Yahya el-Mısri	625
301	Hasan Paşa İl Halk/1178	el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer	Ebu'l-Fidâ' el-Eyyûbî	
302	Beşir Ağa Eyüp/123	el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer	Ebu'l-Fidâ' el-Eyyûbî	
303	Reîsülküttâb/1187	el-Muhtasar fî İlmi'l-Eser	Kâfiyeci, Mehmed b. Süleyman el-Bergamavî	856
304	Arabe/2144	el-Mukaffâ	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
305	Atıf Efendi/2621	el-Mukarrib	İbn Usfûr el-İşbîlî, Ali b. Mü'min el-Hadramî	
306	MS. Ar./3589	el-Mukarrib	İbn Usfûr el-İşbîlî, Ali b. Mü'min el-Hadramî	

307	Şehid Ali Paşa/2679	el-Mukem ve Muhitu'l-Azam	İbn Sîde, Ali b. İsmâ'il ed-Darîr el-Mürsî	
308	Cârullah/1949	el-Muktebes fî Tavzîhi mâ İltebes	İsfenderî, Ali b. Ömer b. Celîl el-Fakîhî	
309	Cârullah/1948	el-Muktebes fî Tavzîhi mâ İltebes	İsfenderî, Ali b. Ömer b. Celîl el-Fakîhî	
310	Damad İbrahim Paşa/415	el-Muktefâ fî Zikri Fezâ'ili'l-Mustafâ	İbn Habîb el-Halebî, Hasan b. Ömer ed-Dimaşkî	768
311	Reîsülküttâb/1017	el-Muktesid fî Şerhi'l-İzâh	Abdulkâhir el-Cürcânî	658
312	Hekimoğlu Ali Paşa/544	el-Munküzü mine'd-Dalâl ve'l-Müfsihu ani'l-Ahvâl	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	626
313	Damad İbrahim Paşa/1086	el-Munsif mine'l-Kelâm alâ Muğnî İbn Hişâm	Şumunnî, Ahmed b. Muhammed el-Kusantînî	852
314	Fatih/1846	el-Mustasfâ fî Şerhi'n-Nâfi'	Ebu'l-Berekât en-Neseffî	715
315	Beşir Ağa Eyüp/173	el-Mübdî' fî't-Tasrif	Ebû Hayyân el-Endelüsî	718
316	Cârullah/41	el-Mücîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd	Sefâkusî, İbrâhim b. Muhammed el-Mâlikî	857
317	Cârullah/42	el-Mücîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd	Sefâkusî, İbrâhim b. Muhammed el-Mâlikî	
318	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2641	el-Müntehal fî İlmi'l-Cedel	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	723
319	Hacı Selim Ağa/1129	el-Mürtecel fî Şerhi'l-Cümel fî'n-Nahv	İbnü'l-Haşşâb, Abdullah b. Ahmed el-Bağdâdî	659
320	Kılıç Ali Paşa/556	el-Müsâmere fî Şerhi'l-Müsâyere fî'l-Akâ'idî'l-Münciye fî'l-Âhire	İbn Ebû Şerîf, Muhammed el-Mürri el-Makdisî	985
321	Laleli/3614	el-Müselles	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	729
322	Ayasofya/890	el-Müsned	Ahmed b. Hanbel	
323	Çorlulu Ali Paşa/140	el-Müsnedü'l-Aşera	Ahmed b. Hanbel	
324	Fatih/4088	el-Müstaksâ	Enderesfânî, Abdusselâm el-Firdevsî	627
325	Esad Efendi/2904	el-Müstetâb min Reyhâni'l-Elbâb	Medyen b. Abdurrahman et-Tabîp el-Mısırî	1023
326	Cârullah/1970	el-Müstevfâ fî'n-Nahv	Kemâleddin Ali b. Mesûd el-Fergânî	
327	Fatih/4482	el-Müştebeh fî'l-Mü'telef ve'l-Muhtelif	Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî	737
328	Ayasofya/4769	el-Müşterik Vadan ve'l-Muhtelif Sukan	Yâkut el-Hamevî, Yâkut b. Abdullah el-Bağdâdî	
329	Esad Efendi/2097	el-Müttefik ve'l-Müfterik	Hatîb el-Bağdâdî	
330	Laleli/3165	el-Müvâşşah fî'n-Nahv	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
331	Ayasofya/729	el-Müyesser	Tûrbiştî, Fazlullah b. Hasan et-Tûrbiştî	695
332	Fatih/4025	el-Müzekker ve'l-Müennes	İbnü'l-Enbârî, Muhammed b. Kâsım el-Bağdâdî	997
333	Hekimoğlu Ali Paşa/579	el-Umde fî Sınâ'ati'l-Cerâha	İbnü'l-Kuff el-Hakîm, Ya'kub b. İshak el-Kerekî	878
334	Beşir Ağa Eyüp/143	el-Uyûnü'l-Gâmize ale'l-Habâye'r-Râmize	İbnü'd-Demâmîni, Muhammed b. Ebû Bekir	997
335	Cârullah/902	el-Vâfi	Ebu'l-Berekât en-Neseffî	730
336	Damad İbrahim Paşa/428	el-Vefâ fî Fezâ'ili'l-Mustafâ	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	677
337	Hafid Efendi/333	el-Veşyü'l-Merkûm fî Halli'l-Manzûm	İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Nasrullah b. Muhammed eş-Şeybânî	
338	Çelebi Abdullah/180	el-Viâu'l-Mahtum ale's-Sirri'l-Mektum	Kâsım b. Ebû'l-Fazl es-Suudi es-Sa'dî eş-Şâfiî	

339	Çorlulu Ali Paşa/264	el-Yenabi fi Marifeti'l-Usul ve't-Tefari'	Ebu Abdullah Mahmud b. Ramazan er-Rumi	713
340	Veliyyüddin/2432	el-Yümnî fi Şerhi'l-Yemînî	Sadru'l-Efâzıl, Kâsım b. Hüseyin el-Harizmî	
341	Reîsülküttâb/626	Elhânü's-Sevâci' beyne'l-Bâdî ve'l-Merâci'	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	
342	Dügümlü Baba/382	en-Nefehâtü'l-Îlâhiyye	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	831
343	Atıf Efendi/103	en-Nehru'l-Mâd	Ebû Hayyân el-Endelüsî	
344	Damad İbrahim Paşa/11	en-Neşr fi'l-Kırâ'âtî'l-Aşr	İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed ed-Dımaşkî	803
345	Laleli/2231	en-Nevâkız ale'r-Ravâfız	Mîrzâ Mahdûm el-Cürcânî	996
346	Damad İbrahim Paşa/423	en-Nihâye fi Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	
347	Laleli/3635	en-Nihâye fi Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	605
348	Çorlulu Ali Paşa/147	en-Nihâye fi Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	1087
349	Ragıp Paşa/1297	en-Nikâtu'z-Zarûriyye ve'l-Üstükussâtü'l-Erba'îniyye	Burhâneddin en-Neseîfî	
350	Reîsülküttâb/779	en-Nücumu't-Tavali fi Tazmini'l-Metali	Mardini	845
351	Çorlulu Ali Paşa/424	en-Nüket ale'l-Elfiyye ve'l-Kâfiye ve's-Şâfiye ve Şüzûri'z-Zeheb ve Nüzheti't-Taraf	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
352	Haraççoğlu/1111	en-Nüzhetü'l-Mübhice fi Teşhizi'l-Ezhân ve Ta'dili'l-Emzice	Dâvud el-Antâkî	1005
353	Pertevniyal/474	Enisü'l-Ârifîn	Azmi Efendi, Muhammed b. Ahmed el-İstanbulî	980
354	Hekimoğlu Ali Paşa/631	Envâru'l-Ukûl min Eş'âri Vasıyyi'r-Rasûl	Kutbuddin el-Keyderî, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî	
355	Reîsülküttâb/973	Envâru'l-Ukûl min Eş'âri Vasıyyi'r-Rasûl	Kutbuddin el-Keyderî, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî	1076
356	Reîsülküttâb/24	Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl	Kadı Beyzâvî, Abdullah b. Ömer eş-Şirâzî	746
357	Reîsülküttâb/25	Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl	Kadı Beyzâvî, Abdullah b. Ömer eş-Şirâzî	747
358	Beşir Ağa Eyüp/143	er-Râmizetü's-Şâfiye fi İlme'yi'l-Arûz ve'l-Kâfiye	Hazrecî, Abdullah b. Muhammed el-Endelüsî	
359	Landberg-Ms. or.quart/2082	er-Ravzatu'l-Firdevsiyye ve'l-Hazretü'l-Kudsıyye	Muhammed b. Ahmed b. Emîn el-Akşehrî	719
360	Amcazade Hüseyin Paşa/97	er-Ravzu'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbni Hişâm	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî	843
361	Şehid Ali Paşa/1872	er-Ravzu'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbni Hişâm	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî	693
362	Veliyyüddin/2425	er-Ravzu'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbni Hişâm	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî	
363	Cârullah/1677M	er-Redd alâ Ehli'l-Ehvâ	Ebû Hafs el-Kebîr, Ahmed b. Hafs el-Buhârî	674
364	Beyazîd Devlet/3438	er-Risaletü'l-Fahriyye	Ebu Süleyman Davud b. Muhammed el-Benakiti	889
365	Kandilli Rasathanesi/122	er-Risâletü'l-Fethiyye	Ali Kuşçu	

366	Hacı Beşir Ağa/355	er-Risâletü'l-Hâdiye	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	
367	Esad Efendi/1413	er-Risâletü'l-Hâdiye	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	
368	Reîsülküttâb/748	er-Risâletü'l-Kalemiyye	Kınalızâde Ali Çelebi, Ali b. Emrullah el-Hamîdî	
369	Âşir Efendi/431	er-Risâletü'l-Kudsiyye fî Esrârî'n-Noktati'l-Hissiyye	Emîr-i Kebîr Ali b. el-Hemedânî el-Mes'ûdî	
370	Arabe/1330	er-Risâletü'l-Kuşeyriyye	Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin el-Ustuvâ'î	839
371	Arapça/3267	er-Rûh	İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye	838
372	Atıf Efendi/731	Erbeun Hadis	Ebu Cafer Muhammed b. Ebu Cafer el-Hüseynî	
373	Ayasofya/4681	es-Sâmî fi'l-Esâmî	Meydânî, Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî	
374	Âşir Efendi/380	es-Sâmî fi'l-Esâmî	Meydânî, Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî	894
375	Reîsülküttâb/779	es-Semeratü's-Şehiyye mine'l-Fevakihi'l-Hameviyye	İbn Hicce el-Hamevî	
376	Damad İbrahim Paşa/845	es-Sirru'l-Mektûm fî Muhâtabatî'n-Nücûm	Fahreddin er-Râzî	690
377	Hekimoğlu Ali Paşa/185	es-Sünen	İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî	790
378	Murad Molla/579	es-Sünen	Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman et-Temîmî	789
379	Süleymaniye/61	Esbâbu'n-Nüzûl	Vâhidî, Ali b. Ahmed en-Nîsâbü'rî el-Mettûyî	484
380	Cârullah/255	Esmâü'r-Ricâl fi'l-Mühezzeb	İbn Şeddâd, Yusuf b. Refî'el-Mavsîlî	
381	Beşir Ağa Eyüp/171	Esrârü'l-Arabiyye	Kemâleddin el-Enbârî, Abdurrahman b. Muhammed	
382	Laleli/213	Esrârü't-Tenzîl fit-Tefsir	Fahreddin er-Râzî	782
383	Hacı Beşir Ağa/552	Esvâku'l-Eşvâk min Mesâri'i'l-Uşşâk	Bikâ'î, Ebu'l-Hasen Burhâneddîn eş-Şâfi'î	873
384	Damad İbrahim Paşa/394	eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye ve'l-Hasâ'ilü'l-Mustafaviyye	Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sülemî	
385	Hamidiye/1465	eş-Şemarih fi İlmi't-Tarih	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	
386	Bağdatlı Vehbi/1401	eş-Şifâ'	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	
387	Damad İbrahim Paşa/823	eş-Şifâ'	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	677
388	Âşir Efendi/207	eş-Şifâ'	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	680
389	Damad İbrahim Paşa/825	eş-Şifâ'	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	650
390	Fatih/3211	eş-Şifâ'	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	604
391	Reîsülküttâb/224	eş-Şifâ' bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ	Kadı İyâz, İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî es-Sebtî	938
392	Kılıç Ali Paşa/837	eş-Şuhûru's-Semâniyye		
393	Laleli/382	Eşi'atü'l-Leme'ât	Molla Câmî	
394	Laleli/1702	et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf	İbn Fazlullah el-Ömerî	891
395	Hafid Efendi/16	et-Ta'rîf ve'l-İ'lâm bimâ Übhime fi'l-Kur'ân mine'l-Esmâ' ve'l-A'lâm	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî	
396	Yazma Bağışlar/235	et-Ta'rîf ve'l-İ'lâm bimâ Übhime fi'l-Kur'ân mine'l-Esmâ' ve'l-A'lâm	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî	868

397	Ayasofya/3823-M2	et-Ta'rîfât	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî	1063
398	Landberg-Wetzstein II/349	et-Tabakâtü'l-Kübrâ	İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd el-Basrî	
399	Bağdatlı Vehbi/40	et-Taḥdid fî Sanatî'l-İtkan ve't-Tecvid	Dânî, Ebû Amr Osman b. Sa'îd el-Kurtubî	822
400	Cârullah/74	et-Tahrîr ve't-Tahbîr li-Akvâli E'immeti't-Tefsîr	İbnü'n-Nakîb el-Makdisî	
401	Cârullah/72	et-Tahrîr ve't-Tahbîr li-Akvâli E'immeti't-Tefsîr	İbnü'n-Nakîb el-Makdisî	
402	Cârullah/71	et-Tahrîr ve't-Tahbîr li-Akvâli E'immeti't-Tefsîr	İbnü'n-Nakîb el-Makdisî	
403	Damad İbrahim Paşa/101	et-Takrîb fî't-Tefsîr	Sîrâfî, Muhammed b. Mes'ûd eş-Şîrâzî	
404	Ayasofya/88	et-Takrîb fî't-Tefsîr	Sîrâfî, Muhammed b. Mes'ûd eş-Şîrâzî	980
405	Laleli/366	et-Takyîd ve'l-Îzâh limâ Utlika ve Uğlika min Kitâbi İbni's-Salâh	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî	812
406	Ayasofya/3200	et-Tarîf bi-İbn Haldun Müellifü'l-Kitâb ve Rihletühû Garben ve Şarken	İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed el-Mağribî	
407	Atıf Efendi/1849	et-Târîhu'l-Yemînî	Ebû Nasr Muhammed b. Abdulcebbâr el-Utbî	595
408	Ragıp Paşa/1391	et-Tasrîfû'l-Mülûkî	Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mavsîlî	
409	Fatih/4239	et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşîyyîn	İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed el-Cemmâ'ilî	
410	Damad İbrahim Paşa/679	et-Tecrîd	Kudûrî, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	944
411	Murad Molla/1084	et-Tecrid fî'l-Furu	Rükneddin el-Kirmânî, Abdurrahman b. Muhammed	954
412	Beşir Ağa Eyüp/174	et-Tedrib fî Temsili't-Takrîb	Ebû Hayyân el-Endelüsî	
413	Beşir Ağa Eyüp/173	et-Tedrib fî Temsili't-Takrîb	Ebû Hayyân el-Endelüsî	
414	Laleli/2010	et-Tedvîn fî Zikri Ehli'l-İlm bi-Kazvîn	Abdulkirim b. Muhammed el-Kazvînî	870
415	Cârullah/125M	et-Tefsîr		862
416	Reîsülküttâb/93	et-Tekmile ve'l-İtmâm li't-Ta'rîf ve'l-İ'lâm	İbn Asâkir, Muhammed b. Ali el-Gasânî	719
417	Damad İbrahim Paşa/440	et-Telvîh ilâ Keşfi Hakâ'iki't-Tenkîh	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	826
418	Nuruosmaniye/2661	et-Telvîhâtü'l-Levhiyye ve'l-Arşîyye	Sühreverdi el-Maktûl, Yahyâ b. Habeş es-Sühreverdi	
419	Reîsülküttâb/1187	et-Temhid fî Şerhi't-Tahmid	Kâfiyeci, Mehmed b. Süleyman el-Bergamavî	857
420	Esad Efendi/2550	et-Temsil ve'l-Muhâdara	Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed en-Nîsâbûrî	1065
421	Reîsülküttâb/1136	et-Tenbîh ale'l-Esbâbi'l-Mûcibe li-İhtilâfi'l-Ümme	İbnü's-Sîd el-Batalyevsî	729
422	Bağdatlı Vehbi/40	et-Tenbîh ale'l-Lahni'l-Celi ve'l-Lahni'l-Hafî	Sadî, Ebu'l-Hasan Ali b. Cafer er-Razi el-Mukri	822
423	Reîsülküttâb/224	et-Tenkîh li-Elfâzî'l-Câmi'i's-Sahîh	Zerkeşî, Muhammed b. Bahâdır el-Mısırî	938
424	Beşir Ağa Eyüp/127	et-Teressül	Ebû Ali Muhyiddîn Abdurrahîm b. Ali el-Askalânî	

425	Damad İbrahim Paşa/275	et-Tergîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Şerîf	Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî el-Münzirî	
426	Hekimoğlu Ali Paşa/170	et-Tergîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Şerîf	Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî el-Münzirî	835
427	Nuruosmaniye/4556	et-Terkîbü'l-Garîb ve't-Tertîbü'l-Acîb	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	
428	Nuruosmaniye/4556	et-Tertîbü'l-Cemîl fi Şerhi't-Terkîbi'l-Celîl	Şeyhülislam Debbağzâde Mehmed Efendi	
429	Ragıp Paşa/774	et-Tesdîd fi Şerhi't-Temhîd	Sıgnâkî, Hüseyin b. Ali el-Buhârî	
430	Reîsülküttâb/1187	et-Teysir fi Kavaidi İlmi't-Tefsir	Kâfiyeci, Mehmed b. Süleyman el-Bergamavî	857
431	Or/11209	et-Tezkire fi'l-Hey'e	Nasîruddin et-Tûsî	688
432	Reîsülküttâb/771	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	
433	Ragıp Paşa/1084	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	
434	Ragıp Paşa/1083	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	
435	Ragıp Paşa/1082	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	
436	Ragıp Paşa/1081	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	
437	Reîsülküttâb/769	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	696
438	Reîsülküttâb/767	et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî	646
439	Damad İbrahim Paşa/19	et-Tibyân fi İ'râbi'l-Kur'ân	Ukberî, Abdullah b. Hüseyin el-Bağdâdî	
440	E. Hazinesi/1234	et-Tibyan li-Bediati'l-Beyan	İbn Nasiruddin, Muhammed ed-Dımaşkı	1083
441	Beşir Ağa Eyüp/121	et-Tuhfe fi Menâkibi Ehli's-Suffe	İbrâhim el-Me'mûnî eş-Şâfî	
442	Raşid Efendi/1061	et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye	Deşîşî, Mehmed b. Mustafa el-Amâsî	
443	Beşir Ağa Eyüp/195	Evsâfû'l-Eşrâf	Nasîruddin et-Tûsî	
444	Kastamonu İl Halk/37 Hk 3395	Evzahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik	İbn Hişâm en-Nahvî	873
445	Atıf Efendi/2443	Evzahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik	İbn Hişâm en-Nahvî	846
446	Esad Efendi/3215	ez-Zâhir fi Me'ânî Kelimâti'n-Nâs	İbnü'l-Enbârî, Muhammed b. Kâsım el-Bağdâdî	378
447	Pertev Paşa/599	ez-Zâhir fi Me'ânî Kelimâti'n-Nâs	İbnü'l-Enbârî, Muhammed b. Kâsım el-Bağdâdî	1098
448	Reîsülküttâb/996	ez-Zerî'a ilâ Mekârimi's-Şerî'a	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
449	Ragıp Paşa/1179	ez-Zerî'a ilâ Mekârimi's-Şerî'a	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
450	Damad İbrahim Paşa/768	ez-Zerî'a ilâ Mekârimi's-Şerî'a	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
451	Karaçelebizade/343	ez-Zevrâ	Celâleddin ed-Devvânî	960
452	E. Hazinesi/1272	Faslü'l-Hitâb	Hâce Parsâ el-Buhârî en-Nakşibendî	986

453	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2641	Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	
454	Hekimoğlu Ali Paşa/544	Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	626
455	Arapça/1126	Ferâ'idü'l-Harâ'id	Ebû Ya'kûb Yusuf b. Tâhir el-Hûyî	
456	Fatih/2620	Ferahu's-Esma' bi-Ruhasi's-Sema	İbn Zağdân, Muhammed b. Ahmed et-Tûnisî	988
457	Esad Efendi/3329	Ferayid-i Giyasi	Yusuf-i Ehl, Yusuf b. Muhammed el-Cami	841
458	Nuruosmaniye/4776	Ferheng-i Cihângirî	Cemaleddin Hüseyin b. Fahreddin eş-Şirazi	1091
459	Damad İbrahim Paşa/310	Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	İbn Hacer el-Askalânî	
460	Haraçcioğlu/295	Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	İbn Hacer el-Askalânî	
461	Haraçcioğlu/293	Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	İbn Hacer el-Askalânî	
462	Haraçcioğlu/292	Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî	İbn Hacer el-Askalânî	868
463	Damad İbrahim Paşa/238	Fethu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs	Şemseddin es-Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman	888
464	Hekimoğlu Ali Paşa/154	Fethu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî	874
465	Hacı Beşir Ağa/80	Fethu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî	791
466	Raşid Efendi/222	Fethu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî	826
467	Laleli/366	Fethu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî	812
468	Çorlulu Ali Paşa/166	Fethu'l-Mücnî fî Şerhi'l-Muğni	Şihâbüddin Ahmed b. İbrâhim el-Ayıntâbî	752
469	Laleli/1398	Fethu'z-Zehâ'ir ve'l-Ağlâk fî Şerhi Tercümânî'l-Eşvâk	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
470	Ragıp Paşa/1036	Fezleke	Kâtîp Çelebi, Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî	
471	E. Hazinesi/1358	Fusûlü'l-Câhız	Ubeydullah b. Hassan	1080
472	Çorlulu Ali Paşa/277	Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm	Zeynüddin el-Merginânî, Abdurrahîm b. İmâdüddin es-Semerkandî	
473	Çorlulu Ali Paşa/233	Fusûlü'l-Uşrûşenî	Uşrûşenî, Muhammed b. Mahmûd el-Uşrûşenî	796
474	Reîsülküttâb/237	Fünûnü'l-Acâ'ib	Ebû Sa'id en-Nakkâş el-İsfahânî el-Hanbelî	667
475	Reîsülküttâb/684	Fütûhu's-Şâm	Vâkîdî, Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî	879
476	Atf Efendi/1913	Fütûhu's-Şâm	Vâkîdî, Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî	
477	Damad İbrahim Paşa/1127	Gavâmızu's-Sihâh	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	758
478	Hamidiye/852	Gâyetü'l-Hakîm ve Ehakku'n-Netîceteyn bi't-Takdîm	Mecrîtî	
479	Reîsülküttâb/862	Gâyetü'l-Vesâil ilâ Marifeti Ehli'l-Evâil	İbn Batış, İsmail b. Hibetullah el-Mevsîlî	
480	Reîsülküttâb/862	Gâyetü'l-Vesâil ilâ Marifeti Ehli'l-Evâil	İbn Batış, İsmail b. Hibetullah el-Mevsîlî	627
481	Hacı Beşir Ağa/166	Gâyetü's-Sü'l fî Hasâ'isi'r-Rasûl	İbnü'l-Mülakkın, Ömer b. Aliel-Mısırî	

482	Balıkesir İl Halk/590	Gâyetü't-Ta'rîf min Usûli't-Tasrîf	Neccâr, Tâhir b. Ahmed el-Kazvînî	636
483	Beyazîd Devlet/3438	Gayisatu'd-Dekayik min Halisati'l-Hakayık	Ebu Süleyman Davud b. Muhammed el-Benakiti	
484	Laleli/1879	Gureru'l-Belâğa	Ebu'l-Hasen Hilâl b. Muhassin el-Bağdâdî	
485	Reîsülküttâb/53	Gureru'l-Ferâ'id ve Dürerü'l-Kalâ'id	Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin el-Alevî	
486	Ragıp Paşa/711	Gureru'l-Ferâ'id ve Dürerü'l-Kalâ'id	Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin el-Alevî	
487	Atıf Efendi/2218	Gureru'l-Hikem ve Dürerü'l-Kilem	Âmidî, Ebu'l-Feth Abdolvâhid et-Temîmî	
488	Damad İbrahim Paşa/748	Gureru'l-Hikem ve Dürerü'l-Kilem	Âmidî, Ebu'l-Feth Abdolvâhid et-Temîmî	892
489	Laleli/256	Gureru't-Tibyan li-Mübhemati'l-Kuran	İbn Cemâ'a el-Hamevî el-Kinânî	702
490	Esad Efendi/2608	Habahaya'z-Zeyvaya fima fi'r-Rical mine'l-Bekaya	Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî	1083
491	Çorlulu Ali Paşa/221	Hakâ'iku'l-Manzûme	Efşencî, Mahmûd b. Muhammed el-Buhârî	897
492	Atıf Efendi/2034	Halbetü'l-Kümeýt	Nevâcî, Muhammed b. Hasan el-Kâhirî	868
493	Reîsülküttâb/139-01	Halku Ef'âli'l-İbâd	Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il el-Cu'fî	
494	Fatih/2620	Hallü'r-Rumûz ve Mefâtihi'l-Künûz	İbn Gânim, Abdusselâm b. Ahmed el-Makdisî	991
495	Düğümlü Baba/467	Hamse-Alemnümâ	Nev'îzâde Atâ'î, Atâ'ullah b. Yahyâ el-İstanbulî	
496	Suppl. Turc/976	Hamsetü'l-Mütehayyirin	Ali Şir Nevâ'î	
497	Ayasofya/334	Hâşiye alâ Envârî't-Tenzîl	İsâmüddin el-İsferâyînî, İbrâhim b. Muhammed	1071
498	Damad İbrahim Paşa/174	Hâşiye alâ Envârî't-Tenzîl	Abdulkakim es-Siyalkûtî	1078
499	Damad İbrahim Paşa/179	Hâşiye ala Hâşiyeti Envari't-Tenzil		946
500	Cârullah/1295	Hâşiye alâ Hâşiyeti Şerhi Hidâyeti'l-Hikme		
501	Hamidiye/171	Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Keşşâf	Hatîbzâde, Mehmed b. İbrâhim el-Kastamonî	
502	Saliha Hatun/135	Hâşiye ala Hâşiyeti's-Şemsiyye	Mîr Gıyâseddin Mansûr b. Muhammed eş-Şirâzî	
503	Cârullah/1160	Hâşiye alâ Şerhi Akâ'idî'n-Nesefî	İsâmüddin el-İsferâyînî, İbrâhim b. Muhammed	
504	Laleli/2536	Hâşiye ala Şerhi Hidayeti'l-Hikme		907
505	Laleli/2536	Hâşiye ala Şerhi Hidayeti'l-Hikme	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî	906
506	Damad İbrahim Paşa/835	Hâşiye alâ Şerhi Tehzîbi'l-Mantık ve'l-Kelâm	Mîr Ebu'l-Feth Muhammed b. Emin el-Erdebîlî	
507	Atıf Efendi/1298	Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâ'idî'l-Adudiyye	Hüseyin b. Hasan el-Hüseynî el-Halhâlî	1068
508	Atıf Efendi/1279	Hâşiye ala Şerhi'l-Cedîd li't-Tecrîd	Sadreddîn-i Kebîr, Muhammed b. Mansûr ed-Deşteki	971
509	Laleli/3057	Hâşiye alâ Şerhi'l-İzzî fi't-Tasrîf	Dede Cöngî el-Amâsî el-Bursevî	994
510	Yusuf Ağa/6869	Hâşiye alâ Şerhi'l-İzzî fi't-Tasrîf	İbn Cemâ'a el-Hamevî el-Kinânî	917
511	Laleli/2837	Hâşiye ala Şerhi'l-Miftah	Musannifek, Alâ'eddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî	931

512	Saliha Hatun/135	Hâşiye alâ Şerhi's-Şemsiyye	Celâleddin ed-Devvânî	927
513	Laleli/2209	Hâşiye alâ Teşyidi'l-Kavâ'id fî Şerhi Tecrîdi'l-Akâ'id	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî	968
514	Ragıp Paşa/1357	Hâşiye ale'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'iyye	İsâmüddin el-İsferâyînî, İbrâhim b. Muhammed	1080
515	Landberg/491	Hâşiye ale'l-Fevâ'idi'z-Ziyâ'iyye	İsâmüddin el-İsferâyînî, İbrâhim b. Muhammed	957
516	Çorlulu Ali Paşa/74	Hâşiye ale'l-Keşşâf	Bâbertî, Ekmeleddin Muhammed er-Rûmî	966
517	MS. Ar./4191	Hâşiye ale'l-Makâmât	İbnü'l-Haşşâb, Abdullah b. Ahmed el-Bağdâdî	
518	Damad İbrahim Paşa/1018	Hâşiye ale'l-Mutavvel	Musannifek, Alâ'eddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî	860
519	Beşir Ağa Eyüp/177	Hâşiyetü ala Şerhi'l-Kâfiye	Miyânullah Dâd el-Cânûrî	
520	Damad İbrahim Paşa/165	Hâşiyetü'l-Keşşâf	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	
521	İsl. MSS. Garrett/86Y	Hâşiyetü'l-Keşşâf	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	867
522	Damad İbrahim Paşa/176	Hâşiyetü'l-Keşşâf	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî	1110
523	Atıf Efendi/426	Hatimetu Tehzibi'l-Metali	İbn Hatîbüddehşe, Mahmûd el-Hamevî	
524	Halet Efendi/626	Hayâtü'l-Hayevân	Demîrî, Muhammed b. Mûsâ eş-Şâfî'î	1083
525	Cebeci İlçe Halk/06 Hk 439	Hevesnâme	Kutbî, Muhammed b. Muhammed el-İznîkî	
526	Damad İbrahim Paşa/9	Hırzû'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî	Ebû Muhammed Kâsım b. Firruh eş-Şâtûbî	736
527	Damad İbrahim Paşa/814	Hikmetü'l-Ayn	Kâtibî, Necmeddin Ali b. Ömer b. Ali el-Kazvînî	
528	Hamidiye/1465	Hilyetü Ehli'l-Kemâl bi-Ecvibeti Es'ileti'l-Celâl	Şenevânî, Ebû Bekir b. İsmâ'il et-Tûnisî en-Nahvî	1076
529	Veliyyüddin/2643	Hilyetü'l-Abdâl	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
530	Damad İbrahim Paşa/244	Hilyetü'l-Ebrâr ve Şi'âru'l-Ahbâr fî Telhisi'd-De'avât ve'l-Ezkâri'l-Müstehabbe fî'l-Leyli ve'n-Nehâr	Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	839
531	Damad İbrahim Paşa/245	Hilyetü'l-Ebrâr ve Şi'âru'l-Ahbâr fî Telhisi'd-De'avât ve'l-Ezkâri'l-Müstehabbe fî'l-Leyli ve'n-Nehâr	Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	744
532	Fatih/686	Hilyetü'l-Ebrâr ve Şi'âru'l-Ahbâr fî Telhisi'd-De'avât ve'l-Ezkâri'l-Müstehabbe fî'l-Leyli ve'n-Nehâr	Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	
533	Murad Molla/1240	Hilyetü'l-Ebrâr ve Şi'âru'l-Ahbâr fî Telhisi'd-De'avât ve'l-Ezkâri'l-Müstehabbe fî'l-Leyli ve'n-Nehâr	Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	721
534	Damad İbrahim Paşa/290	Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'	Ebû Nu'aym el-İsfahânî	
535	Damad İbrahim Paşa/289	Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'	Ebû Nu'aym el-İsfahânî	
536	Damad İbrahim Paşa/288	Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'	Ebû Nu'aym el-İsfahânî	
537	Damad İbrahim Paşa/287	Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'	Ebû Nu'aym el-İsfahânî	

538	Esad Efendi/2918	Hulâsatü'l-Hamse		883
539	Damad İbrahim Paşa/899	Hulâsatü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ	Semhûdî, Ali b. Abdullah el-Hasenî	1048
540	Atıf Efendi/2032	Hüsnü'l-Hitâb fi'ş-Şeybi ve'l-Hıdâb	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	655
541	Laleli/1708-M	Hüsnü't-Tevessül ilâ Sınâ'ati't-Teressül	İbn Fehd, Mahmûd b. Selmân el-Halebî	721
542	Hacı Selim Ağa/840	İkdü'l-Cümân fi Târîhi Ehli'z-Zamân	Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Ayıntâbî	834
543	Hacı Selim Ağa/837	İkdü'l-Cümân fi Târîhi Ehli'z-Zamân	Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Ayıntâbî	
544	Hacı Selim Ağa/839	İkdü'l-Cümân fi Târîhi Ehli'z-Zamân	Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Ayıntâbî	812
545	Hacı Selim Ağa/1218	İslâhu'l-Mantık	İbnü's-Sikkît, Ya'kub b. İshak el-Bağdâdî	
546	Kastamonu İl Halk/37 Hk 1230	İslâhu'l-Mantık	İbnü's-Sikkît, Ya'kub b. İshak el-Bağdâdî	
547	E.Y/942	İ'câzü'l-Beyân fi Keşfi ba'zi Esrâri Ümmi'l-Kur'ân	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	
548	Damad İbrahim Paşa/18	İ'câzü'l-Kur'ân	Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed el-Basrî	973
549	Ragıp Paşa/1297	İcazet		877
550	Arabe/6860	İhriyârât ala Menazili'l-Kamer	Ebû Ma'ser Ca'fer b. Muhammed el-Belhî	695
551	Amcazade Hüseyin Paşa/268	İhyâ'ü Ulûmi'd-Dîn	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	853
552	Laleli/1299	İkdaru'r-Rayiz ale'l-Fetva fi'l-Feraiz	Ebu İshak İbrahim b. Ömer es-Senusi	847
553	Reîsülküttâb/237	İkrâmü'd-Dayf	Harbî, Ebû İshak İbrâhim b. İshak el-Mervezî	667
554	Amcazade Hüseyin Paşa/357	İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'r-Rasûl	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
555	Amcazade Hüseyin Paşa/355	İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'r-Rasûl	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
556	Amcazade Hüseyin Paşa/354	İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'r-Rasûl	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
557	Damad İbrahim Paşa/190	İnâyetü'l-Kâdî ve Kifâyetü'r-Râdî	Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî	1089
558	Damad İbrahim Paşa/191	İnâyetü'l-Kâdî ve Kifâyetü'r-Râdî	Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî	1090
559	Ayasofya/2974	İnbâ'ü'l-Gumur bi-Ebnâ'i'l-Ömr	İbn Hacer el-Askalânî	
560	Arabe/1603	İnbâ'ü'l-Gumur bi-Ebnâ'i'l-Ömr	İbn Hacer el-Askalânî	
561	Reîsülküttâb/440	İrşâdu'l-Kâsîd ilâ Esne'l-Mekasîd	İbnü'l-Ekfânî, Muhammed b. İbrâhim es-Sincârî	
562	Cârullah/1881	İrtisâfû'd-Darb min Lisâni'l-Arab	Ebû Hayyân el-Endelüsî	821
563	Türk İslam Eserleri Müzesi/1921	İskendernâme	Ahmedî, Tâceddin İbrâhim b. Hızır el-Germiyânî	926
564	Arabe/6860	İstî'âbü'l-Vücûhi'l-Mümkinâ fi San'ati'l-Usturlâb	Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed el-Harizmî	
565	Esad Efendi/2233	İthâfu İhvani's-Safâ bi Nübez min Ahbâri'l-Hulefâ	İbn Hacer el-Heytemî	977
566	Laleli/822	İzahu Tariku's-Saliki'n-Nasik ile'l-İlmi ve'l-Ameli bi'l-Menasik	Gazzi, Muhammed b. Muhammed el-Makdisi	892

567	Atıf Efendi/2190	İzahu'l-Mübhem min Lamiyeti'l-Acem	Ebu Cema Said b. Mesud es-Sanhaci	996
568	Nuruosmaniye/4308	Kahvetü'l-İnşâ	İbn Hicce el-Hamevî	
569	Pertev Paşa/358	Kâide fî Tahkiki'r-Risâle ve İbtâli Kavli Ehi'z-Zeyğ ve'd-Dalâle	İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim el-Harrânî	
570	Hamidiye/1465	Kalâ'idü'l-İkyân fî Mehâsini'l-A'yân	İbn Hâkan, Feth b. Muhammed el-İşbîlî	1076
571	Lala İsmail/719	Kaside-i Şerhi Molla Cami	İhtiyâruddin Hüseyin b. Gıyâseddin el-Herevî	989
572	Kastamonu İl Halk/37 Hk 3246	Kâşifü Me'âni'l-Bedî' fî Beyâni Müşkilihi'l-Menî'	Sirâcü'l-Hindî, Ömer b. İshak el-Gaznevî	
573	Hacı Beşir Ağa/404	Kâşifü'l-Esrâr an Me'âni Tavâli'i'l-Envâr	Tüsterî, Muhammed b. Es'ad el-Yemenî	772
574	Hüsrev Paşa/250	Kavaid-i Hisâbî	Nizâm el-A'rec, Hasan b. Muhammed en-Nisâbü'rî	
575	Damad İbrahim Paşa/240	Kazâü'l-Vatar min Nüzheti'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker	İbrâhim el-Lekânî, İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî	
576	Şehid Ali Paşa/728	Kenzü'd-Dekâ'ik	Ebu'l-Berekât en-Nesevî	738
577	Lala İsmail/177	Kenzü'r-Rumûz	Emir Hüseyin el-Gürî	
578	Murad Molla/671	Keşfü'l-Esrâr	Abdulaziz el-Buhârî	729
579	Murad Molla/673	Keşfü'l-Esrâr	Abdulaziz el-Buhârî	735
580	Reîsülküttâb/495	Keşfü'l-Esrâr ammâ Hufiye ani'l-Efkâr	Akfehsî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed	1018
581	Nuruosmaniye/1341	Keşfü'l-Esrâr fî Şerhi'l-Menâr	Ebu'l-Berekât en-Nesevî	721
582	Fatih/994	Keşfü'l-Meşârik	Atûfî, Hayreddin Hızır el-Merzifonî	
583	Esad Efendi/3060	Keşfü'l-Vâfiye fî Şerhi'l-Kâfiye	Sirâceddin Muhammed b. Ömer el-Halebî	958
584	Damad İbrahim Paşa/977	Keşfü'l-Vücûhi'l-Gurr li-Me'âni Nazmi'd-Dürr	Kâşî, Mahmûd b. Ali en-Natanzî es-Sûfî	
585	Hekimoğlu Ali Paşa/797	Kevkebü'r-Ravza	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî	1008
586	Reîsülküttâb/1106	Kifâyetü'l-Mütehaffiz ve Nihâyetü'l-Mütelaaffiz	İbnü'l-Ecdâbî, İbrâhim b. İsmâ'il et-Trablusî	
587	Hacı Selim Ağa/964	Kimâmetü'z-Zehr ve Ferîdetü'd-Dehr	İbn Bedrûn, Abdülmelik b. Abdullah el-Hadramî	
588	Esad Efendi/2745	Kimâmetü'z-Zehr ve Ferîdetü'd-Dehr	İbn Bedrûn, Abdülmelik b. Abdullah el-Hadramî	
589	Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk-Konya Bölge Yazma/07 Ak 207	Kimyâ-yı Sa'âdet	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	
590	Reîsülküttâb/503	Kimyâ-yı Sa'âdet	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	854
591	Beşir Ağa Eyüp/151	Kitâb fi't-Tarassul	Se'âlibî, Abdülmelik b. Muhammed en-Nisâbü'rî	
592	Or/14270	Kitâbu Arşimed		
593	Atıf Efendi/731	Kitabu İhtilafatı'l-Eimme beyne'l-İmam Ebi Hanife ve Sâhibeyh	Ebu Cafer Muhammed b. Ebu Cafer el-Hüseynî	646
594	Cârullah/1721	Kitâbu'l-Bahs	Câbir b. Hayyân el-Kûfî	
595	Kastamonu İl Halk/37 Hk 935	Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâtî'd-Dîn ve'd-Dünyâ	Sâid b. Ahmed b. Ebû Bekir el-Hanefî	570

596	Hacı Selim Ağa/891	Kitâbu'l-Ezkiyâ	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	
597	Veliyyüddin/2818	Kitâbu'l-İfsâh fî Şerhi Ebyâti Müşkileti'l-Îzâh	Fariki, Ebu Nasr Hasan b. Esed el-Fariki	
598	Murad Molla/1793	Kitâbu'l-Maksûr ve'l-Memdûd	İbn Vellâd, Ahmed b. Muhammed et-Temîmî	
599	Cârullah/1508	Kitabu'l-Medhal fî İlmi Ahkâmi'n-Nücûm	Ebû Ma'ser Ca'fer b. Muhammed el-Belhî	327
600	Beyazîd Devlet/5463	Kitâbu's-Sinâateyn	Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. el-Askerî	625
601	Atf Efendi/1360	Kitabu's-Şeria	Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Bağdâdî	620
602	Laleli/1886	Kitabu's-Şevahidi'l-Kitabiyye li'l-Kavaidi'l-Edebiyye		772
603	Vat. Ar./1411	Kitâbu't-Tahsîl	Behmenyâr b. Merzûbân	
604	Laleli/349	Kitabu't-Tarikiyye	İbn Hâleveyh, Hüseyin b. Ahmed el-Hemedânî	
605	Kastamonu İl Halk/37 Hk 3025	Kitâbu't-Tevhîd	İbn Huzeyme en-Nisâbûrî	
606	Reîsülküttâb/691	Kitâbu't-Ticân	İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm el-Basrî	631
607	Beşir Ağa Eyüp/155	Kitâbü'l-Aruz, Kitâbü'l-Kavâfî		
608	Veliyyüddin/467	Kitâbü'l-Âsâr	Şeybânî, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî	
609	Damad İbrahim Paşa/918	Kitâbü'l-Bed' ve't-Târîh	Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî	663
610	Reîsülküttâb/875	Kitâbü'l-Ezdâd	İbnü's-Sikkît, Ya'kub b. İshak el-Bağdâdî	
611	Reîsülküttâb/874	Kitâbü'l-Ezdâd	Sicistânî, Sehl b. Muhammed el-Cüşemî	639
612	Lala İsmail/84	Kitâbü'l-Harâc	İmâm-ı Ebû Yusuf, Ya'kub b. İbrâhim el-Kûfî	1032
613	Reîsülküttâb/876	Kitâbü'l-Hayevân	Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî	1114
614	Damad İbrahim Paşa/861	Kitâbü'l-Hayevân	Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî	1084
615	Hekimoğlu Ali Paşa/847	Kitâbü'l-Hücce fî Beyâni'l-Mahacce ve Şerhi't-Tevhîd ve Mezhebi Ehli's-Sünne	Kıvâmüssünne, İsmâ'il b. Muhammed el-Kureşî	559
616	Damad İbrahim Paşa/863	Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtede' ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsarahum min Zevî's-Sultânî'l-Ekber	İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed el-Mağribî	
617	Arapça/835	Kitâbü'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtede' ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men Âsarahum min Zevî's-Sultânî'l-Ekber	İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed el-Mağribî	1089
618	Beşir Ağa Eyüp/110	Kitâbü'l-İşârât ilâ Ma'rifeti'z-Ziyârât	Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir el-Herevî	855
619	Cârullah/402	Kitâbü'l-Letâ'if min Dekâ'iki'l-Ma'ârif fî Ulûmî'l-Huffâzi'l-E'ârif	Medînî, Muhammed b. Ömer b. Ahmed	571
620	Reîsülküttâb/537	Kitâbü'l-Ma'ârif fî Şerhi's-Sahâ'if	Şemseddin Muhammed b. Eşref es-Semerkandî	718

621	Şehid Ali Paşa/1500	Kitâbü'l-Medhal ilâ Tenmiyeti'l-A'mâl bi-Tahsini'n-Niyyât ve't-Tenbîh alâ ba'zî'l-Bida' ve'l-Avâ'id elletî Untuhilet ve Beyânî Şenâ'atihâ ve Kubhihâ	İbnü'l-Hâcc el-Abderî, Muhammed b. Muhammed el-Fâsî	876
622	Laleli/2144	Kitâbü'l-Memâlik ve'l-Mesâlik	Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah el-Endelüsî	731
623	Atf Efendi/1917	Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hitâti ve'l-Âsâr	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	977
624	Hazine/1472	Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hitâti ve'l-Âsâr	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
625	Atf Efendi/1916	Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hitâti ve'l-Âsâr	Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	1007
626	Cârullah/1624	Kitâbü'l-Muhtâr min Menâkıbî'l-Ahyâr	İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî	754
627	Bağdatlı Vehbi/464	Kitâbü'l-Muhtelef beyne Ebî Hanîfe ve's-Şâfi'î	Nâsîhî, Abdullah b. Hüseyin en-Nisâbü'rî	421
628	Fatih/2571M	Kitâbü't-Tezkire bi-Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhire	Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî	
629	Beşir Ağa Eyüp/77	Kitâbü't-Tezkire bi-Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhire	Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî	794
630	Veliyyüddin/2447	Koçi Bey Risalesi	Göriceli Mustafa Koçi Bey	
631	Veliyyüddin/2530	Kostas el-Feylesof fi'l-Felaha		834
632	Hamidiye/6	Kur'an-ı Kerim		
633	Lala İsmail/569	Külliyat-ı Cami	Molla Câmî	943
634	Persan/167	Kühû'l-Murad fi Vefki'l-Adad	Şerefüddin Mahdûm Ali b. Ali el-Yezdî er-Râzî	
635	Âşir Efendi/316	Letâifu'l-Alâiyye fi Fedâili's-Seniyye	Ahmed b. Sa'd el-Osmânî	625
636	Yeni Cami/704	Levâmi'u'l-Beyyinât fi Şerhi Esmâ'illâhi Te'âlâ ve's-Sıfât	Fahreddin er-Râzî	
637	Hekimoğlu Ali Paşa/158	Levâmi'u'l-Envâr	Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Mavsilî	
638	Damad İbrahim Paşa/147	Levâmiu'l-Burhân ve Kavâtiu'l-Beyân	Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hasan el-Mu'inî	729
639	Atf Efendi/2245	Lezzetü's-Sem' fi Vasfî'd-Dem'	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	1006
640	İsmail Sâhib Sencer/1385	Lezzetü's-Sem' fi Vasfî'd-Dem'	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	
641	Cârullah/2036	Lisânü'l-Arab	İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem er-Ruveyfi'î	
642	Beyazîd Devlet/1216	Lisânü'l-Mîzân	İbn Hacer el-Askalânî	
643	Damad İbrahim Paşa/393	Lisânü'l-Mîzân	İbn Hacer el-Askalânî	
644	E.Y/287	Lugat-ı Abuşka		992
645	Reîsülküttâb/1112	Lugat-ı Şahnâme	Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî	1069
646	Reîsülküttâb/1005	Lutfu't-Tedbir fi Siyâseti'l-Mülûk	İskâfî, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb	
647	Amcazade Hüseyin Paşa/36	Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl	Hâzin el-Bağdâdî Ali b. Muhammed el-Bağdâdî	765
648	Esad Efendi/2394	Lübbü't-Tevârih	Yahyâ b. Abdüllatif el-Kazvîni eş-Şii	
649	Beşir Ağa Eyüp/108	Mâ lâ Yese'u't-Tabîbe Cehlüh	İbnü'l-Kütbi, Yusuf b. İsmâ'il el-Bağdâdî	1097
650	Feyzullah Efendi/254	Ma'rifetü Envâ'i İlmi'l-Hadîs	İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî	868

651	Murad Molla/323	Ma'rifetü Envâ'i İlmi'l-Hadîs	İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî	734
652	Ragıp Paşa/243	Ma'rifetü Envâ'i İlmi'l-Hadîs	İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî	
653	Reîsülküttâb/139-02	Ma'rifetü'l-Hisâli'l-Mükeffira li'z-Zünûbi'l-Mütekaddime ve'l-Müteahhira	İbn Hacer el-Askalânî	
654	Cârullah/1078	Mahbûbü'l-Muhibbîn ve Matlûbü'l-Vâsilîn	Sa'deddin Muhammed b. Mü'eyyed el-Hamevî	706
655	E.Y/896	Makale fi'd-Darbi ve'l-Kısmeti	Şehabüddin Ahmed b. İbrahim b. Halil el-Halebi	
656	Murad Buhari/215	Makamat ve Makalat	Ubeydullah Ahrâr	
657	Veliyyüddin/2643	Makâmât-ı Hamîdî	Hamîdüddin el-Belhî	909
658	Laleli/2555	Mantık		
659	Fatih/4120	Mantiku't-Tayr	Ferîdüddin el-Attâr	948
660	Halet Efendi/368	Matlau'l-Fevâid	İbn Nübâte el-Mısrî	796
661	Damad İbrahim Paşa/1024	Me'âhidü't-Tensîs fî Şerhi Şevâhidi't-Telhîs	Ebu'l-Feth Abdurrahîm b. Abdurrahman el-Mısrî	1054
662	Murad Molla/612	Me'âlimü's-Sünen	Hattâbî, Hamd b. Muhammed el-Büstî	
663	Damad İbrahim Paşa/151	Me'âlimü't-Tenzîl	Begavî (İbnü'l-Ferrâ') el-Horasânî	
664	Damad İbrahim Paşa/410	Me'âricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve	Mu'in el-Miskîn, Muhammed Emin el-Herevî	
665	Damad İbrahim Paşa/409	Me'âricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve	Mu'in el-Miskîn, Muhammed Emin el-Herevî	
666	Laleli/3499	Meani'l-Edevât ve'l-Huruf	İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye	
667	Yeni Cami/256	Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr	İbn Melek, Abdullatif b. Abdulaziz el-Hanevî	839
668	Murad Molla/304	Mecâzü'l-Kuran	Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ el-Basrî	582
669	Murad Molla/1807	Mecma'u'l-Bahreyn ve Matla'u'n-Neyyireyn	Sâgânî, Hasan b. Muhammed es-Sâgânî	
670	Âşir Efendi/116	Mecma'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn	İbnü's-Sâ'âtî, Ahmed b. Ali el-Bağdâdî	710
671	Damad İbrahim Paşa/957	Mecma'u'l-Emsâl	Meydânî, Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî	601
672	Esad Efendi/3266	Mecma'u'l-Fürs	Surûri-i Kâşânî, Muhammed Kâsım b. Muhammed	1086
673	Damad İbrahim Paşa/1025	Mecmau'l-Ferâid fî Keşfi'l-Fevâid	Alemüddin b. Baba Şeyh el-Buhârî	939
674	Esad Efendi/926	Mecmua (Defter)	Kemâlpasazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman	
675	Veliyyüddin/1812	Mecmua-i Resail-i Levh-i Mahfuz		1054
676	Esad Efendi/3387	Mecmuatü'l-Meani		1030
677	Beşir Ağa Eyüp/195	Medâricü'l-Kemâl	Efdalüddîn-i Kâşânî	689
678	Landberg/1051	Mefâtihu'l-Ulûm	Muhammed b. Ahmed el-Kâtib el-Harizmî	
679	Arabic mss. , suppl./494	Meğânî'l-Makâmât fî Meânî'l-Makâmât	Pençdihî, Muhammed b. Abdurrahman el-Horasani	641
680	Esad Efendi/1737	Mekâsidü'l-Felâsife	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	
681	Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk-Konya Bölge Yazma/07 Ak 169	Menâhicü'l-Fiker ve Mebâhicü'l-İber	Cemâleddin el-Vatvât el-Kâhirî	1047

682	Reîsülküttâb/918	Menâhicü'l-Fiker ve Mebâhicü'l-İber	Cemâleddin el-Vatvât el-Kâhirî	
683	Fatih/4116	Menâhicü'l-Fiker ve Mebâhicü'l-İber	Cemâleddin el-Vatvât el-Kâhirî	
684	Ragıp Paşa/1179	Menâkıbü Ali b. Ebi Talib	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
685	GRE Manuscriptos/18	Menâkıbü İbn Teymiyye		751
686	Cârullah/1630	Menâkıbü'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe	Bezzâzî, Hâfizuddin Muhammed el-Harizmî	827
687	Nuruosmaniye/1341	Menâru'l-Envâr fî Usûlî'l-Fıkh	Ebu'l-Berekât en-Nesefî	
688	Nuruosmaniye/3033	Menâzıru'l-Avâlim	Âşık Mehmed et-Trabzonî er-Rûmî	1089
689	Laleli/256	Menhelü'r-Ravi fî Ulumî'l-Hadis	İbn Cemâ'a el-Hamevî el-Kinânî	702
690	Damad İbrahim Paşa/857	Merâsîdü'l-İttılâ' alâ Esmâ'î'l-Emkine ve'l-Bikâ'	İbn Abdülhakk el-Bağdâdî	890
691	Damad İbrahim Paşa/406	Mesâbihu's-Sünne	Begavî (İbnü'l-Ferrâ') el-Horasânî	679
692	Mustafa Con/A 680	Mesnevî-i Şerîf	Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	877
693	Reîsülküttâb/470	Meşâriku'd-Derâri'z-Züher fî Keşfi Hakâ'iki Nazmi'd-Dürrer	Sa'idüddin el-Fergânî, Muhammed b. Ahmed el-Kâsânî	
694	Atıf Efendi/631	Metâli'u'l-Envâr alâ Sıhâhi'l-Âsâr	İbn Kurkûl, İbrâhim b. Yusuf el-Vehrânî	646
695	Şehid Ali Paşa/1654	Metâli'u'l-Enzâr fî Şerhi Tavâli'i'l-Envâr	Ebu's-Senâ' Mahmûd el-İsfahânî	
696	Damad İbrahim Paşa/303	Metâlibü's-Sü'l fî Menâkıbi Âli'r-Rasûl	Ebû Sâlim en-Nasîbî	
697	Reîsülküttâb/909	Metmahu'l-Enfûs ve Mesrahu't-Teennûs fî Mûlehi Ehli'l-Endelûs	İbn Hâkan, Feth b. Muhammed el-İşbîlî	1038
698	Fatih/4128	Mevâddu'l-Beyân	Ebu'l-Hasan Ali b. Halef b. Ali el-Kâtib	
699	Hacı Beşir Ağa/57	Mevâhib-i Aliyye	Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî	
700	Nuri Arlasez/344	Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis	Gelibolulu Mustafa Âlî	
701	Esad Efendi/2926	Mevâridü'l-Edeb	Nahcuvânî, Hinduşah b. Sencer es-Sâhibî el-Cîrânî	
702	Nuruosmaniye/3738	Mevzû'âtü'l-Ulûm	Taşköprüzâde, Mehmed b. Ahmed el-İstanbulî	1024
703	Beyazîd Devlet/3438	Mi'yarü'l-Ebhar fî Aruzî'l-Eşar	Ebu Süleyman Davud b. Muhammed el-Benakiti	889
704	Mehmed Asım Bey/505	Miftâhu Telhisi'l-Miftâh	Şemseddin Muhammed b. Muzaffer el-Yemenî	749
705	Fatih/4095	Miftahu'l-Esrari'l-Melekûtiyye ve Misbahu'l-Asâri'l-Mülûkiyye	Ebu'l-Kasım Abdülhamid b. el-Esedî	
706	Kastamonu İl Halk/37 Hk 1545	Miftâhu'l-Miftâh	Kutbuddîn-i Şirâzî, Mahmûd b. Mes'ûd eş-Şirâzî	732
707	Bağdatlı Vehbi/1585	Mihr ü Müşteri	Assâr-ı Tebrizî	1000
708	Damad İbrahim Paşa/776	Minhâcü'l-Âbidîn	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	803
709	Laleli/1650	Minhâcü'l-Beyân fî mâ Yesta'miluhü'l-İnsân	İbn Cezle, Ebû Ali Yahyâ b. İsâ el-Bağdâdî	605
710	Fatih/3641	Minhâcü'l-Beyân fî mâ Yesta'miluhü'l-İnsân	İbn Cezle, Ebû Ali Yahyâ b. İsâ el-Bağdâdî	

711	Esad Efendi/2406	Mir'atü's-Safâ	Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi	
712	Arabe/1505	Mir'atü'z-Zamân fi Târîhi'l-A'yân	Sıbt İbnü'l-Cevzî, Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Bağdâdî	971
713	Âşir Efendi/431	Miratü't-Tayibin	Halîmî, Lutfullah el-Amâsî	865
714	Damad İbrahim Paşa/467	Mirkâtü'l-Efkâr fi Şerhi'l-Menâr	Muhammed b. Cîrbâş b. Abdullah	957
715	Reîsülküttâb/509	Mîrsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Me'âd	Necmeddîn-i Dâye	
716	Hekimoğlu Ali Paşa/544	Mîşkâtü'l-Envâr fi Letâ'ifi'l-Ahbâr	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî	626
717	Esad Efendi/2907	Miyar-ı Cemalî	Fahru'l-İsfahani Şemseddin Muhammed	749
718	Vahid Paşa/1049	Mîzânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl	Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî	
719	Feyzullah Efendi/1356	Mu'cemü'l-Büldân	Yâkut el-Hamevî, Yâkut b. Abdullah el-Bağdâdî	1097
720	Feyzullah Efendi/1355	Mu'cemü'l-Büldân	Yâkut el-Hamevî, Yâkut b. Abdullah el-Bağdâdî	
721	Ragıp Paşa/1384	Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-E'ârîb	İbn Hişâm en-Nahvî	836
722	Reîsülküttâb/897	Muhadarat	Kef'amî, İbrâhîm b. Ali el-Kef'amî el-Hârisî	884
723	Ragıp Paşa/1475	Muhibbüddin Mecmuası		
724	Fatih/4842	Muhtasar ala Telhisi'l-Miftah		
725	Reîsülküttâb/382	Muhtasaru İhtilafî Ulemâi'l-Emsâr	İbn Cerîr et-Taberî	
726	Atıf Efendi/1718	Muhtasaru Kitâbi'l-Buldân	Ebû'l-Hasan Ali b. Cafer eş-Şezerî	
727	Şehid Ali Paşa/555	Muhtasaru Meşâri'i'l-Eşvâk ilâ Mesâri'i'l-Uşşâk	İbnü'n-Nehhâs, Ahmed b. İbrâhîm ed-Dımaşkî	827
728	Esad Efendi/2402	Muhtasaru Mir'atü'l-Cenân	Seyyid Alizâde, Ya'kûb b. Ali el-Bursevî	
729	Reîsülküttâb/1065	Muhtasaru Muğni'l-Lebîb		
730	Atıf Efendi/2421	Muhtasaru Nihayeti'l-Emel fi İlmi'l-Cedel	İbnü'l-Mimar, Muhammed b. Hasan el-Bağdadi	605
731	Beyazîd Devlet/5573	Muhtasaru Nüzheti'l-Ervâh ve Ravzati'l-Efrâh fi Târîhi'l-Hukemâ'		729
732	Cârullah/1969	Muhtasaru Şerhi'l-Maksûra	Muhammed b. Ebu'l-Fütûh el-Kâtib	694
733	Hasan Paşa İl Halk/1180	Muhtasaru Tarihi İbn Kesir		
734	Atıf Efendi/1930	Muhtasaru Tarihi'l-İslâm	Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî	805
735	Laleli/2002	Muhtasaru Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk	İbnü'l-Amîd	
736	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2641	Muhtasaru Teracimü'l-Eacim		
737	Reîsülküttâb/1065	Muhtasaru Tezkirati İbn Hişâm		
738	Reîsülküttâb/103	Muhtasaru'l-Mahsûl	Tâceddin Abdurrahîm b. Muhammed el-Mavsîlî	673
739	Damad İbrahim Paşa/10	Muhtasaru'n-Neşr fi'l-Kırâ'ati'l-Aşr	İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed ed-Dımaşkî	
740	Persan/67	Muizzü'l-Ensab fi Şecerati Ensabi Selatini Moğol		
741	Arapça/4397	Mukaddime fi'n-Nahv	Zebîdî, Muhammed b. Yahya el-Yemenî el-Kureşî	
742	Hacı Beşir Ağa/648	Mukaddimetü'l-Edeb	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	797

743	Damad İbrahim Paşa/921	Murûcû'z-Zehab ve Me'âdinü'l-Cevher	Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin el-Bağdâdî	1004
744	Ayasofya/3408	Murûcû'z-Zehab ve Me'âdinü'l-Cevher	Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin el-Bağdâdî	
745	Murad Molla/594	Musannef	İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed el-Kufî	648
746	Nuruosmaniye/4646	Müfidü'l-İ'râb	Bolevî İsâ Efendi	1093
747	Laleli/3633	Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
748	Laleli/1502	Mülahu'l-Fünun		
749	Laleli/3486	Mülhatü'l-İ'râb	Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali	851
750	Hüsrev Paşa/515	Münşeat	Beyanî, Şehabeddin Abdullah el-Kirmanî	
751	Lala İsmail/600	Münşeat-ı Hakim-i Hakani	Hâkânî-i Şîrvânî	
752	Revan/1940	Münşeat-ı Mecmûa-i Müteferrika		1089
753	Kastamonu İl Halk/37 Hk 3329	Münthe's-Sü'l fî İlmi'l-Usûl	Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyfeddin Ali es-Sa'lebî	626
754	Damad İbrahim Paşa/404	Müşkilü'l-Âsâr	İbn Fûrek, Muhammed b. Hasan el-İsfahânî	
755	Veliyyüddin/3195	Müverrih Makrizi Mecmuası	Takıyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	1101
756	Reîsülküttâb/937	Nadrâtü'l-İğrîz fî Nusreti'l-Karîz	Alevî, Ebû Ali Muzaffer b. Fazl el-Mavsîlî	1113
757	Hasan Hüsnü Paşa/635	Nakdû'n-Nusûs fî Şerhi Nakşî'l-Fusûs	Molla Câmî	
758	Beşir Ağa Eyüp/93	Nakdû'n-Nusûs fî Şerhi Nakşî'l-Fusûs	Molla Câmî	890
759	Revan/1038	Nakş-ı Bedî	Muhammed Gazalî Meşhedî	982
760	Suppl. Turc/661	Name-i Hümayun vd. suretler		
761	E. Hazinesi/1322	Nasihatü'l-Mülûk		988
762	Damad İbrahim Paşa/18	Nebze min Garaibi'l-Ehadis ve'l-Asar ve'l-Eşâr ve'l-Hikayat		
763	Atf Efendi/1790	Nefâyisü'd-Dürer fî Zikri Fezâilî Hayri'l-Beşer	Şemseddin Hasan b. Muhammed el-Hüseynî	
764	Ragıp Paşa/1219	Nehcü'l-Belâğa	Şerif er-Radî, Muhammed b. Hüseyin el-Müsevî	1097
765	Reîsülküttâb/942	Nehcü'l-Belâğa	Şerif er-Radî, Muhammed b. Hüseyin el-Müsevî	567
766	Damad İbrahim Paşa/394	Nek'atü's-Sadyân	Sâgânî, Hasan b. Muhammed es-Sâgânî	
767	Türk İslam Eserleri Müzesi/2039	Nesâyih-i Hükemâ-i Müttekaddimîn		962
768	Hazine/90	Nesayihu'l-Müluk		
769	Hazine/1157	Nesîmü's-Sabâ	İbn Habîb el-Halebî, Hasan b. Ömer ed-Dımaşkî	1066
770	İsmihan Sultan/325	Neşrû'l-Alem fî Şerhi Lâmiyyeti'l-Acem	Bahrak, Cemâleddin Muhammed el-Himyerî	971
771	Âşir Efendi/370	Nihâyetü'l-Behce	Burhâneddin İbrâhim b. Hüseyin eş-Şebüsterî	
772	Hamidiye/1039	Nihâyetü'l-Efkâr ve Nüzhetü'l-Ebsâr	Muhammed b. Kasım b. Hibetullah el-Harîrî	706
773	Landberg-Wetzstein II/1	Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûnî'l-Edeb	Nüveyrî, Ahmed b. Abdulvehhâb el-Kureşî	738

774	Hacı Selim Ağa/1005	Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab	Kalkaşendî, Ahmed b. Ali el-Mısırî el-Fezârî	
775	Reîsülküttâb/1023	Nihâyetü'l-İcâz fî Dirâyeti'l-İ'câz	Fahreddin er-Râzî	
776	Damad İbrahim Paşa/851	Nihâyetü'l-İdrâk fî Dirâyeti'l-Eflâk	Kutbuddîn-i Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd eş-Şîrâzî	
777	Feyzullah Efendi/1349	Nihâyetü'l-İdrâk fî Dirâyeti'l-Eflâk	Kutbuddîn-i Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd eş-Şîrâzî	
778	Ragıp Paşa/820	Nihâyetü'l-İkdâm fî İlmi'l-Kelâm	Şehristânî, Muhammed b. Abdulkirim eş-Şehristânî	583
779	Raşid Efendi/1021	Nisabu'l-Belaga-Münşeat-ı Mekâtib	Lâmî'î Çelebi, Mahmûd b. Osman el-Bursevî	
780	Murad Molla/1581	Nişvârü'l-Muhâdara ve Ahbârü'l-Müzâkera	Ebû Ali el-Muhassin b. Ali et-Tenûhî	
781	Atıf Efendi/2774	Nizâmü'l-Garîb	Kemâleddin İsâ b. İbrâhim er-Raba'î	786
782	Beşir Ağa Eyüp/24	Nuğbetü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân	Şihâbüddin es-Sühreverdî	610
783	Hamidiye/1038	Nûru'l-Uyûn ve Câmi'u'l-Fünûn	Selahaddin b. Yusuf el-Kehhal el-Hamevi	
784	Şehid Ali Paşa/1963	Nûru'n-Nibrâs alâ Sireti İbn Seyyidi'n-Nâs	Sibt İbnü'l-Acemî, İbrâhim b. Muhammed el-Halebî	
785	Reîsülküttâb/275	Nüzhetü'l-Ebsâr li-Ülî'l-Ebsâr	Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed er-Râzî	741
786	Atıf Efendi/1940	Nüzhetü'l-Enâm fî Mehâsini's-Şâm	Ebu't-Tüka Ebûbekir b. Abdullah ed-Dimaşkî	877
787	Lala İsmail/177	Nüzhetü'l-Ervâh	Emir Hüseyin el-Gûrî	
788	Arabe/2222	Nüzhetü'l-Müşâk fî İhtirâkı'l-Âfâk	İdrisî, Muhammed b. Muhammed es-Sebtî	744
789	Pertev Paşa/56M	Nüzhetü'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker	İbn Hacer el-Askalânî	843
790	Hamidiye/1465	Nüzhetü'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker	İbn Hacer el-Askalânî	1076
791	Beşir Ağa Eyüp/32	Nüzhetü'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker	İbn Hacer el-Askalânî	
792	Hacı Beşir Ağa/506	Ravzatu'l-Itr	Muhammed b. Mahmud b. Hacı eş-Şîrvânî	
793	Reşid Efendi/263	Ravzatu'l-Kudât ve Tarîku'n-Necât	İbnü's-Simnani, Ali b. Muhammed er-Rahbi	
794	Beşir Ağa Eyüp/136	Ravzatü'n-Nâzır ve Nüzhetü'l-Hâtır	Abdulaziz el-Kâşî	751
795	Nuruosmaniye/3175	Ravzatü's-Safâ' fî Sireti'l-Enbiyâ' ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ'	Seyyid Mirhând, Muhammed b. Hâvendşah el-Herevî	1003
796	Persan/58	Ravzatü's-Safâ' fî Sireti'l-Enbiyâ' ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ'	Seyyid Mirhând, Muhammed b. Hâvendşah el-Herevî	
797	Arabe/1539	Ravzu'l-Menâzır fî İlmi'l-Evâ'ili ve'l-Evâhir	İbnü's-Şihne, Muhammed b. Muhammed el-Halebî	
798	Damad İbrahim Paşa/948	Rebî'u'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	665
799	Beyazîd Devlet/5542	Resail	Safiyyüddin el-Hillî, Abdulaziz b. Serâyâ et-Tâ'î	
800	Atıf Efendi/1681	Resailü İhvanu's-Safa		578
801	Cârullah/2107	Resailü İhvanu's-Safa		
802	Cârullah/982	Resailü İhvanu's-Safa		
803	Atıf Efendi/1272	Reşfü'n-Nesâ'ihî'l-İmâniyye ve Keşfü'l-Fezâ'ihî'l-Yûnâniyye	Şihâbüddin es-Sühreverdî	989

804	Atıf Efendi/1298	Risale fi Bahsi'l-Kudreti	Muslihuddîn-i Lârî, Muhammed b. Salâh el-Lârî	1068
805	Türk İslam Eserleri Müzesi/2014	Risâle fi Medhi'l-Kütüb ve'l-Hubbi alâ Cemihâ	Câhız, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî	
806	Şehid Ali Paşa/276	Risâle fi Resmi'l-Mushafi's-Şerîf	İbrâhim b. Muhammed el-Endelüsî el-Emevî	799
807	Saliha Hatun/135	Risâle fi Tashîhi Esâmî's-Şuyûhi'l-İzam		953
808	Şehid Ali Paşa/2744	Risale fi Tefsiri Evaili Sureti'l-Enbiya	Ahîzâde, Abdulhalim b. Mehmed er-Rûmî	1012
809	Türk İslam Eserleri Müzesi/2179	Risâle fi Vilâyet-i Mora		893
810	E.Y/565	Risâle fi'l-Hey'e	Ali Kuşçu	907
811	Âşir Efendi/431	Risâle fi'l-Kazâ' ve'l-Kader	Kemâleddin Abdurrezzâk b. Ahmed el-Kâşânî	
812	Ragıp Paşa/872	Risâle fi'l-Mebde' ve'l-Me'âd	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	625
813	Hüsrev Paşa/250	Risale fi'l-Usturlab		
814	Karaçelebizade/343	Risâle fi'l-Vücûdi'z-Zihnî	Kemâlpâşazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman	
815	Şehid Ali Paşa/2746	Risale Mecmuası	Radıyyüddin İbnü'l-Hanbelî, Muhammed b. İbrâhim	963
816	Cârullah/275	Risale Mecmuası	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	958
817	Hekimoğlu Ali Paşa/800	Risale Mecmuası		914
818	Laleli/3743	Risale Mecmuası		
819	Laleli/1830	Risale Mecmuası		
820	Hekimoğlu Ali Paşa/668	Risale Mecmuası		
821	Cârullah/2073	Risale Mecmuası	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	
822	Cârullah/1641	Risale Mecmuası	Câbir b. Hayyân el-Kûfî	
823	Cârullah/1101	Risale Mecmuası	Hâris el-Muhâsibî el-Basrî	
824	Beyazîd Devlet/5577	Risale Mecmuası		
825	Yeni Cami/1183	Risale Mecmuası		
826	Ragıp Paşa/1455	Risale Mecmuası		
827	Esad Efendi/3821	Risale Mecmuası		
828	Ragıp Paşa/1474	Risale Mecmuası		
829	Cârullah/997	Risale Mecmuası		
830	Esad Efendi/3733	Risale Mecmuası	Celâleddin ed-Devvânî	888
831	Esad Efendi/2023	Risale Mecmuası (Farsça)		877
832	E. Hazinesi/1353	Risâle-i Hazret-i Hacı Abdullah Ensari		
833	Veliyyüddin/2643	Risaletü'l-Hucub	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	909
834	Fatih/3911	Riyâzu'l-İnşâ	Hâce-i Cihân, Mahmûd b. Muhammed el-Geylânî	910
835	Persan/181	Riyâzu'l-İnşâ	Hâce-i Cihân, Mahmûd b. Muhammed el-Geylânî	911
836	Pertev Paşa/486	Riyâzu'l-Mülûk fi Riyâzâtî's-	Nizam Ali b. Muhammed eş-Şamî	783

		Sülûk		
837	III. Ahmed/1547	Riyâzu's-Sâlihîn	Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî	
838	Çorlulu Ali Paşa/92	Riyâzü'n-Nadîre fî Menâkıbî'l-Aşare	Muhibbuddin et-Taberî, Ahmed b. Abdullah el-Mekki	
839	Fatih/3907	Rûhu'l-Ervâh	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	690
840	Laleli/1432	Safvetü'l-Urve li'l-İhve min Ehli's-Safve	Alâ'üddevle es-Simnânî	733
841	Beşir Ağa Eyüp/138	Sânihâtü Düme'l-Kasr fî Mutârahâtî Beni'l-Asr	Sıbtu't-Tâluvî, Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî	1013
842	Lala İsmail/511	Sânihâtü Düme'l-Kasr fî Mutârahâtî Beni'l-Asr	Sıbtu't-Tâluvî, Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî	1069
843	Nuruosmaniye/3947	Sânihâtü Düme'l-Kasr fî Mutârahâtî Beni'l-Asr	Sıbtu't-Tâluvî, Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşkî	
844	Hekimoğlu Ali Paşa/641	Sec'ü'l-Mutavvak	İbn Nübâte el-Mısırî	
845	Ayasofya/4034	Sefinetü's-Sâlihî	Şemseddin Muhammed b. Necmeddin ed-Dimaşkî	
846	Revan/915	Selâmân ü Ebsâl	Molla Câmî	989
847	Damad İbrahim Paşa/383	Sıfatü's-Safve	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	1050
848	Beşir Ağa Eyüp/139	Sıktu'z-Zend	Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî	
849	Damad İbrahim Paşa/1058	Sırru's-Sinâ'a	Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mavsîlî	
850	Reîsülküttâb/747	Sıyâgatü'l-Mümşî ilâ Sinâati'l-İnşâ	Ebu Abdullah Muhammed b. Hakim eş-Şafîi	
851	Laleli/3560	Sıfır's-Sa'ade ve Sefîru'l-İfâde	Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Sehâvî	
852	Reîsülküttâb/815	Sihru'l-Belâga ve Sırru'l-Berâa	Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed en-Nîsâbü'rî	
853	Süleymaniye/219	Silâhu'l-Mü'min	İbnü'l-İmam, Muhammed b. Muhammed el-Mısırî	848
854	Beyazîd Devlet/5127	Siletü'l-Halef bi-Mevsûli's-Selef	Şemseddin Muhammed b. Muhammed er-Rudani	1082
855	Veliyyüddin/2643	Silsiletü'l-Masnuat	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî	910
856	Laleli/1705-M	Simâru'l-Kulûb fî'l-Muzâf ve'l-Mensûb	Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed en-Nîsâbü'rî	1033
857	Atıf Efendi/1757	Siretü Ömer b. Abdülaziz		
858	Atıf Efendi/1757	Siretü Ömer b. Hattâb		
859	Suppl. Pers/1571	Siyeru'l-Mülûk	Nizâmülmülk, Hasan b. Ali b. İshak et-Tûsî	694
860	Arabe/2488	Suveru'l-Kevâkib	Sûfî, Abdurrahman b. Ömer el-Felekî	
861	Veliyyüddin/2447	Süleymanname	Kemâlpâşazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman	
862	Ms. Yah. Ar./1011	Şâh u Dervîş	Hilâlî-i Çağatâyî el-Esterâbâdî	
863	Hazine/1477	Şahnâme	Firdevsî, Ebu'l-Kâsım Hasan b. İshak et-Tûsî	
864	Fatih/5203	Şerefnâme-i Menyerî	Şeyh İbrâhîm Kıvâm-ı Fârûkî-yi Menyerî	
865	Laleli/1743-M	Şerh-i Gülşen-i Râz	Baba Ni'metullah en-Nahcuvânî	
866	Lala İsmail/526	Şerh-i Müşkilât-ı Dîvân-ı Hâkânî	Gınâ'î, Abdulvehhâb b. Muhammed el-Ma'mûrî	1030

867	Suppl. Pers/372	Şerh-i Semer-i Batlamyus	Nasîruddin et-Tûsî	
868	Mehmed Asım Bey/536	Şerhu Âdâbî'l-Bahs ve'l-Münâzara	Kutbuddin Muhammed el-Geylânî	879
869	Halet Efendi/350	Şerhu Dîvânı Ali b. Ebî Tâlib	Kadı Mir, Hüseyin b. Mu'inüddin el-Meybudî	
870	Amasya Beyazıt İl Halk/05 Ba 1850	Şerhu Dîvânı Ali b. Ebî Tâlib	Kadı Mir, Hüseyin b. Mu'inüddin el-Meybudî	
871	Yusuf Ağa/7506	Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî	Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mavsîlî	615
872	Laleli/1824	Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî	Vâhidî, Ali b. Ahmed en-Nîsâbûrî el-Mettûyî	
873	Beşir Ağa Eyüp/145	Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî	Vâhidî, Ali b. Ahmed en-Nîsâbûrî el-Mettûyî	
874	Beşir Ağa Eyüp/144	Şerhu Dürreti'l-Gavâss fî Evhâmî'l-Havâss	Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Hafâcî	
875	Ragıp Paşa/1319	Şerhu Ebyâtî'l-Cümel	İbnü's-Sîd el-Batalyevsî	
876	Veliyyüddin/2932	Şerhu Ebyâtî'l-Mufasssal	İzzeddin Merâğî	720
877	Âşir Efendi/431	Şerhu Esmâ'illâhî'l-Hüsna	Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî	865
878	Ragıp Paşa/1297	Şerhu Fusûlî'l-Burhaniyye	Şemseddin Muhammed b. Eşref es-Semerkindî	
879	Cârullah/1870	Şerhu Fusûlî'l-Burhaniyye	el-Bulgârî, İbrâhim b. Yusuf el-Hanefî	738
880	Âşir Efendi/431	Şerhu Hadis-i Erbain		
881	Laleli/2536	Şerhu Hidayeti'l-Hikme	Mîrek el-Buhârî, Muhammed b. Mübârekşah el-Herevî	907
882	Veliyyüddin/2173	Şerhu Hikmeti'l-Ayn	Hillî, İbnü'l-Mutahhar Hasan b. Yusuf el-Hillî	746
883	Damad İbrahim Paşa/814	Şerhu Hikmeti'l-Ayn	Mîrek el-Buhârî, Muhammed b. Mübârekşah el-Herevî	
884	Yusuf Ağa/7269	Şerhu Hülâsati'l-Hisâb	Abdurrahîm el-Mar'aşî	
885	Veliyyüddin/2510	Şerhu Kanûnçe	Abdûlbâsî el-Malatî	890
886	Hacı Selim Ağa/1145	Şerhu Katri'n-Nedâ ve Bellî's-Sadâ	İbn Hişâm en-Nahvî	1060
887	Cârullah/1418	Şerhu Keşfi'l-Esrâr an Gavâmizi'l-Efkâr	Kâtibî, Necmeddin Ali b. Ömer b. Ali el-Kazvî	978
888	Fezullah Efendi/1987	Şerhu Kitâbi Sibeveyh	Ebu'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî	655
889	Fezullah Efendi/1984	Şerhu Kitâbi Sibeveyh	Ebu'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî	
890	Yeni Cami/1086	Şerhu Kitâbi Sibeveyh	Ebû Sa'îd Hasan b. Abdullah es-Sîrâfî	
891	Nuruosmaniye/1113	Şerhu Me'âni'l-Âsâr	Tahâvî, Ahmed b. Muhammed el-Ezdî el-Mîsrî	831
892	Ragıp Paşa/1297	Şerhu Menşei'n-Nazar	Burhâneddin en-Nesefî	
893	Damad İbrahim Paşa/1028	Şerhu Miftâhi'l-Ulûm	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	802
894	Damad İbrahim Paşa/460	Şerhu Muhtasari Münthe's-Sü'l ve'l-Emel fî İlme'î'l-Usûl ve'l-Cedel	Adudüddin el-Îcî	
895	Damad İbrahim Paşa/563	Şerhu Muhtasari'l-Kerhî	Kudûrî, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	535
896	Esad Efendi/3049	Şerhu Mülhati'l-İ'râb	Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali	678
897	Damad İbrahim Paşa/427	Şerhu Nehci'l-Belâga	İbn Ebû'l-Hadîd	1029
898	Ayasofya/4099	Şerhu Sıktı'z-Zend	İbnü's-Sîd el-Batalyevsî	
899	Reîsülküttâb/832	Şerhu Sıktı'z-Zend	İbnü's-Sîd el-Batalyevsî	631

900	Laleli/3332	Şerhu Şevahidi Şerhi't-Tuhfetü'l-Verdiyye	Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezid el-Bağdâdî	1094
901	Ragıp Paşa/1271	Şerhu Şevâhidi'l-İzâh	Yusuf b. Yebkâ b. Yusuf et-Tucubî	1097
902	Landberg/469	Şerhu Şevahidi'r-Radi	Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezid el-Bağdâdî	
903	Damad İbrahim Paşa/382	Şerhu Şihâbi'l-Ahbâr fi'l-Hikem ve'l-Emsâl ve'l-Âdâb		947
904	Cârullah/51	Şerhu Te'vilâti'l-Kur'ân	Alâ'eddin es-Semerkindî	1002
905	Cârullah/230	Şerhu Te'vilâti'l-Kur'ân	Alâ'eddin es-Semerkindî	657
906	Cârullah/229	Şerhu Te'vilâti'l-Kur'ân	Alâ'eddin es-Semerkindî	752
907	Atf Efendi/2495	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	İbn Ümmü Kâsım, Hasan b. Kâsım el-Mısrî	929
908	Murad Molla/1678-M	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	İbn Ümmü Kâsım, Hasan b. Kâsım el-Mısrî	823
909	Murad Molla/1683	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	Nâzırü'l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf el-Halebî	
910	Murad Molla/1682	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	Nâzırü'l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf el-Halebî	
911	Murad Molla/1681	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	Nâzırü'l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf el-Halebî	
912	Murad Molla/1679	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	Nâzırü'l-Ceyş, Muhammed b. Yusuf el-Halebî	
913	Atf Efendi/2496	Şerhu Teshili'l-Fevâ'id ve Tekmilî'l-Mekâsîd	İbn Ümmü Kâsım, Hasan b. Kâsım el-Mısrî	829
914	Ali Emiri-Arabi/2759	Şerhu Usturlab		1082
915	Hekimoğlu Ali Paşa/856	Şerhu Uyûni'l-Hikme	Fahreddin er-Râzî	641
916	Beşir Ağa Eyüp/101	Şerhu Uyûni'l-Hikme	Fahreddin er-Râzî	665
917	Atf Efendi/1298	Şerhu'l-Akâ'idî'l-Adudiyye	Celâleddin ed-Devvânî	1068
918	Hacı Beşir Ağa/208	Şerhu'l-Câmi'i'l-Kebîr	el-Melikü'l-Muazzam, İsa b. Ebu Bekr	723
919	Fatih/4918	Şerhu'l-Cümel fi'n-Nahv	Ba'î, Şemseddin Muhammeded-Dımaşkî	
920	Laleli/3315	Şerhu'l-Cümeli'l-Kübrâ	İbn Usfûr el-İşbîlî, Ali b. Mü'min el-Hadramî	
921	Fatih/4903	Şerhu'l-Elfiyye	Mekkûdî, Abdurrahman b. Ali el-Fâsî	875
922	Ayasofya/4480	Şerhu'l-Elfiyye	İbnü'n-Nâzım, Muhammed b. Muhammed et-Tâ'î	1106
923	Laleli/3265	Şerhu'l-Elfiyye	Bedreddin el-Gazzî	
924	Reşid Efendi/907	Şerhu'l-Elfiyye	İbn Akîl, Abdullah b. Abdurrahman el-Hemedânî	
925	Vollers/763	Şerhu'l-Esbâb ve'l-Alâmât	İbn Ivaz el-Kirmânî	896
926	Cârullah/1517	Şerhu'l-Fusûli'l-İlâkiyye fi Külliyyâtî't-Tıb	Şemseddin Muhammed b. Mahmud el-Amilî	779
927	Laleli/1813	Şerhu'l-Hamaseti'l-Kübra	Ebu'l-Kasım Zeyd b. Ali el-Farisi	438
928	MS. Ar./3008	Şerhu'l-Hamaseti'l-Kübra	Ebu Ali Ahmed b. Muhammed el-Merzuki	
929	Laleli/3314	Şerhu'l-İcâz el-Müttesim bi-Simeti'l-İ'caz	Kutbuddin el-Keyderî, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî	698
930	Damad İbrahim Paşa/1067	Şerhu'l-Kâfiye	Radî el-Esterâbâdî, Muhammed b. Hasan el-Garavî	907
931	Murad Molla/1694	Şerhu'l-Kâfiye	Necmeddin Said el-Acemi	780
932	Ayasofya/4499	Şerhu'l-Kâfiye	Necmeddin Said el-Acemi	

933	Ayasofya/4118	Şerhu'l-Kasîdeti'l-Mu'allaka	Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî	736
934	Atf Efendi/29	Şerhu'l-Kasîdeti'r-Râiyye	Şihabüddin Ahmed b. Muhammed el-Makdisî	763
935	Beyazîd Devlet/5400	Şerhu'l-Kasîdeti't-Tantarâniyye		758
936	Cârullah/731	Şerhu'l-Kudûrî	Ebû Yakub Yusuf b. Osman el-Özcendî	603
937	Hüsrev Paşa/92	Şerhu'l-Kudûrî	Hâherzâde, Ebû Bekir b. Muhammed el-Buhârî	
938	Yazma Bağışlar/4162	Şerhu'l-Lübâb fi'n-Nahv	Sîrâfî, Muhammed b. Mes'ûd eş-Şîrâzî	759
939	El Yazmaları/5931, 6037	Şerhu'l-Makâmât	Muzhiruddin Şîrâzî, Hüseyin b. Mahmûd ez-Zeydânî	707
940	Carolina Rediviva/O St. 143	Şerhu'l-Makâmât	Ukberî, Abdullah b. Hüseyin el-Bağdâdî	745
941	Reîsülküttâb/852	Şerhu'l-Makâmât	Ukberî, Abdullah b. Hüseyin el-Bağdâdî	607
942	Beyazîd Devlet/5400	Şerhu'l-Maksûra	Muhammed b. Süleyman el-Hammadi	758
943	Kandilli Rasathanesi/122	Şerhu'l-Maune fi'l-Hisab	Ahmed b. Muhammed b. el-Hümmam	
944	Laleli/1428	Şerhu'l-Mebahisi'l-Asliyye an Cümleti't-Tarikati's-Sufiyye	Zerrûk, Ahmed b. Ahmed el-Fâsî el-Bernusî	896
945	Kastamonu İl Halk/37 Hk 2662	Şerhu'l-Mekâsîd	Sa'deddin Taftazânî, Mes'ûd b. Ömer el-Horasânî	800
946	Damad İbrahim Paşa/800	Şerhu'l-Mevâkîf fi İlmi'l-Kelâm	Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî	884
947	Reîsülküttâb/848	Şerhu'l-Muallakât	Nehhâs, Ahmed b. Muhammed el-Mısrî	
948	Ayasofya/4099	Şerhu'l-Mufaddaliyyât		1114
949	Şehid Ali Paşa/2480	Şerhu'l-Mufasssal	İbn Ya'îş, Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Halebî	869
950	Hacı Selim Ağa/264	Şerhu'l-Muğnî fi Usûli'l-Fıkh	Kâ'ânî, Mansûr b. Ahmed el-Harizmî el-Hanevî	798
951	Atf Efendi/706	Şerhu'l-Muğnî fi Usûli'l-Fıkh	Kâ'ânî, Mansûr b. Ahmed el-Harizmî el-Hanevî	
952	Fatih/1367M	Şerhu'l-Muğnî fi Usûli'l-Fıkh	Kâ'ânî, Mansûr b. Ahmed el-Harizmî el-Hanevî	
953	Damad İbrahim Paşa/562	Şerhu'l-Muhtasar	İsbîcâbî, Ali b. Muhammed es-Semerkandî	504
954	Halet Efendi/747	Şerhu'l-Uyûn fi Şerhi Risâleti İbn Zeydûn	İbn Nübâte el-Mısrî	1085
955	Laleli/3460	Şerhu'l-Vafiye fi Nazmi'l-Kafiye	İbnü'l-Hâcib, Osman b. Ömer el-Mısrî	668
956	Beşir Ağa Eyüp/149	Şerhu'n-Nesâyihi'l-Kibâr	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî	700
957	Ragıp Paşa/1297	Şerhu'n-Nikâti'z-Zarûriyye ve'l-Üstükussâti'l-Erba'iniyye	Çârperdî, EFahreddin Ahmed b. Hasan eş-Şâfi'î	761
958	Hacı Selim Ağa/958	Şerhu'r-Râmizeti's-Şâfiye fi İlme'i'l-Arûz ve'l-Kâfiye	Şeyh Buhârî, Muhammed b. Muhammed el-Buhârî	
959	Amcazade Hüseyin Paşa/103	Şerhu's-Sünne	Begavî (İbnü'l-Ferrâ') el-Horasânî	680
960	Veliyyüddin/2328	Şerhu's-Şemsiyye fi'l-Hisab		898
961	Cârullah/2002M	Şerhu't-Tarif fi Zaruriyyi't-Tasrîf	İbn İyâz, Hüseyin b. Bedr el-Bağdâdî	631
962	Ragıp Paşa/1391	Şerhu't-Tasrîfi'l-Mülûkî	Ebu'l-Kâsım Ömer b. Sâbit el-Mavsılî	599
963	Laleli/2522	Şerhu't-Telvîhât	İbn Kemmûne, Sa'd b. Mansûr el-İsrâ'îlî	

964	Damad İbrahim Paşa/820	Şerhu't-Telvîhât	İbn Kemmûne, Sa'd b. Mansûr el-İsrâ'îlî	
965	Damad İbrahim Paşa/847	Şerhu't-Tezkiretü'n-Nasîriyye	Fethullah eş-Şîrvânî	891
966	Hacı Selim Ağa/819	Şevâhidü't-Nübüvve li-Takvîyeti Yakîni Ehli'l-Fütüvve	Molla Câmî	901
967	Reîsülküttâb/180	Şevâhidü't-Tavzîh ve't-Tashîh li-Müşkilâtî'l-Câmi'i's-Sahîh	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	821
968	Reîsülküttâb/746	Şî'ru Ubeydullah b. Kays	Ubeydullah b. Kays	
969	Hüsrev Paşa/258	Şifâ'l-Kalbi'l-Mahzun fi-ma Yeteallak bi't-Taun	Hatûb el-Osmânî ed-Dımaşkî es-Safedî	
970	Atf Efendi/2201	Şifâ'ü'l-Galîl fi İlmi'l-Halîl	Mahallî, Muhammed b. Ali el-Halebî	655
971	Reîsülküttâb/664	Şifâ'ü'l-Garâm bi-Ahbâri'l-Beledi'l-Harâm	Fâsî, Muhammed b. Ahmed el-Hasenî	906
972	Yusuf Ağa/7112	Tabakâtü's-Şafîiyye		895
973	Damad İbrahim Paşa/394	Tabakâtü'l-Fukahâ	Ebû İshak eş-Şîrâzî,	817
974	Hekimoğlu Ali Paşa/778	Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik	Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi	
975	Fatih/4423	Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik	Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi	
976	Fatih/4419	Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-Kübrâ	Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî	889
977	Damad İbrahim Paşa/639	Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-Kübrâ	Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî	890
978	Fatih/4420	Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-Kübrâ	Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî	890
979	Fatih/4421	Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-Kübrâ	Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî	890
980	Atf Efendi/1906	Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-Kübrâ	Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî	859
981	Laleli/224	Tabsiratü'l-Mütezekkir ve Tezkiretü'l-Mütebasır	Kevâşî, Ahmed b. Yusuf el-Kevâşî el-Mavsîlî	643
982	Murad Molla/1773	Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî	525
983	Murad Molla/1772	Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî	525
984	Murad Molla/1771	Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî	526
985	Murad Molla/1775	Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî	526
986	Murad Molla/1774	Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî	526
987	Esad Efendi/2170	Tâcü't-Tevârîh	Şeyhülislam Hoca Sa'deddin Efendi	
988	Suppl. Turc/524	Tâcü't-Tevârîh	Şeyhülislam Hoca Sa'deddin Efendi	
989	Şehid Ali Paşa/1151	Tafsîlü'n-Neş'eteyn ve Tahsîlü's-Sa'âdeteyn	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	684
990	Ragıp Paşa/1179	Tafsîlü'n-Neş'eteyn ve Tahsîlü's-Sa'âdeteyn	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
991	Reîsülküttâb/996	Tafsîlü'n-Neş'eteyn ve Tahsîlü's-Sa'âdeteyn	Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî	
992	Murad Molla/365	Tağliku't-Talik	İbn Hacer el-Askalânî	861
993	Murad Molla/630	Tağyîru't-Tenkîh	Kemâlpasazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman	931
994	Damad İbrahim Paşa/4	Tahcîl men Harrafe'l-İncîl	Ca'ferî, Takıyyüddin Sâlih el-Hâşimî	
995	Fatih/3386	Tahdîdü Nihâyâtî'l-Emâkin li-Tashihi Mesâfâtî'l-Mesâkin	Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed el-Harizmî	416

996	Beyazîd Devlet/5593	Tahkîmü'l-Ukûl bi-Ufûli'-Bedr bi'n-Nüzûl	İbn Akbars, Ali b. Muhammed el-Kâhîrî	
997	Ragıp Paşa/1078	Tahrîru't-Tahbir fi'l-Bediiyyât	İbn Ebu'l-İsba, Abdülazîm b. Abdilvâhid el-Mısırî	675
998	Esad Efendi/2961	Tahrîru't-Tahbir fi'l-Bediiyyât	İbn Ebu'l-İsba, Abdülazîm b. Abdilvâhid el-Mısırî	732
999	Damad İbrahim Paşa/436	Tahsîlû'l-Usûl min Kitâbi'l-Mahsûl	Sirâceddin el-Urmevî	684
1000	Beşir Ağa Eyüp/174	Takrîbü'l-Mukarrib	Ebû Hayyân el-Endelüsî	710
1001	Or/1347	Takvîmü's-Sihha	İbn Butlân, Muhtâr b. Hasan el-Bağdâdî	614
1002	Revan/1649	Takvîmü'l-Büldân	Ebu'l-Fidâ' el-Eyyûbî	992
1003	Cârullah/1581	Takvîmü'l-Büldân	Ebu'l-Fidâ' el-Eyyûbî	1031
1004	Hasan Paşa İl Halk/1068	Takvîmü'l-Edille	Debûsî, Abdullah b. Ömer es-Semerkindî	693
1005	Cârullah/447	Takvîmü'l-Edille	Debûsî, Abdullah b. Ömer es-Semerkindî	
1006	Cârullah/1291	Talikat ale's-Şifa	Molla Sadrâ, Muhammed b. İbrâhim eş-Şîrâzî	1092
1007	Lala İsmail/177	Tarabû'l-Mecâlis	Emir Hüseyin el-Gûrî	854
1008	Suppl. Pers/205	Târîh-i Cihangüşâ	Alâ'eddin Atâ Melik el-Cüveynî	689
1009	Amcazade Hüseyin Paşa/359	Târîh-i Cihangüşâ	Alâ'eddin Atâ Melik el-Cüveynî	698
1010	Revan/1280	Târîh-i Feth-i Budin	Tosyalı Celâlzâde Sâlih Çelebi	936
1011	Damad İbrahim Paşa/889	Târîhu Bağdad-Târîhu Medîneti's-Selam	Hatîb el-Bağdâdî	1091
1012	Atîf Efendi/1819	Târîhu Medîneti Dîmaşk	İbn Asâkir, Ali b. Hasan ed-Dîmaşkî	
1013	Lala İsmail/305	Târîhu'l-Hulefa		1107
1014	Veliyyüddin/1836	Tasavvuf Mecmuası		1018
1015	Ayasofya/4732	Tashîhu't-Tashîf ve Tahrîru't-Tahrîf	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî	
1016	Şehid Ali Paşa/709	Te'sîsü'n-Nezâir fi'l-Hilâf	Ebu'l-Leys es-Semerkindî	
1017	Cârullah/686	Tebyînü'l-Hakâ'ik fi Şerhi Kenzi'd-Dekâ'ik	Zeyla'î, Osman b. Ali el-Bârî'î es-Sûfî	959
1018	Reîsülküttâb/996	Tecridü'l-Tevhîdî'l-Münîf	Takîyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî	
1019	Atîf Efendi/1956	Tedâriku Envâi'l-Hatai'l-Vakıa fi't-Tedbir	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	
1020	Karaçelebizade/343	Tefsîru Süreti'l-İhlâs ve'l-Mu'avvizeteyn	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî	
1021	Damad İbrahim Paşa/115	Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm	İbn Abdusselâm Abdulaziz es-Sülemî	793
1022	Laleli/2488	Tehâfütü'l-Felâsife	Hocazâde, Mustafa b. Yusuf el-Bursevî	922
1023	Esad Efendi/1836	Tehzîbu'l-Ahlâk ve Tathîru'l-A'râk	İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî	709
1024	Atîf Efendi/2710	Tehzîbu'l-Luga	Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî	1102
1025	Atîf Efendi/2709	Tehzîbu'l-Luga	Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî	
1026	Atîf Efendi/2708	Tehzîbu'l-Luga	Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî	
1027	Laleli/69	Telhîsu İleli'l-Kur'ân	Ebu'l-Fazl Hubeyş b. İbrahim et-Tiflîsî	607
1028	Ayasofya/90	Telhîsu Tabsirati'l-Mütezekkir ve Tezkiretü'l-Mütebasır	Kevâşî, Ahmed b. Yusuf el-Kevâşî el-Mavsîlî	721

1029	Fatih/4842	Telhisu'l-Mütevassıt ale'l-Kafiye		
1030	Landberg-Ms. or.fol/3007	Telkihu'l-Ukûl fî Fezâilî'r-Rasûl	Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed et-Temîmî	
1031	Hacı Selim Ağa/1185	Temrînü't-Tullâb fî Smâati'l-l'râb	Hâlid b. Abdullah el-Cercâvî el-Ezherî	958
1032	Ayasofya/1075	Tenvîru'l-Ebsâr ve Câmi'u'l-Bihâr	Timurtâşî, Muhammed b. Abdullah el- Gazzî	1079
1033	Şehid Ali Paşa/393	Tenzihü's-Şeriati'l-Merfua ani'l- Ahbarî's-Şeniati'l-Mevzua	İbn Arrâk, Ali b. Muhammed ed-Dımaşkî	
1034	Laleli/348	Tenzilü'l-Âyât ale's-Şevâhid mine'l-Ebyât	Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ebû Bekir el- Hamevî	
1035	Fatih/5176	Terâcimü'l-E'âcim	Bakkâlî, Ebu'l-Fazl Muhammed el- Harizmî	
1036	Damad İbrahim Paşa/5	Tercemetü'z-Zebûr		702
1037	Âşir Efendi/2	Tercemetü'z-Zebûr		
1038	Hazine/452	Tercüme-i Alat-ı Rasadiyye li-Zic- i Şehinşahiyye		
1039	Hekimoğlu Ali Paşa/168	Tercüme-i Hadis-i Erbain	Fuzûlî, Mehmed b. Süleyman el-Bağdâdî	
1040	Atıf Efendi/402	Tercüme-i Kitabü'l-Harac	Rodosîzâde, Mehmed b. Mehmed	1095
1041	Hazine/452	Tercüme-i Si Fasl der Marifet-i Takvim		
1042	Esad Efendi/2225	Tercüme-i Târihu'l-Yemînî	Ebü's-Şeref Nasîh b. Zaferel-Cerbazekani	636
1043	Beşir Ağa Eyüp/195	Tercüme-i Yenbûu'l-Hayat	Efdalüddîn-i Kâşânî	689
1044	Beşir Ağa Eyüp/195	Tercümetü'l-Edebi'l-Vecîz li'l- Veledî's-Sağîr	Nasîruddin et-Tûsî	
1045	Damad İbrahim Paşa/3	Tercümetü't-Tevrât		
1046	Laleli/3314	Terşihu'l-İlel fî Şerhi'l-Cümel	Sadru'l-Efâzıl, Kâsım b. Hüseyin el- Harizmî	699
1047	Hacı Selim Ağa/1088	Teshilü'l-Fevâ'id ve Tekmilü'l- Mekâsîd	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	753
1048	Hacı Beşir Ağa/581	Teshilü'l-Fevâ'id ve Tekmilü'l- Mekâsîd	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	779
1049	Murad Molla/1659	Teshilü'l-Fevâ'id ve Tekmilü'l- Mekâsîd	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	
1050	Murad Molla/1658	Teshilü'l-Fevâ'id ve Tekmilü'l- Mekâsîd	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	
1051	Atıf Efendi/2451	Teshilü'l-Fevâ'id ve Tekmilü'l- Mekâsîd	İbn Mâlik et-Tâ'î, Muhammed b. Abdullah	
1052	Atıf Efendi/1392	Teshilü's-Sebil ila Teallümi't- Tersil	Ebu Abdullah Muhammed b. Fütuhel- Endelûsî	539
1053	Murad Molla/1753	Teskîfu'l-Lisân ve Telkîhu'l- Cenan	Ebû Hafs Ömer b. Halef el-Endelûsî	
1054	Laleli/1686	Teskîfu'l-Elsine bi-Tarîfi'l- Ezmine	Şiblî, Muhammed b. Abdullah et-Trablusî	743
1055	Laleli/3488	Tetimme fi't-Tasrif	İbnü'l-Kabisi, Muhammed b. Ebu'l-Vefa el-Mavsîlî	622
1056	Suppl. Turc/737	Tevârih-i Âl-i Selçûk	Yazıcızâde Ali Efendi	
1057	Hacı Selim Ağa/1089	Teysîru İsmeti'l-İnsân min Lahni'l-Lisân	İbnü'l-Furât, Abdulhâlîk b. Ali el-Mâlikî	

1058	Laleli/246	Teysiru'l-Acib fi Tefsiri'l-Garib	İbnü'l-Müneyyir, Ahmed b. Muhammed el-Cüzâmî	673
1059	Persan/246	Tezkiretü's-Su'arâ'	Devletşah b. Alâ'üddevle es-Semerkindî	981
1060	İsl. MSS. Garrett/181B	Tezkiyetü'l-Ervâh an Mevânî'l-Eflâh		746
1061	Nuruosmaniye/3590	Tıb Mecmuası		
1062	Persan/234	Timurnâme	Hâtifi, Abdullah b. Muhammed el-Herevî	985
1063	Revan/1520	Timurnâme	Hâtifi, Abdullah b. Muhammed el-Herevî	
1064	Damad İbrahim Paşa/405	Tuhfetü Zevî'l-Ereb fi Müşkili'l-Esmâ ve'n-Neseb	İbn Hatîbüddehşe, Mahmûd el-Hamevî	877
1065	Kılıç Ali Paşa/723-M	Tuhfetü'l-Acâ'ib ve Turfetü'l-Garâ'ib	İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Nasrullah b. Muhammed eş-Şeybânî	
1066	E.Y/896	Tuhfetü'l-Ahbâb fi İlmi'l-Hisâb	Sıbtu'l-Mardinî, Muhammed b. Muhammed el-Kâhirî	
1067	Reîsülküttâb/103	Tuhfetü'l-Ahyâr fi Aksâmî'l-Ahbâr	İbnü'l-Mü'eyyed, Ahmed b. Muhammed el-Mukrî	667
1068	Süleymaniye/854	Tuhfetü'l-Arûs ve Nüzhetü'n-Nüfûs	Ticânî, Abdullah b. Muhammed et-Tûnisî	
1069	Atıf Efendi/2012	Tuhfetü'l-Ashâb ve Nüzhetü Zevî'l-Elbâb	Serûcî, Ahmed b. İbrâhim es-Serûcî	1008
1070	Esad Efendi/3148	Tuhfetü'l-Elbâb ve Nuhbetü'l-A'câb	Muhammed b. Abdurrahim el-Gırnâtî	997
1071	Damad İbrahim Paşa/1083	Tuhfetü'l-Garîb fi'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir	848
1072	Damad İbrahim Paşa/1082	Tuhfetü'l-Garîb fi'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir	
1073	Raşid Efendi/734	Tuhfetü'l-Garîb fi'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir	
1074	Damad İbrahim Paşa/535	Tuhfetü'l-Harîs fi Şerhi't-Telhîs	İbn Balaban, Ali b. Balaban el-Mısırî	862
1075	Damad İbrahim Paşa/534	Tuhfetü'l-Harîs fi Şerhi't-Telhîs	İbn Balaban, Ali b. Balaban el-Mısırî	861
1076	Esad Efendi/2170	Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfârî'l-Bihâr	Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî	1075
1077	Fatih/3466	Tuhfetü'l-Mülûk ve's-Selâtin fîmâ Yekûmu bihi Üsûsü Erkânî'd-Dîn	Ali b. Ahmed eş-Şirâzî el-Ensârî	
1078	Reîsülküttâb/118	Tuhfetü'l-Müncid ve'l-Müthim fi Garîbi Sahîh-i Müslim	Sıbt İbnü'l-Acemî, İbrâhim b. Muhammed el-Halebî	816
1079	Veliyyüddin/3101	Ukûdü'l-Ukûl	Âlî, Hüseyin Çelebi el-Edirnevî	1064
1080	Beşir Ağa Eyüp/53	Umdetü'l-Ahkâm	Cemmâ'îlî, Takıyyüddin Abdulganî el-Makdisî	
1081	Damad İbrahim Paşa/232	Umdetü'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz	Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yusuf el-Halebî	1097
1082	Atıf Efendi/1118	Umdetü'l-Hükkâm ve Mercî'u'l-Kudât fi'l-Ahkâm	Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ebû Bekir el-Hamevî	1034
1083	Damad İbrahim Paşa/385	Umdetü't-Tâlib fi Nesebi Âli Ebû Tâlib	İbn Inebe, Ahmed b. Ali el-Hasenî	990
1084	Ragıp Paşa/364	Usûlü'l-Pezdevî	Fahru'l-İslâm el-Pezdevî	
1085	Beyazîd Devlet/5065	Uyûnu'l-Me'ârif	Kudâ'î, Muhammed b. Selâme el-Kudâ'î	785
1086	Murad Molla/1464	Uyûnu'l-Enbâ' fi Tabakâti'l-Etubbâ'	İbn Ebû Usaybi'a, Ahmed b. Kâsım el-Hazrecî	1003

1087	Yeni Cami/891	Uyûnü'l-Enbâ' fî Tabakâtî'l-Etubbâ'	İbn Ebû Usaybi'a, Ahmed b. Kâsım el-Hazrecî	
1088	Fatih/4439	Uyûnü't-Tevârîh	İbn Şâkir el-Kütübî	755
1089	Fatih/4440	Uyûnü't-Tevârîh	İbn Şâkir el-Kütübî	
1090	Amcazade Hüseyin Paşa/363	Uyûnü't-Tevârîh	İbn Şâkir el-Kütübî	
1091	Manisa İl Halk/5286	Ünsü'l-Muhâdara mimmâ Yüstahsen fî'l-Müzâkera	İbn Cemâ'a el-Hamevî el-Kinânî	762
1092	Reîsülküttâb/725	Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân	İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed el-Bermekî	737
1093	E.Y/896	Vesiletü't-Tullab ila Marifeti'l-Evkat	Sıbtu'l-Mardinî, Muhammed b. Muhammed el-Kâhîrî	
1094	Ragıp Paşa/1223	Yenâbi'u'l-Ulûm	Şemseddin Ahmed b. Halil b. Saade el-Hôyî	673
1095	Damad İbrahim Paşa/982	Yetîmetü'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-Asr	Se'âlibî, Abdulmelik b. Muhammed en-Nîsâbûrî	1041
1096	Damad İbrahim Paşa/983	Yusuf u Züleyhâ	Molla Câmî	980
1097	Raşid Efendi/605	Zadü'l-İbâd ila Husuli'l-Murad		1009
1098	Amcazade Hüseyin Paşa/281	Zadü'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd	İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye	
1099	Amcazade Hüseyin Paşa/280	Zadü'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd	İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye	
1100	Persan/70	Zafernâme	Şerefüddin Mahdûm Ali b. Ali el-Yezdî er-Râzî	901
1101	Lala İsmail/553	Zafername-i Kasimi		1000
1102	Yeni Cami/614	Zahîretü'l-Fetâvâ	Burhâneddin el-Buhârî (İbn Mâze)	869
1103	Reîsülküttâb/813	Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb	Husrî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali el-Kayrevânî	865
1104	Ragıp Paşa/1117	Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb	Husrî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali el-Kayrevânî	1067
1105	Beyazîd Devlet/1464	Zehru'l-Kimâm fî Kısati Yusuf Aleyhisselâm	Mürsî, Ömer b. İbrâhim el-Ensârî el-Evsî	876
1106	Fatih/2620	Zemmü'l-Hevâ	İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî	991
1107	Ali Emiri-Arabi/2759	Zerkaliyye	Mîrim Çelebi, Mahmûd b. Muhammed er-Rûmî	913
1108	Halet Efendi/287	Zeyl-i Mearifü'l-Avarif	Sadr, Cüneyd b. Fazlullah eş-Şirazi	776
1109	Hekimoğlu Ali Paşa/748	Zeyli Ravzatu'l-Ebrâr	Şeyhülislam Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi	1112
1110	Nuruosmaniye/3986	Zırâmü's-Sıkt fî Şerhi's-Sıktı'z-Zend	Sadru'l-Efâzıl, Kâsım b. Hüseyin el-Harizmî	818
1111	Şehid Ali Paşa/418	Ziyâdetü'l-Câmi'	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhîrî	950
1112	Damad İbrahim Paşa/465	Zübdetü'l-Efkâr fî Şerhi'l-Menâr	Muhammed b. Hüseyin en-Nûşâbâdî	748
1113	Cârullah/1016	Zübdetü'l-Hakâ'ik fî Keşfi'd-Dekâ'ik	Aynülkudât el-Hemedânî	

3.3.3. Bekir Efendi'den Sonra Koleksiyonun Durumu

Bahaeddin Yediyıldız'ın “*Vakıfların gelir kaynakları arasında yer alan zirâî işletmelerin tasvîrini tamamlamak için, -vesîkalarımız arasında sadece bir örneğine rastladığımız- ma'den ocaklarından da kısaca söz etmemiz gerekiyor. Reîsülküttâb Ebubekir b. Rüstem, Rumeli'de bulunan ve çıplak mülkiyeti devlete âit olan bir demir ma'denini, 1704 yılında, devletten mukâta'a usûlüyle, yıllık altı bin akçe ve üçyüz seksenbeş kg. demir karşılığında kiraliyor.*” ifadelerinden Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin bir vakfı olduğuna ulaşılmıştır.⁷¹⁴ Bu evraka göre Bekir Efendi, Balat kapısı yakınında üç göz at değirmeninin gelirini ve Rumeli Köstendil'de maden ocağının mukâta'a gelirini Süleymaniye Câmii yakınlarında merhume hanımı Nevruz kadının yapmış olduğu sıbyan mektebine vakfetmiştir. Hanımı vefat etmeden önce mektepte okuyan öğrencilere her sene kıyafet almak istemiş fakat bu arzusunu yerine getirememiştir. Reis Bekir Efendi rahmetli hanımının bu arzusunu yerine getirmek üzere mektepte eğitim gören yirmi sekiz öğrenci, hoca ve halifelerine her sene bir kıyafet ve bir çift mest pabuç giydirilmesini şart koşarak zikredilen gelirlerini 1115/1704 senesinde hanımının vakfına ilhak etmiştir.⁷¹⁵

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin vakıf meselesine uzak olmadığı anlaşılmaya rağmen kitaplarını neden vakfetmediği sorgulanabilir. Bunun için vakıf kütüphaneleri tarihine genel olarak bakıldığında henüz Sultan ve ailesi veya Sadrazam gibi ekâbirin dışında kendisi gibi Reîsülküttâb seviyesinde birinin müstakil vakıf kütüphanesi kurduğu görülmemektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde gerek okuma yazma oranının düşüklüğü ve gerekse ekonomik şartlar oluşmadığından kütüphaneler gelişme göstermemiştir. Bu dönemde genelde kütüphaneler medrese veya mescidin bünyesinde teşekkül etmiştir. Bu kitaplıklar medrese öğrencilerinin kullandığı gündelik kitaplardan oluşmaktaydı.⁷¹⁶

⁷¹⁴ Bahaeddin Yediyıldız, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1984, 18. sy., s. 9.

⁷¹⁵ Ebubekir b. Rüstem Vakfiyesi, 1115/1704, VGMA, Küçük Evkâf Ülâ, s. 274.

⁷¹⁶ İsmail Erünsal, **Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik**, Timaş Yay., İstanbul 2020, s. 111-124.

Fatih devrine gelindiğinde saray kütüphanesi ile Semaniye Medresesi kütüphanesi, Hz. Halid, Mahmud Paşa ve Şeyh Vefâ kütüphaneleri bulunmaktadır. Kânûnî döneminde Sokullu Mehmed Paşa kütüphanesi başta olmak üzere pek çok irili ufaklı kütüphane yer almaktadır. II. Selim devrinde Nurbanu Sultan ve Koca Sinan Paşa'nın kütüphaneleri dikkat çekmektedir. 1089/1778 tarihine gelindiğinde ilk müstakil kütüphane olan Köprülü kütüphanesi kurulmuştur. Sonrasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra 1102/1690 tarihinde açılan kütüphanesi, Feyzullah Efendi tarafından 1111/1699 ve Amcazâde Hüseyin Paşa 1112/1700 tarihinde meydana getirilen kütüphaneler bulunmaktadır. III. Ahmed devrine gelindiğinde matbaanın kurulmasının yanı sıra pek çok kütüphane ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Çorlulu Ali Paşa (1121/1709), Gülnuş Valide Sultan (1123/1711), Şehid Ali Paşa (1127,1128/1715,1716), Sultan III. Ahmed (1131/1718), Damad İbrahim Paşa (1132/1720) ve Yeni Cami (1136/1724) kütüphaneleri zikredilebilir.⁷¹⁷

XVII. yüzyılın ortası ile XVIII. yüzyılın ortası bir kütüphaneler çağı olarak düşünülebilir. İstanbul merkezli mevcut vakıf kütüphanelerine bakıldığında kurucuların sultan, valide sultan, sadrazam ve şeyhülislam oldukları görülmektedir. Osmanlı tarihinde henüz Bekir Efendi seviyesinde birinin müstakil kütüphane kurduğu vaki değildir.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'den sonra kurulan kütüphanelerden özellikle Cârullah Efendi⁷¹⁸ 1147/1734-35 ve Reîsülküttâb Mustafa Efendi⁷¹⁹ 1160/1747 tarihli vakfiyelerine göre kurulan kütüphaneler dikkat çekmekte ve alt seviyede devlet görevlilerinin müstakil kütüphane kurdukları anlaşılmaktadır.

Bekir Efendi'nin müstakil kütüphane kuracak ve devamlılığını sağlayacak maddî imkânı olmadığı düşünülebilir. Kütüphane oluşturmadan mevcut bir yere kitapları neden vakfetmediği de tartışılabilir. Bekir Efendi Osmanlı başkentinde

⁷¹⁷ İsmail Erünsal, **Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik**, s. 125-241.

⁷¹⁸ Carullah Efendi ilk Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin medresesindeki odalardan birine kitaplarını vakfetmiştir. Bkz. Erünsal, **Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik**, s. 243.

⁷¹⁹ Daha önce Kastamonu'da kütüphane kuran Reîsülküttâb Mustafa Efendi'nin İstanbul'daki kütüphane binasının inşası oğlu Aşir Efendi tarafından yapılmıştır. Bkz. Erünsal, **Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik**, s. 254-255.

ulema veya bürokrat olan köklü bir aileden gelmediği gibi kendisinden sonra neslini devam ettirecek bir çocuğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte hayatını erken yaşta zamansız bir şekilde kaybetmemiştir. Üstelik vakfının varlığından dolayı vakıf meselesine ise uzak değildir. Bütün bunlara rağmen kitaplarını vakfetmemesi kitapların hapsedilmemesi gerektiğini düşündüğü ile alakalı olabilir. Kendisi nasıl kitaplara farklı yollarla ve uzun yıllar boyunca ulaştıysa, kitap ilgililerinin de bu şekilde ulaşması gerektiğini düşünüyor olabilir. Gerçekten nasıl düşündüğü bilinmese de kendisinden sonra kitapları dünyanın dört bir yanına dağılmıştır.

Reis Bekir Efendi'nin kitaplarının vefatından sonra serencamına gelince, terekisi tespit edildikten sonra muhallefâtından dönemin Sadrazamı Damad İbrahim Paşa tarafından 111 kitap ve Başbâkî Mehmed Emin Ağa tarafından 25 kitap satın alınmıştır.⁷²⁰ Bunun dışında eşyaları yeni Bedesten'de kitapları ise Sultan Fatih camisinde satılmıştır.⁷²¹

Yapılan taramalar neticesinde şu ana kadar ulaşılabilen nüshalar 11 ülkede 105 farklı koleksiyonda yer almaktadır. Süleymaniye Kütüphanesinde yer alan koleksiyonlardan Damad İbrahim Paşa 133, Reîsülküttâb Mustafa Efendi 90, Laleli 70, Atıf Efendi ve Cârullah Efendi 58, Fatih 49 Esad Efendi 39 ve Murad Molla 37 olmak üzere en çok nüsha bulunan koleksiyonlar olarak sıralanmaktadır. Fransa-BNF'de 30, Almanya-Staatsbibliothek zu Berlin'de 7, İrlanda-Dublin Chester Beatty'de 4, ABD Princeton University-İsl. MSS. Garrett'te 2, İspanya School of Arabic Studies-GREA Manuscritos'ta 1, Vatikan-Apostolica Vaticana'da 1, İran-Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî'de 1 ve İsveç Uppsala University Library-Carolina Rediviva'da 1 nüsha olmak üzere koleksiyonun nerelere dağıldığını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Reis Bekir Efendi'nin ayrıca vefatından önce koleksiyonundan kitap çıktığı da görülmektedir. Örneğin Cârullah Efendi koleksiyonu 1881 numarada yer alan nüshada Cârullah Efendi'ye ait 1116 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Nüshanın

⁷²⁰ BOA, D.BŞM.MHF, 17/45; BOA, D.BŞM.MHF, 17/38.

⁷²¹ BOA, D.BŞM.MHF 17/35.

aynı zamanda Bekir Efendi temellük kayıtlı olmasından yola çıkarak ilgili tarihte Bekir Efendi'den Cârullah Efendi'ye geçtiği anlaşılmaktadır.⁷²²

3.4. Terekesi

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi, Küçükçeşmeizâde İsmâil Asım Efendi'nin bildirdiğine göre 4-5 günlük sekerât halinden sonra 8 Ramazan 1135/12 Haziran 1723 tarihinde vefat etmiştir.⁷²³ Bekir Efendi'nin terekesinin tespiti ve *cânib-i mirîye kabz olunmak bâbında sâdır olan emr-i âlîşâna imtisâlen* müsâdere⁷²⁴ edilmesi için 18 Ramazan 1135/22 Haziran 1723 tarihinde yani vefatından 10 gün sonra Baş Defterdâr İbrâhim Efendi, Maliye Tezkirecisi İbrâhim Efendi ve Başbâkî kulu Mehmed Emîn Ağa görevlendirilmiştir.⁷²⁵

Müsâdere için yapılan tespit çalışmasında Bekir Efendi'nin Süleymaniye yakınlarında hanesine varılarak evin dışında taş odada bulunan 100 adet nâkıs kütüb ve resâil ile 25 Latin lisanı üzerine kütübün de aralarında bulunduğu toplamda 1118 kitap olarak kaydedilmiştir. Terekede kitapların dışında çeşitli kalemlerden müteşekkil 168 ayrı eşyanın zikredilmesinin yanı sıra Edirne Kervan Sarayı yakınlarında bir menzil, Asitâne Avrat (Kadın) pazarında bir bahçe, Piyale Paşa'da bir dükkân ve Süleymaniye camii yakınlarında menzil -hali hazırda kullandığı ve vefat ettiği evi⁷²⁶ olmalı- olan gayr-ı menkullerinin varlığı ifade edilmektedir.⁷²⁷

Terekede yer alan kitaplar toplamda 990 ayrı cilt olarak kaydedilmiştir. 100 nakıs kütüb ve risale ile 25 Latin harfli kitap eklenince toplamda 1115 cilt kitap yapmaktadır. Fakat terekenin sonunda kitapların toplamının 1118 cilt olduğu yazmaktadır. Kayda geçirilen kitaplar içerisinde aynı eserin birden fazla nüshasının yer alması hatta *el-Kâfiye* isimli eserin 7 tane şerhinin bulunması, *Bostan* ve *Edebü'l-Kâtib* isimli kitapların altışar nüshasının yer alması dikkat çekmektedir. Kitap

⁷²² Bekir Efendi hayatta olduğu dönemlere ait Carullah Efendi'nin temellük tarihi bulunan ve onun mülküne geçen diğer nüshaları için bkz. SK, Carullah Efendi, 52, 229, 2034.

⁷²³ **Tarih-i Raşid**, s. 1129

⁷²⁴ Tuncay Ögün, Musadere, **DİA**, İstanbul 2006, c. 32, 67-68.

⁷²⁵ BOA, D.BŞM.MHF., 17/14.

⁷²⁶ Terekede bu evin kaydının olduğu yerin alt kısmına "*hâne-i mezbûrun dâhiliyesi hâlâ zevcesinin mülkü olup ve hâriciyesi ve bahçesi dahi zevcesine hibe eyledi deyü haber verdiler lakin müstenedâtı görülmemiştir*" notu düşülmüştür.

⁷²⁷ BOA, D.BŞM.MHF., 17/14.

isimleri verilirken “*Bahru’l-Me’ârif*” örneğinde olduğu gibi sadece eser adının kullanıldığı, “*Fâyik li’z-Zemahşeri*” örneğinde olduğu gibi eser adı ile müellifin birlikte zikredildiği ve “*Çarperdi*” örneğinde olduğu gibi sadece müellif adının belirtildiği kayıtları görmek mümkündür.

Bekir Efendi’nin terekesinde yer alan eşyalar da oldukça dikkat çekicidir. Kitap kısmında değil eşya kısmında yer alan 2 Sancak Mushaf’ının neden burada zikredildiği önemli bir noktadır. Bu hususta ya günlük olarak kullanıldığı için burada kaydedildiği veya biblo olarak değerlendirildiği düşünülebilir. 20’den fazla kalem tıraş, makta‘, pergar (pergel), mikrâs (makas), devât, ve altın, sim varak tefe gibi kırtasiye malzemelerinin varlığı kitap koleksiyoneri birinde olması beklenen eşyalar kabilindendir. Bekir Efendi’nin kullandığı kıyafetler arasında don, zıbın, gömlek, şalvar, entari, kuşak, destâr (sarık), kürk, ferâce, ihram ve destmal (mendil) yer almaktadır. Çeşitli bıçak ve hançerlerin yanı sıra ibrik, güğüm, iskemle, sofrâ, tabak, sahan, yastık ve minder gibi günlük kullanım eşyaları da bulunmaktadır. Semmûr kürk ve değerli taşlar gibi kıymetli eşyalarla birlikte çeşitli at, hamam ve divan rahtları yer almaktadır. Biniş takımı; tüfek, tırkeş (sadak) ve kılıç gibi savaş malzemelerinin yanı sıra keman, çalar saat, cerrah pusadı gibi eşyaların varlığı dikkat çekicidir.

Terekenin tespiti tamamlandıktan sonra merhum Bekir Efendi’nin kitap ve eşyalarının satılarak tek varisi olan Afife Hatun’un miras hukuku gereği kendisine düşen hissesini almak şartıyla zikredilen eşyaların satışı için emir beklendiği arz edilmiştir.⁷²⁸

Bu arzdân sonra sadır olan emre imtisalen Şevki Hüseyin Efendi öncülüğünde Baş Bâkîkulu Mehmed Efendi ve Başmuhâsebeci Seyfullah Efendi bilgileri dahilinde 22 Rebiülevvel 1136/20 Aralık 1723 tarihinde Kostantiniyye’de Bedesten-i Cedîd’de muhallefâtta yer alan eşyaların satışı ve Sultan Fatih Camii’nde ise kitapların satışı gerçekleştirilmiştir. Defterde Sâhib-i Devlet taraf-ı âlilerinden (Sadrazam Damad

⁷²⁸ Aynı belge

İbrahim Paşa) Bekir Efendi'nin kitaplarından seçilerek alınan kitaplar ayrıca listelenmiştir.⁷²⁹

Muhallefatın satışının yapıldığı bu belgede eşya ve kitaplar teker teker kaydedilip fiyatlandırılmıştır. 186 ayrı kalem olarak zikredilen eşyalar içerisinde “sürmâî çuka kaplı ferâce köhne semmûr kürk (34000)”, “yeşil çuka kaplı serhâdî köhne semmûr kürk (26250)”, “defa sürmâî çuka kaplı ferâce köhne semmûr kürk (32900)” özellikleriyle belirtilen kürkler ve “yaldızlı mükemmel divan rahtı (30000)” oldukça yüksek fiyatlarıyla dikkat çekmektedir. Eşya kısmının sonunda toplam değeri 362100 olarak hesaplanmıştır. Toplamda 860 ayrı veri olarak kaydedilen⁷³⁰ kitaplar içerisinde en yüksek değer biçilen nüshalar “İhvân-ı Safâ 12005”, “Musavver Yûsuf u Züleyhâ ve Mihr u Müşterî 5000”, “Şerhu'l-Mufaddaliyât 4650”, ve “Sünen-i İbn Mâce 4230” olarak görülmektedir. Kitap bölümünün sonunda yer alan bilgiye göre kitapların toplam değeri 392920'dir.

Terekenin tespit edildiği ve muhallefatın satışının gerçekleştiği iki belge arasında hem eşyalarda hem de kitaplarda sayı ve tarif bakımından farklar bulunmaktadır. Muhallefatın satışının yapıldığı yukarıda mezkur evrakın tarihi 22 Rebûlevvel 1136/20 Aralık 1723 olmasına rağmen bir başka evrakta terekenin tespitinde görevlilerden biri olan Mehmed Emin Ağa tarafından 3 Zilkade 1135/5 Ağustos 1723 tarihinde müteveffâ Acem Bekir Efendi'nin muhallefatından 41 parça eşya ve 25 adet kitap satın aldığı görülmektedir.⁷³¹ Dolayısıyla iki liste arasındaki farklardan biri bu örnekte olduğu gibi muhallefatın genel olarak satışı yapılmadan evvel vazifeliler tarafından önceden yapılan alımlar farklılığa sebep olmuş olabilir. Bunun yanı sıra her iki listeyi yazan görevlinin farklı olması listelerin farklılaşmasını etkilemiş olabilir. Terekede yer alan kitap isimlerinden hareketle hangi eser oldukları çoğu zaman tespit edilebilirken, o dönemde kitabın isimlendirilmesi ve kaydı tutan kâtibin tasarruflarının sonucu olarak bazen kayıta yazan kitap adı okunabilmesine rağmen hangi kitap olduğu anlaşılamamıştır. Dolayısıyla Bekir Efendi'nin sahip

⁷²⁹ BOA, D.BŞM.MHF, 17/35.

⁷³⁰ Takriben 10 civarı kayıt öbeğinde birden fazla eser kaydedilmiş bazılarında 5 cilt olduğu dahi belirtilmiştir.

⁷³¹ BOA, D.BŞM.MHF, 17/38.

olduğu koleksiyon değerlendirilmesi terekede ve satışın yapıldığı muhallefât evrakında yer alan kayıtlar üzerinden değil bizzat ulaşılabilen 1050 nüsha üzerinden yapılmıştır. Fakat bu defterlerde kitap adlarını nasıl geçtiği, kayıtların nasıl tutulduğu ve kitap fiyatlarıyla ilgili bir fikir vermesi düşüncesi ile her iki evrakın kitap listesi ek olarak tez sonunda verilmiştir.

3.5. Mâlik-Nüsha İlişkisi

Yazma kitaplar müellif, müstensih, mücellit ve müzehhip gibi ilim ve sanat erbabının katkılarıyla vücuda gelmektedir. Mevcut nüshada yer alan farklı kayıt türleri vasıtasıyla mukabele eden, mütalaa eden, okuyan, okutturan ve nüsha özelinde icazet alan-veren şahısların nüsha ile kurdukları ilişki ortaya çıkmaktadır. Fakat mâliklerin mülkiyet cihetinin yanı sıra nüsha ile nasıl bir ilişki kurdukları merak konusu olmuştur. Mâlikler sadece nüsha alıp satan bir sahaf mıdır? Yoksa kıymetli eşya ve değerli kitaptan anlayan bir koleksiyoner midir? Ya da hem sahaf hem de koleksiyoner olmasının yanında bu eserleri okuyan, mütalaa eden, notlandıran bir talib-i ilim midir?

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin temellük kayıtlı nüshaları üzerindeki izlerine geçmeden evvel tez çalışmasında pek çok kere “nüsha” ve “kitap” olarak zikredilen yazma kitaplar mâlikler tarafından temellük kayıtlarında nasıl tanımladıklarına değinilebilir. Mâliklerin temelde kitâb,⁷³² nüsha,⁷³³ mücellid,⁷³⁴ mecmu'a,⁷³⁵ mecelle⁷³⁶ ve defter⁷³⁷ ifadelerini kullandıkları görülür. Bununla birlikte

⁷³² SK, Damad İbrahim Paşa, 802, vr. 1a. Abdurraûf el-Mâlikî'ye ait temellük kaydında “*temelleke hâze'l-kitâb*” ifadesi geçmektedir.

⁷³³ SK, Aşir Efendi, 431, vr. 1a. Rıfat'a ait temellük 1147 tarihli temellük kaydında “*işteraytû hâzihi'n-nüsha*” ifadesi yer almaktadır.

⁷³⁴ Genelde birden fazla ciltli nüshalar için bu ifade kullanılmakla beraber SK, Ayasofya, 88, vr. 1a'da yer alan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi temellük kaydında “*temelleke hâze'l-mücellid*” ifadesiyle tek cilt için kullanıldığı da görülmektedir.

⁷³⁵ Toplamda 3 defa kullanılan ve ifadenin yer aldığı nüshaların bizzat mecmua türünde eserler olduğu görülmektedir. Örneğin İffet'e ait temellük kaydında geçen “*hüve teşerrafe bi-istishâbi hâzihi'l-mecmû'ati'l-enîfe*” ifadeleri zikredilebilir.

⁷³⁶ AEYEK, Atif Efendi, 593, vr. 1a. Abdülkâdir b. Nurullah'a ait temellük kaydında “*tehavvele hâteyke'l-mecelle bi's-şirâ*” ifadesi görülmektedir.

⁷³⁷ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1129, vr. 1a. Hacı Ahmed b. Ali'ye ait temellük kaydında “*melleke haze'd-defter*” ifadesi yer almaktadır.

kitap; şerîf,⁷³⁸ mübârek,⁷³⁹ nefîs⁷⁴⁰ gibi sıfatlara, nüsha ise sahiha,⁷⁴¹ celîle,⁷⁴² şerîfe,⁷⁴³ azîme,⁷⁴⁴ sa'ide⁷⁴⁵ vb. vasıflara bürünebilir.

Kendi döneminde dahi önemli kitaplara sahip olduğu bilinen ve nüshanın kıymetini artırmak için imzası taklit edilen Bekir Efendi'nin temellük kayıtlı 1050 nüshası incelendiğinde nüshalar üzerinde temellük kaydının dışında notlarının bulunduğu görülmektedir. Bu notların bazılarının sonunda açık ve net bir şekilde ismini yazdığı bazılarında ise isim yazmamasına rağmen yazı karakterinden ve kullandığı kırmızı renk mürekkebin tonundan⁷⁴⁶ hareketle notu kendisinin kaleme aldığı anlaşılmıştır. Bekir Efendi'nin 1050 temellük kayıtlı nüshasının 65 adedinde temellük kaydı dışında notu tespit edilmiştir. Bu 65 nüshanın 22'sinde notun sonunda veya içerisinde bizzat ismini zikretmektedir. İsmi zikretmeden evvel notu yazan ifade babında “*ketebehû*” ibaresinin kısaltması olarak “*ke* “*ك*” ifadesi kullandığı görülmektedir. Bu 65 nüshada yer alan notlar; kenar notları, zahriyede müellif biyografisi, fihrist yapma ve nüsha bilgisi olarak dört grupta tasnif edilebilir.

3.5.1. Reis Bekir Efendi'nin Kenar Notları

Bekir Efendi'nin ulaşıp incelenen nüshaları içerisinde 25 tanesinde kenar notu yazdığı görülmektedir. Bunların 3 tanesinde bizzat kenar notunun sonunda ismi yazılı iken 1 tanesinde vikaye sayfasında başka biri tarafından “*kenarları Bekir*

⁷³⁸ SK, Damad İbrahim Paşa, 748, vr. 1a. Muhammed b. Ahmed'e ait temellük kaydında “*kad inseleke hâze'l-kitabe's-şerîf*” ifadeleri bulunmaktadır.

⁷³⁹ BİYEK, Haraççioğlu, 1174, vr. 1a. Divan Çavuşu Ali b. Himmet'e ait temellük kaydında “*intekale hâze'l-kitâbü'l-mübârek bi's-şirâi's-şer'iyi*” ifadeleri görülmektedir.

⁷⁴⁰ SK, Şehid Ali Paşa, 1151, vr. 52b. Muhammed b. ...'e ait temellük kaydında geçen “*teşarrefe bi-hâze'l-kitâbi'n-nefis*” ifadeleri zikredilebilir.

⁷⁴¹ SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 177, vr. 1a. Muhammed'e ait temellük kaydında “*kad teşarrafe bi-temellüki hâzihi'n-nüşati's-sahiha*” ifadesi yer almaktadır.

⁷⁴² SK, Murad Molla, 1084, vr. 1a. Damadzâde Mehmed Murad'a ait temellük kaydında “*teşarrefe bi-istishâbi hâzihi'n-nüşati'l-celîle*” ifadeleri bulunmaktadır.

⁷⁴³ SK, Damad İbrahim Paşa, 948, vr. 1a. Hasan b. Hüseyin b. İsa'ya ait temellük kaydında “*kad intekale ileyye hâzihi'n-nüşati's-şerîfe*” ifadeleri yer almaktadır.

⁷⁴⁴ SK, Damad İbrahim Paşa, 238, vr. 1a. Ebü'l-Vefâ b. Ömer el-Arzî'ye ait temellük kaydında “*mellektü hâzihi'n-nüşati'l-azîme*” ifadeleri görülmektedir.

⁷⁴⁵ SK, Yeni Cami, 614, vr. 1a. Abdülhalim b. Mehmed'e ait temellük kaydında “*Suide bi-temellüki hâzihi'n-nüşati's-sa'ide*” ifadeleri bulunmaktadır.

⁷⁴⁶ Bekir Efendi'nin temellük kayıtlarının 88 tanesinin tamamını ve kenar notlarının ciddi bir kısmını bordoya yakın tonda kırmızı mürekkeple yazdığı görülmektedir. Ayrıca bu mürekkeple bazen yazdıklarının üzerini çizdiği de vakidir.

*Efendi hattıdır*⁷⁴⁷ ibaresi yer almaktadır. Notun sonunda bizzat ismini belirttiği kenar notlarının bir örneği *Ferheng-i Cihângîrî* isimli eserin nüshasında yer almaktadır. Nüshanın tamamında kenar notlarının bulunmasına rağmen bazı uzun ve içeriğe dair Farsça notların sonunda ismini belirtmektedir.⁷⁴⁸ Bizzat kendisinin (kapatılan asıl zahriye sayfasında ışıık yardımıyla da olsa tespit edildiği üzere) istiktâb ettiği (sipariş vererek yazdırdığı) anlaşılan Reis Bekir Efendi ayrıca vikaye sayfasında Molla Câmi'ye ait Vecîhüddin Zengî methiyesini kaleme almıştır.

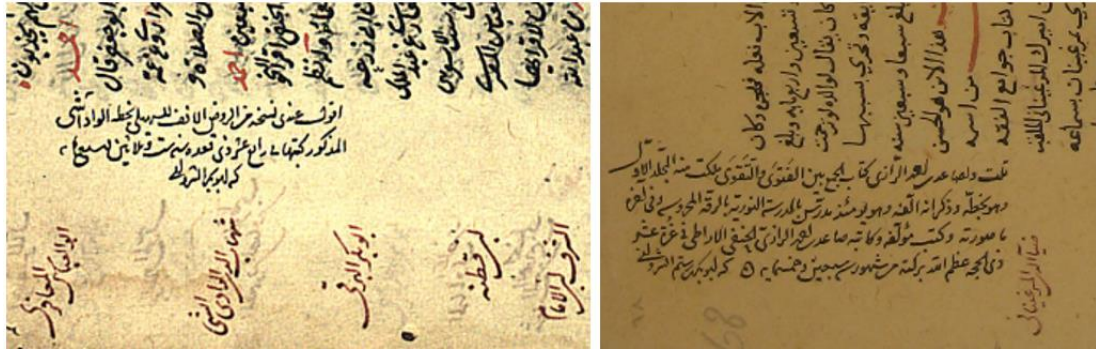
Resim 28
Reis Bekir Efendi'nin Nuruosmaniye 4776 Numaralı Nüshada Yer Bazı Kayıt ve Notları

Reis Bekir Efendi sonunda bizzat isim belirttiği bir diğer notu Kureşî'nin *el-Cevâhiru'l-Mudîyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye* isimli eserinin Sâ'id b. Ahmed er-Râzî

⁷⁴⁷ BNF, Arabe, 2222, vr. 1a.

⁷⁴⁸ NYEK, Nuruosmaniye, 4776, vr. 15a, 183a, 199a, 227a.

maddesinin kenarında “kultü ve li-Sâ‘id b. Ahmed er-Râzî Kitabu’l-Cem‘ beyne’l-Fetvâ ve’t-Takvâ mellektü minhü’l-mücellede’l-evvel ve hüve bi-hattihî ve hüve yevmeizin müderrisün bi’l-Medreseti’n-Nûriyye bi’r-Rakkati’l-Mahrûse ve fî âhirihi mâ savvertühû ‘ve ketebe müellifühu ve Kâtibuhu Sâ‘id b. Ahmed er-Râzî el-Hanefî el-Erâtî fî gurre-i aşar Zilhicce azzamallâhu beraketehû min şuhûri sene seb‘în ve hamsemie’ ke Ebu bekr b. Rüstem eş-Şîrvânî” yer almaktadır. Nüshanın tamamında özellikle kendisine has bordo tona yakın kırmızı mürekkep ile metinde biyografisi verilen şahıs isimlerini kenara kısaltarak yazan Bekir Efendi, bu notunda Sâ‘id b. Ahmed er-Râzî’nin müellif hattı nüshasının birinci cildine sahip olduğunu belirterek⁷⁴⁹ ve müellifin eseri yazdığı zaman Rakka’da Medresetü’n-Nuriyye’de müderris olduğunu da zikretmektedir. Bunun dışında “mâ savvartühû” ifadesi ile müellif hattı nüshanın fotoğrafını çeker gibi ferâğ kaydını buraya almayı ihmal etmemektedir.

Resim 29
Reis Bekir Efendi’nin Kenar Not Örnekleri

Bekir Efendi nüshaların kenarına bazen çeşitli kelimelerin anlamlarıyla ilgili sözlüklere genel olarak atıfta bulunmak, bazen konu başlığı belirlemek, bazen de metinde geçen şahsı kısaltarak işaret etmek için kırmızı mürekkeple veya üzeri kırmızı mürekkeple çizili kısa notlar aldığı görülmektedir. Reis Bekir Efendi tarafından kenar notu yazılan nüshalar genelde tarih ve tabakât eserlerine ait nüshalardır. Örneğin Suyûtî’nin *Buğyetü’l-Vu‘ât fî Tabakâti’l-Lugaviyyîn ve’n-Nuhât*

⁷⁴⁹ Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı bu müellif hattı tek nüsha, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 935 numarada yer almaktadır.

isimli eserinin nüshasının tamamında metin kısmında biyografisi verilen şahısların neredeyse tamamının kısa ismini ilgili sayfaların kenarında kırmızı mürekkeple kaleme almıştır. Ayrıca sonunda ismini belirttiği bir kenar notunda Süheylî'nin *Ravzu'l-Ünüf* isimli eserinin 14 Zilkade 936 tarihli nüshasının kendisinde olduğunu ifade etmektedir.⁷⁵⁰ Bu nüshada başka bir notta metinde yer alan yanlış deliliyle düzelttiği görülmektedir. Nüshada Ahmed b. Ali b. Ebî Zenbûr'un biyografisinin kenarında⁷⁵¹ Reis Bekir Efendi “*hüve Ahmed b. Ali b. el-Hasen b. Ebî Zenbûr kezâ raeytühü bi-hattihî alâ zahri Dîvânî'l-Hamâse fî icâzetihî*” ifadeleriyle isimde yer alan hatayı kendisinde bulunan *Dîvânu'l-Hamâse* nüshasının zahriyesinde ilgili şahsın icazet kaydından yola çıkarak tespit etmiş ve düzeltmiştir.⁷⁵² Aynı sayfada Bilbîsî'nin (ö. 779/1378) biyografisinin kenarında Bilbîsî hatlı üzerinde müellif Firûzâbâdî'nin icazetinin de bulunduğu *Kâmûsu'l-Muhît* nüshasını bulduğunu ifade etmektedir. Notun sonunda ismini kaydeden Reis Bekir, notu 1100 tarihinde kaleme aldığını zikretmektedir.⁷⁵³ Başka notlarının da yer aldığı nüshada “*ve min te'lîfihi Kitâbu'l-Muğnî fi'n-Nahv ve hüve kitâbün celîlün kallemâ yûcedü mislühü ve raeytü nüshaten minhü bi-Kostantiniyye ve lehü Şerhu Kâfiye li-İbnü'l-Hâcib*” ifadeleriyle *el-Muğnî fi'n-Nahv* isimli eserin nüshasının az bulunduğu ifade ederken kitapları görebileceği bir mecrasının olduğun işaretlerini de vermektedir.⁷⁵⁴

3.5.2. Reis Bekir Efendi'nin Müelliflere Dair Notları

Bekir Efendi sahip olduğu nüshalarda özellikle kendi döneminde veya kendisine yakın dönemde istinsâh edilmiş ve zahriyesinde eserin müellifine dair bilgi bulunmayan nüshalarda sahip olduğu kaynak eserlerin sağladığı geniş imkânla müelliflerin biyografilerini kaleme almıştır. Toplamda 23 nüshanın zahriyesinde müellif biyografisi kaleme alan Reis Bekir Efendi bunların 11 tanesinin sonunda bizzat ismini de yazmıştır.

⁷⁵⁰ SK, Damad İbrahim Paşa, 1095, 80a. Reis Bekir Efendi'ye ait Süheylî'nin mezkur eserinin 3 farklı nüshasına ulaşılmışken burada ifade edilen nüshaya maalesef ulaşılamamıştır.

⁷⁵¹ SK, Damad İbrahim Paşa, 1095, 86b.

⁷⁵² Reis Bekir'in tespiti yaparken gördüğünü ifade ettiği nüsha kendisinin temellük kaydını barındıran Ragıp Paşa Koleksiyonu 1092 numarada yer alan nüshadır.

⁷⁵³ SK, Damad İbrahim Paşa, 1095, 86b.

⁷⁵⁴ SK, Damad İbrahim Paşa, 1095, 227a.

İbn Ümmü Kâsım'ın *Şerhu Teshîlî'l-Fevâ'id ve Tekmîlî'l-Mekâsîd* isimli şerhinin nüshasının zahriyesinde şârihin kısaca hayatından bahsettikten sonra eserlerini zikretmiştir. Bunun dışında şarihin başka eserlerinin müellif hatlarının kendisinde olduğunu ifade ettikten sonra Suyûtî'nin *Tabakâtü'n-Nuhât*'ını da kaynak göstererek “*nekalehû mâlikuhû Ebû bekr Muhammed b. Rüstem*” ibaresiyle nüshanın mâliki olarak bunu naklettiğini belirtmektedir.⁷⁵⁵ Devamında bu şerhin iki cilt olduğunu ve ikisinin de kendisinde bulunduğunu ifade etmektedir.⁷⁵⁶

Reis Bekir Efendi, İbnü'l-Cevâlikî'ye ait *el-Mu'arreb* isimli eserinin nüshasının zahriyesinde müellifin terceme-i halini kısaca belirtmiştir.⁷⁵⁷ Fakat notun sonunda ismini yazmamıştır. Yazı karakterinden kendisine ait olduğu düşünülmekte iken müellifle alakalı zikrettiği bilgileri teyit etmek için “*kezâ fî Mecmû'ti Takiyyüddin İbrahim b. Ali el-Ceba'î el-Kef'amî afallâhu anh*” ifadelerini kullanarak Kef'amî'nin mecmuasını kaynak göstermektedir. Yapılan tarama neticesinde ulaşılabilen bir tane Kef'amî mecmuası olduğu ve üzerinde Reis Bekir Efendi'nin temellük kaydının yer aldığı görülmektedir.⁷⁵⁸ Ayrıca mecmuanın 180a-b varlığında Kef'amî hakkında bilgi bulunmakta olup kenara Reis Bekir Efendi, İbnü'l-Cevâlikî'nin ismini yazmıştır. Bu durumdan yola çıkarak ismini belirtmemiş olsa da yazı karakteri ve atıfta bulunduğu nüshasındaki karinelerden yola çıkarak İbnü'l-Cevâlikî kısa biyografisinin Reis Bekir Efendi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

Reis Bekir Efendi'nin tabakât ilminde muhakkıklığını göstermesi açısından Ebû Hilâl Askerî hakkında yazdığı kısa biyografi değerlendirilebilir. Şöyle ki birisi 382/992 vefat eden diğeri 395 senesinde hayatta olan isim, baba adı, nesep ve lakap konusunda birbirinin aynı şahıslar ancak künye bilgisi ile birbirinden ayrılmaktadır. İlkinin künyesinin Ebû Ahmed diğeri künyesini Ebu Hilâl olduğunu söyledikten sonra tarih ilmiyle uğraşanların çoğunun bu durumun farkında olmayarak ikisinin aynı kişi olduğunu zannettiklerini ifade etmektedir. Sonra eserin müellifi Ebû Hilâl el-Askerî'nin biyografisini verdikten sonra kaynak olarak Süyûtî'nin *Tabakâtü'n-*

⁷⁵⁵ AEYEK, Atıf Efendi, 2495, vr. 1a.

⁷⁵⁶ Nüshanın ikinci cildi Atıf Efendi Koleksiyonu 2496 numarada yer almakta olup bu nüshada “mellekehû ve mâ kablehû” ifadesiyle bir önceki cildine sahip olduğunu belirtmektedir.

⁷⁵⁷ AEYEK, Atıf Efendi, 2758, vr. 1a.

⁷⁵⁸ SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 897, vr. 1a, 180a-b.

Nahviyyîn'i zikreden Reis Bekir, notu 1100 tarihinde kaleme aldığını da zikretmektedir.⁷⁵⁹

Resim 30
Reis Bekir Efendi'nin Müellif Biyografilerine Dair Örnekler

İbnü'l-Enbârî'nin *ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâtî'n-Nâs* isimli eserinin 1098/1687 tarihinde istinsâh edilen nüshasının zahriyesinde notun sonunda “*min Tabakâtî'n-Nuhât li's-Suyûtî ma'a ba'zî'l-ihtisâr ke Ebû bekr Muhammed b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmûd eş-Şîrvânî fî sene 1100*” ifadeleriyle Reis Bekir Efendi müellifin biyografisini kaleme almıştır. Nüshanın sonunda kâtibin ferâğ kaydı bulunmamakla birlikte Bekir Efendi'ye ait istiktâb kaydı bulunmaktadır. Nüshanın istinsâh tarihi bu kayıt vesilesi ile anlaşılmaktadır.⁷⁶⁰

Mes'ûdî'nin *Murûcû'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher* isimli eserinin nüshasının vikâye ve zahriye sayfasında olmak üzere Reis Bekir Efendi tarafından iki defa müellif biyografisi yazılmıştır. Vikayede sonu “*intehâ ma'a ba'zî'l-ihtisâr min Mu'cemi'l-Üdebâ li-Yâkût el-Hamevî*” ibaresiyle biten notta imza belirtmiştir. Fakat zahriyede bulunan müellif terceme-i halinin sonunda ise “*nekalehû min hattî Şeyhinâ eş-Şeyh Ahmed el-Acemî el-Mısırî rahimehullâhu te'âlâ ke Ebû bekr Muhammed b. Rüstem b. Ahmed eş-Şîrvânî sene tis'a ve tis'în ve elf*” ise ifadeleriyle notu 1099 tarihinde yazdığını ve şeyhimiz olarak tarif ettiği Ahmed el-Acemî'nin hattından yazdığını belirtmektedir.

⁷⁵⁹ BYEK, Beyazıt Umumi, 5463, Ib.

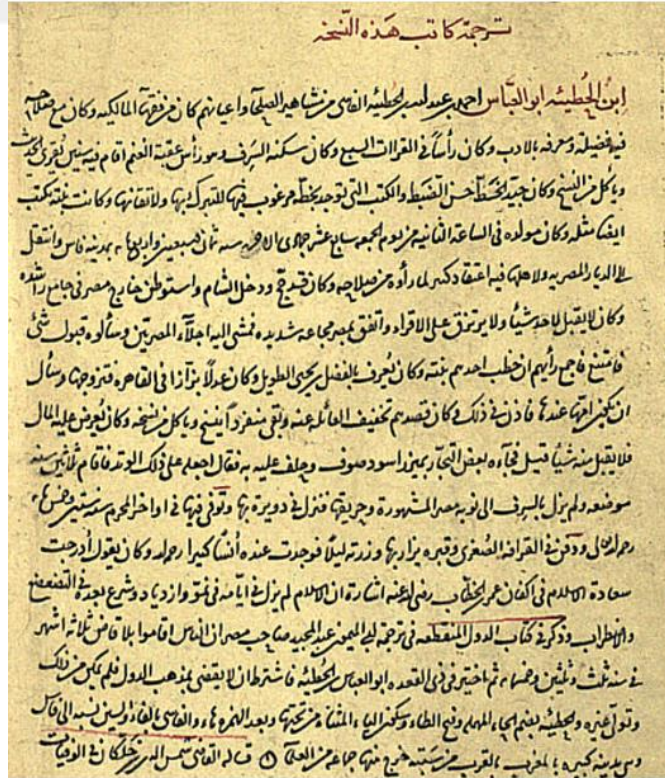
⁷⁶⁰ SK, Pertev Paşa, 599, vr. 1a, 317a.

Reis Bekir Efendi yazdığı müellif biyografilerinin sonunda genelde kullandığı kaynakları da zikretmiştir. Bu kaynaklar arasında İbn Hallikân'ın Vefeyâtü'l-A'yân'ı Ya'kut el-Hamevî'nin Mu'cemü'l-Üdebâ'sı ve Kureşî'nin Cevâhiru'l-Mudiyye'si dikkat çekmektedir.

3.5.3. Reis Bekir Efendi'nin Nüshalara Dair Notları

Bekir Efendi'nin bu kapsamdaki notları telif eser veya müelliften ziyade kendisi gibi değerlendirilebilecek nüshanın diğer kişilerine dairdir. Bazen bir müstensih bazen de bir mâlik biyografisini kaleme aldığı görülür. Bunun dışında nüshanın tam olup olmadığına veya ilmi kıymetine de değinebilir.

Cevherî'nin *es-Sihâh* isimli sözlüğünün 526/1132 yılında yazılan nüshasını vikayesinde Reis Bekir Efendi müellifin değil nüshanın kâtibi İbnü'l-Hutay'e'nin (ö.560/1165) terceme-i halini kaleme almıştır. Notun sonunda “*kâlehû el-Kâdî Şemseddin b. Hallikân fî 'l-Vefeyât*” ifadesi ile kaynağını belirtmiştir.

Resim 31

Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan İbnü'l-Hutay'e Biyografisi

Aynı sayfada bu notun altında yatay olarak nüshanın kenarına yazılan haşiyelerin çoğunu kaleme alan ve aynı zamanda nüshanın mâlikleri arasında olan Sıkkîlî'nin kısa biyografisini de yazmıştır.⁷⁶¹

Resim 32

Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan Sıkkîlî'nin Kısa Biyografisi

Bu notlar müellifin dışında nüshada emeği olan başka şahısların da önemsenerek biyografilerinin kaleme alınması yönüyle çok kıymetlidir. Bu durumun benzeri Câhız'ın *Risâle fî Medhi'l-Kütüb ve'l-Hubbi alâ Cem'ihâ*⁷⁶² isimli risalesinde yer almaktadır. Risalenin sonunda nüshanın kâtibi meşhur hattat İbnü'l-Bevvâb'ın (ö 413/1022) terceme-i hali Reis Bekir Efendi tarafından İbn Hallikân'ın *Vefeyât*'ından nakledilmiştir.⁷⁶³

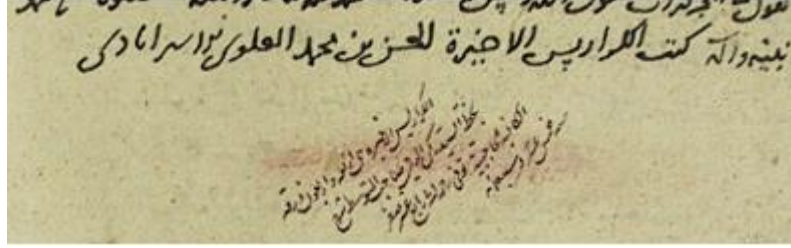
Reis Bekir Efendi'nin nüshanın sonunda “*ketebe'l-kerârîsü'l-ahîra el-Hasan b. Muhammed el-Alevî el-Esterâbâdî*” ifadelerinden sonra dair kırmızı mürekkeple “*el-Kerârîsü'l-ahîra hiye erba'atün ve erba'üne verakaten bi-hatti Seyyid Rukneddîn*

⁷⁶¹ SK, Murad Molla 1771, vr. IIIb.

⁷⁶² Risâlenin Câhız'ın *Kitâbu'l-Hayevân*'ından bir kısım olduğunu bildiren kıymetli dostum Said Kayacı'ya teşekkür ederim.

⁷⁶³ TİEM, 2014, vr. 26b.

sâhibu el-Mütevassıt Şerhu'l-Hâfiyeti'l-Hâcibiyye tüvuffiye rahimehüllâh fi erba'a aşer Safer sene hamse aşar ve seb'amie" ibaresini yazarak son kürrasenin 44 varak olduğunu ve İbn Hacib'in *el-Kâfiye* isimli eserine *el-Mütevassıt* ismiyle şerh yazan Seyyid Rukneddîn⁷⁶⁴ tarafından kaleme alındığını belirtmektedir.⁷⁶⁵

Resim 33

Reis Bekir Efendi'nin 44 Varak Olan Son Kürrasenin Seyyid Rükneddin Tarafından Yazıldığıнын Bilgisi

Murda Molla Koleksiyonu 1678M nuraında yer alan nüshanın zahriyesinde eser adını yanında temellük kaydında olduğu kırmızı mürekkeple “*ve hüve min babi'l-istişhâdi ilâ ahiri'l-kitâb nâkisun min evvelihî mikdâru rubu'i'l-kitâb ev selâse nes'elullâhe te'âlâ itmâmehû*” ifadeleriyle nüshanın baş kısmında dörtte bir veya üçte bir oranında eksik olduğunu ifade etmektedir.

Reis Bekir Efendi Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-Fârisî'nin *el-İzâh fi'n-Nahv* isimli eserinin kıymetli bir nüshasının sonunda nüshanın kâtibinin biyografisini kaleme almıştır. Aynı zamanda zahriyede yer alan bir icazetin üzerine kırmızı mürekkeple “*hattu İbn Berrî rahimehullâh*” yazarak hattın dolayısıyla icazeti verenin kim olduğunu zikretmiştir.⁷⁶⁶ Veliyyüddin Efendi 2510 numarada yer alan nüshanın zahriyesinde ise “*bi-hatti şârihi'l-kitâb cezâhullâhu hayran*” ifadeleriyle şarih/müellif hattı olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Reis Bekir Efendi'nin genelde zahriyeye yazılan eser adı ve müellif bilgisini kaleme aldığı örneklerde bulunmaktadır.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Toplamda el-Kâfiye üzerine üç şerhi bulunan müellif için bkz. Mustafa Çağrııcı, Hasan b. Şerefşah, **DİA**, İstanbul 1997, c. 16, s. 353-354.

⁷⁶⁵ SK, Şeyhülislam Esad, vr. 166, 252b.

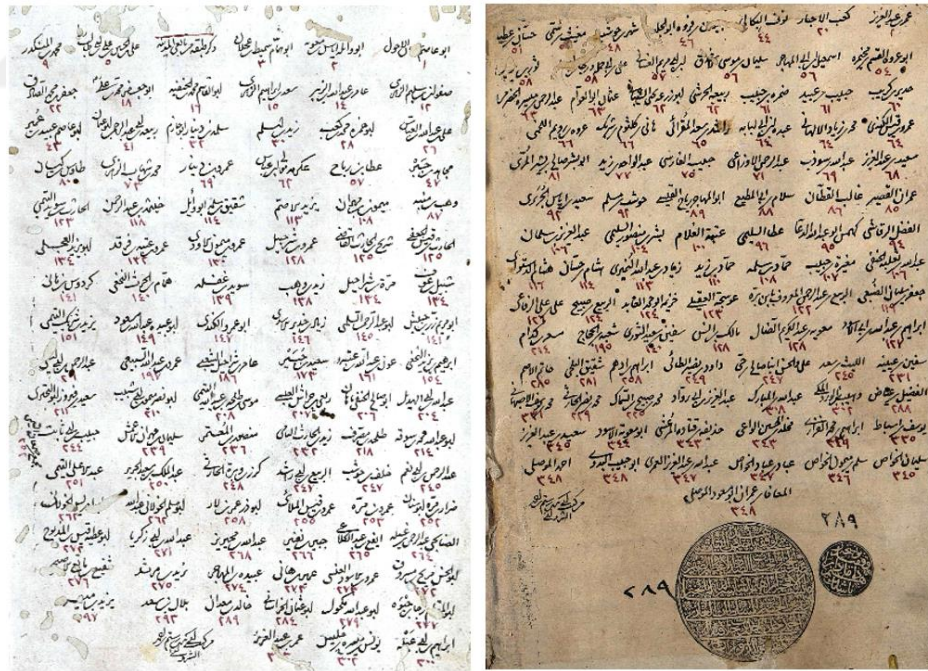
⁷⁶⁶ HSAYEK, Hacı Selim Ağa, 1083, vr. 1a, 256a.

⁷⁶⁷ Temellük kaydı ve eser adı-müellif bilgisinin kırmızı mürekkeple Reis Bekir Efendi tarafından yazıldığı örnek için bkz. SK, Carullah Efendi, 1948, vr. 1a.

3.5.4. Reis Bekir Efendi'nin Fihristleri

Yazma eserlerde metnin dışında yer alan fihristin eski tarihli nüshalarda yer almadığı h. IIIV asırdan sonra kaleme alınan nüshalarda görüldüğü ifade edilebilir. Reis Bekir Efendi koleksiyonunda yer alan nüshaların takriben %10'unda metnin dışında fihrist yapıldığı görülmektedir. Reis Bekir Efendi'nin ise 10 nüshada bizzat fihrist yaptığı anlaşılmıştır.

Nüshalarda fihristin neden yapıldığıyla ilgili bir fihristin sonunda yer alan ifade dikkat çekicidir: “*men erâde'l-vukûf ilâ mâ fî hâze'l-kitâb icmâlen felyenzur fî fehresetihî*”⁷⁶⁸ ifadeleriyle genel olarak kitabın içeriğine vakıf olmak isteyeninin kitabın fihristine bakması gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte fihristen maksat eserden istifadeyi kolaylaştırmak olmalıdır. Bekir Efendi bazen yazdığı kenar notları bazen de yaptığı fihristlerle hem kendisi hem de sonradan gelen okuyucular için eserden istifadeyi kolaylaştırmıştır.

Resim 34
Reis Bekir Efendi Tarafından Yazılan Fihrist Örnekleri

⁷⁶⁸ SK, Hacı Beşir Ağa, vr. Va. Reis Bekir Efendi temellük kayıtlı nüshalardan değil.

Reis Bekir Efendi ayrı bir kağıda yazdığı fihristin bir örneği Damad İbrahim Paşa Koleksiyonu 775 numarada yer almaktadır. Ebû Nu‘aym el-İsfahânî’nin (ö. 430/1038) *Hilyetü’l-Evliyâ’* ve *Tabakâtü’l-Asfiyâ’* isimli eserinin 4 ciltlik nüshasının zahriyelerinde temellük kaydı bulunmasına rağmen yaptığı her ciltte vikaye sayfalarında yaptığı fihristin sonuna aynı şekilde temellük kaydını yazmış ve kırmızı mürekkeple tabaka içerisine almıştır.⁷⁶⁹

Reîsülküttâb Bekir Efendi’nin istiktâb ettiği 2 nüshada hem fihrist hem müellif bilgisi hem de kenar notları yazdığı görülmektedir.⁷⁷⁰ Bu nüshaların ışığında istiktâb ettirdiği nüshalarda mâlik nüsha ilişkisinin daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁶⁹ SK, Damad İbrahim Paşa, 287, 288, 289, 290.

⁷⁷⁰ RPYEK, Ragıp Paşa, 1271; SK, Murad Molla, 1079.

SONUÇ

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren kitap bir mülk olarak görülebiliyor olmasına rağmen yazma eserlerde bunun en erken izlerine bu çalışma kapsamında V/XI. asırda rastlanabilmektedir. Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin eski tarihli nüshalara olan ilgisi ve bu nüshaları bir araya getiren koleksiyonu, söz konusu tespitin ispatına imkan sağlamaktadır.

Selçuklu, Memluk ve nihayet Osmanlı dönemlerinde istikrarlı bir yapıya bürünen ilim ve idare merkezleri kitap telifini ve istinsâhını artırdığı gibi kitapların korunmasına da olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler, Osmanlı coğrafyasında müstakil kütüphane bina ve vakıfları ile Reis Bekir Efendi gibi büyük koleksiyoner ve kitapseverlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu şekilde dolaşımı da artan kitaplarda mâliklerden izlere daha sık rastlanmaya başlamıştır. Tüm bunlara rağmen bu çalışma, sahip olduğu kitaplara temellük kaydı yahut herhangi bir mülkiyet tezahürü yazmayan mâliklerin, yazanlara oranla çok daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim muhtelif kaynaklarda çok sayıda kitaba sahip olduğu belirtilen âlim ve devlet adamlarına ait temellük kayıtlı kitapların günümüze ulaşmamış olması bu durumu desteklemektedir. Bir diğer önemli delil, yazımından günümüze kadar geçen süreçte nüshalarda yer alan temellük kayıtları arasındaki tarihsel boşluklarda görülmektedir. Arada geçen yüzyıllar boyunca eserin sahipsiz olduğunu, herhangi bir şahsın mülkiyeti altında bulunmadığını varsaymak makul görünmemektedir.

Bu çalışmanın bir diğer önemli sonucu, kitap üzerinde mülkiyet belirten unsurların çok çeşitli olduğudur. Doğrudan aidiyeti belirtmek için yazılan temellük kayıtları ve temellük mühürleri bunun en açık görünür örnekleridir. Burada mâlik, kitaba muhtelif kelime tercihleri ve farklı detay düzeylerinde mülkiyetini yansıtmaktadır. Mülkiyet ifadesi içersin veya içermesin, bir eserin kağıda dökülmüş ilk hali olan “müellif hattı”, nüshayı fikren olduğu kadar mülk olarak da müellife ait kılmaktadır. Benzer bir durum, kâtibin kendisi için kopyaladığı “ketebe li-nefsihî” kayıtlarında da görülmektedir. Müstensih, kendisi için oluşturduğu nüshanın aidiyetini ferâğ kaydında belirtebilmektedir. İstiktâb kaydı, yani bir kitabı sipariş edenin nüshaya mâlik olduğunu gösteren kayıtlar da mülk aidiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Vakıf kayıt ve mühürleri kitabın en azından bir dönem mülkiyet altında

olduğunu göstermektedir. Zira kişinin mülkünde olmayan bir metayı vakfetmesi düşünülemez. İcazet, mukabele, mütalaa kayıtları ile derkenara yazılan şerh ve bilgi notlarının da mülkiyet belirten unsurlardan olabileceği çalışma sürecinde karşılaşılan örneklerle desteklenerek ortaya konmuştur.

Temellük kayıtlarının yazılış süreci ve unsurları çalışmada detaylı olarak değerlendirilmiştir. Buna göre mâliklerin bir kısmının tek tip bir temellük kaydı formunu tercih ettikleri, bazılarının ise mülkiyet ifade eden farklı kalıp ve ifadelerle temellük kaydı yazdıkları görülmüştür. Kimileri yalnızca isimlerini yazmakla yetinirken, bazılarının kitabı temin ettikleri yer, zaman ve kişileri dahi kaydettikleri tespit edilmiştir.

Bu çalışma, nüsha sahiplerinin kitapla kurdukları ilişkiyi temellük kayıtları üzerinden değerlendirmiş ve bu ilişkilerin çok boyutlu olduğunu ortaya koymuştur. Kitabı şahsi bir mülk olarak görenlerin yanı sıra, kendilerini kitabın bir emanetçisi yahut nöbetçisi olarak tanımlayanlar da mevcuttur. Kitabı bir dost olarak kabul edenlerle birlikte, mülkün hakikatte yalnızca Allah'a ait olduğunu belirterek kitabın geçici olarak kendi mülklerinde olduğunu ifade eden mâlikler de görülmüştür. Zaman zaman aynı mâlikin farklı nüshalarda kitapla kurduğu ilişkinin değişim gösterdiği de dikkat çekmektedir.

Reîsülküttâb Acem Bekir Efendi'nin hayatı, ilmî yönü ve koleksiyonerliği bu çalışma neticesinde gün yüzüne çıkarılmıştır. Doksan yılı aşkın ömrünün büyük bölümünü üst düzey bürokratik görevlerde geçiren Bekir Efendi'nin bu yoğun ve mühim vazifeleri yanında özellikle Köprülü sülalesi etrafında oluşan ilmi meclislere katıldığı görülmektedir. Bununla birlikte eser istinsâh ve telif çalışmalarından geri durmayan Bekir Efendi'nin en önemli eseri kuşkusuz oluşturduğu muazzam yazma eser koleksiyonudur. Hicrî IV. milâdî X. yüzyıldan kendi devrine kadar her dönemden en az binin üzerinde eser toplamıştır. Bu koleksiyon; müellif hattı, tek nüsha, sultanlar ve ümera için hazırlanan önemli nüshaların yanı sıra ilmî ve sanatsal değeri yüksek nüshaları da barındırmaktadır.

Reis Bekir Efendi'nin kitap koleksiyonunun önemini, vefatı sonrasında Sadrazam Damad İbrahim Paşa ve diğer bazı devlet görevlilerinin terekesinden kitap

satın almaları açık bir biçimde göstermektedir. Terekesindeki kitaplar, Fatih Camii'nde satışa çıkarılarak yerli ve yabancı kitap meraklılarının eline geçmiş ve dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Bu çalışma neticesinde titizlikle taranan on binlerce yazma nüsha ve yüzlerce katalog sayesinde Bekir Efendi'nin koleksiyonunun izleri sürülmüş ve koleksiyonun büyük bir bölümüne ulaşılmıştır. Koleksiyonun 15 ülke ve 105 farklı koleksiyona dağılması, bu eserlerin ne kadar kıymetli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Bu tez çalışmasında yoğunlaşılacak ve önemli sonuçlara ulaşılan bir diğer başlık ise, aynı zaman dönemin okuru kabul edilebilecek olan kitap sahiplerinin nüshalar ile olan ilişkileridir. Reis Bekir Efendi merkeze alınmakla birlikte incelenen nüshalarda karşılaşılan yüzlerce mâlikin kitaplara yaptıkları katkılar değerlendirilmiştir. Sahip olduğu esere mülkiyet belirten bir kayıt dışında hiçbir katkıda bulunmayan mâlikler olduğu gibi, nüshanın fiziksel bütünlüğünü korumak için çaba sarf eden ve muhtevasına ciddi katkılar yapanlara da rastlanılmaktadır. Dönemin etkili bürokratlarından ve bir okur olması hasebiyle Reis Bekir Efendi'nin kitapla kurduğu ilişki ve yaptığı katkılar önemlidir. Bu katkılar arasında eserin müellifine, şârihine ve hatta kâtibine dair malumat aktarmak; eserden istifadeyi kolaylaştırmak adına öncesine fihrist yapmak; zahriyede yer alan kendisinden önce kaleme alınmış notların sahiplerinin kimliğini açıklığa kavuşturmak sayılabilir. Bekir Efendi'nin özellikle tabakât metinlerinde geçen şahıs biyografilerine dair yanlışları kendi kitaplarında bulunan bilgi ve kayıtlardan yola çıkarak düzelttiği görülmektedir. Aynı şekilde kendi mülkünde olan kitaplara atıf yaparak nüshalar arası mülkiyet bağlantısı da kurmaktadır.

Çalışmanın genel sonuçlarından biri kitap mâliklerinin yazdıkları kayıtlar vesilesi ile istinsâh tarihi bilinmeyen nüshaların tarihlendirilmelerine katkıda bulunmalarıdır. Bu sayede ilim merkezleri ve ulema arasındaki ilişkiler ağının kitapların dolaşımı vesilesiyle yorumlanabilmesine ve kitap-okur ilişkisinin anlaşılmasına imkân sağlanabilmektedir.

Sonuç olarak kitap mâlikleri/okurları ve koleksiyonerlerinin tespiti, eserlerin dolaşımı ve bu döngü içinde kitapla kurulan çeşitli ilişkilerin açığa çıkarılması, İslam

yazmaları üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bekir Efendi'nin koleksiyonu öncülüğü ve örneğinde, bahsi geçen boyutta bir çalışmanın yapılması düşünülmekte ve planlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri (AE)	Ahmed III (AE.SAMD.III), 169-16531, 232/22217 Mustafa II (AE.SMST.II), 71/7565, 74/7825, 134/14874, 139/15384,
Bâb-ı Âsafî (A. {)	Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHM.d}), 99/21, 106/280.
Bâb-ı Defteri (D)	Başmuhassebe Muhallefat Evrakı (D.BŞM.MHF), 17/14, 17/35, 17/38, 17/45/2 Maden Mukâtaası Kalemî Defterleri (D.MMK.d), 22715
İbnülemin (İE)	Adliye (İE.AS), 89/8168 Maliye (İE.ML), 10/896 Tevcihât (İE.TCT), 19/2062, 21/2291 Timar ve Zeâmet (İE.TZ), 9/956
Topkapı Sarayı (TS. MA)	Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (TS. MA.e), 1256/ 50

YAZMA ESERLER

AEYEK, Atıf Efendi, 276
AEYEK, Atıf Efendi, 593
AEYEK, Atıf Efendi, 611

AEYEK, Atıf Efendi, 731

AEYEK, Atıf Efendi, 1118

AEYEK, Atıf Efendi, 1392

AEYEK, Atıf Efendi, 1681

AEYEK, Atıf Efendi, 1790

AEYEK, Atıf Efendi, 1849

AEYEK, Atıf Efendi, 1906

AEYEK, Atıf Efendi, 1916

Ebu'r-Rıza Fazlullah b. Ali er-Ravendi, **Davû's-Şihab**
Muhammed b. Mahmûd el-Harizmî, **Câmi'u**
Mesânîdî'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe
Ebu Cafer Muhammed b. Ebu Cafer el-Hüseynî,
Erbeun Hadis
Ebu'l-Fazl Muhammed b. Ebû Bekir el-Hamevî,
Umdetü'l-Hükkâm ve Merci'u'l-Kudât fi'l-Ahkâm
Ebu Abdullah Muhammed b. Fütuhel-Endelûsî,
Teshilü's-Sebil ila Teallümi't-Tersil
Resailu İhvanu's-Safa
Şemseddin Hasan b. Muhammed el-Hüseynî,
Nefâyisü'd-Dürer fi Zikri Fezâili Hayri'l-Beşer.
Ebû Nasr Muhammed b. Abdulcebbâr el-Utbî, **et-**
Târîhu'l-Yemînî
Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî,
Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-Kübrâ
Takiyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî,

AEYEK, Atıf Efendi, 1930

AEYEK, Atıf Efendi, 1940

AEYEK, Atıf Efendi, 1995

AEYEK, Atıf Efendi, 2071

AEYEK, Atıf Efendi, 2201

AEYEK, Atıf Efendi, 2443

AEYEK, Atıf Efendi, 2495

AEYEK, Atıf Efendi, 2496

AEYEK, Atıf Efendi, 2709

Arkeoloji Müzesi, EY, 565

Beinecke Rare Book and Manuscript
Library, Arabic MSS suppl. 494

BİYEK, Haraççioğlu, 244

BİYEK, Haraççioğlu, 292

BİYEK, Haraççioğlu, 1174

BNF, Arabe, 1489

BNF, Arabe, 1539

BNF, Arabe, 2144

BNF, Arabe, 2222

BNF, Arabe, 5968

BNF, Persan, 67

BNF, Supplement Persian, 1571

BNF, Supplement Persian, 205

BNF, Supplement Turc, 524

BNF, Supplement Turc, 737

BYEK, Beyazıt Umumi, 5127

BYEK, Beyazıt Umumi, 5463

Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hıttati ve'l-Âsâr

Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısrî, **Muhtasarı Tarîhi'l-İslâm**

Ebu't-Tüka Ebûbekir b. Abdullah ed-Dımaşkî, **Nüzhetü'l-Enâm fî Mehâsini's-Şâm**

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, **Edebü'l-Kâtib**

Mesud b. Sad b. Selman, **Divan**

Mahallî, Muhammed b. Ali el-Halebî, **Şifâ'ü'l-Galîl fî İlmi'l-Halîl**

İbn Hişâm en-Nahvî, **Evezahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik**

İbn Ümmü Kâsım, Hasan b. Kâsım el-Mısrî, **Şerhu Teshîli'l-Fevâ'id ve Tekmîli'l-Mekâsıd**

İbn Ümmü Kâsım, Hasan b. Kâsım el-Mısrî, **Şerhu Teshîli'l-Fevâ'id ve Tekmîli'l-Mekâsıd**

Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî, **Tehzîbu'l-Luga**

Ali Kuşçu, **Risâle fî'l-Hey'e**

Pençdihî, Muhammed b. Abdurrahman el-Horasanî, **Meğâni'l-Makâmât fî Meâni'l-Makâmât**

İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir, **el-Mesâbih ale'l-Câmi'i's-Sahîh**

İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**

Arşimed?

Bîrûnî, Ebu'r-Reyhân Muhammed el-Harizmî, **Âsârü'l-Bâkiye anî'l-Kurûni'l-Hâliye**

İbnü's-Şihne, Muhammed b. Muhammed el-Halebî, **Ravzu'l-Menâzır fî İlmi'l-Evâ'ili ve'l-Evâhir**

Takıyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî, **el-Mukaffâ**

İdrisî, Muhammed b. Muhammed es-Sebtî, **Nüzhetü'l-Müştak fî İhtirâkı'l-Âfâk**

Düsturu'l-Müneccimin

Muizzü'l-Ensab fî Şecerati Ensabi Selatini Moğol

Nizâmülmülk, Hasan b. Ali b. İshak et-Tûsî, **Siyeru'l-Mülûk**

Alâ'eddin Atâ Melik el-Cüveynî, **Târîh-i Cihangüşâ**

Şeyhülislam Hoca Sa'deddin Efendi, **Tâcü't-Tevârih**

Yazıcızâde Ali Efendi, **Tevârih-i Âl-i Selçuk**

Şemseddin Muhammed b. Muhammed er-Rudani, **Siletü'l-Halef bi-Mevsûli's-Selef**

Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. el-Askerî, **Kitâbu's-Sinâateyn**

- BYEK, Beyazıt Umumî, 5573
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1812
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 1836
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2173
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2510
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2545
- BYEK, Veliyyüddin Efendi, 2643
- Çorum Hasan Paşa İl Halk, 1180
- Dublin Chester Beatty Library, MS. , Ar., 4191
- Dublin Chester Beatty, MS. Ar., 3589
- HSAYEK, Hacı Selim Ağa, 840.
- HSYEK, Hacı Selim Ağa, 1083
- İran, Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, 5931
- Katar Milli Kütüphanesi, OR 14270
- KYEBM, Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi, 07 AK 207
- KYEBM, Yusuf Ağa, 7112
- KYEBM, Yusuf Ağa, 7269
- KYEK, KHK, 935
- MYEK, Feyzullah Efendi, 254
- MYEK, Feyzullah Efendi, 1355
- MYEK, Feyzullah Efendi, 1561
- MYEK, Feyzullah Efendi, 1565
- MYEK, Feyzullah Efendi, 1566
- MYEK, Feyzullah Efendi, 1987
- MYEK, Manisa İl Halk, 5286
- Necip Paşa Kütüphanesi, 448
- Muhtasarı Nüzheti'l-Ervâh ve Ravzati'l-Efrâh fî Târîhi'l-Hukemâ'**
Mecmua-i Resail-i Levh-i Mahfuz
- Tasavvuf Mecmuası**
- Hillî, İbnü'l-Mutahhar Hasan b. Yusuf el-Hillî, **Şerhu Hikmeti'l-Ayn**
Abdubâsıt el-Malatî, **Şerhu Kanûnce**
- İbn Hübel, Ali b. Ahmed et-Tebrizî, **el-Muhtâr fî't-Tıbb**
Hamîdüddin el-Belhî, **Makâmât-ı Hamîdî**
- Muhtasarı Tarihi İbn Kesir**
- İbnü'l-Haşşâb, Abdullah b. Ahmed el-Bağdâdî, **Haşiye ale'l-Makâmât**
İbn Uşfür el-İşbîlî, Ali b. Mü'min el-Hadramî, **el-Mukarrib**
Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Ayıntâbî, **Ikdü'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân**
Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-Fârisî, **el-İzâh fî'n-Nahv**
- Muzhiruddîn Şîrâzî, Hüseyin b. Mahmûd ez-Zeydânî, **Şerhu'l-Makâmât**
Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Fergani, **el-Kâmil fî Sanati'l-Usturlâb**
Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî, **Kimyâ-yı Sa'âdet**
- Tabakâtu's-Şafiiyye**
Abdurrahîm el-Mar'aşî, **Şerhu Hülâsati'l-Hisâb**
- Sâid b. Ahmed b. Ebî Bekir el-Hanefî, **Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâtî'd-Dîn ve'd-Dünyâ**
İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, **Ma'rifetü Envâ'i İlmi'l-Hadîs**
Mu'cemü'l-Büldân
- Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, **el-Egânî**
- Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, **el-Egânî**
- Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, **el-Egânî**
- Ebu'l-Hasan Ali b. İsa er-Rummânî, **Şerhu Kitâbi Sîbeveyh**
İbn Cemâ'a el-Hamevî el-Kinânî, **Ünsü'l-Muhâdara mimmâ Yüstahsen fî'l-Müzâkera**
İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, **el-İşârât ve't-Tenbîhât**

NYEK, Nuruosmaniye, 1113	Tahâvî, Ahmed b. Muhammed el-Ezdî el-Mısırî, Şerhu Me'âni'l-Âsâr
NYEK, Nuruosmaniye, 3033	Âşık Mehmed et-Trabzonî er-Rûmî, Menâzıru'l-Avâlim
NYEK, Nuruosmaniye, 3669	İbn Şemsu'l-Hilâfe, Cafer el-Mısırî, el-Âdâbü'n-Nâfia bi'l-Elfâzi'l-Muhtârati'l-Câmia
NYEK, Nuruosmaniye, 3738	Taşköprüzâde, Mehmed b. Ahmed el-İstanbulî, Mevzû'âtü'l-Ulûm
NYEK, Nuruosmaniye, 4268	Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali, el-Makâmât
NYEK, Nuruosmaniye, 4273	İbnü's-Saykal el-Cezerî, Mead b. Nasrullah, el-Makâmâtü'z-Zeyniyye
NYEK, Nuruosmaniye, 4308	İbn Hicce el-Hamevî, Kahvetü'l-İnşâ
NYEK, Nuruosmaniye, 4646	Bolevî İsâ Efendi, Müfidü'l-İ'râb
NYEK, Nuruosmaniye, 4776	Cemaleddin Hüseyin b. Fahreddin eş-Şirazi, Ferheng-i Cihângirî
Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 222	Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî, Fethu'l-Muğîs bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs
Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 734	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir, Tuhfetü'l-Garîb fi'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb
Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 1283	Feyzî-i Hindî el-Ekberâbâdî, Dîvân-ı Feyzî-i Hindî
RPYEK, Ragıp Paşa, 1036	Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî, Fezleke
RPYEK, Ragıp Paşa, 1078	İbn Ebu'l-İsba, Abdülazîm b. Abdilvâhid el-Mısırî, Tahriru't-Tahbir fi'l-Bediyyât
RPYEK, Ragıp Paşa, 1084	İbn Hamdun, Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî, et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye
RPYEK, Ragıp Paşa, 1271	Yusuf b. Yebkâ b. Yusuf et-Tucubî, Şerhu Şevâhidi'l-İzâh
RPYEK, Ragıp Paşa, 1357	İsâmüddin el-İsferâyînî, İbrâhim b. Muhammed, Hâşiye ale'l-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye
RPYEK, Ragıp Paşa, 1384	İbn Hişâm en-Nahvî, Muğni'l-Lebîb an Kütübî'l-E'ârîb
RPYEK, Ragıp Paşa, 1414	Muhammed b. Hasan el-Edirnevî el-Lugavî, Camiu'l-Luga
SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 36	Hâzin el-Bağdâdî Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, Lübâbü't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl
SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 109	Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc
SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 278	Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-ı Kebîr
SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 281	İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd
SK, Amcazade Hüseyin Paşa, 359	Alâ'eddin Atâ Melik el-Cüveynî, Târîh-i Cihangüşâ
SK, Âşir Efendi, 116	İbnü's-Sâ'âtî, Ahmed b. Ali el-Bağdâdî, Mecma'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn

SK, Âşir Efendi, 207
 SK, Âşir Efendi, 316
 SK, Âşir Efendi, 431
 AEYEK, Atuf Efendi, 593
 SK, Ayasofya, 88
 SK, Ayasofya, 362
 SK, Ayasofya, 2476
 SK, Ayasofya, 2885
 SK, Ayasofya, 2970
 SK, Ayasofya, 2974
 SK, Ayasofya, 4297
 SK, Bağdatlı Vehbi, 1401
 SK, Cârullah Efendi, 27
 SK, Cârullah Efendi, 38
 SK, Cârullah Efendi, 39
 SK, Cârullah Efendi, 146
 SK, Cârullah Efendi, 229
 SK, Cârullah Efendi, 255
 SK, Cârullah Efendi, 557
 SK, Cârullah Efendi, 731
 SK, Cârullah Efendi, 840
 SK, Cârullah Efendi, 902
 SK, Cârullah Efendi, 997
 SK, Cârullah Efendi, 1291
 SK, Cârullah Efendi, 1508
 SK, Cârullah Efendi, 1510
 SK, Cârullah Efendi, 1756
 SK, Cârullah Efendi, 1881

İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, **eş-Şifâ'**
 Ahmed b. Sa'd el-Osmânî, **Letâifu'l-Alâiyye fi Fedâili's-Seniyye**
 Halîmî, Lutfullah el-Amâsî, **Miratü't-Tayibin**
 Ebu'r-Rıza Fazlullah b. Ali er-Ravendi, Davu's-Şihab
 Sîrâfî, Muhammed b. Mes'ûd eş-Şirâzî, **et-Takrîb fi't-Tefsîr**
 Sîrâceddin Ömer b. Abdurrahman el-Kazvînî, **el-Keşf an Müşkilâtî'l-Keşşâf**
 İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî, **el-Hevâmil ve's-Sevâmil**
 İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, **el-İmâme ve's-Siyâse**
 Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî, **A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr**
 İbn Hacer el-Askalânî, **İnbâ'ü'l-Gumur bi-Ebnâ'i'l-Ömr**
 İbnü'l-Attâr, Halil b. Süleyman el-Kureşî, **el-Makâmâtü'l-Kureşîyye**
 İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, **eş-Şifâ'**
 Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, **Ahkâmü'l-Kur'ân**
 Müntecebüddin el-Hemedânî, **el-Ferîd fi İ'râbî'l-Kur'ânî'l-Mecîd**
 Müntecebüddin el-Hemedânî, **el-Ferîd fi İ'râbî'l-Kur'ânî'l-Mecîd**
 Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**
 Alâ'eddin es-Semerkandî, **Şerhu Te'vîlâtî'l-Kur'ân**
 İbn Şeddâd, Yusuf b. Refî'el-Mavsîlî, **Esmâü'r-Ricâl fi'l-Mühezzeb**
 Fahreddin er-Râzî, **el-Mahsûl**
 Ebû Yakub Yusuf b. Osman el-Özcendî, **Şerhu'l-Kudûrî**
 Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ebû Sehl, **el-Mebsût**
 Ebu'l-Berekât en-Nesefî, **el-Vâfî**
Risale Mecmuası
 Molla Sadrâ, Muhammed b. İbrâhim eş-Şirâzî, **Talikat ale's-Şifa**
 Ebû Ma'ser Ca'fer b. Muhammed el-Belhî, **Kitabu'l-Medhal fi İlmi Ahkâmi'n-Nücûm**
 İbn Şer', **el-Muğnî fi'n-Nücûm**
 Hatîbü Dimaşk el-Kazvînî, **el-Îzâh fi Telhîsi'l-Miftâh**
 Ebû Hayyân el-Endelüsî, **İrtişâfü'd-Darb min Lisâni'l-Arab**

SK, Cârullah Efendi, 1948

SK, Cârullah Efendi, 1949

SK, Cârullah Efendi, 2034

SK, Çorlulu Ali Paşa, 147

SK, Damad İbrahim Paşa, 4

SK, Damad İbrahim Paşa, 11

SK, Damad İbrahim Paşa, 12

SK, Damad İbrahim Paşa, 18

SK, Damad İbrahim Paşa, 101

SK, Damad İbrahim Paşa, 115

SK, Damad İbrahim Paşa, 147

SK, Damad İbrahim Paşa, 238

SK, Damad İbrahim Paşa, 246

SK, Damad İbrahim Paşa, 248

SK, Damad İbrahim Paşa, 287

SK, Damad İbrahim Paşa, 307

SK, Damad İbrahim Paşa, 393

SK, Damad İbrahim Paşa, 406

SK, Damad İbrahim Paşa, 415

SK, Damad İbrahim Paşa, 427

SK, Damad İbrahim Paşa, 436

SK, Damad İbrahim Paşa, 494

SK, Damad İbrahim Paşa, 534

SK, Damad İbrahim Paşa, 657

SK, Damad İbrahim Paşa, 748

SK, Damad İbrahim Paşa, 800

İsfenderî, Ali b. Ömer b. Celîl el-Fakîhî, **el-Muktebes fî Tavzîhi mâ İltebes**

İsfenderî, Ali b. Ömer b. Celîl el-Fakîhî, **el-Muktebes fî Tavzîhi mâ İltebes**

Ebu'l-Bekâ' el-Kefevî, **el-Külliyât**

İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî eş-Şeybânî, **en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser**

İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan el-Basrî, **Cemheretü'l-Luga**

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhîrî, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**

Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed el-Basrî, **İ'câzü'l-Kur'ân**

Sîrâfî, Muhammed b. Mes'ûd eş-Şîrâzî, **et-Takrîb fî't-Tefsîr**

İbn Abdusselâm Abdulaziz es-Sülemî, **Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm**

Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hasan el-Mu'inî, **Levâmiu'l-Burhân ve Kavâtiu'l-Beyân**

Şemseddîn es-Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman, **Fethu'l-Muğîs bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs**

İbn Abdalberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî, **el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**

İbn Abdalberr, Yusuf b. Abdullah el-Kurtubî, **el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**

Ebü Nu'aym el-İsfahânî, **Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'**

İbn Şeddâd, Yusuf b. Refî'el-Mavsîlî, **Delâ'ilü'l-Ahkâm**

İbn Hacer el-Askalânî, **Lisânü'l-Mîzân**

Begavî (İbnü'l-Ferrâ') el-Horasanî, **Mesâbîhu's-Sünne**

İbn Habîb el-Halebî, Hasan b. Ömer ed-Dımaşkî, **el-Muktefâ fî Zikri Fezâ'ili'l-Mustafâ**

İbn Ebü'l-Hadîd, **Şerhu Nehci'l-Belâga**

Sirâceddin el-Urmevî, **Tahsîlü'l-Usûl min Kitâbi'l-Mahsûl**

Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kâsânî, **Bedâ'i'u's-Sanâ'i' fî Tertîbi's-Şerâ'i'**

İbn Balaban, Ali b. Balaban el-Mısrî, **Tuhfetü'l-Harîs fî Şerhi't-Telhîs**

Radıyyüddin es-Serahsî, Muhammed b. Muhammed et-Tûsânî, **el-Muhîtu'r-Radavî**

Âmidî, Ebu'l-Feth Abdulvâhid et-Temîmî, **Gureru'l-Hikem ve Dürerü'l-Kilem**

Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî, **Şerhu'l-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm**

SK, Damad İbrahim Paşa, 802	Şehristânî, Muhammed b. Abdulkерim eş-Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal
SK, Damad İbrahim Paşa, 823	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, eş-Şifâ'
SK, Damad İbrahim Paşa, 825	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, eş-Şifâ'
SK, Damad İbrahim Paşa, 851	Kutbuddîn-i Şirâzî, Mahmûd b. Mes'ûd eş-Şirâzî, Nihâyetü'l-İdrâk fî Dirâyeti'l-Eflâk
SK, Damad İbrahim Paşa, 886	Bikâ'î, Ebu'l-Hasen Burhâneddin eş-Şâfi'î, Ahbârü'l-Cilâd fî Fütûhi'l-Bilâd
SK, Damad İbrahim Paşa, 889	Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdad-Târîhu Medineti's-Selam
SK, Damad İbrahim Paşa, 936	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, el-Kânûn
SK, Damad İbrahim Paşa, 939	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, el-Kânûn
SK, Damad İbrahim Paşa, 948	Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer el-Harizmî, Rebî'u'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr
SK, Damad İbrahim Paşa, 1018	Musannifek, Alâ'eddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî, Hâşiye ale'l-Mutavvel
SK, Damad İbrahim Paşa, 1025	Alemüddin b. Baba Şeyh el-Buhârî, Mecmau'l-Ferâid fî Keşfi'l-Fevâid
SK, Damad İbrahim Paşa, 1054	Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî, el-Fethu'l-Karîb
SK, Damad İbrahim Paşa, 1058	Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mavsilî, Sırru's-Sinâ'a
SK, Damad İbrahim Paşa, 1083	İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir, Tuhfetü'l-Garîb fî'l-Kelâm alâ Muğni'l-Lebîb
SK, Damad İbrahim Paşa, 1086	Şumunnî, Ahmed b. Muhammed el-Kusantînî, el-Munsif mine'l-Kelâm alâ Muğni İbn Hişâm
SK, Damad İbrahim Paşa, 1127	Safedî, Halil b. Aybek es-Safedî, Gavâmuzu's-Sihâh
SK, Damad İbrahim Paşa, 1148	Mutarrizî, Nâsır b. Abdusseyyid el-Harizmî, el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib
SK, Düğümlü Baba, 467	Nev'îzâde Atâ'î, Atâ'ullah b. Yahyâ el-İstanbulî, Hamse-Alemnümâ
SK, Esad Efendi, 926	Kemâlpasazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman, Mecmua (Defter)
SK, Esad Efendi, 1413	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî, Ankâ'u Muğrib fî Ma'rifeti Hatmi'l-Evliyâ' ve Şemsi'l-Mağrib
SK, Esad Efendi, 2225	Ebü's-Şeref Nasîh b. Zaferel-Cerbazekani, Tercüme-i Târîhu'l-Yemînî
SK, Esad Efendi, 2333	İmâdüddîn el-İsfahânî, Muhammed b. Muhammed, el-Fethu'l-Kussî fî'l-Fethi'l-Kudsî
SK, Esad Efendi, 2608	İbnü'l-Verdî, Ömer b. Muzaffer el-Ma'arrî, Divan
SK, Esad Efendi, 2904	Medyen b. Abdurrahman et-Tabip el-Mısrî, el-Müstetâb min Reyhânî'l-Elbâb
SK, Esad Efendi, 3050	Zeccâcî, Abdurrahman b. İshak el-Bağdâdî, el-Cümelü'l-Kübrâ
SK, Esad Efendi, 3215	İbnü'l-Enbârî, Muhammed b. Kâsım el-Bağdâdî, ez-

SK, Esad Efendi, 3266

SK, Esad Efendi, 3320

SK, Esad Efendi, 3329

SK, Esad Efendi, 3387

SK, Esad Efendi, 3821

SK, Fatih, 1211

SK, Fatih, 2571M

SK, Fatih, 2620

SK, Fatih, 3211

SK, Fatih, 3386

SK, Fatih, 3466

SK, Fatih, 3659

SK, Fatih, 3761

SK, Fatih, 3907

SK, Fatih, 4095

SK, Fatih, 4111

SK, Fatih, 4120

SK, Fatih, 4419

SK, Fatih, 4588

SK, Fatih, 4903

SK, Fatih, 4918

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 32

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 79

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 93

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 130

Zâhir fî Me‘ânî Kelimâtî’n-Nâs

Surûri-i Kâşânî, Muhammed Kâsım b. Muhammed, **Mecma‘u’l-Fürs**

Yusuf-i Ehl, Yusuf b. Muhammed el-Cami, **Ferayid-i Giyasi**

Mecmuatü’l-Meani

Risale Mecmuası

Ali el-Kârî, **el-Esrâru’l-Merfû‘a fî’l-Ahbârî’l-Mevzû‘a**

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **Kitâbü’t-Tezkire bi-Ahvâli’l-Mevtâ ve Umûri’l-Âhire**

İbn Zağdân, Muhammed b. Ahmed et-Tûnisî, **Ferahu’s-Esma’ bi-Ruhasi’s-Sema**

İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, **eş-Şifâ’**

Bîrûnî, Ebu’r-Reyhân Muhammed el-Harizmî, **Tahdîdü Nihâyâtî’l-Emâkin li-Tashîhi Mesâfâtî’l-Mesâkin**

Ali b. Ahmed eş-Şirâzî el-Ensârî, **Tuhfetü’l-Mülûk ve’s-Selâtin fîmâ Yekûmu bihi Üsûsü Erkânî’d-Dîn**

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, **Edebü’l-Kâtib**

İbn Aydemir, Muhammed b. Aydemir el-Bağdâdî, **Dürrü’l-Ferîd ve Beytü’l-Kasîd**

İbnü’l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî, **Rûhu’l-Ervâh**

Ebu’l-Kasım Abdülhamid b. el-Esedî, **Miftahu’l-Esrari’l-Melekûtiyye ve Misbahu’l-Asâri’l-Mülûkiyye**

İbnü’s-Saykal el-Cezerî, Mead b. Nasrullah, **el-Makâmâtü’z-Zeyniyye**

Ferîdüddin el-Attâr, **Mantiku’t-Tayr**

Tâceddin es-Sübkî, Abdulvehhâb b. Ali es-Sübkî, **Tabakâtü’s-Şâfi’iyyeti’l-Kübrâ**

Abdulkâhir el-Cürcânî, **Delâ’ilü’l-Î‘câz**

Mekkûdî, Abdurrahman b. Ali el-Fâsî, **Şerhu’l-Elfiyye**

Ba‘lî, Şemseddin Muhammeded-Dîmaşkî, **Şerhu’l-Cümel fî’n-Nahv**

İbn Hacer el-Askalânî, **Nüzhetü’n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti’l-Fiker**

Ebu’l-Kasım Necmeddin Mahmud en-Nisâbü’rî, **el-Cümelü’l-Garâib**

Molla Câmî, **Nakdü’n-Nusûs fî Şerhi Nakşi’l-Fusûs**

Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Ta‘î, **Dîvânu Ebî Temmâm**

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 138

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 139

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 143

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 155

SK, Hacı Beşir Ağa (Eyüb), 177

SK, Hacı Beşir Ağa, 57

SK, Hacı Beşir Ağa, 80

SK, Hacı Beşir Ağa, 166

SK, Hacı Beşir Ağa, 208

SK, Hacı Beşir Ağa, 355

SK, Hacı Beşir Ağa, 552

SK, Hafid Efendi, 173

SK, Halet Efendi, 287

SK, Halet Efendi, 350

SK, Halet Efendi, 747

SK, Hamidiye, 6

SK, Hamidiye, 171

SK, Hamidiye, 1038

SK, Hamidiye, 1090

SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 544

SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 579

SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 668

SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 797

SK, Hekimoğlu Ali Paşa, 847

SK, Hüsrev Paşa, 92

SK, Kılıç Ali Paşa, 556

Sıbtu't-Tâluvî, Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî, **Sânihâtü Düme'l-Kasr fi Mutârahâti Beni'l-Asr**
Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî, **Sıktu'z-Zend**

İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir, **el-Uyûnü'l-Gâmize ale'l-Habâye'r-Râmize**
Kitâbü'l-Aruz, Kitâbü'l-Kavâfi

Miyânullah Dâd el-Cânbûrî, **Hâşiyetü ala Şerhi'l-Kâfiye**
Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifi, **Mevâhib-i Aliyye**

Zeynüddin el-İrâkî, Abdurrahîm b. Hüseyin er-Râzyânî, **Fethu'l-Muğîs bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs**
İbnü'l-Mülakkın, Ömer b. Aliel-Mısrî, **Gâyetü's-Sü'l fi Hasâ'isi'r-Rasûl**
el-Melikü'l-Muazzam, İsa b. Ebu Bekr, **Şerhu'l-Câmi'i'l-Kebîr**
Sadreddin Konevî, Muhammed b. İshak el-Malatî, **er-Risâletü'l-Hâdiye**
Bikâ'î, Ebu'l-Hasen Burhâneddin eş-Şâfi'î, **Esvâku'l-Eşvâk min Mesâri'i'l-Uşşâk**
Ebû Hayyân el-Endelüsî, **el-Mübdi' fi't-Tasrif**

Sadr, Cüneyd b. Fazlullah eş-Şirazi, **Zeyl-i Mearifü'l-Avarif**
Kadı Mir, Hüseyin b. Mu'înüddin el-Meybudî, **Şerhu Dîvânı Ali b. Ebî Tâlib**
İbn Nübâte el-Mısrî, **Şerhu'l-Uyûn fi Şerhi Risâleti İbn Zeydûn**
Kur'ân-ı Kerîm

Hatîbzâde, Mehmed b. İbrâhim el-Kastamonî, **Hâşiyetü ala Hâşiyeti'l-Keşşâf**
Selahaddin b. Yusuf el-Kehhal el-Hamevi, **Nûru'l-Uyûn ve Câmi'u'l-Fünûn**
Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Câsimî et-Tâ'î, **el-Hamâsetü'l-Kübrâ**
Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî, **el-Munkizü mine'd-Dalâl ve'l-Müfsihu ani'l-Ahvâl**
İbnü'l-Kuff el-Hakîm, Ya'kub b. İshak el-Kerekî, **el-Umde fi Sînâ'ati'l-Cerâha**
Risale Mecmuası

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhirî, **Kevkebü'r-Ravza**
Kıvâmüssünne, İsmâ'il b. Muhammed el-Kureşî, **Kitâbü'l-Hücce fi Beyâni'l-Mahacce ve Şerhi't-Tevhîd ve Mezhebi Ehli's-Sünne**
Hâherzâde, Ebû Bekir b. Muhammed el-Buhârî, **Şerhu'l-Kudûrî**
İbn Ebû Şerîf, Muhammed el-Mürri el-Makdisî, **el-Müsâmere fi Şerhi'l-Müsâyere fi'l-Akâ'idü'l-**

SK, Kılıç Ali Paşa, 723M

SK, Kılıç Ali Paşa, 837

SK, Kılıç Ali Paşa, 957

SK, Lala İsmail, 553

SK, Laleli, 213

SK, Laleli, 387

SK, Laleli, 1255

SK, Laleli, 1398

SK, Laleli, 1428

SK, Laleli, 1686

SK, Laleli, 1702

SK, Laleli, 1746

SK, Laleli, 1879

SK, Laleli, 1908

SK, Laleli, 1994

SK, Laleli, 2002

SK, Laleli, 2445

SK, Laleli, 2536

SK, Laleli, 2560

SK, Laleli, 2837

SK, Laleli, 3265

SK, Laleli, 3488

SK, Murad Buhari, 215

SK, Murad Molla, 323

SK, Murad Molla, 513

Münciye fi'l-Âhire

İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Nasrullah b. Muhammed eş-Şeybânî, **Tuhfetü'l-Acâ'ib ve Turfetü'l-Garâ'ib eş-Şuhûru's-Semâniyye**

İbn Bâbeşâz, Tâhir b. Ahmed ed-Deylemî, **el-Cümelü'l-Hadiye fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Kafiye Zafername-i Kasimi**

Fahreddin er-Râzî, **Esrâru't-Tenzil fit-Tefsir**

Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**

İbnü's-Sirâc, Mahmûd b. Ahmed el-Konevî, **el-Gunye fi'l-Fetâvâ**

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî, **Fethu'z-Zehâ'ir ve'l-Ağlâk fi Şerhi Tercümânî'l-Eşvâk**

Zerrûk, Ahmed b. Ahmed el-Fâsî el-Bernusî, **Şerhu'l-Mebahisi'l-Asliyye an Cümleti't-Tarikati's-Sufiyye Şiblî, Muhammed b. Abdullah et-Trablusî, Teskifü'l-Elsine bi-Tarifi'l-Ezmine**

İbn Fazlullah el-Ömerî, **et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf**

Selmân-ı Sâvecî, Selman b. Muhammed es-Sâvecî, **Dîvân-ı Selmân-ı Sâvecî**

Ebu'l-Hasen Hilâl b. Muhassin el-Bağdâdî, **Gururu'l-Belâğa**

Âmilî, Bahâ'eddin Muhammed el-Hemedânî, **el-Keşkül**

Bikâ'î, Ebu'l-Hasen Burhâneddin eş-Şâfi'î, **Ahbâru'l-Cilâd fi Fütûhi'l-Bilâd**

İbnü'l-Amîd, **Muhtasaru Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk**

Seyyid Şerîf Cürcânî, Ali b. Muhammed el-Cürcânî, **Haşiye ala Şerhi Hidayeti'l-Hikme**

İbn Sehlân, Ömer b. Sehlân es-Sâvî, **Besâ'iru'n-Nasîriyye fi İlmi'l-Mantık**

Musannifek, Alâ'eddin Ali b. Muhammed el-Bistâmî, **Haşiye ala Şerhi'l-Miftah**

Bedreddin el-Gazzî, **Şerhu'l-Elfiyye**

İbnü'l-Kabisi, Muhammed b. Ebu'l-Vefa el-Mavsîlî, **el-Hadi fi'l-İrab ila Tariki's-Savab**

Ubeydullah Ahrâr, **Makamat ve Makalat**

İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, **Ma'rîfetü Envâ'i İlmi'l-Hadîs**

İbnü'd-Demâmînî, Muhammed b. Ebû Bekir, **el-Mesâbih ale'l-Câmi'i's-Sahîh**

SK, Murad Molla, 594	İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed el-Kufî, Musannef
SK, Murad Molla, 630	Kemâlpasazâde, Şemseddin Ahmed b. Süleyman, Tağyîru't-Tenkîh
SK, Murad Molla, 1079	Veki, Muhammed b. Halef ed-Dabbi, Ahbaru'l-Kudât
SK, Murad Molla, 1084	Rükneddin el-Kirmânî, Abdurrahman b. Muhammed, et-Tecrid fi'l-Furu
SK, Murad Molla, 1240	Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, Hilyetü'l-Ebrâr ve Şi'âru'l-Ahbâr fî Telhîsî'd-De'avât ve'l-Ezkârî'l-Müstehabbe fi'l-Leyli ve'n-Nehâr
SK, Murad Molla, 1581	Ebû Ali el-Muhassin b. Ali et-Tenûhî, Nişvâru'l-Muhâdara ve Ahbâru'l-Müzâkera
SK, Murad Molla, 1771	Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd el-Fârâbî, Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye
SK, Murad Molla, 1793	İbn Vellâd, Ahmed b. Muhammed et-Temîmî, Kitâbu'l-Maksûr ve'l-Memdûd
SK, Pertev Paşa, 56M	Tîbî, Hüseyin b. Abdullah et-Tîbî, el-Hulâsa fî Ma'rifeti'l-Hadîs
SK, Pertev Paşa, 486	Nizam Ali b. Muhammed eş-Şamî, Riyâzu'l-Mülûk fî Riyâzâtî's-Sülûk
SK, Pertev Paşa, 599	İbnü'l-Enbârî, Muhammed b. Kâsım el-Bağdâdî, ez-Zâhir fî Me'ânî Kelimâtî'n-Nâs
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 52	İbn Mektûm, Ahmed b. Abdulkâdir el-Kaysî, Dürrü'l-Lakî mine'l-Bahri'l-Muhîr
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 53	Şerîf el-Murtazâ, Ali b. Hüseyin el-Alevî, Gururu'l-Ferâ'id ve Dürerü'l-Kalâ'id
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 103	İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah el-Buhârî, el-Kânûnu's-Sağîr
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 118	Sıbt İbnü'l-Acemî, İbrâhîm b. Muhammed el-Halebî, Tuhfetü'l-Müncid ve'l-Müthim fî Garîbî Sahîh-i Müslim
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 139	Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il el-Cu'fî, Halku Ef'âlî'l-İbâd
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 503	Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed et-Tûsî, Kimyâ-yı Sa'âdet
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 648	Cezîrî, Abdulkâdir b. Muhammed el-Hanbelî, Dürerü'l-Ferâ'idî'l-Munazzama fî Ahbârî'l-Hâcc ve Tarîki Mekketi'l-Mu'azzama
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 684	Vâkîdî, Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, Fütûhu's-Şâm
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 686	İmâdüddîn el-İsfahânî, Muhammed b. Muhammed, el-Fethu'l-Kussî fi'l-Fethi'l-Kudsî
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 691	İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm el-Basrî, Kitâbu't-Ticân
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 749	Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, el-Egânî
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 753	Kâlî, Ebû Ali İsmâ'il b. Kâsımî el-Bağdâdî, el-Emâlî
SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 779	Mardini, en-Nücumu't-Tavali fî Tazmini'l-Metali

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 815

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 852

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 862

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 875

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 876

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 901

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 915

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 937

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 950

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 974

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1066

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1106

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1112

SK, Reîsülküttâb Mustafa Efendi, 1129

SK, Sadeddin Mubteği, 48

SK, Sadeddin Mubteği, 49

SK, Sadeddin Mubteği, 50

SK, Sadeddin Mubteği, 51

SK, Süleymaniye, 61

SK, Şehit Ali Paşa, 393

SK, Şehid Ali Paşa, 1151

SK, Şehid Ali Paşa, 1500

SK, Şehid Ali Paşa, 1654

Se‘âlibî, Abdülmelik b. Muhammed en-Nîsâbü’rî, **Sihru’l-Belâga ve Sirru’l-Berâa**

Ukberî, Abdullah b. Hüseyin el-Bağdâdî, **Şerhu’l-Makâmât**

İbn Batîş, İsmail b. Hibetullah el-Mevsîlî, **Gâyetü’l-Vesâil ilâ Marifeti Ehli’l-Evâil**

İbnü’s-Sikkî, Ya‘kub b. İshak el-Bağdâdî, **Kitâbü’l-Ezdâd**

Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr el-Basrî, **Kitâbü’l-Hayevân**

el-Muhtâr min Resâli-i Sâbî

Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Ali, **el-Makâmât**

Alevî, Ebû Ali Muzaffer b. Fazl el-Mavsîlî, **Nadrâtü’l-İğrîz fî Nusreti’l-Karîz**

İbnü’d-Dümeine, Abdullah el-Has‘amî, **Divanu İbnü’d-Dümeine**

Kemâleddin İsmâ‘il b. Muhammed el-İsfahânî, **Dîvân-ı İsfahânî**

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Kâhîrî, **el-Metâli‘u’s-Sa‘îde fî Şerhi’l-Ferîde**

İbnü’l-Ecdâbî, İbrâhim b. İsmâ‘il et-Trablusî, **Kifâyetü’l-Mütehaffîz ve Nihâyetü’l-Mütellaffîz**

Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, **Lugat-ı Şahnâme**

Debûsî, Abdullah b. Ömer es-Semerkandî, **el-Emedü’l-Aksâ**

Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf, **el-Kevâkibü’d-Derârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî**

Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf, **el-Kevâkibü’d-Derârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî**

Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf, **el-Kevâkibü’d-Derârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî**

Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed b. Yusuf, **el-Kevâkibü’d-Derârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî**

Vâhidî, Ali b. Ahmed en-Nîsâbü’rî el-Mettûyî, **Esbâbu’n-Nüzûl**

İbn Arrâk, Ali b. Muhammed ed-Dîmaşkî, **Tenzihü’s-Şeriatî’l-Merfua ani’l-Ahbarî’s-Şeniati’l-Mevzua**

Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, **Tafsîlü’n-Neş‘eteyn ve Tahsîlü’s-Sa‘âdeteyn**

İbnü’l-Hâcc el-Abderî, Muhammed b. Muhammed el-Fâsî, **Kitâbü’l-Medhal ilâ Tenmiyeti’l-A‘mâl bi-Tahsîni’n-Niyyât ve’t-Tenbîh alâ ba‘zi’l-Bida‘ ve’l-Avâ‘id elletî Untuhilet ve Beyâni Şenâ‘atihâ ve Kubhîhâ**

Ebu’s-Senâ’ Mahmûd el-İsfahânî, **Metâli‘u’l-Enzâr fî Şerhi Tavâli‘i’l-Envâr**

SK, Şehid Ali Paşa, 1872	Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah el-Has'amî, er-Ravzu'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbni Hişâm
SK, Şehid Ali Paşa, 1963	Sıbt İbnü'l-Acemî, İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, Nûru'n-Nibrâs alâ Sîreti İbn Seyyidi'n-Nâs
SK, Şehid Ali Paşa, 2271	
SK, Şehid Ali Paşa, 2480	İbn Ya'îş, Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Halebî, Şerhu'l-Mufassal
SK, Şehid Ali Paşa, 2661	
SK, Şehid Ali Paşa, 2744	Ahîzâde, Abdulhalim b. Mehmed er-Rûmî, Risale fi Tefsiri Evaili Sureti'l-Enbiya
SK, Şehid Ali Paşa, 2746	Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, Muhammed b. İbrâhim, Risale Mecmuası
SK, Yazma Bağışlar, 2286	İbnü'l-Arabî, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Arabî, el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâri'l-Mâlikiyye ve'l-Mülkiyye
SK, Yazma Bağışlar, 3626	İbn Hindu, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, el-Kelimu'r-Rûhâniyye fî'l-Hikemi'l-Yûnâniyye
SK, Yeni Cami, 614	Burhâneddin el-Buhârî (İbn Mâze), Zahîretü'l-Fetâvâ
SK, Yeni Cami, 891	İbn Ebû Usaybi'a, Ahmed b. Kâsım el-Hazrecî, Uyûnü'l-Enbâ' fî Tabakâti'l-Etubbâ'
Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg-Wetzstein II, 1	Nüveyrî, Ahmed b. Abdulvehhâb el-Kureşî, Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb
Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg-Wetzstein II, 349	İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd el-Basrî, et-Tabakâtü'l-Kübrâ
Staatsbibliothek zu Berlin, Landberg, Ms. or.quart, 2082	Muhammed b. Ahmed b. Emîn el-Akşehrî, er-Ravzatu'l-Firdevsiyye ve'l-Hazretü'l-Kudsiyye
The National Library of Israel, Ms. Yah. Ar., 1011	Hilâlî-i Çağatâyî el-Esterâbâdî, Şâh u Dervîş
TİEM, 1909	Hüseyin b. Seyfeddin el-Herevî, Çehel Kelime
TİEM, 1913	Sa'dî-i Şirâzî, Muslih b. Abdullah eş-Şirâzî, Bostân
TİEM, 1919	Sa'dî-i Şirâzî, Muslih b. Abdullah eş-Şirâzî, Bostân
TİEM, 1921	Ahmedî, Tâceddin İbrâhim b. Hızır el-Germiyânî, İskendernâme
TİEM, 2039	Nesâyih-i Hükemâ-i Müttekaddimîn
TİEM, 2072	İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, Edebü'l-Kâtib
Topkapı, III. Ahmed, 257	Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, el-Câmi'u's-Sahîh
TSMK, Emanet Hazinesi, 1234	İbn Nasiruddin, Muhammed ed-Dımaşkı, et-Tibyan li-Bediati'l-Beyan
TSMK, Hazine, 90	Duau Hatmi'l-Kuran

TSMK, Hazine, 452

TSMK, Hazine, 875

TSMK, Hazine, 1157

TSMK, Hazine, 1358

TSMK, Hazine, 1472

TSMK, Hazine, 1477

TSMK, Revan, 915

TSMK, Revan, 1038

TSMK, Revan, 1280

TSMK, Revan, 1520

TSMK, Revan, 1649

Uppsala University Library, O St. 143

Vahid Paşa YEK, 1049.

Yale University Library, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Arabic MSS suppl. 494

Tercüme-i Alat-ı Rasadiyye li-Zic-i Şehinşahiyye

Seyfeddin İsferengî, **Dîvân-ı İsferengî**

İbn Habîb el-Halebî, Hasan b. Ömer ed-Dımaşkî, **Nesîmü's-Sabâ**

Ubeydullah b. Hassan, **Fusûlü'l-Câhız**

Takıyyüddin el-Makrîzî, Ahmed b. Ali el-Abîdî, **Kitâbü'l-Mevâ'izi ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hıtatı ve'l-Âsâr**

Firdevsî, Ebu'l-Kâsım Hasan b. İshak et-Tûsî, **Şahnâme**

Molla Câmi, **Selâmân ü Ebsâl**

Muhammed Gazali Meşhedî, **Nakş-ı Bedî**

Tosyalı Celâlzâde Sâlih Çelebi, **Târih-i Feth-i Budin**

Hâtîfî, Abdullah b. Muhammed el-Herevî, **Timurnâme**

Ebu'l-Fidâ' el-Eyyûbî, **Takvîmü'l-Büldân**

Ukberî, Abdullah b. Hüseyin el-Bağdâdî, **Şerhu'l-Makâmât**

Zehebî, Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî el-Mısırî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**

KAYNAK ESERLER

Ahmed Resmî Efendi,

Ahmed Resmî Efendi,

Medine Arif Hikmet Bey

Bedreddin Muhammed b. Abdullah
et-Trablusî el-Hanefî,

Defter-i Kütübhâne-i Âşir Efendi, Mahmud Bey Matbaası, 1306.

Dersââdet Umumî Kütüphanelerinin Tanzim ve Tensikine Dâir Sadrı'zam Hilmi Paşa Hazretlerine Takdim Olunan Takrir, Dersaadet, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1325.

Kâtip Çelebi,

İzzî Süleyman Efendi,

Halikatü'r-Rüesâ, SK, Esad Efendi, 2296.

Sefînetü'r-Rüesâ, SK, Âşir Efendi, 256, 31b.

Mecâmî', 80/269

Teskîfü'l-Elsine bi-Ta'rifi'l-Ezmine, thk. Vail Muhammed Bekir Zehdan eş-Şenşuri, İlmu İhyai't-Türa ve'l-Hidemati'r-Rakmiyye, 2017.

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr, haz. İdris Bostan, TÜBA, Ankara 2018.

İzzî Târihi, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2019.

- Lady Montagu, **Türkiye Mektupları 1717-1718**, Tercüman Gazetesi, İstanbul tarihsiz.
- Muhammed b. Ahmed b. Emin el-Akşehrî, **er-Ravzatu'l-Firdevsiyye ve'l-Hazretu'l-Kudsiyye**, thk., Kasım es-Sâmirî, Müessesetu'l-Furkân li't-Türasi'l-İslâmî, Londra 2010.
- Muhammed b. Mahmud b. Eca et-Türkî, **İbn Eca Seyahatnamesi**, tr c. Mehmed Şeker, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.
- Müstakîmzâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**, haz. Mustafa Koç, Klasik Yay., İstanbul 2014
- Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, **Târih-i Râşid ve Zeyli**, haz. Abdülkadir Özcan, Baki Çakır Yunus Uğur, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yay., İstanbul 2013.
- Sâid b. Ahmed b. Ebibekr er-Râzî el-Hanefî, **Kitâbu'l-Cem' Beyne'l-Fetvâ ve't-Takvâ fî Mühimmâtî'd-Dîn ve'd-Dünyâ**, thk., M. Sadi Çöğenli, Mustafa Kılıçlı, İyd Fethi Abdullatîf, İstanbul, Mektebetü'l-İrşad, 2020/1441.
- SEZGİN, Fuat, "Âtîf Efendi Kütüphanesinin Vakfıyesi", **TDED**, sy. 6, 1955, s. 139-140.
- Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Nusretname**, haz. Mehmet Topal, TÜBA Yay., Ankara 2018.
- Suyutî, **Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâtî'l-Lugaviyyîn ve'n-Nühât**, thk., Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979
- Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâyiü'l-Fuzalâ**, Vekâyiü'l-Fuzalâ, haz. Ramazan Ekinci YEK Yay., İstanbul 2018.
- Yusuf Nâbî, **Münşeât-ı Nâbî**, Haz. Adnan Oktay, YEK Yay., İstanbul 2017.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- AÇIL, Berat, "Edebiyatın ilmi veya ilmin Edebiyatı: Cârullah Efendinin Edebiyat Koleksiyonunu Kenardan Okumak", **Osmanlı Kitap Kültürü: Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları**, İlem Yay., İstanbul 2020.

Akgündüz, Ahmet,

AKPINAR, Cemil,

AKSOY, Hasan,

ARIKAN, Mehmet,

“İtkânî”, **DİA**, c. 23, İstanbul 2001, s. 464-465.

“İcâzet”, **DİA**, c. 21, İstanbul 2000, s. 393-400.

“Müeyyedzâde Abdurrahmân Efendi”, **DİA**, c. 31, Ankara 2020, s. 483-485.

“Fenâdan Bekâya İp Atmak: Fâtih Sultan Mehmed’in Özel Kütüphanesindeki Tasavvuf Eserleri”, **Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf**, ed. Ercan Alkan, Osman Sacid Arı, İsar Yay., İstanbul 2018, s. 59-82.

“İslam Medeniyetinde Bilginin Çoğaltılması ve Dolaşımı: XV. Yüzyıl Semerkand Çevresinden Bir Örnek”, **Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi**, sy. 4/1 (Ekim 2017), s. 119-142.

ARIKAN, Mehmet-UĞUR,
Abdullah,

“Feyzullah Efendi Koleksiyonu’na Dair: Bir Vakfiyenin Söyledikleri,” Tülay Artan-Hatice Aynur (haz), **Osmanlı Kitap Koleksiyonları ve Koleksiyonları: İtibar ve İhtiras**, İstanbul: Dergah Yay., 2022, s. 244-245.

ARSLAN, Sami,

Osmanlı’da Bilginin Dolaşımı: Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak İznik-Süleymaniye Medreseleri Dönemi, Ketebe Yay., İstanbul 2020.

ASLAN, Ali

Süleymaniye Kütüphanesi Rüstem Paşa Koleksiyonu Kataloğu, (Uzmanlık Tezi), İstanbul 2016.

AYAZ, Kadir,

“Köprülülerin Şam, Mısır ve Hicâz Ulemâsı ile Münâsebetlerinin Osmanlı Hadis Çalışmalarına Yansımaları (İcâzet ve Kütüphane)”, **Sahn-ı Semân’dan Dârülfünûn’a Osmanlı’da İlim ve Fikir Dünyası âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVII. Yüzyıl**, haz. Hidayet Aydar ve Ali Fikri Yavuz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay.,

- AYDINLI, Abdullah,
BAŞARAN, Selman,
BAYRAKDAR, Mehmed,
Bilgin, A. Azmi,
BİLGİN, Orhan,
_____,
ÇALIŞIR, M. Fatih,
_____,
DÉROCHE, Francois,
DÖNMEZ PARLAK, Betül,
DUMAN, Hasan,
EMECEN, Feridun,
ERDEM, Sadık,
ERÜNSAL, İsmail E.,
_____,
_____,
İstanbul 2017, s. 307-340.
“İmla”, **DİA**, c. 22, İstanbul 200, s. 225-226.
“Alâî”, **DİA**, c. 2, İstanbul 1989, s. 331-332.
“İbn Miskeveyh”, **DİA**, c. 20, İstanbul 1999, s. 201-208.
“Mehmed Tevfik Efendi’nin Mecmû‘atü’t-Terâcim’inin Edebiyat Tarihimizdeki Önemi”, **İlmi Araştırmalar**, sy. 17, Şubat 2014, s. 83-88.
“Ferâğ Kaydı, **DİA**, c. 8, İstanbul 1995, s. 354-356.
“Temellük ve Tesâhüb”, **DİA**, c. 40, İstanbul 2011, s. 211.
“Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa’nın Hâmiliğindeki İlmî Faaliyetler”, **XVIII. Türk Tarih Kongresi (1-5 Ekim 2018, Ankara) Kongreye Sunulan Bildiriler**, IV. Cilt, haz. Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2022, s. 35-48.
el-Medhal ilâ İlmî’l-Kitâbi’l-Mahtût bi’l-Harfî’l-Arabî, çev. Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü’l-Furkân li’t-Türâsi’l-İslâmî, Londra 2005, s. 492;
Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendinin Divanı’nın İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
“Beyazıt Devlet Kütüphanesi”, **DİA**, c. 11, İstanbul 1992, 51-52.
“Ali Paşa, Sürmeli”, **DİA**, c. 2, s. 427.
“Neylî”, **DİA**, c. 33, İstanbul 2007, s. 69-71.
Orta Çağ İslam Dünyasında Kitap ve Kütüphane, Timaş Yay., İstanbul 2018.
Osmanlılarda Sahafılık ve Sahaflar, Timaş Yay., İstanbul, 2013.
Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri, TTK Yay.,

- Ankara 2008, s. 470-473.
- Eymen Fuâd Seyyid,
_____,
FAZLIOĞLU, İhsan,
FLEİSCHER, Cornell H.,
GACEK, Adam,
_____,
_____,
Gökbilgin, Tayyib,
GÖKYAY, Orhan Şaik,
GÜNAY, Hacı Mehmet,
HOCA, Nazif,
İbn Haldun
İbn Manzûr,
İbn Sîde,
- “Alâmâtü’t-Temellük ale’l-Mahtûtât ve İâdetü Binnâi Mecmûâtî’l-Mahtutâtî’l-Arabiyyeti’l-Kadîme”, **Türâsiyyât**, Mısır 2003, s. 107-131.
- el-Kitâbu’l-Arabiyyi’l-Mahtût ve İlmu’l-Mahtûtât**, ed-Dâru’l-Mısriyye el-Lübânîyye, Kahire 1418/1997.
- “Sultan I. ‘Alâuddîn Keykubâd’a Sunulan Siyasetnâme: el-Letâifu’l-‘Alâiyye fi’l-Fedâili’s-Seniyye”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 1997, sy. 3, s. 225-239.
- Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, çev. Ayla Otaç, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013.
- Arapça Elyazmaları İçin Rehber**, çev. Ali Benli-M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2017,
- el-Merci’ fî İlmi’l-Mahtûtî’l-Arabî**, çev. Murad Tedğut, Ma’hedu’l-Mahtûtâtî’l-Arabiyye, Kahire 2016, s. 338-343;
- “Ownership Statements and Seals in Arabic Manuscripts”, **Manuscripts of the Middle East**, Leiden 1987, c. II., s. 88-95.
- Osmanlı Paleografya ve Diplomatik ilmi**, İstanbul, 1992.
- “Kâtip Çelebi”, **DİA**, c. 25, Ankara 2022, s. 37.
- “Vakıf”, **DİA**, c. 42, İstanbul 2012, s. 475-479.
- “Abdülkâdir el-Bağdâdî”, **DİA**, c. 1, İstanbul 1988, s. 230-231.
- Rihletu İbn Haldun**, nşr., Muhammed et-Tanci, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Lübnan, 1425/2004
- Lisanu’l-Arab**, Dâru Sâdır, 3. Baskı, Beyrut 1414.
- el-Muhassas**, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut.

- İLGÜREL, Mücteba,
İPŞİRLİ, Mehmet,
İstanbul Kadı Sicilleri, ed. Çoşkun Yılmaz, İstanbul 2019, c. LXXXVIII, s. 304.
KALAYCI, Mehmet,
“Ahmed II”, **DİA**, c. 2, s. 33-34.
“Nâib”, **DİA**, c. 32, İstanbul 2006, s. 312-313.
“Süleymaniye’de Bir Hâfız-ı Kütüb: Mehmet Hazmi Tura (öl. 1960) ve Yazma Eserlere Düştüğü Tetkik Notları”, **İslam Tetkikleri Dergisi**, S. 10, Eylül 2020, s. 501-552.
KARAGÖZ, Ensar,
İlmiye Teşkilatı Tarihine Kaynaklık Eden Bir Âlim: Eserleriyle Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2022.
KARAYER, Ümit,
Seyid Muhammed Taki Hüseyini, “Şeyh Alî El-Bistâmî Musannifek’in ‘Tuhfe-I Mahmûdî/ Tuhfetü’l-Vüzerâ’ Adlı Eserinde Bulunan Otobiyografik Kısımın Tercüme ve Değerlendirmesi: Klâsik Bir Özgeçmiş Örneği”, **İslam Tetkikleri Dergisi** 12, sy. 1, Mart 2022, 397-439.
KAYA, Bayram Ali,
KIZILCIK, Abdullah,
“Veysi”, **DİA**, c. 43, İstanbul 2013, s. 76-77.
İsa b. Ali el-Bolevi Hayatı, Eserleri ve Müfîdû’l-İ’râbı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, haz. Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, IRCICA, İstanbul 1986.
KURTULUŞ, Rıza,
KUT, Günay - BAYRAKTAR, Nimet,
KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. ,
_____,
Muhammed Zahid el-Kevserî,
“İbn Zahîre”, **DİA**, c. 20, İstanbul 1999, s. 456.
Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2021.
“Mühür” **DİA**, c. 31, Ankara 2020, s. 529.
Osmanlı Belgelerinin Dili, İstanbul, 1994,
“İlmin Kaybı: Allâme İsmâil Sâib Sencer”, notlandırarak çev. Musa Alak, **FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri**

- ÖKTEN, Ertuğrul İ.,
ÖZCAN, Abdülkadir,
ÖZGÜDENLİ, Osman Gaz,i
SAKALLI, Talat,
Tarım, Zeynep,
_____,
TARIM ERTUĞ, Zeynep,
_____,
_____,
TAŞ, Necati Fahri-BOZKURT, Nebi,
Dergisi, Sayı 12, Yıl 2018 Güz, s. 501-503.
Jami (817-898 / 1414-1492), The University of Chicago, PhD Thesis, Chicago Illinois 2007.
“Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa”, **DİA**, c. 26, s. 263-265.
“Târîh-i Cihângüşâ”, **DİA**, İstanbul 2011, c. 40, s. 77-79.
“İbn Kutluboğa”, **DİA**, c. 22, İstanbul 1999, s. 152-154.
“On altıncı Yüzyıl Osmanlı döneminde İstanbul ve Üsküp Arasındaki Kültür Muhitleri/ Cultural Environment between Istanbul and Skopje in 16th century Ottoman Era”, *Üsküp-İstanbul Kentsel Kültürel Kimlikler*, Скопје, Makedonya 2020, s. 185-198.
“Sigetvarname: A Visual Source of Sultan Süleyman’s Last Campaign”, The Battle for Central Europe, The Siege of Szegedvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi (1566), ed. Pál Fodor, Leiden Brill, 2019. s. 411-426.
“Minyatürlü Yazmaların Tarihi Kaynak Olma Nitelikleri ve Nüzhetü’l-Esrâr”, **Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri: Bildiriler 6-7 Haziran 1996**, İstanbul 1997, s. 31-46.
Zeynep Tarım Ertuğ, “Minyatürler ve Tarihi Belge Özellikleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ankara 1999, c. 11, s. 180-185.
Zeynep Tarım Ertuğ, “Selimnâme-i Şükrî Minyatürlerinin Belge Değerleri”, **Nurhan Atasoy’a Armağan**, İstanbul 2014, s. 333-356.
“Mühür”, **DİA**, c. 31, Ankara 2020, s. 527.

- TERZİ, Arzu, **Bezmiâlem Valide Sultan**, Timaş Yay., İstanbul 2018,
- TOMAR, Cengiz, “el-Melikü'l-Muazzam”, **DİA**, c. 29, Ankara 2004, s. 71.
- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, Haz. Fehmi Edhem Karatay, C. II, İstanbul, 1961.
- TURAN, Şerafettin, “Kemalpaşazâde”, **DİA**, c. 35, Ankara 2022, s. 238-240.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, 4/2, s. 603.
- ÜSTÜNER, Ahmet, **Levami‘u’n-Nûr (Metin-Değerlendirme)**, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.
- VELİOĞLU, Menderes, **Müneccim Riyâzî Ali Çelebi’nin Hayatı, Telifâtı ve Muhallefâtı**, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2023.
- Yediyıldız, Bahaeddin, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1984, 18. sy., s. 9.

EKLER

EK:1 REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ’NİN TEREKESİ’NDE YER ALAN KİTAPLARIN LİSTESİ

Hâlâ şıkk-ı sâni Defterdârı olup bundan akdem vedâ’-ı âlem-i fânî eden Ebûbekir Efendi’nin cemî-i terekesi cânib-i mirîye kabz olunmak bâbında sâdır olan emr-i âlişâna imtisâlen hâlâ Baş Defterdâr İzzetlü ve Saâdetlü el-hâc İbrâhim Efendi hazretleri ve Maliye Tezkirecisi İbrâhim Efendi ve Baş Bâkîkulu Mehmed Emîn Ağa taleb ve ma’rifetleriyle ve ma’rifet-i şer’le müteveffâ-yı müşârun ileyhın taş odasında mevcut bulunan kitapları vesâyir eşyalarıdır ki ber-vech-i âtî zikr olunur

Hurrire fi’l-yevmi’s-sâmin aşar min Ramâzani’l-mübârek li-sene hamse ve selâsin ve mie ba’de’l-elf min-hicreti men lehü’l-izzü ve’ş-şeref

Sıra	Eser Adı	Sıra	Eser Adı
1	Kimyâ-yı Saâdet	497	Şerhu Esmâi’l-Hüsnâ
2	Dîvân-ı Şâhî	498	İnsâf
3	Nûru’l-Ayn	499	Sahâyif
4	Dîvân-ı A’şâ	500	Unvân fî’l-Kıraât
5	Şerhu Bedî’iyyât	501	Nasûh
6	Şerhu Sıkdi’z-Zend	502	Usûlu Cümel
7	Tercüme-i Şahnâme	503	Müşkilü’l-Esmâ
8	Rebî’u’l-Ebrâr	504	Nizâmü’l-Garîb
9	Târîhu Haleb	505	Minhâcü’l-Mübîn
10	Meârif	506	Nâsih u Mensûh
11	İhtisâru Merah	507	Şerhu’l-Kasîde
12	Şerhu Sıkdi’z-Zend	508	Fevâid
13	Şerhu Hâkânî	509	Hilyetü’l-Ebrâr
14	Tedâvî fit-Tıb	510	Siyeru İbn Hişâm
15	Mucem	511	Kifâye
16	Divânu İbn Nebîh	512	Muarrebât
17	Tertîb-i Zîbâ	513	Mücmelü’l-Luga
18	Târîhu Mucem	514	Tefsîru Zeccâc
19	Gururu’l-Belâga	515	Dîvânu Mesûd
20	A’lâmü’n-Nübüvve	516	Keşfü’l-Hakâyık
21	İmâdü’l-Belâga	517	Külliyât-ı Sâ’dî
22	Müselsel li-İbn Mâlik	518	Zîc-i İlhanî
23	Nihâyetü’s-Sü’l ... Usûl	519	Gülistân
24	Mütevevâtât	520	Gülistân ma’a Bostân

25	Müşţâku's-Sümûm	521	Yetîmetü'd-Dehr
26	Edvâr-ı Musikiyye	522	Delâilü'l-İ'câz
27	Mecmûa mine'n-Nücûm	523	Bostân
28	Hadîs-i Erbâ'în	524	Lugat-ı Müşkile-i Şahnâme
29	Sânîhât	525	Dîvân-ı Kâtibî
30	Lügat-ı Surûrî	526	Şerhu Erbaîn
31	İkdü'l-Ferîd	527	Hüsnü Tevessül
32	Dîvânü'r-Rûmî	528	Şerefu İnsân Lâmi'î
33	Şerhu'l-Kâfiye	529	Tevzîhu Futûhi'l-Ervâh
34	Hallü'r-Rumûz	530	Külliyât-ı Feyzî
35	Münşeât-ı Hüsrev	531	Mecmûa
36	Kevâkibü'd-Dürriyye	532	Îzâh
37	Tezkire-i Devletşâh	533	Elhânu Sevâci'
38	Şerhu Meseli's-Sâyir	534	Ravzatü'l-Fesâha
39	Letâyifü'l-Allâme	535	Tahmîsu Kasîde-i Bürde
40	Tercüme-i Tivrât	536	Dîvânü'l-Hamâse
41	Târîh-i Güzîde	537	Dekâyıku'l-Hakâyık
42	Riyâzu'l-Înşâ	538	Şerhu Manzûme
43	Münşeât-ı Mahmûd	539	Hizbu'l-Bahr
44	Umde	540	Tuhfetü'l-Ahrâr
45	Kitâbu'l-Beyzere	541	Teressülât
46	Zübdetü'n-Nusr	542	Hüseyn-i Halhâlî
47	Tashîhu't-Tashîf	543	Zikru'l-Ed'ıyye
48	Havâşî li-Mîr	544	Bedî'
49	Emsâlü'l-Ma'rûf	545	Şeddü'l-Âzâr
50	Muhtasar-ı Ezkiyâ	546	Resâil
51	Lügat-ı Müşkile-i Şahnâme	547	Resâil fi'l-Hadîs
52	Ravzatü'n-Nâzır	548	Mevâiz
53	Şa'ru'l-Hinâ	549	Îşârât
54	Beyân-ı Ahvâl-i Sevâhil	550	Fuhûs
55	Hafid Mecmûası	551	Muhtâr
56	Mu'ammeyât	552	Miftâhu't-Telhîs
57	Âşık u Ma'sûk	553	Mecmuâ-i Resâil
58	Nisâru'l-Ezhâr	554	Şerhu Risâle-i Vaz'ıyye
59	Nesâyih	555	Ezhâru'l-Efkâr
60	Emkine	556	Teshîl
61	Sahîfetü'l-Kâmile	557	Şerhu'l-Umde
62	Hefevât	558	Mukaddime
63	Münthe'l-Medârik	559	Şerhu Hadîsi'l-Erbaîn
64	Esrâru'l-Fâtîha	560	Menâkibu'l-Buhârî

65	Bedî' fi'l-Usûl	561	Hadâyik
66	Şerhu'l-Fasîhî	562	Keşfu Esrârî Fevâtiḥ
67	Ta'rîf	563	Eşkâlü Te'sîs
68	Elgâz	564	Dîvânu Ali
69	Kifâyetü'l-Müstahfaz	565	Ukûdü'l-Cevâhir
70	Tercüme-i Tefhîm	566	Telhîs
71	Silsilenâme	567	Tercüme-i Sad Kelime
72	Nefâysü'l-Fünûn	568	Hidâyetü'l-Hikme
73	Şerhu Tâibîyye	569	Nüzhetü'l-Elbâb
74	Târîh-i Fârisî	570	Tahkîkât
75	Muhîtu İlmi'd-Deryâ	571	Târîhu Ehrâm
76	Tensûk-nâme	572	Eczâ' fi'l-Hadîs
77	Münşeât-ı Sa'dî Çelebi	573	Şerhu Kasîde-i Bânet Su'âd
78	Kenzü't-Tühâf	574	Keşfü'l-Esrâr
79	Simtiyye	575	Miftâhu'l-Hikme
80	Kasdü'l-Ümem	576	Adedü'l-Ma'dûd
81	Şerhu Muammâ li-Şerefüddin	577	Sûret-i Mektûbân-ı Hâce-i Cihân
82	Büşra'l-Lebîb	578	Tefhîm
83	Târîhu Cengizhân	579	Tahkîmü'l-Ukûl
84	Münşeât-ı Hâce-i Cihân	580	Gururu'l-Hasâyıs
85	Berâatü't-Teveşşül	581	Muhtasar fi't-Tıb
86	Amelü's-Sâât	582	Muhtasaru Şerhi't-Telhîs
87	Târîhu Yemen	583	Habâyâ
88	Dîvânu Sâbûrî	584	Mecmûa-i Miftâh
89	Envâr	585	Metn-i Hidâye
90	Mecmûa-i Kadrî Efendi	586	Dîvânu Mütenebbî
91	Kinâyât	587	Zîc-i İlhanî
92	Teskîfü'l-Lisân	588	Şerhu Tâiyye
93	Sülûkü Oklîdîs	589	Mecmûa
94	Ferec ba'de's-Şidde	590	Müsnedü Ahmed [b.] Hanbel
95	Zîc li-İbnü's-Şâtır	591	Nesâyihu'l-Hâris
96	Nûru'n-Nibrâs	592	Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn
97	Mefâhîratü'l-Kalem	593	Siyeru Ömer b. el-Hattâb
98	Mürâbî	594	Nebzetün min Kelâmi'l-Hallâc
99	İlmü'l-Kulûb	595	Tavâliu'l-Envâr
100	Muzhiru'l-Luga	596	Tefsîru Garibi'l-Kur'ân
101	Şifâü'l-Galîl	597	Gururu't-Tibyân
102	Gururu'l-Müsellese	598	Şerhu Tavali'i'l-Envâr
103	Mecâlise	599	Seyyid Şerîf ale'l-Keşşâf
104	Ebyât-ı Müntehebât	600	Şerhu Metâli li-Seyyid eş-Şerîf

105	Lem'a fi'n-Nahv	601	Menâkib-i Cüneyd-i Bağdâdî
106	Dîvânu Sarsarî	602	Hakâyiku't-Tefsîr
107	Letâyifu'l-Me'ârif	603	Teysîru'l-Acîb
108	Tercüme-i Utbî	604	Makâmât
109	Müzekker u Müennes	605	Şerhu Kasîde-i Bânet Su'âd
110	İstidrâkât	606	Nihâyetü'l-İkdâm
111	Ravzu'l-Muhibbîn	607	Şerhu Leme'ât
112	Sifru's-Sa'âde	608	Muhtasarı Nihayeti'l-Emel
113	Safvetü'l-Urve	609	Bostânu'z-Zâhir
114	Besâyîru'n-Nasîriyye	610	Mecmûa-i Tecrîd
115	Dîvânu Muhammed el-Enevî	611	Şerhu Çağmûnî
116	Makâmâtü Zeyniyye	612	Eczâ-i İbn Ebî Dünyâ
117	Mevridü'l-Azb	613	Keşfü'l-Esrâr
118	Mecmûa-i Resâil	614	Şerhu Tezkire
119	Gülşen-i Râz	615	Nesîmu's-Sabâ
120	Telhîsu'l-Miftâh	616	Mesârî'
121	Bahtiyârname	617	Mecmûa-i Hendese
122	Câmi'u'l-Kavâ'id	618	Zavâbit
123	Tılsımât	619	Şerhu Lâmiyyeti'l-Acem
124	Târîhu Hind	620	Amel-i Usturlâb
125	Kâ'ide fi't-Tahkîk	621	Riyâzu's-Sâlihîn
126	Şerhu'l-Bürde	622	Hâşiye-i Tecrîd
127	Menâkib-ı Sâdât-ı Şîrâz	623	Tevârîh-i Hayreddin Paşa
128	Dürü'n-Nazm	624	Fezâilü Beyti'l-Kuds
129	Büldân	625	Şerhu'l-Kâfiye
130	Kelîle Dimne	626	Şerhu Şevâhid
131	Matla'u'l-Fevâid	627	Merkezü'l-İhâta
132	Rûh	628	Ezkâr-ı Nevevî
133	Dîvânu İmriulkays	629	Mecmûa-i Resâil
134	Dîvânu Ebî Temmâm	630	Şerhu Kasîde-i Seb'a
135	Ezkiyâ	631	Tuhfetü's-Şâhnâme
136	Dîvânu İbnu'l-Fâris	632	Râmizetü's-Şâfiye
137	Mükaddimü'l-Hâlike (?)	633	Rihle
138	Hendese	634	Muhtâr
139	Emsâlü Hemze	635	Nedîmü'l-Kesb
140	Kâşifü'l-Esrâr	636	Mecmau'l-Ferâyid
141	Sevânihu'l-Efkâr	637	Behcetü't-Tevârih
142	Şerhu'l-Elfâz	638	Nücûm
143	Halku'l-A'mâl	639	Şerhu Muammâ-yı Mîr Hüseyin
144	Şerhu Kasîde-i Şuarâ	640	Manzûme-i İbn Sinâ

145	Resâilü Sadeddin Hamevî	641	Sifru's-Saâde
146	Ferîde	642	Metn-i Tavâli'
147	Câmi'ü'd-Dekâik	643	Muhâzarâtu Tirmizi
148	Câvidân	644	Ahlâk-ı Şemsiyye
149	Müselles	645	Şerhu Mîr Ebü'l-Feth
150	Semerât	646	Dîvânü Ebi'l-Hasan
151	Müstemirru'l-Evhâm	647	Şerhu Çağmînî
152	Dîvân-ı Sırrı	648	Hâşiyetü Hidâyeti'l-Hikme
153	Ebyâtü'l-Cümel	649	Dümyetü'l-Kasr
154	Kâmilü't-Ta'bîr	650	Miftâhu'l-Hisâb
155	Nihâyetü'l-Emâkin	651	Risâle-i Usturlâb
156	Târîhu Utbî	652	Miftâhu'l-Gayb
157	Kavâ'idü'l-İnşâ	653	Mecmûa-i Âdâb
158	Şerhu'l-Makâmât	654	Kıyâs
159	Hallü'l-Yetîme	655	Temsîl
160	Dîvânü Hasîs	656	Mecmûa-i Resâil-i Usturlâb
161	Müvâzene	657	Şerhu Akâyid li-Sadeddin
162	Fevâidü'l-Gıyâsiyye	658	Nazmu Şâtıbiyye
163	Havzu Mâi'l-Hayât	659	Câm-i Cem
164	Hâvî	660	Leme'ât
165	Sübhatü'l-Esrâr	661	Dîvân-ı Hakîm
166	Mevâridü'l-Kelim	662	Dîvân-ı Zuhûrî
167	Yûsuf u Züleyha	663	Dîvânü Ubeyd
168	Şerhu'l-Hammâse	664	Dîvânü İbn Hânî
169	Dîvânü Hakânî	665	Muknî'
170	Silsiletü'z-Zeheb	666	Mecmûa-i Arûz
171	Bostan	667	Dîvân-ı İsmet
172	Dürretü'l-Gavvâs	668	Dîvân-ı Ni'metullah
173	Tezkiretü's-Şuarâ	669	Dîvân-ı Şâhî
174	Gureru'l-Hikem	670	Dîvân-ı Muhteşem
175	Tuhfetü'l-Ahrâr	671	Küllıyyât-ı Kâtibî
176	Tevhîd	672	Dîvân-ı Şifâî
177	Şerhu Adud	673	Dîvân-ı Tâlib
178	Miftâh	674	Hüsn-i Dil-i Âhî
179	Şerhu Hidâyeti'l-Hikme li-Mîrek	675	Dîvân-ı Nizâmî
180	Makâmâtü'l-Hamsûn	676	Akdü'l-Cevâhir
181	Hikmetü'l-İşrâk	677	Bostân
182	Dîvân-ı Hâfız	678	Tahrîru'l-Ensâb
183	Mutârihât	679	Dîvân-ı Seyyid Kâsım
184	Nigârîstân	680	Dîvân-ı Hâkânî

185	Dîvânu Tehzîr?	681	Dîvân-ı Tebrîzî
186	İhtisârü'l-Büldân	682	Dîvân-ı Zahîruddîn
187	Âdâbü'l-Emsâl	683	Dîvân-ı Ebu'l-Kâsım
188	Durûbü'l-Mantık	684	Bostân
189	İhtiyârât	685	Nigâristân-ı Gaffârî
190	İ'câbü'l-İ'câz	686	Dîvân-ı Şeyh Kemâl
191	Minehu's-Semî'	687	Ebyâtu Mufasssal
192	Muğnî fi't-Tıb	688	Şerhu Hidâyetü'l-Hikme
193	Bedî' fi Nakdi's-Şi'r	689	Mecmûa-i Resâil-i Fârisiyye
194	Sihru'l-Belâğa	690	Tebyîn fi Ensâbi'l-Kureyş
195	Umde	691	Te vessül
196	Resâilü Hârezmî	692	Mecmûa-i Resâil-i Tedbîrât
197	Ferâyidü's-Sülûk	693	Dîvânu Tûsî
198	Sâmî fi'l-Esâmî	694	Metn-i Mesâlik
199	Nüzhetü'l-Âdâb	695	Tabakâtü'n-Nühât
200	Nüzhetü'n-Nuzzâr	696	Hâris İbn Esed
201	Mu'ribu'l-Luga	697	Elfiyye
202	Tecrîd Hâşiyesi	698	Metn-i İşârât
203	Şerhu Dîvânî İbnü'l-Fâris	699	Dîvân-ı Enverî
204	Rütbetü'l-Hakîm	700	Dîvân-ı Asgar
205	Şerhu Makâmât	701	Alâiyye fi'l-Hisâb
206	Şerhu'l-Humâsî	702	Şerhu İzzî
207	Emâlî[-i] Zeccâcî	703	Târîhu Seyf
208	Şühûr	704	Dîvân-ı Selîm
209	Dîvânu Müeyyedüddin	705	Kastos
210	Dîvânu Buhturî	706	Mecmûa-i Usturlâb
211	İslâhu Mantık	707	Tezkire-i Nizâm
212	Cevâhiru'l-Mudîe	708	Kasîde-i Bürde
213	Nûru't-Tarf	709	Kâfiye ve Şâfiye li-İbn Mâlik
214	Müntehab-ı Mahsûl	710	Dîvânu Ebî Firâs
215	Münşeâtü İbn Hicce	711	Kavlü'l-Muhtâr
216	Ahbâru Mekke	712	Tefsîru Fâtiha-i Molla Câmî
217	Şerhu Bânet Suâd	713	Ezdâd li-İbn Hâtîm
218	Kâdî Mîr	714	İnşâ Mecmûası
219	Mecmûa-i Gururu'l-Hikem,	715	Mahzenü'l-İnşâ
220	Dîvânu İbn Hayyûs	716	Me'âricü'l-Kuds
221	Şerhu Reyhâne	717	Hukûku Harfî's-Sâ
222	Bostan	718	Tahâretü'l-Kulûb
223	Mîr'ât-ı Eşâr	719	A'lâmü'l-Kalem
224	Şifâu Kâdî İyâz	720	Yenâbî'

225	Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ	721	Letâyifü'l-A'lâm
226	Ravzatü'l-Ahbâb	722	Sec'û'l-Mutavvak
227	... fi'n-Nahv	723	Mecmûa-i Sa'lebî
228	Sadeddin ale'l-Miftâh	724	Mecmûa-i Tasavvuf
229	Seyyid Şerîf ale'l-Miftâh	725	Takrîbu'l-Mukarrib
230	Tehzîb	726	Şerhu Ünmûzec
231	Şerhu Mufasssal	727	Suveru'n-Nücûm
232	Fevâid-i Gıyâsiyye	728	Aksarâyî ale'l-Mûcez
233	Hümâyûnnâme	729	Merkezü'l-Edvâr
234	Gülistân	730	Mukarrebât
235	Bostan ma'a Gülistân	731	Şerhu Ebniyye
236	Şerhu Dîvânî Mütenebbî	732	Şerhu Verdiyye
237	Sıktü'z-Zend	733	Makâmâtü Hasîsiyye
238	Şâh u Gedâ	734	Netîcetü'l-Fiker
239	Leylâ vu Mecnûn	735	Şerhu'l-Elfiyye
240	Küllîyyât-ı Sâ'dî	736	Lübbü'l-Elbâb
241	Nigârîstân	737	Umdetü't-Tâlib
242	Silsiletü'z-Zeheb	738	Hakîm Siyâlî
243	Behrâm-nâme	739	Şerhu Tasrîfî li-İbn Mâlik
244	Kenzü'l-Eşbâh	740	Ahlâk-ı Celâlî
245	Mübdî	741	Deracâtü'l-Vusûl
246	Mufasssal	742	Resâil-i Mekâtib
247	Vâhidî	743	Resâilü'l-Hudûd
248	Şerhu Mütenebbî	744	Ehâdisü Müsellese
249	Tuhfetü'l-Garîb	745	Metn-i Nihan
250	Alîşâh-ı Hârezmî	746	Keşfü'l-Belâga
251	Şerhu Makâmât	747	Şifâu'l-Kalb
252	Dîvânü Mütenebbî	748	Kavâid-i Celîliyye
253	Vâhidî	749	Mecmûa-i Tasavvuf
254	Hammâse	750	Mehâsinü'l-Letâyif
255	Mizmâru's-Semûm	751	Nüzhetü'n-Nuzzâr
256	Emedü'l-Aksâ	752	Dîvân-ı Sâni
257	Havâmil Şevâmil	753	Risâle-i Usturlâb
258	Müstevfâ fi'n-Nahv	754	Mevâtin
259	Mufasssal	755	Dîvân-ı Nişâbûrî
260	Şerhu Cümel	756	Şerhu Ta'arruf
261	Îzâh	757	Tercüme-i Şeyh Muhyiddin Nevevî
262	Şerhu Ebyâtî Îzâh	758	Medâdü'l-Hutabâ'
263	Mukarreb	759	Kenzü'l-Esrâr
264	Edebü'l-Kâtib	760	Mecmûa-i Nücûm

265	Zâhiru Enbârî	761	Mahbûbü'l-Kulûb
266	Dîvânu Şüzûr	762	Nasîhatü'l-Mülûk
267	Fevâyidü'l-Mevâyid	763	Medhal
268	Ravdu'z-Zâhir	764	Dîvânu Hürremî
269	Gâyetü'l-Îzâh	765	Kenzü'r-Resâil
270	İktifâ	766	Nesâyih-i Keykâvus
271	Mükâfât	767	Resâil-i İbn Mâlik
272	Besâtîn	768	Makâmâtu Mavsîlî
273	Sülvânü'l-Mütâ'	769	Teressül
274	Netîcetü'l-Latîfe	770	Es'ile
275	Şerhu Kasâyid	771	Şerhu Acurrûmiyye
276	Şerhu Lâmi'iyetü'l-Acem	772	Âkâmü'l-Mercân
277	Dîvânu Ebî Târik	773	Câmi'u'l-Fevâid
278	Târîhu Horasan	774	Mahlûlü Ta'dîlât
279	Makâmâtu Zeyniyye	775	Dîvânu Şâbûr
280	Makâmâtu Harîrî	776	Şerhu Mesâili Huneyn
281	Edebü'l-Kâtib	777	Muammeyât-ı Mir Hüseyin
282	Arîzu'n-Nahreyn	778	Siyâset
283	İbn Ukayl	779	Nüzhetü'l-Enâm
284	Metnü Teshîl	780	Risâletü'l-Hâdî
285	Cümel fi'n-Nahv	781	Sülûkü'l-Mülûk
286	İklîdü Şerhi'l-Mufasssal	782	Âdâbü'l-Bahs
287	Mu'temed	783	Risâle-i Hisâb
288	Mülhatü'l-Ahbâr	784	Hadîka-i Hakîm Şinâsî
289	Şerhu'l-Hikem	785	Fezâilü Beyti'l-Kuds
290	Tuhfetü'l-Arûs	786	Fazlü'l-Mecmû'
291	Beyânü'l-Hak	787	Tekmile-i İkmâl
292	Edebü'l-Kâtib	788	Şerhu'ş-Şüzûr
293	Dîvânü Afîfüddin	789	Şâtıbî
294	Sânihât	790	Fusûs
295	Dîvânu Sabâbe	791	Şerhu'l-Cümel
296	Selîmnâme	792	Havâşiy-i Adâb
297	Nisâbu'l-Ahbâr	793	Aşeratü'l-Lebîb
298	Dîvân-ı Nef'î	794	Menâziru's-Sâilîn
299	Cümelü'l-Garâib	795	Tenbîh ale'l-Esbâb
300	Elfâzu'l-Bülegâ	796	Şerhu'l-Lemha
301	Ferec ba'de'ş-Şidde	797	Şerhu'l-İrşâd
302	Nesru'n-Nazm	798	Müteşâbihât
303	Tuhfetü's-Salavât	799	Vesîletü't-Tullâb
304	Şerhu'l-Hazreciyye	800	Tuhfetü'l-Ahyâr

305	Yûsuf u Züleyhâ	801	Resâil-i İlmi Kâf
306	Fevâid-i Gıyâsiyye	802	Mesâdir
307	Arûz li-İbn Cinnî	803	Hâssu'l-Havâss
308	Zarâyifu Ezdâd	804	Mecmûatü'l-Edeb
309	Tırâzu'l-Mecâlis	805	Nüzûlü'l-Gays
310	Telbîsü İblîs	806	Hüsn-i Dil-i Âhî
311	Mükaddimetü'l-Burhân	807	Resâil-i Beyân
312	Edebü'l-Kâtib	808	Tabakâtü'l-Etibbâ
313	Letâyif u Zerâyif	809	Nücûm
314	Ankâ-yı Muğrib	810	Kifâyetü'l-Müstahfaz
315	Şerhu Sudûr	811	Tuhfetü'l-Ahrâr
316	Metnü İşârât	812	Maksûr u Memdûd
317	Seyyid Şerîf ale'l-Keşşâf	813	Dîvân-ı Cemâleddin
318	Leylâ vu Mecnûn	814	Ünmûzec fi't-Tıb
319	Gâyetü'l-Vesâil	815	Hilyetü'l-Ebdân
320	Şerhu'd-Dürriye	816	Cümel
321	Düreru'l-Ferâyid	817	Tedbîrât
322	Esrâru'l-Arabiyye	818	Ebkâru'l-Efkâr
323	Subhu'l-Münbî	819	Dîvân-ı Kâsım
324	Sifru's-Saâde	820	
325	Şerhu'l-Kasâyid	821	Vuslat
326	Nehcetü's-Seviyye	822	Mecmûa-i Resâil
327	Şerhu Elfiyye	823	Resâil-i Fethiyye
328	Dîvânu Ebî Temmâm	824	Mecmûa-i Tıb
329	Şerhu Dîvânî Zühayr	825	Dîvân-ı Penâhî
330	Gâyetü'l-Hakîm	826	Kalâyid?
331	Dîvân-ı Bâkî	827	Şerhu Elfiyye
332	Fütûhu'l-Büldân	828	Nevâbiğu'l-Kelim
333	Zîc-i Uluğ Bey	829	Şerhu'l-Hutab
334	Tuhfetü'l-Ebrâr	830	Dîvân-ı Şâhî
335	Divân-ı Câmî	831	Münşeât-ı Hazret-i Ali
336	Tabakâtü'n-Nisâ	832	Envâru'r-Reml
337	Mesâilü Adudiyyât	833	Risâle-i Muammâ
338	Takvîm-i Tevârih	834	Neccâre
339	Mufasssal	835	Rubâiyyât-ı Hayyâm
340	Şerhu Lübb	836	Reşhu'n-Nesâyih
341	Şerhu Cümel	837	Fevâkih-i Hamdiyye
342	Şerhu Kâfiye Ve Şâfiye	838	Ünmûzec
343	Şerhu'l-Kâfiye lil...	839	Fevâid-i Salat
344	Şerhu'l-Mufasssal	840	Tahrîru'l-Ensâb

345	Maksûr?	841	Şerhu Maksûra
346	Şerhu'l-Cümel	842	Târîh-i Cedîd-i Fârisî
347	Şerhu Şâfiye	843	Târîhu Mu'cem
348	Şerhu Manzûme	844	Târîhu Medîne
349	Nihâyetü'l-Ereb	845	Mefâtîhu'l-Ulûm
350	Şerhu Şevâhid	846	Udûlü Fasli'd-Dâyir
351	Şerhu'l-Kâfiye li'l-Ezherî	847	Ezdâdu Hayâlî
352	Emâlî li-İbn Hâcib	848	İntihâb
353	Îzâh li-Meânî	849	Ucâletü'l-Mübtedî
354	Şerhu Behcetü'l-İ'râb	850	Mecmûa-i Cedel
355	Şerhu Ebyât	851	Şerhu Risâle-i Rub'
356	Mesâilü's-Sagîr	852	Şerhu'n-Nüzhe
357	Tahkîku'l-Basra	853	Şerhu Kasîdeti'l-Bessâme
358	Metâlî'u's-Sa'îde	854	Rûhu'l-İhyâ
359	Tuhfetü'ş-Şâfiye	855	Marife
360	Şerhu'l-Acurrûmiyye	856	Keşfü'l-Esrâr
361	Hikmetü'l-İşrâk	857	Târîh-i Antakya
362	[Tey]sîr fi't-Tıb	858	Düstûru's-Saltanat
363	Necmü'l-İd	859	Resâilü'l-Hisâb
364	İstîâb	860	Mecmûa-i Ali Kuşcî
365	Necdiyyât	861	Nesâyihu Evhadî
366	Târîh-i Sultan Hüseyin	862	Takrîb
367	Tercüme-i Makâmât	863	Şerhu'l-Urcûze
368	Şerhu Makâmâtı Harîrî	864	Gunyetü'l-Hatab? fi't-Tıb
369	Şerhu Şevâhid	865	Hâşiye-i Molla Celâl
370	Edebü'l-Kâtib	866	Muhtâr
371	Islâhu'l-Mantık f'l-Luga	867	Kifâye fi'l-Kelâm
372	Müfîdû'l-Ulûm	868	Hiyel
373	Târîhu İsbicân	869	Mecmûa-i Arûz
374	Mukaddimetü'l-Fâziliyye	870	Müselselât
375	Mefâtîhu'l-Ulûm	871	Kenzü'l-Letâyif
376	Şerhu'l-Kâfiye	872	Cerîdetü'd-Dürer
377	Şerh mine'l-Mie fi'l-Avâmil	873	De'avât
378	Makâmât-ı Harîrî	874	Ravzatü'l-Fesâha
379	Lübbü'l-Elbâb	875	Kenzü'l-A'sâr
380	Şerhu'l-Ezheriyye	876	Münşeât-ı Câmî
381	Gülistan	877	Matmahu'l-Enfûs
382	Şerhu'l-Hamâse	878	Şerhu Ehâdîsi Erba'în
383	Câmi'u's-Sagîr fi'n-Nahv	879	Lübâbü'l-Hikme
384	Şerhu Ebyâtı'l-Cümel	880	Bistâmî

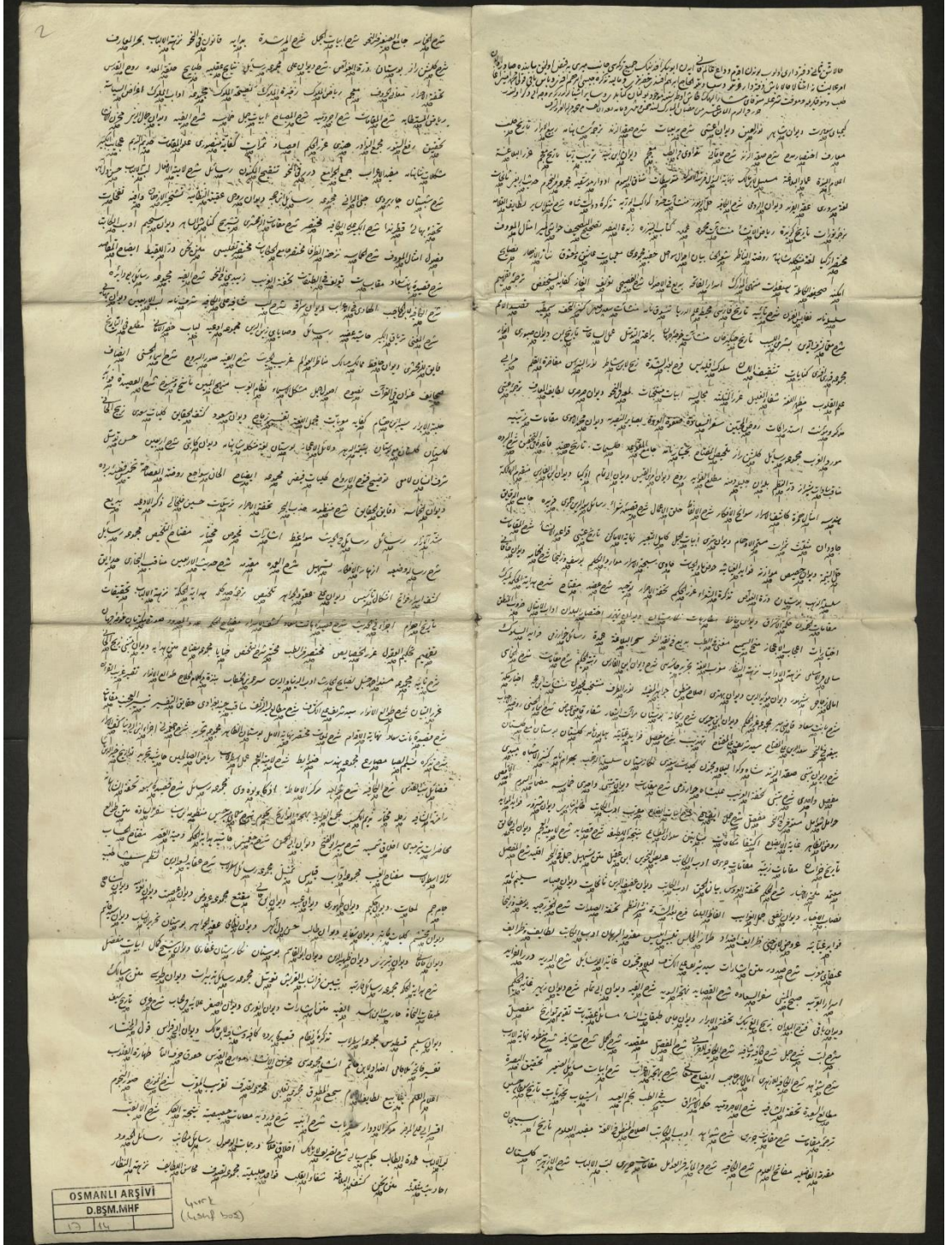
385	Şerhu'l-Mürşide	881	Ferhâd u Şîrîn
386	Bidâye	882	Tenbîh
387	Kanûn fi'n-Nahv	883	Hâşiyetü'l-Miftâh
388	Nüzhetü'l-Elbâb	884	Fevâtih-i Meybudî
389	Bahru'l-Me'ârif	885	Gazeliyyât
390	Şerhu Gülşen-i Râz	886	Siyâset-i Şer'iyye
391	Bostan	887	Veşyü'l-Merkûm
392	Dürretü'l-Gavvâs	888	Îzâhu'l-Fusûl
393	Şerhu Divânî Ali	889	Halku'l-İnsân
394	Mecmûa-i Resâyil	890	Risâle-i Hayât
395	Netâyicu Akliyye	891	Şerh-i Sî Fasl
396	Tabâyh	892	Şerhu Lâmiyyeti'l-Acem
397	Halkatü'l-Mi'de	893	Tefhîm
398	Rûhu'l-Kuds	894	Şerhu Mukaddime
399	Tuhfetü'l-Ahrâr	895	Ankâ-yı Muğrib
400	Me'ani'l-Hurûf	896	Şerhu Makâmât
401	Mucem	897	Silsile
402	Riyâzu'l-Mülûk	898	Lugat-ı Müşkile-i Şahnâme
403	Zahîretü'l-Mülûk	899	Ahlâku'l-Mülûk
404	Nasîhatü'l-Mülûk	900	Hâdî
405	Mecmûa	901	Levâmi'u'l-İşrâk
406	Âdâbü'l-Mülûk	902	Münşeât-ı Abdullah
407	Ağrazu's-Siyâse	903	Letâyifü'l-Kelâm
408	Riyâzu'l-Müstetâbe	904	Heyâkılı'n-Nûr
409	Şerhu'l-Makâmât	905	Keşfu'l-Kanâ'at
410	Şerhu Acurrûmiyye	906	Dürrü'n-Nadîd
411	Şerhu'l-Misbâh	907	Hayâlî Bostân
412	Ebyâtü Cümel	908	Enîsü'l-Uşşâk
413	Hamâse	909	Dîvân-ı Âsafî
414	Şerhu Elfiyye	910	Dîvânu Zeynelabidin
415	Dîvânu Cemaleddin	911	Tahsîlü'l-Hakk
416	Mahzenü'l-İnşâ	912	Letâyifü'l-Kelâm
417	Tahkîk	913	Şerhu Şâfiye
418	Ref'u's-Sütûr	914	Resâilü Muhyiddîn
419	Mecmau'n-Nevâdir	915	Zâyîçe
420	Hindî	916	Şerhu Sî Fasl
421	Gururu'l-Hikem	917	Dîvân-ı Şâhî
422	Emsâr	918	Levâmi'u'n-Envâr
423	Semerât	919	Siletü'l-Halef
424	Kifâyetü Mansûrî	920	Calinos

425	Uluvvü'l-Makâmât	921	Nücûm
426	Hadîmü'n-Nedîm	922	Mecmûa
427	Acâyibü'l-Kebîr	923	Şerh-i Miftâh
428	Müşkilât-ı Şahnâme	924	Nakdû'n-Nusûs
429	Müfîdü'l-İ'râb	925	Dîvânü Miftâhi'l-Ervâh
430	Cem'u'l-Cevâmi'	926	Nesîbü's-Sabâ
431	Dürer fi'n-Nahv	927	Delîl-i Hâdî
432	Tenkîhu'l-Meknûn	928	Âdâbü'l-Bahs
433	Resâil	929	Muğnî fi'n-Nücûm
434	Şerhu Lâmiyetü'l-Ef'âl	930	Selâmet
435	Lübbü'l-Elbâb	931	Dîvân-ı Şâhî
436	Hüsn-i Dil-i Ahî	932	Ahkâmu Nücûm
437	Şerh-i Şebistân	933	Şerhu Tavâli'i'l-Envâr
438	Çarperdî	934	Mecmûa-i Resâil
439	Cinnî ed-Dânî	935	Muammâ ve Arûz
440	Mecmûa	936	Et'ime
441	Resâilü İbn Hicce	937	Havâşi-yi İsâgûcî
442	Dîvân-ı Rûhî	938	Ziyâdât
443	Akîdetü'n-Nizâmiyye	939	Haşiyetü Oklidîs
444	Teşhîzü'l-Ezhân	940	Leylâ vu Mecnûn
445	Vâfiye	941	Merâti'u'l-Ğizlân
446	Nefehât	942	De'avât
447	Tuhfe-i Bahâî	943	Ankâ-yı Muğrib
448	Katr-ı Nedâ	944	Şevâhidü't-Tavzîh
449	Şerhu'l-Kebîr ale'l-Kâfiye	945	Nâziru'l-İnşâ
450	Muhtasar	946	Âlemnâme-i Riyâzî
451	Şerhu Makâmâtî'z-Zemahşerî	947	Mekâsıd-ı İmâm Gazâlî
452	Teşrîh	948	Haşiye-i Nâsiruddîn Lekânî
453	Künnâşü's-Sâhir	949	Bahru'l-Kelâm
454	Dîvânü Süheym	950	Suveru Mekâtib
455	Edebü'l-Kâtib	951	Risâle-i Usturlâb
456	Fusûl	952	Şerhu'l-Kâfiye
457	Emsâlü'l-Ma'rûf	953	Garîbü'l-Kur'ân
458	Şerhu'l-Hamâse	954	Tuhfetü'ş-Şâhiyye
459	Nüzhetü'z-Zurafâ	955	Zâyîçe
460	Muhtasaru Câmi'i'l-Hikâyât	956	Dîvân-ı Mevlânâ Sıdkî Mehmed
461	Mauhtasaru Tiflîsî	957	Kânûnçe
462	Milel Nihal? (metnu lanh??)	958	Zîc-i Mulahhas
463	Dürü'l-Lakît	959	Dürü'l-Fâhir
464	İzâhu'l-Makâsıd	960	Mecmûa

465	Şerhu Kasîde-i Bânet Su'ât	961	Şerhu Akâyid
466	Mukâyesât	962	İntihâbu'l-İktisâd
467	Ta'rîf fi't-Tabakât	963	Fevâid-i Hasene
468	Tuhfetü'l-Garîb	964	Mi'yâru Cemâlî
469	Zebîdî fi'n-Nahv	965	Medh u Zemm
470	Şerhu Elfîyye	966	Kitâbü'l-Ezkiyâ
471	Mecmûa	967	Tedbîru'd-Düvel
472	Resâilu Rub' Dâire	968	Mecmûa-i Resâil fî Fünûn
473	Şerhu'l-Kâfiye li-İbn Hâcib	969	Avârifü'l-Mearif
474	el-Hâdî fi'l-İrâb	970	Ahbâru'l-Arab ve'l-Acem
475	Dîvânu Sürâka	971	Burhânü'l-Kâşif
476	Şerhu Lübb	972	Mecmûa-i Resâil fî'l-Mîkât
477	Şâfiye ale'l-Kâfiye	973	Fütûhu'ş-Şam
478	Şerefnâme	974	Dîvânu Ebî İshak
479	Lübbü'l-Erbaîn	975	Şerhu Manzûme li-İbn Verdî
480	Dîvânu Bahâî	976	Dîvânu Afîf
481	Şerhu'l-Muğnî	977	Murakka' li-Mîr Ali
482	Tiryâku'l-Kebîr	978	Düstûru'l-Amel li-Enîsü'l-Uşşâk
483	Hâşiyetü Adud	979	Metâli'u'l-Büdûr
484	Resâil	980	Habîsî alâ Metn-i Tehzîb
485	Vesâyâ-yı Zeynüddin	981	Dîvân-ı İhtiyâr
486	Mecmûa-i Ed 'iyye	982	Şebistân-ı Hayâl Fettâhî
487	Lübâb	983	İhtiyârâtı Muzafferî
488	Hırzû'l-Emânî	984	Fihrisü'l-Cevâmî'
489	Matla' fi't-Târîh	985	Şerhu Tâiyye
490	Fâyik li'z-Zemahşerî	986	Dîvân-ı Zahîr-i Faryâbî
491	Dîvân-ı Hâfız	987	Mebde u Meâd
492	Memâlik Mesâlik	988	Metâli'u'l-Envâr
493	Menâzıru'l-Avâlim	989	Rûhu'l-Ervâh
494	Garîbü'l-Hadîs	990	Risâle-i İbn Cevzî
495	Şerhu Elfîyye	991	Nâkıs Kütüb ve Ba'zı Resâil (100)
496	Suveru'l-Burûc	992	Lâtîn Lisânı Üzre Kütüb (25)
Yekün Cild 1118 yalnız bin yüz on sekiz cild kitabdır			

EK-2: BOA, D. BŞM. MHF 17/14 NUMARALI TEREKE DEFTERİ'NDE YER ALAN KİTAPLAR

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

D.BSM.MHF.00017.00014.001

[illegible][illegible]

مؤمن بن عبد کرد و در ک
 بق نانی وزیر دهاکن و دارخانه اشغال دارد او که از قبل صادر او نفع علی بن محمد
 سله بن قرن اولی خاسته و ادب و درقزی و اساقی قولغان و اکثر کسب و در
 اساقی قری قولغان و معضات و شام کماندی مؤمن و خان برین خان جسد بن در
 وطنه دره و فغان او که بادی عجمو جسد بن مؤمن و وزیر او فغانه مؤمنی بن مؤمن او
 قریب افغان کتب و اشعار و املاک و وزیر مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او
 اداری او فغانه و وزیر او کتب و اشعار و اداری مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او
 معده بنده ری نموده و در فغان کتب و اشعار و اداری مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او
 فغان و فغان کماندی مؤمن و وزیر او فغانه مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او
 مؤمن بن مؤمن و وزیر مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او وزیر مؤمنی بن مؤمن او

EK-3: REİSÜLKÜTTÂB ACEM BEKİR EFENDİ’NİN MUHALLEFATI’NDA YER ALAN KİTAPLARIN LİSTESİ

Sâbıkan Reîsü’l-küttâb olan Şıkk-ı sâni Defterdârı iken bundan akdem vedâ’-ı âlem-i fâni eden Şirvânî Ebubekir Efendi ibni Rüstem’in zâhirce zevce-i menkûha-i metrûkesi fahru’l-muhadderât Afife Hatun ibnetü Abdülmennân’dan gayrı vâris-i ma’rûfu olmamağla terekesinin bu mezbûreye ve sülûse-i erbâ’ı cânib-i mîriye âid olmağın sâdır olan emr-i âliye imtisâlen cânib-i şer’-i hatîrden Mevlânâ Şevki Hüseyin Efendi irsâl olunup Dâru’l-Hilâfeti’l-Aliyye Kostantiniyye el-mahrûsede vâki’ bezistân-ı cedîdde İzzetlü Baş Bâkîkulu Mehmed Efendi ve amele-i erbâbu’t-tahrîr ve’r-rakam Başmuhâsebeci Seyfullah Efendi marifetiyle müteveffây-ı müşârun ileyhın bey’ olunan muhallefâtıdır ki ber vech-i âtî zıkr olunur *hurrira fî’l-yevmi’s-sânî ve’l-işrîn min-şehri rebî’i’l-evvel li-sene sitte ve selâsîn ve mie ba’de’l-elf min hicreti men lehü’l-izzü ve’s-şeref*

Mütevffâ-yı mûmâ ileyhın Sultan Mehmed Hân aleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân câmi’-i şerifinde bey’ olunan kütübidir

SIRA	ESER ADI	CİLD	FİYATI	SIRA	ESER ADI	CİLD	FİYATI
1	Tefsîru Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Begavî	1	3600	431	İklîd Şerhu Mufasssal	1	170
2	İstî'âb	1	1800	432	Mufasssal	1	150
3	Şerhu't-Telvîhât	1	1200	433	Makâmâtü Harîrî	1	210
4	Meâricü'n-Nübüvve	1	1080	434	Cemâhir	1	200
5	Nehcü'l-Belâga	1	840	435	Şerhu Uyûn	1	145
6	Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs li's-Sehâvî	1	840	436	Kitâbu'r-Rûh	1	105
7	Lübâbü'l-Ensâb	1	840	437	Teressül Tahdîdü Birûnî Tevessül Munkiz Telhîs	5	540
8	Neşr-i Kebîr li'l-Cezerî	1	960	438	Mufasssal	1	160
9	el-Vefâ fî Şerefi'l-Mustafâ	1	720	439	Şerhu Elfiye	1	1405
10	Sahîhu'l-Buhârî	1	3000	440	Resâil Alâyî	5	480
11	el-Mesâbîh li-Muhyi's-Sünne el-Ferrâ	1	2400	441	Târîhu Utbî	1	315
12	el-İtkân li'l-Celâl Suyûtî	1	1800	442	Letâyifü'l-Meârif	1	600
13	Tefsîru Levâmî'u'l-Burhân	1	2160	443	Kâmilü't-Ta'bîr	1	80
14	Yefîmetü'd-Dehr	1	1320	444	Resâil Alâyî	5	1400
15	Şerhu Muhtasari'l-Kerhî li'l-İmâm Kudûrî	1	1200	445	Alâyî	5	940
16	Muhâkemât	1	720	446	Def'a Alâyî	5	415
17	el-Müttefiku ve'l-Müfterik li'l-Hatîbi'l-Bağdâdî	1	3000	447	Def'a Alâyî	5	656
18	en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs	1	1800	448	Def'a Alâyî	5	325
19	Mülteka'l-Ebhur	1	960	449	Def'a Alâyî	5	400
20	et-Telvîh ale't-Terdîh	1	1440	450	Timurnâme	1	200
21	Tefsîru'l-Kur'ân	1	1920	451	Dîvânu Mütenebbî	1	315
22	Mu'ribu'l-Luga	1	960	452	Tuhfetü'l-Garîb Şerhu'l-Muğnî	1	1005
23	Fâyik li'l-İmâm Zemahşerî	1	3160	453	Vâhidî	1	810
24	en-Nefîku'l-Evvel min-Lisâni'l-Mîzân li'l-Hâfız b. el-Bahr [Hacer]	1	1200	454	Şerhu Teshîl	1	500
25	el-Cüzü's-Sânî min-Fütûhâtî'l-Mekkiyye el-Mülkiyye el-Mâlikîyye	1	960	455	Batlamyus	1	410
26	Cemhere fi'l-Luga	1	1200	456	Tenbîh	1	400

27	Müfredât-ı İbn Baytar	1	840	457	Îzâhu't-Teshîl	1	500
28	Seb'û'l-Ebrâr li'z-Zemahşerî	1	960	458	Dürretü'l-Gavvâs	1	100
29	en-Nebru't-Târîh	1	720	459	Bahâiyye Şerhi li-Alâeddin	1	100
30	Câmiu Kitâb Yûsuf ve Yakûb b. Ali el-Kasrânî	1	720	460	Târîh-i Hind	1	400
31	Târîhu Murûcû'z-Zeheb	1	960	461	Dîvânü Haysa Beysa	1	205
32	el-Cüzû'l-Evvel min-Fütûhâtî'l-Mekkiyye	1	960	462	Milel Nihal	1	520
33	Tabakâtü'l-Kübrâ li'l-İmâm Sübkî	1	960	463	Ravzatü'l-Müneccimîn	1	500
34	et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'ân	1	1200	464	Şerhu İzâh	1	600
35	Tergîb ve Terhîb	1	960	465	Nigâristân	1	220
36	Tercüme-i Tevrât	1	960	466	Nûru'l-Ayn	1	285
37	el-Cildü'l-Evvel min-Muhîti's-Serahsî	1	1680	467	Uyûnü'l-Hikme	1	165
38	Hırzû'l-Emânî	1	960	468	Şerhu İzâh	1	300
39	Şerhu Muhtasari İbni'l-Hâcib li'l-Adud	1	960	469	Siyâset	1	300
40	Mukaddimetü'l-Buhârî li-Ahmed bin Hacer el-Askalânî	1	1200	470	Dîvân-ı Hüsrev	1	300
41	Necâbetü'l-İdrâk fî ... Eflâk ⁷⁷¹	1	960	471	Miftâh-ı Seydî	1	400
42	Şerhu Muvâfık	1	960	472	Câmi'û'd-Dekâyik	1	200
43	Hâşiyetü'l-Mutavvel li-Mevlânâ Musannifek	1	1080	473	Dîvânü Mütenebbî	1	400
44	eş-Şifâ li-İbni Ali b. Sînâ	1	1080	474	Şerhu Risâle-i Zeydûniyye ve Abdûniyye	1	410
45	Misbâhu'l-Mudî' fî Küttâbi'n-Nebiyyi'l-Ümmî	1	1200	475	Mufassal Şerhi	1	205
46	Şerhu'l-Miftâh li-Sa'deddîn	1	720	476	Tılsımât	1	90
47	Sirru's-Sînâ'a li-İbni Cinnî	1	720	477	Ferîde	1	405
48	Hâşiyetü'l-Kitâb li-Seyyid eş-Şerîf	1	1160	478	Makâmâtü Harîrî	1	505
49	Külliyâtü'l-Kânûn li-İbni Sînâ el-Buhârî	1	960	479	Tercüme-i Utbî	1	200
50	Külliyâtü Tabakâtî'n-Nuhât li's-Suyûtî	1	960	480	Şerhu Şemsiyye Alâyî	5	500

⁷⁷¹ Nihâyetü'l-İdrâk fî Dirâyeti'l-Eflâk

51	Şerhu'l-Miftâh li-Sa'deddîn	1	720	481	Muammâ-yı Mîr Hüseyin Alâyî	5	305
52	Kâfî fi'l-Hisâb	1	600	482	Şerhu Tavâli' Alâyî	10	700
53	Kitâbü'z-Zerî'a li'l-İmâm er-Râgîb	1	960	483	Miftâh-ı Kunûz Alâyî	10	410
54	Şerhu'r-Radî	1	960	484	Hâşiye-i Tecdîd Alâyî	5	400
55	Şerhu'r-Radî ale'l-Kâfiye	1	1800	485	Dümyetü'l-Kasr	1	1215
56	Şumunnî Şerhu'l-Muğnî	1	1200	486	Tuhfetü'l-Garîb	1	400
57	el-Keşf ale'l-Keşşâf	1	3840	487	Külliyât-ı Feyzi Hindi	1	630
58	Tahkîkât alâ Kısmi'l-Mantık mine't-Tehzîb	1	960	488	Şerhu Tezkire-i Nizâm	1	405
59	Şerhu Muhtasari't-Tahâvî	1	1080	489	Mesâil-i Takiyyüddin	1	1440
60	el-Kânûn li-İbni Sînâ fi't-Tıbb	1	1440	490	Mecmûa-i Resâil Alâyî	10	360
61	Gururu'l-Hikem ve Düreru'l-Kelim	1	960	491	Şerhu Bânet Suâd Alâyî	5	600
62	el-Cüzû's-Sânî mine's-Şifâ li-İbni Sînâ	1	1200	492	Yenâbî' Alâyî	5	600
63	Tefsîru Ebi'l-Leys	1	2400	493	Dîvân-ı Hâfız	1	120
64	Hilyetü'l-Ebrâr	1	720	494	Menâkıb-ı Hazret-i Cüneyd Alâyî	5	580
65	Tefsîru Sûreti Bakara li-İbni Berrecân	1	840	495	Resâil-i Usturlâb Alâyî	10	500
66	Müşkilü'l-Âsâr li-İbni Fûrek	1	480	496	Hadâyiku's-Sihr Alâyî	5	260
67	Me'âhidü't-Tensîs alâ Şevâhidi't-Telhîs	1	600	497	Şerhu Hikem	1	260
68	Şerhu'l-Hemziyye li'l-Âlimi'l-Ârif billâh		480	498	Dîvânu Tâlib Alâyî	3	200
69	İ'câzü'l-Kur'ânî'l-Kerîm li-İbni Bekr el-Bakıllânî	1	960	499	Alâyî	10	510
70	Minhâcü'l-Âbidîn li-Ebî Hâmid	1	840	500	Def'a Alâyî	10	705
71	Umdetü't-Tâlib fi Nesâbi Ebî Tâlib	1	480	501	Şerhu Urcûze Alâyî	4	1600
72	Metn-i Mevâkıf	1	1680	502	İkdü'l-Ferîd	1	1400
73	el-Cildü's-Sânî min-Muhîti's-Serahsî	1	1440	503	Gâyetü'n-Nihâye	1	660
74	Gavamizu's-Sihâh li's-Safedî bi-Hattihî	1	1680	504	Tebziratü'l-Müntebih	1	390, 490
75	Mecâlisu'l-Ulemâ	1	840	505	Hamâse	1	730

76	Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz	1	720	506	Hall-i Şükûk	1	360
77	Mecma'au'l-Emsâl li'l-Meydânî	1	1080	507	Nihâyetü's-Su'l	1	3400
78	Mecma'au'l-Ferâyid fî Şerhi'l-Fevâyid li-Ali	1	1080	508	İmâdü'l-Belâğa Alâyî	3	780
79	Tuhfetü'l-Garîb Şerhu Muğni'l-Lebîb li'd-Demâmînî	1	960	509	Emâlî Alâyî	3	205
80	Müşkilü'l-Esmâ ve'n-Neseb	1	480	510	Mecmûa-i Tasavvuf	1	405
81	Hâşiye alâ Şerhi's-Şerîf el-Cürcânî li-Tefsîri'l-Keşşâf	1	840	511	Beyzere	1	600
82	ed-Dürrü'l-Lakît mine'l-Bahri'l-Muhît	1	840	512	Teskîf Alâyî	3	221
83	el-Kâşif ez-Zehebî	1	720	513	Hefvât Alâyî	4	205
84	İntisâfu beyne İbnü'l-Esrî ve'l-Keşşâf	1	600	514	Müte vessîtât	1	3600
85	İfdâh Şerhu't-Telhîs	1	720	515	Cem'u Abdülazîz	1	145
86	Şerhu't-Tezkira fî'l-Hey'e	1	600	516	Târîh-i Cengiz Han	1	305
87	es-Sânî mine'l-İstî'âb	1	720	517	Riyâzu'l-İnşâ	1	150
88	Yetîmü'd-Dehr	1	360	518	Beyânu Ahvâli Sevâhil	1	320
89	es-Sirru'l-Mektûm li'l-İmâm er-Râzî	1	720	519	Mefâtih Şerhu Mukaddime-i Ahvâl-i Sevâhil	3	260
90	el-Burhân	1	480	520	Mebâdî	1	320
91	Cildü'l-Evvel mine's-Şihâb ale'l-Beydâvî	1	1440	521	Hamâse	1	405
92	el-Muktefâ fî Siyeri'l-Mustafâ bi-Hattî Müellifihî	1	1080	522	Umde	1	125
93	İtkân Suyûtî	1	960	523	Mu'cem	1	900
94	Hâşiyetü Abdülhakîm el-Hindî ale'l-Beydâvî	1	1360	524	Nesâyih-i Umerâ	1	50
95	Kitabü'z-Zebûr	1	960	525	Mâ lâ Yese'u	1	505
96	Mu'ribu'l-Luga	1	840	526	Arabî İnşâ	1	305
97	el-Cildü's-Sânî mine's-Şihâb ale'l-Beydâvî	1	1440	527	Muhammediye	1	2035
98	Kitâbü'l-Hayevân li'l-Câhîz	1	840	528	Tertîb-i Zîbâ	1	300
99	Ahbârü'l-Cilâd fî Fütûhi'l-Bilâd	1	840	529	Âşık ve Ma'sûk	1	120
100	Zübedü'l-Efkâr fî Şerhi'l-Menâr	1	720	530	Tezkire-i Hamdûniyye	1	3000

101	et-Takrîb fi't-Tefsîr li'l-Kutbu'l-Âlî	1	1320	531	Resâil-i Hârizmî	1	200
102	el-Milel ve'n-Nihal eş-Şehristânî	1	600	532	Muhtasaru Ezkiyâ Lâmiyetü'l-Arab Şerhu's-Sahîh	3	443
103	Şerhu Muğni'l-Lebîb li'd-Demâmînî	1	720	533	Hidâyetü'l-Hikme Alâyî	1	310
104	Me'âricü'n-Nübüvve li-Mu'înüddîn	1	840	534	Sıkdü'z-Zend	1	305
105	Şemâ'il-i Tirmizî Kaysarî	1	360	535	Ferec ba'de's-Şidde	1	220
106	Şerhu't-Tâiyyeti'l-Fâriza li'l-Kâşânî	1	360	536	Târîh-i Güzîde	1	265
107	Şerhu'n-Nuhbe li-İbni ... el-Lekânî	1	240	537	Kimyây-ı Saâdet	1	400
108	Cifûra Mûteallik bir Kitâb	1	240	538	Dîvân-ı Şâhî	1	205
109	Merâsîdü'l-İttılâ'	1	360	539	Metn-i Fusûs	1	100
110	Nihâyetü's-Sü'l fî Menâkibi'r-Rasûl	1	480	540	Dürretü'l-Gavvâs Alâyî	4	380
111	es-Sânî fî Tahcîli Men Harrafe'l-İncîl	1	360	541	Mecâlis	1	310
112	En'âm-ı Şerîf	1	200	542	Dîvânü Sabûrî	1	120
113	Şerhu Dîvânî Züheyr	1	65	543	Tezkire-i Devletşâh	1	350, 450
114	Mecma'u'n-Nevâdir	1	200	544	A'lâm Bende Kifâye Tensûk Emkine Ma'ârif	5	400
115	Mesâyil-i Aduddiyât	1	45	545	Gureru'l-Belâğa Tercüme-i Tefhîm Ravzatu't-Ta'rîf Sımtiyye Münşeat-ı Hoca Cihan	5	205
116	Târîhu Utbî	1	880	546	İhtisâr İklîl Tensûk Dîvân-ı Sarsarî	4	305
117	Şerhu Dîvânî Ali	1	510	547	Sânihât	1	300
118	Makâmât-ı Harîrî	1	450	548	Şerhu Sıkdî'z-Zend	1	300
119	Kahvetü'l-İnşâ	1	440	549	Kasîde-i Bürde	1	80
120	Müntehabu Tuhfeti'l-Ebrâr	1	285	550	Coğrafya	3	1505
121	Dîvân-ı Feyzî-i Hindî	1	360	551	Metâli'u'l-Büdûr	1	320
122	Târîhu Horasan	1	300	552	Dîvânü Ebî İshak	1	60
123	Cümel fi'n-Nahv	1	130	553	Ahbâru'l-Arab ve'l-Acem	1	120
124	Metn-i İşârât	1	300	554	Dîvânü Afîf	1	100
125	Divân-ı Nef'î	1	220	555	Şerhu Manzûme Dîvân-ı Riyâzî Risâle-i İbn Cevzî	3	400

126	Şerhu Cümel li-İbn-i Uşfûr	1	200	556	Muhtârü İbn Nebâte Mecmûa-i Resâil Kitâbu'l-Muzâf	3	300
127	Şerh-i Şebistân	1	230	557	Rûhu'l-Ervâh Faryâbî Dîvânü Zahîr	3	220
128	Muhtasar Ferec ba'de's-Şidde	1	135	558	Metn-i Metâlî' Mebde u Me'âd	2	105
129	Beyânü'l-Hakk fi'l-Mantık	1	200	559	Düstûru'l-Amel Alâyî	2	310
130	Câmi'u's-Sağîr fi'n-Nahv Şerhu Lâmiye Ref'u's-Süver Mekâlîd	5?	305	560	Risâle-i Usturlâb	1	60
131	Tuhfetü'l-Arûs Alâyî	1	370	561	Kitâbu'l-Ezkiyâ Şerhu Fergânî Mecmûa Burhânü'l-Kâşif	3	990
132	Bostân li-Şeyh Sa'dî	1	300	562	Şerhu Kasâyid Mecmûa-i Resâil Levâmî'u'l-Envâr	3	620
133	Hâşiye-i Tecrîd li'l-İsfahânî	1	305	563	Nasîhatü'l-Mülûk Alâyî	10	365
134	Siyalkûtî ale'l-Hayâlî	1	885	564	Şerhu Lübbi'l-Elbâb Dîvânü Kâsım	2	300
135	Tefsîru Fâtîha li-Şeyh Sadreddîn	1	90	565	Târîh-i Cedîd Alâyî	5	300
136	Şerh-i Fusûs li-Sâilüddîn[Sâinüddîn]	1	200	566	Şerhu Urcûze Alâyî	5	200
137	Kıta İkmâl	1	135	567	Dümyetü'l-Kasr	1	200
138	Şerhu Kasîde-i Zencânî	1	180	568	Şerhu Mücezz	1	245
139	Şerhu Ebyâtî'l-Mantık	1	90	569	Resâil Alâyî	10	505
140	Lübbü'l-Elbâb	1	105	570	Def'a Resâil Alâyî	3	1905
141	Şerhu Gülşen-i Râz li'l-Lâhicî	1	280	571	Şerefu İnsan Lâmi'î	1	200
142	Şerhu Katri'n-Nedâ ve Şerhu Kasâyid	1	210	572	Dîvânü Hamâse	1	405
143	Hikmetü'l-İşrâk	1	120	573	Leylâ vu Mecnûn	1	160
144	Evdahu'l-Mesâlik	1	220	574	Bostân li-Şeyh Sa'dî	1	305
145	Resâil fi't-Tıbb	1	215	575	Tıbb Alâyî	1	600
146	Şerhu Hazreciyye li'd-Demâmînî	1	280	576	Fıkh-ı Ekber Alâyî	5	340
147	Usturlâb Risâlesi ve Subhu'l-Münbî	2	280	577	Teressulât Alâyî	5	440
148	Dîvân-ı Affüddîn Metn-i Hulâsa İktisâd Hadîmü'n-Nedîm	5	280	578	Şebistân-ı Hayâlî Alâyî	5	305
149	Künnâş ve Kıta-i Kânûn Cem'u'l-Cevâmî' Ref'u'l-İsr	5	480	579	Şerhu Bânet Suâd Alâyî	3	265

150	Âdâbu'l-Mülûk Nuhbetü'l-Latîfe Kitâbü's-Sır fî't-Tıb ...	5	370	580	Suveru Mekâtib Alâyî	5	230
151	Ed'îye-i Şerîfe Şerh-i Sudûr Risâle fî't-Tarîk	4	260	581	Dîvân-ı Şâhî	1	80
152	Bidâye Tuhfe-i Bahâiyye Tecrîd Mevâridü'l-Kelim Şerhu Tasrîf	5	300	582	Dîvân-ı Ebi'l-Hasen	1	125
153	Kasîde-i Bürde ma'a Nüzheti'l-Ervâh	2	140	583	Luğat-ı Müşkile-i Şâhnâme	1	2215
154	Cümel Tırâzü'l-Muallim	5	205	584	Şerhu Umde Alâyî	5	305
155	Mütevassıt Mufasssal Riyazî	5	230	585	Sad Kelime Alâyî	5	600
156	Hadâyiku's-Sihr Alâyî	5	120	586	Menâkıb Alâyî	1	120
157	Şâh u Gedâ Risâlesî	2	240	587	Coğrafya	2	1805
158	Me'ânî'l-Hurûf	1	140	588	Usturlâb Alâyî		500
159	Şerhu Acurrûmiyye	1	220	589	Uyûnü'l-Hakâyık Alâyî	3	180
160	Kitâbü'z-Zarîf	1	140	590	Ebkâru'l-Efkâr Alâyî	3	160
161	Kifâyetü'l-Mütehaffız	1	45	591	Dîvân-ı Hürremî ma'a Dîvân-ı Reşîd	2	200
162	Misbâh-ı Meânî	1	100	592	Bostân Hayâlî Alâyî	1	125
163	Makâmâtü Harîrî	1	305	593	Resâil Alâyî	10	540
164	Maksûra	1	80	594	Münşeât Alâyî	5	200
165	Takrîbu't-Tehzîb	1	400	595	Mehâsinü'l-Letâyif Alâyî	5	285
166	Müntehabü Semerati'l- Evrâk	1	220	596	Resâil Alâyî	5	300
167	Sâdiğ ve Bâğim	1	120	597	Mecmûa-i Resâil Alâyî	5	305
168	Şerhu Behcetî'l-İ'râb	1	100	598	Arûz Alâyî	5	205
169	Şerhu Kâfiye li'n- Necrânî	1	145	599	Enîsü'l-Uşşâk	1	400
170	Edebü'l-Kâtib	1	300	600	Tenbîh Alâyî	5	305
171	Nehcetü's-Seviyye	1	130	601	Dîvân-ı Âsafî Alâyî	5	105
172	Şerhu Kâfiye li- Necmü's-Sa'îd	1	400	602	Merkezü'l-İhâta	1	605
173	Mutemed	1	140	603	Tevessül Alâyî	5	600
174	Metn-i İşârât	1	150	604	Hısnu Hasîn Alâyî	5	600
175	Mebâhic	1	265	605	Münşeât Alâyî	10	500
176	Nazmu Kâfiye ve Mahzenü'l-İnşâ	2	185	606	Kasîde Alâyî	5	550
177	Gâyetü'l-Vesâil	1	280	607	Takrîb Alâyî	10	600
178	Makâmâtü Harîrî	1	1440	608	Def'a Resâil Alâyî	10	605
179	Makâmât Kurayşîyye	1	205	609	Şebistân Alâyî	5	190

180	Şerhu'd-Düreydiyye	1	200	610	Münşeât Alâyî	5	200
181	Şerhu'l-Lemha li-İbn Habbâz	1	100	611	Muğnî Alâyî	5	160
182	Düreru'l-Ferâyid Alâyî	5	260	612	Münşeât Alâyî	5	140
183	Fethu Kudsî	1	150	613	Künnâş Alâyî	10	900
184	Bahsü'l-Câbir	1	110	614	Resâil Alâyî	10	200
185	Herkîl	1	150	615	Dîvân-ı Şâhî Alâyî	5	300
186	Resâil-i Tıbb	1	200	616	Şerhu't-Telvîhât	1	520
187	İktirâh Alâyî	1	260	617	Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ	1	100
188	Telbîsu İblîs	1	240	618	Mücmelü'l-Luğa	1	1200
189	Zîc-i İlhanî	1	245	619	Fethu'r-Rahmân	1	250
190	Tezkire-i Devletşâh ve Tezkire-i Şâm	1	305	620	el-Es'ile	1	205
191	Tuhfetü'l-Mülûk	1	220	621	Kitâbu'l-Murassa'	1	105
192	Edebü'l-Kâtib	1	600	622	Şerhu'ş-Şâtıbiyye	1	600
193	Nasihatü'l-Mülûk	1	100	623	Tesdîd fi Şerhi't-Temhîd	1	500
194	Şerhu Hamâse	1	1600	624	Teressülü Kâdî	1	120
195	Tırâzu'l-Hille	1	235	625	Şerhu Tasrîf	1	200
196	Şerhu Ebyâti Cümel fi'n-Nahv	1	80	626	Tehâfüt	1	120
197	Miftâhu'l-Ulûm	1	100	627	Suveru'l-Burûc	1	200
198	Lübbü'l-Elbâb Alâyî	1	210	628	Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ	1	400
199	Mecmû'a-i Tıbb	1	240	629	Şerhu'l-Îzâh	1	245
200	Tahkîku'n-Nusra	1	30	630	Gavâmiz	1	400
201	Teshîl	1	110	631	Muhtasaru Kitâbu'l-Ayn	1	205
202	Safvet	1	90	632	el-Müzekker ve'l-Müennes	1	605
203	Müselles	1	200	633	Şerhu'l-İşârât li'l-Kutb	1	480
204	Esâsü'l-Kavâid	1	205	634	Nusratü's-Sâyir	1	500
205	Muğnî fi't-Tıbb	1	235	635	Ta'rîf ve'l-A'lâm	1	110
206	Mu'ribu İbni Usfûr	1	180	636	Şerhu'l-Usûl	1	120
207	Semerât	1	85	637	Nazmu'l-Vişâh	1	225
208	Târihu Şuhûr	1	75	638	Sünen-i Ebî İsâ	1	1500
209	Dîvân-ı Sırrı	1	240	639	İbnâü'l-Gumur	1	1805
210	Havzu Mâi'l-Hayât	1	140	640	Kıt'a İkmâl	1	185
211	Dîvân-ı Tuğrâi	1	140	641	Îzâhu Me'ânî	1	205
212	Şerhu Gülşen-i Râz	1	100	642	Me'âhidü't-Tensîs	1	305
213	Divânu Mütenebbî	1	290	643	Esrâru Fâtihati'ş-Şerife	1	170
214	Büldân	1	400	644	Müştebeh	1	105
215	Hevâmil Alâyî	5	300	645	Şerhu'l-Hulâsa	1	205
216	Târîh-i Güzîde	1	300	646	Takrîbü't-Tefsîr	1	1800
217	Hâşiye-i Hidâyeti'l-	5	500	647	Kitâbu'l-Mukni'	1	900

	Hikme						
218	Telhîs-i Müttevassıt	1	210	648	Kitâbu'l-Minhâc	1	120
219	Gureru'l-Hikem	1	195	649	en-Nâsih ve'l-Mensûh	1	215
220	İhtisâr-ı Büldân	1	300	650	Ahlâk-ı Nâsirî	1	60
221	Nûru't-Tarf	1	200	651	Mecmûa-i Yevâkît	1	310
222	Letâyifü'l-Me'ârif	1	80	652	Metâli'u'l-Keşf	1	205
223	Mecmûa-i Mevâdd	1	200	653	Tabakâtü'n-Nisâ	1	260
224	Tuhfetü'l-Ahrâr	1	60	654	Müsnedü İmam Ahmed Hanbel	1	1200
225	Mihr u Müşteri	1	200	655	Îzâhu't-Telhîs	1	200
226	Şerhu Şüzûr	1	140	656	Keşşâf-ı Seyyidî	1	130
227	Divânu Ömer b. el-Fârız	1	105	657	Nehcu'l-Belâğa	1	280
228	Şerhu Sıkdi'z-Zend	1	105	658	Muhtasar Şemâyil	1	135
229	Hallü'l-Yetîme	1	95	659	Şerhu Tâiyye	1	145
230	Tahsîl	1	190	660	Mesâdiru'l-Kur'ân	1	80
231	Musavver Bostân	1	1800	661	Kânûn Kıtası	1	300
232	Besâyir	1	85	662	Şerhu Akâyid	1	160
233	Ravzu'l-Muhibbîn	1	155	663	Hadîs-i Erba'în	1	120
234	Musavver Yûsuf u Züleyhâ ve Mihr u Müşteri	1	5000	664	Sâmî fi'l-Esâmî	1	170
235	Târîh-i Kazvîn	1	620	665	İrşâd fi'l-Hisâb	1	90
236	Şerhu Makâmât	1	1800	666	Hâşiyetü Çağmînî	1	170
237	Silsiletü'z-Zeheb	1	140	667	Müştebehü'n-Nisbe	1	150
238	Kâide fi't-Tahkîk	1	145	668	Tefsîr Kıt'ası	1	200
239	Utbi Yemînî	1	450	669	Ankâ-yı Muğrib	1	170
240	Şerhu Makâmâtî Harîrî	1	390	670	Kitâbu't-Tayr	1	210
241	Makâmâtü Harîrî	1	1000	671	Dürri'n-Nazîd	1	200
242	Abdûniyye	1	160	672	Î'râbu'l-Kur'ân	1	200
243	Kavâidu'l-İnşâ	1	60	673	et-Ticân li-İbn Hişâm	1	260
244	Islâhu'l-Mantık	1	265	674	Müfredât-ı Râgıb	1	920
245	Evdahu'l-Mesâlik	1	1900	675	Şerhu'l-Mufaddaliyyât	1	4605(?)
246	Musavver Yûsuf u Züleyhâ	1	675	676	Îzâhu'l-Hikme	1	390
247	Cevâhiru'l-Mudiyye	1	210	677	İhvân-ı Safâ	1	12005
248	Şerhu Mufassal li'l-İsfenderî	1	805	678	Tahrîc-i Ehâdis	1	245
249	Düstûru'l-İlâc	1	150	679	el-Mehrevâniyyât	1	365
250	Yûsuf u Züleyhâ	1	270	680	Delâilü'l-İ'câz	1	520
251	Şerhu Dîvanu'l-Mütenebbî	1	820	681	Bedî'	1	1700
252	Şerhu Cümel fi'n-Nahv	1	240	682	Def'a Müştebehü'n-Nisbe	1	405

253	Makâmâtü Harîrî	1	415	683	Mehâsin	1	125
254	Tezkire-i Dâvûd	1	1505	684	İktirâh	1	120
255	Hikmetü'l-İşrâk	1	340	685	Kifâye	1	380
256	Şifâ-i Kâdî İyâz	1	1305	686	Gururu'l-Fevâyid	1	1700
257	Hendese-i Şifâ	1	220	687	Tefsîru Garîbî'l-Kur'ân	1	205
258	Dîvânu Sarsarî	1	240	688	Sünenü İbn Mâce	1	4230(?)
259	Buğyetü'l-Ârif	1	205	689	Memâlik-i Mesâlik	1	1500
260	Dîvân-ı Hamâse	1	780	690	Kitâbu'l-Meşihat	1	405
261	Müzekker ve Müennes	1	200	691	Kâşif	1	2000
262	Ezkiyâ-i İbn Cevzî	1	180	692	İ'câzu'l-Beyân	1	320
263	Zehru'l-Âdâb	1	180	693	Tezkire-i Kurtubî	1	1410
264	Dîvânu Mütenebbî	1	905	694	Burhânu'l-Kur'ân	1	250
265	Def'a Yûsuf u Züleyhâ	1	180	695	Şerhu Akâyid	1	200
266	Şerhu Elfiyye	1	185	696	Muarrebât	1	505
267	Dîvânu İbnü'l-Fârîz	1	200	697	Şerhu Hadîsi Ümmü Zerr	1	150
268	Bostân li-Şeyh Sa'dî	1	280	698	Şerhu Me'ânî	1	65
269	Mir'âtü'l-Eş'âr Alâyî	5	450	699	Tenzîhu'l-Enbiyâ	1	40
270	Mecmûa-i Arabî Dîvân	1	1500	700	Hâşiye-i Çarperdî	1	330
271	Dîvânu Ebî Temmâm	1	180	701	Şerhu'l-Esmâ'l-Hüsnâ	1	130
272	Dîvânu İbnü'l-Fârîz	1	130	702	Cemheretü'l-Eş'âr	1	260
273	Fethu'l-Müte'âl	1	205	703	Molla Hüsrev ale'l-Beydâvî	1	500
274	Hâşiye-i Mîr Sadr	1	190	704	Vukûfu'l-Kur'ân	1	225
275	Fevâid-i Giyâsiyye Alâyî	5	205	705	Takvîmu Büldân	1	720
276	Makâmâtü Zeyniyye	1	345	706	Delâilü'l-İ'câz	1	960
277	Makâmâtü Harîrî	1	205	707	Kasîde-i Bürde Şerhi	1	600
278	Dîvânu Züheyr ma'a Dîvânu Müeyyed	1	300	708	Nüzhetü'l-Müştâk	1	305
279	Keşfü'l-Esrâr	1	220	709	Metâlib	1	520
280	Sec'-i Mutavvak	1	200	710	Şerhu Elfiye	1	330
281	Dîvân-ı Hâkânî	1	200	711	Vakfu'l-İbtidâ	1	120
282	Menâkıbü Sevâd	1	149	712	Şerhu Sahâyif	1	1200
283	Heft Peyker	1	75	713	Muvatta'	1	1930
284	Minahu's-Semî'	1	205	714	Beyânu'l-Hicce	1	200
285	Mevridü'l-Azb	1	90	715	Makâmâtü Harîrî	1	2500
286	Fârisî Tehzîb	1	100	716	Hâşiye-i Tecdîd li's-Seyyid eş-Şerîf	1	140
287	Zübdetü'l-Hakâyık Alâyî	5	430	717	Mü'telif Muhtelif	1	210
288	Gururu'l-Belâğa	3	540	718	Şerhu Muallakât	1	205
289	Dürü'l-Ferîd	1	3000	719	Tahrîru't-Tahbîr	1	550
290	Kânûn fi'n-Nahv	1	170	720	Şerhu'd-Dem'	1	300

291	Riyaz-ı Müstetâb	1	240	721	Şerhu Lâmiyye	1	150
292	Hâşiye-i Hayâfî	1	140	722	Nizâmu'l-Garîb	1	400
293	Musavver Tuhfetü'l-Ahrâr	1	245	723	Cevâhiru'l-Kur'ân	1	420
294	Dîvân-ı Molla Câmî	1	290	724	Nefâyisü't-Tensîs	1	130
295	Şerhu Şüzûr	1	45	725	Mustalahât	1	210
296	Nâsih ve Mensûh	1	305	726	Şerhu Maksûra	1	400
297	Dîvânü Cemâleddin	1	190	727	İnsân-ı Kâmil	1	200
298	Müfîdû'l-Ulûm	1	200	728	Takvîmu Büldân	1	615
299	Zahîretü'l-Mülûk	1	70	729	Mutârahât	1	60
300	Makâmâtü Zeyniyye	1	250	730	Safvetü'l-Urve	1	420
301	Cümel fi'n-Nahv	1	500	731	Râgıb-ı Isfahânî	1	100
302	Şerhu Şevâhid	1	500	732	Dürü'l-Mensûr	1	40
303	Teshîl	1	220	733	Telvîhât	1	205
304	Makâmât-ı Harîrî	1	300	734	Havâşî'l-Îlâhiyyât	1	715
305	Musavver Dîvân-ı Haydar	1	1800	735	Nihâyetü'l-Akdâm	1	125
306	Külliyyât-ı Şeyh Sa'dî	1	2500	736	Şerhu Hidâyeti'l-Hikme	1	220
307	Şerhu Elfiye	1	150	737	Hâşiye-i Tecdîd li-Mîr Sadr	1	480
308	Şerhu Elfiye	1	700	738	Tefsîru Bazi'l-Kur'ân	1	120
309	Dîvân-ı Molla Câmî	1	270	739	Hırzu'l-Emânî	1	205
310	Nazm-ı Vâfiye	1	210	740	Keşu'l-Gitâ'	1	240
311	Gülistân ma'a Bostân	1	340	741	İnsâf	1	320
312	Târîh-i Hüseyin Baykara	1	205	742	Şerhu'l-Îzâh	1	300
313	Şerhu Ebyât-i Cümel	1	200	743	Şerhu Esmâi'l-Hüsnâ	1	180
314	Şerhu Şevâhid	1	650	744	Manzûme Şerhi	1	80
315	Zîc-i Uluğ Bey	1	2000	745	Müsnedü Ahmed b. Hanbel	1	100
316	Şerhu Mie	1	60	746	Müzîlu'l-Hafâ	1	205
317	Şerhu Cümel	1	200	747	Halhâlî	1	150
318	Hâşiye-i Ezheriyye	1	150	748	Tırâzu'l-Hille	1	265
319	Şerhu Elfiyye	1	110	749	Mürşid	1	200
320	Dîvânü Ebî Temmâm	1	400	750	Dürretü't-Tenzîl	1	150
321	Dîvânü İbn Fârız	1	90	751	Sec'-i Mutavvak	1	60
322	Resâilü Molla Celâl	1	130	752	Hâşiye-i Tecdîd	1	200
323	Düreru Elfâzi'l-Belâğa	1	265	753	Muhtasar-ı Me'ânî	1	300
324	Şerhu'l-Elfiyye li'l-Uşmûnî	1	800	754	Fethu'l-Müte'âl	1	150
325	Evâil	1	105	755	İrşâdu'l-Kâsîd	1	145
326	Oklîdis	1	200	756	Şerhu'l-Adud	1	530
327	Fütûhu'l-Büldân	1	100	757	Hâşiye-i Tecdîd li's-Seyyid	1	200

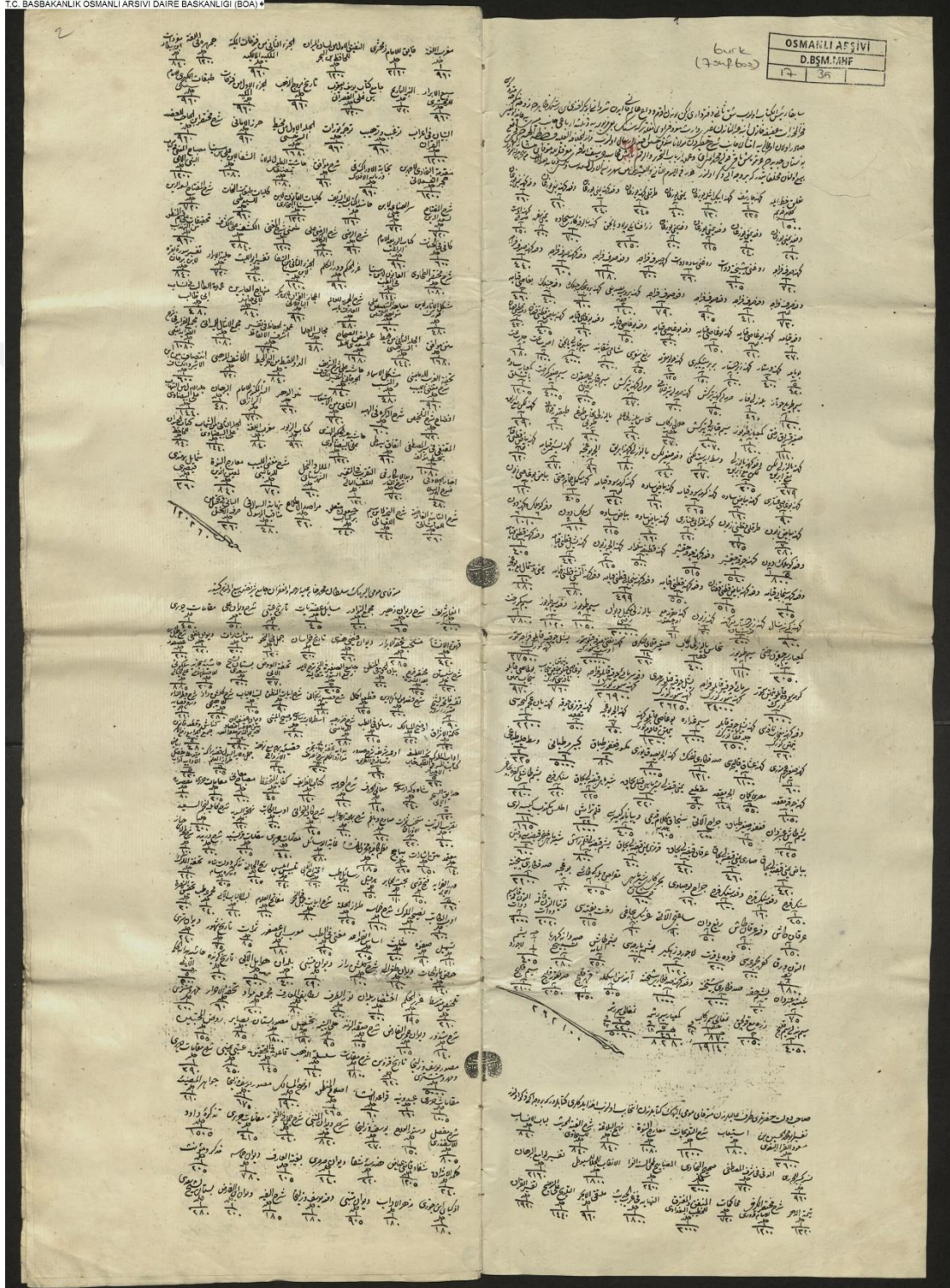
328	İslâhu'l-Mantık	1	480	758	Minhâcu'l-Beyân	1	300
329	Emâlî İbn Hâcib	1	130	759	Hâşiye-i Şerhi Hidâyeti'l-Hikme	1	100
330	Nihâyetü'l-Ereb	1	185	760	Makâletü'l-Hurûf	1	80
331	Şerhu Mesâilî Huneyn	1	405	761	Tavâli' Haşiyesi	1	110
332	Şerhu Makâmât	1	330	762	Ziyâdât	1	280
333	Medhal-i Nücûm li-Ebî Ma'şer	1	180	763	Riyâzu's-Sâlihîn	1	230
334	Nüzhetü'l-Elbâb	1	150	764	İstiâre-i İsâmî	1	120
335	Takvîmu't-Tevârîh	1	240	765	Bahâiyye Şerhi	1	305
336	Riyâzu'l-Mülûk	1	300	766	Muhtasarü's-Sâbık ve'l-Lâhık	1	260
337	Şerhu Maksûrai İbn Düreyd	1	100	767	Şerhu'l-Adud	1	190
338	Teressül	1	205	768	Ta'rîf	1	205
339	Şerhu Kâfiye li'l-Habîsî	1	280	769	Alâyî	5	450
340	Sifru's-Sa'âde	1	205	770	Derecâtü'l-Vusûl	1	280
341	Makâmâtü Harîrî	1	505	771	Muhtasar-ı Me'ânî	1	205
342	Vâhidî ale'l-Mütenebbî	1	1400	772	Uyûnu'l-Hikme	1	280
343	Şerhu Mu'allakât	1	480	773	Îzâhu'l-Mekâsîd	1	200
344	Şerhu Elfiyye li-İbn Ukayl	1	340	774	Nüzhet	1	190
345	Şerhu Elfiyye li-İbni'l-Musannif	1	205	775	Teşrih	1	290
346	Îzâh fi'n-Nahv	1	300	776	Milel Nihal	1	440
347	Bahru'l-Ma'ârif	1	265	777	Çağmûnî	1	250
348	Teşhîzü'l-Ezhân	1	505	778	Teshîl fi'n-Nahv	1	200
349	Gâyetü'l-Hakîm	1	605	779	Şerhu Heyâkil	1	60
350	Tuhfetü's-Şâfiye	1	85	780	Şerhu Metâli' Alâyî	3	410
351	Şerhu'n-Nusûs li-Dâvûd	1	205	781	Miftâhu'l-Ulûm	1	305
352	Târîhu Mu'cem	1	210	782	Şemâyil	1	160
353	Tenkîhu'l-Kânûn	1	65	783	Îzâh	1	80
354	Maksûr ve Memdûd	1	190	784	Târîh-i Timur	1	80
355	İkdü'l-Ferîd Alâyî	5	585	785	Gururu'l-Beyân	1	200
356	Emâlî Şecerî	1	810	786	Lârî fi'l-Hisâb	1	205
357	Edebü'l-Kâtib	1	200	787	Furûk	1	400
358	Şerhu Hikmeti'l-Ayn	1	100	788	Tavâli' Haşiyesi	1	150
359	Ağrâzu't-Tıbb	1	95	789	Esâsü'l-Kavâ'id	1	360
360	Mecmûa-i Muhâdarât	1	510	790	Şemâyil Alâyî	3	360
361	Lübb Alâyî	1	405	791	Şerhu Makâmât	1	250
362	Tırâzu'l-Mecâlis	1	380	792	Şerhu Fusûs	1	240
363	Dîvânu Zahîr	1	110	793	Kurâda	1	100
364	Hâlid Ezherî ale'l-Elfiyye	1	200	794	Tenvîru Davî's-Sıkd	1	300
365	Şerhu Külliyyât-ı Kânûn	1	40	795	Elfiye-i Irâkî	1	220

366	Fethu'l-Kadîr	1	140	796	Tavâli'u'l-Enzâr	1	380
367	Misbâh Alâyî	3	290	797	A'lâmu'l-Hadîs	1	180
368	Şerhu Cümel Alâyî	3	300	798	Gunyetü'l-Kârî	1	100
369	Cifr-i Câmi Dürü'n-Nazîm	2	200	799	Tefsîru Fâtîha Alâyî	3	310
370	Şerhu Şemsiyye Alâyî	5	600	800	Nehcu'l-Belâğa	1	230
371	Şerhu Ürcûze ma'a ...	2	720	801	Mecmuâ-i Sa'lebî	1	600
372	Şerhu Şâfiye	1	181	802	Netâyicu'l-Mu'în	1	180
373	Resâil	10	310	803	Levâmi'u'l-Esrâr	1	80
374	Yûsuf u Züleyhâ Alâyî	5	300	804	Temessül	1	145
375	Nesr-i Nazm	1	310	805	Garîbu'l-Hadîs	1	200
376	Alâyî	10	500	806	Şerhu'l-Mütenebbî li'l-Vâhidî	1	1030
377	Def'a Alâyî	10	220	807	Esbâbu'n-Nüzûl	1	215
378	Def'a Alâyî	10	380	808	Sülâsiyyât-ı Hadîs	1	110
379	Dürretü'l-Ferîd	2	205	809	Makâmât-ı Nehrânî	1	400
380	Zâhir	1	380	810	Künûzu'l-Hakâyık	1	250
381	Def'a Alâyî	10	400	811	Tehzîbu'l-Mantık	1	810
382	Dîvân-ı Hüsrev	1	500	812	Şerhu Hidâyeti'l-Hikme	1	205
383	Dîvânü İmruulkays	1	640	813	Ramyü'n-Nüşşâb	1	170
384	İ'câb ve İ'câz	1	270	814	Ezhârü'l-Efkâr	1	60
385	Bahtiyârname	1	40	815	Mufaddaliyyât	1	1505
386	Sıkdü'z-Zend	1	520	816	Tekmile-i Vefeyât Kıta	3	2600
387	Şerhu'l-Makâmât	1	1900	817	Şerhu'l-Muhassal	1	1080
388	Ravzatü'l-Ahbâb	1	1730	818	Emâlî Kıt'aları	3	1000
389	Sifru's-Saâde	1	210	819	İstî'âb Kıt'aları	3	2610
390	Dîvânü [İbn] Hayyûs	1	400	820	Tavzîh-i Mübhemât	1	200
391	Şerhu Utbî li'n-Necâtî	1	4100	821	Âlât-ı Şâmîle	1	280
392	Sırr-ı Müşkilât-ı Sâ'î	1	1600	822	Mecmûa	1	125
393	Dîvân-ı Ali Kerremallâhu vechehû	1	500	823	Kâmilu'l-Müberred (Noksandır)	2	505
394	Ahbârü Mekke	1	1205	824	Fıkhu'l-Luga	1	205
395	Emsâlu Hamza	1	900	825	Şerhu Sıkdî'z-Zend Kıtası Cild-i Evvel	1	610
396	... Nücûm	1	255	826	es-Sânî min-Zehri'l-Âdâb	1	305
397	Kâdımîr	1	240	827	Kâmilu'l-Müberred	1	1020
398	Şerhu Esmâi'l-Hüsna	1	999	828	Şerhu'l-Mufaddal	1	130
399	İhtiyârât	1	130	829	Adedu'l-Ma'dûd	1	340
400	Gururu'l-Beyân	1	490	830	Münşeât	1	200
401	Şerhu Makâmât li'l-Mutarrızî	1	3900	831	Keşfu'l-Esrâr	1	65
402	Zehru'l-Ereb	1	800	832	İlmu'l-Kazâyâ	1	165
403	Fark	1	240	833	Ta'dîl-i Tahrîc	1	305
404	Minhâcü'l-Beyân	1	100	834	Îzâh	1	205

405	Ferâйдü's-Sülûk	1	80	835	Şerhu Erba'în	1	205
406	Şerhu Bânet Suâd	1	1200	836	Kostâs	1	205
407	Şerhu Ebyâti İzâh	1	160	837	Nişvârü'l-Muhâdara	1	200
408	Kitâbu'l-Emsâl ve'l-Âdâb	1	80	838	Tefsîr-i Garîb	1	130
409	Dîvânu Hallâc	1	500	839	Unkûd	1	60
410	Câvidân	1	210	840	Şerhu Kasîde	1	105
411	Hisâb Risâlesi	1	60	841	Yâsemîniyye	1	80
412	Hâşîye-i Seyyid ale'l-Mutavvel	1	900	842	Tehâfüt	1	150
413	Matla'ü's-Sa'deyn	1	260	843	Mekâsıd-ı Hasene	1	205
414	Kâşîfû'l-Esrâr	1	125	844	Seyyid Şerîf ale'l-Keşşâf	1	240
415	Dîvân Ebi't-Talîk	1	80	845	Hutab-i Nebâtiyye	1	205
416	Şerhu Maksûra	1	100	846	Halku A'mâl	1	170
417	Târîhu Utbî	1	1000	847	Şerhu Nuhbe	1	120
418	Dîvân-ı Hâfız	1	230	848	Muktenî	1	125
419	Umdetü'l-Küttâb	1	240	849	Unvânu Kur'ân	1	125
420	Şerhu Reyhâne	1	1605	850	Molla Cami Hâşiyesi	1	105
421	Matla'ü'l-Fevâyid	1	130	851	Şerhu'r-Râmize	1	120
422	... ve Tefsîr-i Calinos	1	1400	852	Hâşîye-i Adud	1	140
423	Alâyî	10	400	853	Şerhu Ta'arruf	1	60
424	Hâvî fi't-Tıbb	1	305	854	Nüzhet	1	170
425	Dîvânu's-Sabâbe	1	300	855	Şerhu Arûz	1	205
426	Câmiu'l-Fevâid Tedkîk Tevzîh Şerh-i Risâle	4	400	856	Gururu'l-Hasâyis	1	305
427	Musavver Leylâ vu Mecnûn	1	450	857	Risâle-i Vefk	1	100
428	Dîvânu Şecerî	1	210	858	Suveru'l-Kevâkib	1	100
429	Mie fi't-Tıbb	1	1200	859	Lâtin Kitabı	10	2000
430	Müstevfâ	1	120	860	Râgıb ma'a İmam Cevzî	2	200

EK-4: D. BŞM. MHF 17/35 NUMARALI MUHALLEFÂT DEFTERİ'NDE YER ALAN KİTAPLAR

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

D.BŞM.MHF.00017.00035.001

[illegible][illegible][illegible]

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini 2005-2009 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünde tamamladı. 2006 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini (İLİTAM) 2010 yılında bitirdi. Yüksek Lisansını 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi bölümünde “18. yüzyıl Osmanlı İlim Hayatından Bir Kesit: Sıdkî Mustafa Efendi’nin Günlüğü ve Mülâzemet Yılları” isimli çalışmayla tamamladı. 2010 yılında başladığı memuriyet hayatına 2013 yılı itibariyle Yazma Eserler Kuruma Başkanlığında devam etmektedir. Başından beri YEK Kataloglama ekibinde yer alıp 2019-2021 yılları arasında 1,5 yıl Kataloglama Birim Sorumluluğunu yürütmüştür. Halen ilgili kurumun Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığında Yazma Eser Uzmanı olarak çalışmaktadır. Kodikoloji, yazma kitap kültürü, yazma eser kayıtları, kitap koleksiyonerleri ve ilmiye teşkilatı gibi alanlarda çalışmalar yapmaktadır. Evli ve 3 çocuk babasıdır.